

Ibrohimning Buzilgan Oilasini Sifolash:

***Musulmonlar uchun Yangi
Hayot***

***Healing Abraham's Broken Family: A New Life
for Muslims***

Don Makkeri

Bu kitob Musulmonlarni Isoga olib kelishda
ko'p yillar davomida o'z hayotini
sarflaganlarga bag'ishlanadi.

MINNATDORCHILIK

Avvalo, meni O'ziga chaqirgan va musulmon dunyosiga O'zining ishchisi sifatida kiritgan Najotkorim Xudoga hamdu sanolar va minnatdorchilik bildiraman. U bu ajoyib yillar davomida, ushbu kitobni yozish loyihasida meni qo'llab-quvvatladi va boshqardi. Xotinim Meri Joning doimiy daldasisiz bu ish tugamagan bo'lardi. Xuddi shu narsani Greg Rot va yillar davomida musulmonlarga xizmat ko'rsatuvchi vazirlik kengashining boshqa a'zolari: Robert Pikett, Brays Herndon, Rollo Ents, Jerald Suonk, Ron Kernagan, Gari Evans, Tom Paterson va Brayan Xerde haqida ham aytilish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, biz bir vaqtning o'zida xizmat qilganimizda bizni qo'llab-quvvatlagan sodiq ibodat jangchilari va yordamchi hamkorlarsiz ushbu loyiha ustida ishlagan mumkin emas edi. Fuller seminariyasining Jahon xizmati maktabining do'sti va professori Ralf Vinter menga musulmon xushxabarining yangi usullarini tadqiq qilish uchun vaqt ajratishni birinchi marta taklif qilgan edi. Uning taklifi Artur Glasser va Charlz Kraft tomonidan chin dildan ma'qullandi. Bundan tashqari, Fullerda Piter Vagner meni musulmon dunyosida nima qilish mumkinligini haqida undagan. Bu musulmon Xushxabari bo'yicha Glen Eyri konsultatsiyasiga olib keldi, shundan Tsvemer instituti tashkil topdi. U erda xizmat qilgan yetti yil davomida meni juda qo'llab-quvvatlagan Zvemerning barcha boshqaruv a'zolaridan chuqur qarzdorman. Robert Duglasga alohida minnatdorchilik bildiramiz, u xotini Iyun bilan Glen Eyri maslahatlashuviga olib kelgan Lozanna qo'mitasi uchun dastlabki taklifni ishlab chiqishda yordam bergan. Dunyo Qarash vakili Edvard Deytonning bebaho yordamisiz Glen Eyri maslahatlashuvini rejalashtirish va o'tkazish hech qachon amalga oshmagan bo'lardi. Ushbu maslahatni taqdim etgan 40 ta tadqiqotlardan hammamiz ko'p narsani o'rgandik. Hando hayotingizdan vaqt ajratib o'sha qog'ozlarni yozgan har biringizga katta rahmat. Men Fuller seminariyasi va Tsvemer institutidagi sobiq talabalarimdan juda qarzdorman, ular xorijdagi tajribalaridan kelib chiqib, sinfga juda ko'p qimmatli tushunchalarni olib kelishgan. Mening doimiy sabr-toqatli, bosh murabbiyim Charlz Kraftga chuqur minnatdorchilik so'zlari aytaman. U ham bu mashaqqatli jarayon davomida doimo dalda bo'ldi. Shuningdek, men Dadli Vudberi va Din Gillilandga Charlz Kraft bilan dissertatsiya qo'mitasida xizmat qilganlari uchun bebaho takliflari uchun minnatdorman. Shuningdek, men Brayan va Geyl Xerde tomonidan qayta ko'rib chiqilgan ushbu nashrni, shuningdek, Bill Thielker tomonidan ishlab chiqarilgan dizayn va ishlab chiqarishni yangilashdagi tirishqoqlikni tan olishni xohlayman. Mening sabrli yordamchim Keyt Brayantga tadqiqoti uchun alohida rahmat aytaman. Nihoyat, men yillar davomida ko'p narsalarni o'rgangan son-sanoqsiz musulmon do'stlarimga

chuqur minnatdorchilik bildiraman ulardan bir nechtasi hozir biz bilan birga
Masihning tanasida yurtdoshlaridirmiz.

MUNDARIJA	
MINNATDORCHILIK	3
MUNDARIJA	5
KIRISH	7
BIRINCHI QISM: IBROHIM OILASI	12
1 BOB Ibrohim, Xudoning Do'sti	12
2 BOB Xudoning Do'sti Ikkilanadi	18
3 BOB Hojar Fojiasi	24
4 BOB Ismoil: Xudo Eshitadi	27
5 BOB Birodarlarga nisbatan dushmanlik	31
IKKINCHI QISM: ISMOILNING ENG MASHXUR "O'G'LI"	35
6 BOB Muhammad: Birinchi musulmon	36
7 BOB Muhammadning Kitobi: Qur'on	39
8 BOB Islomning Ta'rifi: An'ana va Qonun	46
9 BOB Islom: Uning Aqidalari va Vazifalari	53
UCHINCHI QISM: ISLOMNING HAR XIL TURLARI	64
10 BOB Islomdagi Etnik Kelib Chiqish va Siyosat	65
11 BOB Buyuk Bo'linish: Sunniylar va Shialar	69
12 BOB Tasavvuf: Qonundan Qochish	72
13 BOB Xalq Musulmonlari: Islom va Kuchlar	77
14 BOB Jangari Islom: Ildizlarga Qaytish	79
15 BOB Islom va Sekulyarizm (dunyoviy jamiyat)	81
16 BOB Raqib Payg'ambar: Mirsa G'ulom Ahmad	87
17 BOB Irqchi Islom: Afro-Amerikalik Musulmonlar	89
TO'RTINCHI QISM: MUSULMONLARGA XIZMAT QILISH - MUNOSABAT MASALASI	92

18 BOB ISONING YO'LI	94
19 BOB Xudoning Shohligi va Madaniyati	100
20 BOB Musulmonlar uchun xizmatkor	109
21 BOB Ruhiy Kuchdan Foydalanish	116
22 BOB Hayotda Tajribada Ishlatish	130
BESHINCHI QISM: MUSULMONLARNING MUAYYAN TURLARIGA YONDASHUVLAR	138
23 BOB Iso va Sunniylar	140
24 BOB Iso va Shiyalar	144
25 BOB Iso va So'fiylar	149
26 BOB Iso va Xalq Islomi	154
27 BOB Iso va Jangari Musulmonlar	160
28 BOB Iso va Dunyoviy Musulmonlar	163
29 BOB Ahmadiyning Masihiylarga ta'siri	169
30 BOB Iso va Afro-Amerekalik Musulmonlar	172
OLTINCHI QISM: ISLOM VA MASIHIYLIK O'RTASIDAGI DINIY MUAMMOLAR	178
31 BOB Masihiy Ta'limotiga Musulmonlarning Shubhasi	183
32 BOB Muhammadning Payg'ambarlikka Da'vo Qilishi	200
33 BOB Muhammadning Qur'onga da'vogarligi	215
YETTINCHI QISM: SHOGIRDLIKDAGI MUAMMOLAR (MUSULMONLARNI IBROHIM OILASIGA JALB QILISH)	220
34 BOB Isoga Ergashishning Shikasti	224
35 BOB Shogirdlikning Narxi	231
36 BOB Shogirdlikdagi aniq maqsadlar	238
37 BOB Jamiyatni Shakllantirish Modellari	247
38 BOB Vazifani Bajarish	257

KIRISH

Bu kitob, musulmonlarni Masihga qanday jalb qilish haqidadir. Ushbu kitob Ibrohimning buzilgan oilasini shifolash haqida. Bu masihiy xizmatchilariga Ismoilning o'g'illari va qizlari bilan qanday ishlashni o'rganishga yordam berish uchun mo'ljallangan kitob bo'lib, Muhammad va uning izdoshlari Hojar va Ismoil nasl-nasabi orqali o'zlarini Ibrohimning oilasi bilan tanishtirishni tanlaganlari uchun, ushbu bu nom berilgan. Ushbu kitob olim uchun emas, balki xizmatchi uchun. U musulmonlar bilan xizmatga kirish uchun mo'ljallangan. Islom yo'nalishida oliy ma'lumot olish baxtiga muyassar bo'lgan nodir xizmatchilar yoki hozirgi o'qishdan xabardor bo'lib, o'zini o'zi o'rgatgan xizmatchilar uchun bu kitob hech qanday yangi narsa bermaydi. Ammo na missiologiya va islom fanlari bo'yicha aspiranturada o'qish imtiyoziga ega bo'lmagan va na bu sohadagi so'nggi kitoblardan foydalana olmagan xizmatchilar uchun ushbu jild, ularni tayyorlashdagi bo'shliqni to'ldirish uchun mo'ljallangan. Insoniyatning qutqarilishi tarixi Iso Masih, Alfa va Omega bilan boshlanadi va Xudoning inson zotiga nisbatan faoliyatining boshlanishi va oxiri bilan tugaydi. Ammo bu voqea Ibrohimning oilasi fonida sodir bo'ladi. Ibrohim bizning ko'z oldimizda Xudoga ishongan va bu uchun u solih deb hisoblangan odam sifatida namoyon bo'ladi (Ibtido 15:6). Insoniyat tarixining oxirida barcha qutqarilganlar ajoyib bayramga to'planadi, u yerda biz Ibrohim bilan birga o'tiramiz (Matto 8:11). Bugungi kunda masihiylik, yahudiylar va islom Ibrohim bilan aloqadorligi bilan maqtanadi. Lekin Iso o'z davridagi yahudiylari bilan bahslashar ekan: "Agar Ibrohimning farzandlari bo'lganingizda edi, Ibrohimning qilgan ishlarini qilgan bo'lar edingizlar." (Yuhanno 8:39) dedi. Shunday qilib, irqiy aloqada bo'lish Xudoning nazarida Ibrohimning farzandi bo'lish huquqini bermasligi aniq. Imsonsiz yahudiylar Masihni rad etishgani uchun Ibrohimning haqiqiy oilasining a'zosi bo'lish huquqidan mahrum qilindi. Ibrohim bilan irqiy aloqada bo'lganligi sababli musulmonlar ham avtomatik ravishda shohlikka kiritilmaydi. Ibrohimning haqiqiy oilasiga qo'shilishning kaliti, odamning Ibrohimning eng buyuk o'g'li Iso Masihga qanday munosabatda bo'lishi bilan bog'liq. Ushbu kitobda Muhammad va musulmonlar Masih bilan qanday munosabatda bo'lganligi haqida batafsil ko'rib chiqiladi. Albatta, u musulmonlarni Ibrohimning oilasi bilan tanishtirish yo'llarini taklif qiladi. Ushbu hikoyaning ildizlari to'rt ming yil oldin, "Xudoning do'sti" Ibrohimning chodirlaridagi oilaviy fojiasiga olib boradi. Bu ikki ona va ularning o'g'illari o'rtasidagi raqobat haqidagi hikoya. Hojar va uning o'g'lining oiladan haydalanishiga sabab bo'lgan bu qadimiy raqobat alangasi hech qachon so'nmagan. U Ibrohimning g'azablangan avlodlarining ko'krigida shu kungacha yonib turadi. Yaqin Sharqda tobora kuchayib borayotgan yong'in ortida sahro shahzodasi,

Ibrohimning Hojardan bo'lgan qul-o'gli Ismoilning buyuk soyasi turibdi. Sunnatning to'ng'ichi, otasi tomonidan sevilgan Ismoil Ibrohimning kelajakdagi merosxo'ri edi. Lekin bu shunday bo'lishi kerak emas edi. Soradan Ishoq tug'ildi. Ismoil odatdagidek qabul qilgan narsani, tez orada tortib olindi. Raqib onalar, raqib o'g'illar, tana farzandi va imon farzandi bir xil chodirda birga yashay olmadilar. Hojar va Ismoil ketishlari kerak edi. Ibrohim va Soraning merosidan mahrum bo'lgan shafqatsiz, yovvoyi, erkin, yengilmas, murosasiz Ismoil Xudoning o'zi tomonidan asrab olingan. U, yovvoyi sahroda o'sdi. U oddiy odam emas edi. Uning belidan sahro shohlari chiqdi. Ming yil o'tgach, uning ismi va o'g'illarining ismlari Muqaddas Bitikning nasabnomalarida diqqat bilan qayd etilgan (1 Solnomalar 1:29-31). Payg'ambarlar Ismoilning birinchi va ikkinchi o'g'illari bo'lgan qudratli Naboyot va buyuk Kedarni esladilar. Ular o'rim-yig'im kunida qo'ylari bilan Masihning hovlisiga yig'iladilar (Ishayo 42:11; 60:7). Ishayo hatto Kedarni Arab xalqi bilan bog'laydi (Ishayo 21:13-17). Oradan ikki yarim ming yil o'tgach, etim Arab o'zining mashhur ajdodining ishini himoya qiladi. Yahudiy va masihiylardan qat'iy mustaqil bo'lgan Muhammad o'zining yakkaxudoligini Ismoil va uning otasi Ibrohimga qaratgan. Kuchli va shiddatli, bu semit butparast jangchisi Ismoilning sharmandaligi uchun qasos olgandek edi. Yahudiy ham, masihiy ham musulmon qilichini his qilishadi. Itoatsiz, jasur, boy tasavvurga ega, cheksiz irodaning egasi, ibodatlarni qilich bilan birlashtirgan diniy daho, Islom asoschisi Muhammad, musulmonlarning birinchisi edi. U Ibrohim oilasida Ismoilning yo'qolgan o'rnini qaytarib olishga harakat qiladigan payg'ambar shoh edi. O'lim uni hayratda qoldirdi. Ammo uning so'zlari yashashni davom ettirdi, ular Arab qo'shinlari nayzalarining uchlarida olib borildi. O'limidan yuz yil o'tgach, musulmon qo'shinlari Samarqanddan va to Sindgacha, Quddusdan va to Ispaniyagacha bostirib borishdi. Dunyo bu qudratli butparastlardan hayratda qoldi. O'yin-kulgi va musiqadan mahrum bo'lgan ularning masjidleri bir muncha vaqt ibodatxona va jamoat ustidan g'alaba qozongandek tuyuldi. Ammo Muhammad Arablarning mag'rurligi asosida qurgan narsa dunyoviy muvaffaqiyat xavfiga dosh berolmadi. Boylik uning jangovar merosxo'rlari uchun juda jozibali bo'lib chiqdi. Din halifa va sultonlarning tana nafslariga o'z o'rnini bo'shatib berdi. Islom "Mo'minlar uyi" deb atagan joyga ko'p odamlar bo'linishlar uchun eshik ochiq edi. Islom bo'lindi, bo'lindi va yana bo'lindi. Legalizm, taqvodorlik, tasavvuf, materializm—bularnig barchasi Arab, fors, turk va mug'ul podshohlarining o'zgaruvchan qismati orqali o'zlariga yo'l ochishdi. Millati, tili, irqi va mag'rurligi, Islomning o'sib borayotgan imperiyalariga ta'sir qiladi. Islom halokatli sinkretizmdan aziyat chekdi. U o'ziga bo'ysunuvchi irqnlarning dinlari va ularga kuch-qudrat ato etgan ruhlar bilan aralashib, ko'p qiyofali liboslar kiyishni boshladi. Bugungi kunda, 2011 yilda, dunyomizdagi bir yarim milliarddan ortiq musulmonlar orasida kamida to'rt yuzi sakkiz xil etnik so'zlashuvchi xalqlar bor.

(Haftalar 1984:913-927). Ular aholining aksariyat qismini tashkil etadigan 51ta mamlakatda yashaydilar. Ammo bu ularning atigi 73 foizini tashkil qiladi; qolgan 27 foizi boshqa ko'plab mamlakatlarda ozchilik sifatida yashaydi. Qanday qilib biz musulmon xalqlarining irqi, tillari va qabilalarining xilma-xilligiga qanday etib boramiz? Ushbu kitob shu haqida. Biz Ibrohimning oilasini o'rganishdan boshlaymiz. Dastlabki mavzulardan biri "Ismoilning yig'isi" bo'ladi. Ibtido 21:17 da, Muqaddas Bitik shunday deydi: "Xudo o'smirning yig'isini eshitdi..." Bolaning ismi "Xudo eshitadi" (Ismoil) edi. Bu yerda biz "Ismoil" so'zini umumiy ma'noda ishlatib, uni o'zining jismoniy yoki ruhiy ajdodi yoki har ikkalasi ham deb hisoblaydigan barcha musulmonlarni nazarda tutamiz. Xudo aslida Ismoilning faryodini eshitgani uchun, biz ishonamizki, U Ismoilning yer yuziga tarqalib ketgan ko'p sonli bolalari: barcha musulmonlarning bugungi faryodini eshitadi. Xudoning yer yuzidagi yarashtirish vositachilari sifatida, biz ham ularning faryodini eshitib, musulmonlar Ibrohimning oilasiga haqiqatan ham kirishlari uchun javob berish yo'llarini topamiz. Ushbu ishda biz Muqaddas Bitikdan olingan takliflar va g'oyalarni, shuningdek, masihiy xizmatchilar musulmonlarga murojaat qilishda foydalanishi uchun, turli xil tushunchalar va tajribalarni batafsil bayon qilamiz. Bizda musulmonlar orasida buyuk hosil olishda Xudoga ishonish uchun Muqaddas Kitob va amaliy asoslar mavjud; va bu bizni ushbu tadqiqotning ikkinchi asosiy mavzusiga olib keladi: Ibrohimning buzilgan oilasi xochda Isoning qutqaruvchi qurbonligi bilan shifo topadi. U yerda U hamma narsani yarashtirdi, jumladan, musulmonlarni Xudoning O'g'li, Rabbiiy Iso Masih bilan yarashtirish imkoniyatini yaratdi (Kolosaliklar 1:20). Ushbu asarda men Muhammad Ismoil orqali Ibrohim bilan o'zligini kimligini aniqlashga harakat qilgan, degan fikrni qabul qilaman. Yana shuni ta'kidlash kerakki, Chapman kabi ba'zi olimlar Muhammad o'z nasabnomasini Ismoilga borib taqalishi mumkinligiga shubha qilishadi (1989:50-57). Boshqalar, Hamada singari, *Arab dunyosini tushunish* kitobida arablarning somiy kelib chiqishi va shuning uchun Muhammadning Ismoil orqali Ibrohimdan kelib chiqishi ehtimoli haqida batafsil ma'lumot berilgan. Shu bilan birga, u ismoiliylarning boshqa etnik xalqlar bilan millatlararo nikohlari aniq chiziqni kuzatishni, deyarli imkonsiz qilishini ham qayd etadi (1990:58) Ushbu tadqiqotda biz musulmonlarning o'zlari, ayniqsa arab musulmonlarinig Ismoil bilan o'zlarini kimligini e'lon qilishlari haqida gap boradi. Shuning uchun biz musulmonlar uchun umumiy ma'noda Ismoilni shu ma'noda ishlatamiz. Biz bunga ishonadigan musulmonlar bilan ishlaganimiz uchun, ular qaerda bo'lgan joydan boshlaymiz. Shunga ko'ra, Muhammaddan Ismoil orqali Ibrohim bilan bo'lgan aloqani qabul qilamiz. Ushbu kitobning ikkinchi va uchinchi bo'limlarida men bu ajoyib arab odamining hayoti va erishgan yutuqlari va u dunyoga vasiyat qilgan dini haqida batafsil gapirib beraman. Keyin islomda paydo bo'lgan asosiy bo'linish va mazhablarni bayon qilaman. To'rtinchi bo'lim

muammoni hal qilishda xizmatning amaliy tomoniga o'tish vazifasini bajaradi. Biz musulmonlarni Masihga jalb qilmoqchi bo'lganimizda, ularga qanday munosabatda bo'lishimiz kerak? Bizning xabarimiz nima bo'lishi kerak? Madaniyat, bizniki va ularniki bilan nima qilamiz? Ushbu raqib tizim ortida turgan buyuk ruhiy kuchlarga qanday munosabatda bo'lamiz? Keyin, kitobning beshinchi bo'limida biz bu qoidalarni turli toifadagi musulmonlarga qanday tatbiq etishni ko'rib chiqamiz. Musulmonlar masihiylar kabi ko'p bo'lishi mumkinligi sababli, biz ularning barchasini qamrab ololmaymiz. Shuning uchun biz ko'rib chiqishimiz uchun musulmonlarning sakkizta asosiy diniy turlarini ajratib ko'rsatishga qaror qildik. Kitobning oltinchi bo'limida Islom va masihiylik o'rtasida mavjud bo'lgan katta diniy muammolar haqida so'z boradi. Asosiy e'tibor Uchbirlikka, Masihning ilohiyligiga, mujassamlanishiga, qutqarilish g'oyasiga, xochga mixlanishiga va musulmonlarning Muqaddas Kitob buzilganligida ayblashlariga qaratilgan. Oxirgi bo'lim hosilni o'z ichiga oladi. Biz allaqachon Islomning barcha asosiy tarmoqlaridan Masihga kelayotgan musulmonlarni ko'rishni boshladik. Darhaqiqat, biz musulmonlarning oldingi o'n yilliklar va asrlar davomida orzu qilmagan ko'p miqdorda insonlar Isoning huzuriga kelayotganini ko'ryapmiz. Lekin ko'p joylarda bu musulmon do'stlar Masihga sodiqliklarini e'tirof etish uchun dahshatli narx to'lashmoqda. Shogirdlar uchun narx ham juda yuqori bo'lishi mumkin. Ushbu mavzular, ta'lim maqsadlari va ushbu imonlilarni Masihning tanasiga kiritish modellarini muhokama qilish bilan bir qatorda, bu yettinchi bo'limning mavzusi. Kitob yakuniy sinov bilan yakunlanadi. Islom xonadonini tashkil etuvchi har bir tildan, qabiladan, xalqdan, millatdan musulmonlarni zabt etish uchun kuchimiz, qalbimiz, quvvatimiz, matonatimiz bormi? O'ylaymanki, bizda tanlov yo'q. Masih bizga borishni buyurdi va hosilga umid berdi. Shuning uchun, men kelgusi yillarda biz masihiy xizmatchilar guruhlar har bir etnik tilli musulmonlar guruhiga qanday etib borishini va butun dunyo bo'ylab Masihga kelgan musulmonlar soni tezlashishini ko'rishimizga ishonaman. Shuningdek, men jangari, fundamentalistik islom yanada kuchayishiga ishonaman. Endi kommunizm qulaganidan so'ng, Islom va G'arb o'rtasida yangi qarama-qarshilik yuzaga keladi. Islom o'zini G'arb madaniyatining ommaviy ta'siridan himoya qilishga intilayotgani sababli, u o'zi paydo bo'lgan asosiy ta'limotlarga qaytadi. "Muqaddas jangchilar" o'z kunlarini o'tkazadilar. Musulmonlar va ularning birodarlari o'rtasida, musulmonlar bilan qo'shnilar o'rtasida bo'ladigan urushlarda ko'p azob-uqubatlarga va qon to'kishlar bo'ladi. Bu islomning Ismoil bilan birlashishining salbiy tomonidir. Musulmonlar Ismoil haqidagi bu bashoratni bilmasalar ham, u bilan o'zlarini tenglashtirishni tanlab, qandaydir tarzda uning xususiyatlarini o'zlashtirdilar: "Uning qo'li ko'tarilgay hammaga qarshi..." (Ibtido 16:12)

Hammamizga ma'lumki, urush va qon to'kish shafqatsizlik va azob bilan ajralib turadi. Ismoilning ko'p bolalari bu cheksiz halokatli xatti-harakatlar takrorlanishidan charchashadi va Ibrohimning oilasining boshqa a'zolari bilan chinakam yarashishni xohlashadi. Muhammadning yettinchi asrdagi va'z va qilich orqali dunyoni yaxshilashga urinishlaridan hafsalasi pir bo'lgan musulmonlar dunyoning Najotkori va dunyoning qonuniy Rabbiysi Isoga murojaat qilishadi. Umid qilamanki, masihiy guvohlarining qo'lidagi bu jild, musulmon dunyosining hosil dalalarida foydali vositaga aylanadi. Ibrohimning Ismoil uchun qilgan duosi ham, Xudoning javobi ham otamiz Ibrohim kabi bugungi kunda o'zlarini Ismoilning farzandlari deb ataydiganlar uchun qanday ibodat qilishimiz kerakligi haqida abadiy misol bo'lib xizmat qiladi. "Qaniydi, Ismoil Sening marhamating ostida yashasa" (Ibtido 17:18). Qadimda Ibrohimning aytganiga, Xudoning javobini eshitaylik: "...iltimosingni ham eshitdim. Men unga baraka beraman..." (Ibtido 17:19-20).

BIRINCHI QISM: IBROHIM OILASI

1 BOB

Ibrohim, Xudoning Do'sti

Chunki men uni o'z farzandlari va oilasiga o'zidan keyin yo'l-yo'riq ko'rsatish uchun, Egamizning yo'lidan yurib, to'g'ri va adolatli ishlarni qilish uchun tanladim, shunda Egamiz Ibrohimga va'da qilgan narsasini amalga oshirsin. (Ibtido 18:19)

Hech kim Ibrohimning dunyoning uchta buyuk bixudolik e'tiqodi va hatto dunyoning o'zi uchun ahamiyatini kamaytira olmaydi. Iso Masih "Dovudning O'g'li", "Ibrohimning O'g'li" deb atalgan (Matto 1:1). Isoning O'zi aytadi "Otangiz Ibrohim kelgan kunimni kutib, xursand bo'lgan edi. O'sha kunni ko'rib, qattiq quvondi." (Ibtido 8:56) Qur'onda Muhammad shunday deydi: "Odamlarning Ibrohimga yaqinrog'i uning yo'liga ergashgan zotlar, mana bu payg'ambar (Muhammad alayhis-salom) va iymon keltirgan kishilardir. Alloh mo'minlarning do'stidir." (Qu'ron 3:68) (Qavs ichidagi so'zlar aniqlik uchun muallif tomonidan qo'shilgan.) Ibrohim kim? Uning Xudo uchun ahamiyati nimada? Inson uchunchi? Nima uchun hamma Ibrohimning oilasiga tegishli bo'lishni xohlaydi? Ushbu bobda biz ushbu savollarga javob berishga harakat qilamiz.

Ibrohimning Chaqiruvi

Xudo bu odamni barcha odamlarga baraka berish vositasi sifatida belgilab qo'ydi. Keling, Uning bu birinchi missionerlikga qilgan chaqirig'ini diqqat bilan ko'rib chiqaylik:

"O'z yurtingdan, qarindosh–urug'laring oldidan — otang xonadonidan chiqib ket. Men senga bir yurtni ko'rsataman, o'sha yerga borasan. Buyuk xalqning otasi qilaman seni, Baraka beraman senga, Ulug' qilaman sening nomingni, Baraka manbai bo'lasan sen. Men baraka berarman seni duo qilganlarga, Seni la'natlaganlarni Men la'natlayman. Sen orqali baraka toparlar Yer yuzidagi jamiki xalqlar." (Ibtido 12:1-3).

Ushbu chaqiruv butun insoniyat uchun chuqur ma'nosiga ega. Har bir inson Ibrohimga qanday munosabatda bo'lishiga qarab baraka topadi yoki la'natlanadi. Buning nimasi muhim? Ibrohim Xudoga "Ha" dedi; "Ha", bu hamma narsani qoldirib, Xudoga ergashish; yer yuzidagi barcha xalqlarni duo qilish uchun "Ha", bu Xudoning rejasi; va azob chekish g'oyasiga "Ha", bu ushbu nom uchun sharmandalik. Ibrohimda Xudo adashgan insoniyatni tiklash (barakalash) rejasini boshlashi mumkin bo'lgan odamni, Unga ishonadigan odamni, bolalariga yagona haqiqiy Xudo haqida sodiqlik bilan o'rgatadigan odamni, tanada emas, balki imonda

yuradigan odamni va oxir oqibat, barcha odamlarning Masihi -Nosiralik Iso - kelishi kerak bo'lgan odamni topdi.

Ibrohim, Xudoning Do'sti

Xudo Ibrohim va uning avlodlariga Kan'on yurtini va'da qildi, lekin Ibrohim farzandsiz qoldi. U bu haqda Xudo bilan gaplashdi va Xudo dedi: "...o'zingning pushti kamaringdan bo'ladigan o'g'ling sening hamma mol-mulkingga merosxo'r bo'ladi. So'ngra Egamiz Ibromni tashqariga olib chiqib, unga: — Osmonga qara, agar yulduzlarni sanay olsang, sanab ko'r... Sening nasling ham o'sha yulduzlarga o'xshagan ko'p bo'ladi." (Ibtido 15:4-5).

Keyin Xudo Ibrohimga hayvonlar va qushlarni maxsus qurbonlik qilish uchun tayyorlashni buyurdi. Xudo hayvonlar va qushlarning bo'laklari orasida O'zini namoyon qildi va shu bilan Ibrohim bilan do'stlik ahдини muhrladi (Ibtido 15:1-19). Ushbu g'ayrioddiy marosim natijasida Ibrohim "Xudoning do'sti" nomini oldi. U Muqaddas Bitikda u shunday tilga olingan va Islomda u *Xalil Ullah* ("Xudoning do'sti") nomi bilan ham tanilgan. Ammo yahudiy va masihiylardan farqli o'laroq, musulmonlar Ibrohim bilan ular kimligini Sora va Ishoq orqali emas, balki Hojar va Ismoil orqali tasdiqlaydilar. Bu esa o'zini Ibrohimning merosxo'ri deb hisoblaydigan masihiylar va musulmonlar o'rtasida mavjud bo'lgan begonalikning ildizidir.

Ibrohimning Haqiqiy Merosxo'ri kim?

O'z vaqtida Iso Ibrohimning uzoq va'da qilingan "zurriyoti" sifatida dunyoga keldi (Galat. 3:16). Isoga qanday munosabatda bo'lishimiz Xudoga tegishli ekanligimizni hal qiluvchi omil bo'ladi. Iso davridagi yahudiylar bu bayonot bilan muammoga duch kelishgan. Ular Isoga: "Biz Ibrohimning avlodimiz..." (Yuhanno 8:33) deyishdi. Iso ularga shunday javob berdi: "Ibrohim nasli ekanligingizni bilaman. Biroq Mening jonimga qasd qilmoqchisizlar. Chunki Mening so'zim qalbingizdan joy topmagan. Men Otaning huzurida nima ko'rgan bo'lsam, o'shani sizlarga aytyapman. Sizlar esa o'z otangizdan o'rganganingizni qilyapsizlar." (Yuhanno 8:37-38). Bunga javoban ular Isoga: "Bizning otamiz Ibrohimdir", deyishdi (Yuhanno 8:39). Iso davom etdi va dedi:

"Agar Ibrohimning farzandlari bo'lganingizda edi, Ibrohimning qilgan ishlarini qilgan bo'lar edingizlar. Men sizlarga Xudodan eshitgan haqiqatni so'zlab berdim, xolos. Shunday bo'lsa-da, sizlar Meni o'ldirmoqchisizlar. Ibrohim bunday ish qilmagan. Sizlar Ibrohimning emas, o'z otangizning ishlarini qilyapsizlar." (Yuhanno 8:39-41).

Bunga javoban yahudiylar: "Te, biz zinodan tug'ilmaganmiz. Bizning bittayu bitta Otamiz — Xudoning O'zi—ku!" (Yuhanno 8:41). Iso O'z javobida hech qanday so'zni ayamadi: "Sizlarning otangiz Xudo emas, iblisdir. Sizlar o'z otangizning nafsu ehtiroslarini bajo qilishni xohlaysizlar..." (Yuhanno 8:44). Munozara avj olar ekan yahudiylar shunday so'rashdi: "Nahotki Siz vafot etgan otamiz Ibrohimdan ham ustun bo'lsangiz?! Payg'ambarlar ham o'lib ketishgan—ku! Siz O'zingizni kim deb hisoblaysiz o'zi?!" (Yuhanno 8:53). Iso, albatta, bu savollarga ajoyib bayonot bilan javob berdi: "Otangiz Ibrohim kelgan kunimni kutib, xursand bo'lgan edi. O'sha kunni ko'rib, qattiq quvondi." (Yuhanno 8:56). Yana dedi: "Sizlarga chinini ayтайin: Ibrohim tug'ilmasdan oldin Men bor bo'lganman". (Yuhanno 8:58).

Ibrohimning Haqiqiy Farzandi Isoga Ishonadi

Havoriy Pavlus bu masalani Galatyaliklarga yo'llagan maktubida quyidagicha izohlagan: "Endi esa Xudoning Ibrohimga va uning zurriyotiga bergan va'dalariga qaraylik. Muqaddas bitiklarda Ibrohimga: "Sening zurriyotlaringga", deb aytilgan. Bundan ko'rinib turibdiki, va'dada ko'pchilik emas, balki bir Kishi, ya'ni Masih nazarda tutilgan." (Galatyaliklar 3:16). Ibrohimga berilgan barcha va'dalar Isoda amalga oshdi. Ibrohimning Buyuk o'g'li Iso orqali Ibtido kitobida aytilgan marhamat dunyo xalqlariga etib boradi. Pavlus buni shunday qat'iylik bilan umumlashtiradi: "Endi sizlar Iso Masihga bo'lgan imoningiz orqali Xudoning farzandisizlar. Sizlar suvda cho'mdirilib, Masih bilan birlashdingiz. Har biringiz Masihga burkanib oldingiz...Sizlar Masihniki ekansizlar, demak Ibrohimning ham zurriyotisizlar, berilgan va'daning barakalaridan bahramand bo'lasizlar." (Galatyaliklar 3:26, 27, 29).

Dunyo Merosxo'rlari

"Merosxo'rlar" so'zining tilga olinishi, bizni abadiyat bilan bog'liq yanada kengroq muhokamaga olib keladi. Yuqorida biz Ibrohimning merosxo'ri kim bo'lishi kerakligi haqidagi savolni ko'rib chiqdik. Endi biz odam qanday qilib najot topishi haqidagi savolga murojaat qilamiz. Yahudiylar va musulmonlar qonunga rioya qilish orqali najot topamiz, deb yanglishib ishonishadi, Muqaddas Kitob esa najot faqat Masihga ishonish orqali berilishini aniq ko'rsatib turibdi. Ibrohimga kelsak, Muqaddas bitikda shunday deyilgan: "Ibrom Egamizga ishondi, Egamiz uni ishonchi uchun solih deb bildi." (Ibtido 15:6). Pavlus Masihga bo'lgan imon, bu solihlikka erishishning kaliti ekanligini aniq ko'rsatib turibdi:

"Bu so'zlar faqatgina Ibrohimga tegishli emas, balki biz uchun ham aytilgan. Agar Rabbimiz Isoni o'likdan tiriltirgan Xudoga ishonsak, Xudo bizni ham oqlaydi. Xudo bizning gunohlarimiz uchun Iso Masihni o'linga topshirdi va oqlanishimiz uchun Uni tiriltirdi." (Rimliklar 4:23-25)

Ushbu "imon orqali solihlik" ning natijalari juda katta. "Ibrohim qonunga itoat qilgani uchun emas, balki Xudo uni ishonchi tufayli solih deb bilgani uchun Xudo bu va'dani berdi." (Rim. 4:13). Bizning "qutqaruvchi imonimiz" ning ob'ekti Iso Masihdir. Faqat Masihga ishonganlar Ibrohimning haqiqiy farzandlari bo'lib, gunohlari kechiriladi va dunyoni meros qilib oladi.

Ibrohim va Oxirzamon

Yuqoridagi ta'limot, bu sizning Iso Masihga bo'lgan munosabatingiz sizning Ibrohimning haqiqiy farzandi va shuning uchun va'daning merosxo'ri ekanligingizni belgilaydi. Iso oxirzamon haqida gapirar ekan, Ibrohim bilan birga o'tiradiganlar va o'tirmaydiganlar o'rtasidagi keskin farqni ko'rsatadi.

"Sizlarga shuni aytaman: ko'p odamlar sharq g'arbdan kelib, Ibrohim, Ishoq va Yoqub bilan birga Osmon Shohligida ziyofatga o'tiradilar. Osmon Shohligining merosxo'rlari esa tashqaridagi zulmatga quvib chiqariladi. Ular u yerda qattiq pushaymon bo'lib, fig'on chekadilar." (Matto 8:11-12)

Iso davridagi yahudiylar xuddi hozirgi musulmonlar kabi o'zlarini Xudo Shohligining fuqarolari deb bilishgan. Lekin haqiqat shundaki, Isoni Shoh sifatida rad etganlarning hammasi Shohlikdan quvib chiqariladi. Pavlus Rimdagi imonlilarga yo'llagan maktubida hammasini quyidagi so'zlar bilan jamlagan:

"Shu sababdan, Xudoning va'dasi Uning inoyatiga bog'liq bo'lib, faqat imon bilan qabul qilinadi. Ibrohimning imoniday imonga ega bo'lganlarning hammasi qonunga amal qilib yashaydimi, yo'qmi, uning zurriyoti hisoblanadi. Xudoning va'dasi albatta ularga ham daxldordir. Axir, Ibrohim hammamizning otamizdir. Muqaddas bitiklarda quyidagicha yozilgan—ku: "Men seni ko'plab xalqlarning otasi qilaman." (Rimliklar 4:16-17)

Ushbu Muqaddas Yozuvlar nurida Ibrohim barchamiz uchun namuna bo'lgan birinchi imonli odam sifatida namoyon bo'ladi. Bu, albatta, Ibrohimning "zurriyoti" bo'lgan Iso Masihdan hech narsani olib tashlashni anglatmaydi, ularsiz bizning najotimiz va merosimiz hech qachon kelmagan bo'lar edi. Qanchalik biz yahudiylik, masihiylik va islomni bir katta baxtli "Ibrohim oilasi"ning shoxlari sifatida ko'rishni istasak ham, bu mumkin emas. Qoqintiradigan to'siq-Iso Masih, "Ibrohimning zurriyoti". Yahudiylar uni rad etishganda, ular o'zlarini Ibrohimning oilasidan tashqariga qo'yishdi. Musulmonlar esa Iso haqida aytganlarida saxiyroq edilar, lekin bu so'zlarning barchasining ijobiy ta'siri Islomning Xushxabarning tub mohiyatiga nisbatan o'zgarmas pozitsiyasi tufayli bekor qilindi. Keyinchalik ushbu kitobda ushbu pozitsiyaning o'ziga xos xususiyatlari: Islom tomonidan Masihning ilohiyligini inkor etish, mujassamlanish, poklanish, xochga mixlanish va Ota, O'g'il va Ruh sifatida Xudo haqidagi savolni ko'rib chiqiladi. Islom va masihiylik

o'rtasidagi bo'linish mavjud, chunki musulmonlar Muqaddas bitikdan uzoqlashib, Masihni kamsitdilar. Ta'limot farqlari bilan cheklanib qolmasdan, ular masihiylikni siqib chiqarishga intiladigan raqobatdosh dinni yaratdilar. Muhammad o'zini Ibrohim va uning ikkinchi o'g'li Ismoil orqali tanishtirib, Islomni qonuniylashtirishga harakat qildi. U Musoning Qonunini o'z qonunlari bilan almashtirishga harakat qildi va nihoyat, ongli ravishda yoki ongsiz ravishda, Iso Masihni bizning najotimiz uchun Xudoning ta'minoti sifatida faqat qullik va abadiy o'limga olib boradigan soxta qonun bilan almashtirish. Keling, voqealarning bunday rivojlanishi uchun asos yaratgan vaziyatlarni ko'rib chiqaylik. Ibrohim, barchamiz singari, xatolarga va yomon hukmlarga moyil bo'lgan nomukammal odam edi. Agar u o'z imonida namunali imonli bo'lsa, u tanada Xudoning yo'llarini unutgan.

2 BOB

Xudoning Do'sti Ikkilanadi

“Shunday qilib, Ibromning xotini Soray Misrlik cho‘risi Hojarni eriga xotin qilib olib berdi. Bu voqea yuz berganda, Ibrom Kan’on yurtiga kirganiga o‘n yil bo‘lgan edi. 4Ibrom Hojarning yoniga kirdi. Hojar homilador bo‘ldi.” (Ibtido 16:3-4).

Bir safar men Kaliforniyadagi katta boy jamoatda va'z qilishim kerak edi. O‘rnimdan turib so‘zlashimga besh daqiqa qolganda yonimdagi xizmatchi: “Don, sen bu jamoatdagilarning uchdan ikki qismi turmush qurmagan va ularning ko‘pchiligi ajrashganini bilasanmi?” deb so‘radi. Bu ma'lumot menga momaqaldiraq kabi urildi. Men shunday o'yladim, "Yo Xudoyim, bu jozibali “Xudoning uyi”da bu dahshatli adashgan odamlar nima qilishyapti?” Albatta, bu noto'g'ri munosabat edi. Men Rabbiyga murojaat qildim va so'radim: "bunga qanday qaraysiz?". U javob berdi, "Sen Menga hamdu sano aytishing kerak edi; nihoyat, Men ularni bu yerga, ular tegishli bo‘lgan joyga olib keldim”. Keyin men ibodat qildim: "Rabbim, iltimos, menga bu g'ayrioddiy jamoa uchun kirish so'zini bering". Mana u shunday dedi: "Sizlarning qanchangiz, uy egasi o'z xizmatkor bilan uxlaganida, oila fojiasida Xudo har bir kishi haqida g'amxo'rlik qiladi deb o'ylaysizmi?" Bir zumda barchaning e'tibori ushbu g'ayrioddiy masalaga qaratildi. Keyin men: "bu Sizning Otangizning (uzoq pauza), Ibrohimning hikoyasi, dedim."

Fojiaga Yetti Qadam

Tomoshabinlar bizni Soray, Ibrom va Hojarning hayotiga bo'lgan ishonchning susaytirgan zanjirli reaksiyadan qanday o'tganimizni diqqat bilan kuzatib borishdi. Keling, Ibtido 16:1-6 fojiasi uchun ushbu yetti qadamni ko'rib chiqaylik:

1. Soray hayotida Xudoning va'dasini amalga oshirishdan umidini yo'qotadi. Xudo uning eriga: “o‘zingning pushti kamaringdan bo‘ladigan o‘g‘ling sening hamma mol–mulkingga merosxo‘r bo‘ladi”, dedi.

Soray o‘ylagan bo‘lsa kerak, "Xudo faqat erim bilan gaplashdi; U men bilan gaplashmadi. Mening vaqtim tugadi, men tug‘ish yoshidan o'tdim. Nima qilishim kerak?" U eriga misrlik cho‘risi Hojar bilan uxlashni maslahat beradi. ("Balki u orqali farzandli bo‘larman")

2. Hech qanday savol yo'q. Xudo bilan maslahatlashuv yo'q. Faqat qo'shnilar qiladigan ishni qildi. "Ibrom Hojarning yoniga kirdi. Hojar homilador bo‘ldi."

3. "Hojar homiladorligini bilgach, bekasi Sorayni nazar–pisand qilmay qo'ydi". Raqobat boshlanadi.
4. Soray voqealarning bunday rivojlanishida Ibromni ayblaydi: "...Bularning hammasiga siz aybdorsiz! Xudoga soldim, qay birimizning haq ekanimizni Xudo hal qilsin!"
5. Ibrom uyalmasdan o'zini barcha javobgarlikdan ozod qiladi, qo'llarini hamma narsadan yuvadi. U Sorayga: "Hozir ham u sening cho'ring, unga istaganingni qilaver..." dedi.
6. "Soray Hojarga shunaqangi shafqatsizlik qildiki..." G'azab, umidsizlik, zo'ravonlik, og'zaki, jismoniy yoki ikkalasi birgalikda kunni boshqaradi.
7. "Hojar qochib ketishga majbur bo'ldi." Ibrom butun insoniyat uchun baraka vositasi sifatida tanlangan edi. Hojar o'zining yagona baraka manbasidan qochib ketdi.

Xatolar ro'yxati nima:

1. Hamma narsani o'z qo'liga olish (Soray).
2. Xudo bilan maslahatlashish uchun harakat qilmaslik (Ibrom).
3. Mag'rurlanish. Raqib bo'lish (Hojar).
4. O'z xatosi uchun boshqa birovni ayblash (Soray).
5. Farzandi uchun javobgarlikni o'z zimmangizga olishdan bosh tortish (Ibrom).
6. G'azabga berilish. Shafqatsiz bo'lish (Soray).
7. Tavba qilmaslik. Qochish (Hojar).

Ba'zilar voqea shu yerda tugashi kerak deb o'ylashadi. Ibrom xato qildi. Homilador qul qiz qochib ketdi. Bu yerda hikoya tugashi kerak edi.

Hojarga yuborilgan Farishta

Bu to'g'ri emas. Xudo bunday ishlaymaydi. U butun sahnani tomosha qildi. U Ibromni sevardi. U Sorayni sevardi. U Hojarni ham sevar edi. Muqaddas Bitikda Xudoning qanday ekanligini ko'rsatadigan ko'plab oyatlar mavjud: "...Xudo sevgidir..." (1 Yuhanno 4:16) va "...najotkorimiz Xudoga maqbuldir. U hamma insonlarning najot topishlarini va haqiqatni bilib olishlarini istaydi." (1 Tim. 2:3-4), va "...U sabr–toqat qilyapti, chunki hech kimning halok bo'lishini istamay, hammaning tavba qilishini xohlayapti." (2 Butrus 3:9).

Xudo bu masalada munosib harakat qiladimi? Ha! U Hojarga xizmat qilish uchun farishta yubordi. Qanchalik rahmdil. Muqaddas Bitikda shunday deyilgan: "Axir, farishtalar bor–yo'g'i xizmatchi ruhlardir! Xudo ularni abadiy hayotdan bahramand bo'ladigan odamlarga xizmat qilish uchun yuborgan." (Ibromniylar1:14). Darhaqiqat, Xudo Hojarga katta va'dalar berdi. Uning avlodlari sanab bo'lmaydigan

darajada ko'p bo'ladi (Ibtido 16:10). Bugungi kunda insoniyatning beshdan bir qismidan ko'prog'i o'zini Hojar bilan tanitadi.

Xudo Hojarning Azobini Eshitdi

Semit madaniyatlarida ismlar katta ahamiyatga ega. Hojarning tug'ilimgan o'g'liga Xudoning O'zi ism qo'ydi va bu "Xudo eshitadi" bo'lishi kerak edi. Ibroniylardan bu ism "Ismoil" deb tarjima qilingan. Egamiz bu ismni tanladi, chunki U Hojarning azoblari haqida eshitdi. Xudoning rahm-shafqati haqida qanday izoh. Xudo undan qaytib borib, Sorayga bo'ysunishini aytdi. U Egamizga bo'ysundi, lekin qaytib kelishdan oldin u Egamiz bilan buyuk uchrashuvi bo'lib o'tgan joyga nom berdi. U u joyga "meni ko'rib turgan tirik Xudoning quduqi" deb nom berdi. Ushbu kitob musulmonlar bilan bog'liq bo'lganligi sababli, "itoat et" degan ma'noni anglatuvchi so'z, bu parchani "Bekangning yoniga qayt, unga itoat et" yoki "musulmon" bo'l" deb qayta tiklash mumkinligi, qiziq. Xudo shunchalik insonparvar, shunchalik mehribon, shunday mehr bilan ish tutgan. U ularning barchasiga birgalikda ahillikda yashash uchun ikkinchi imkoniyatni berdi. Yillar o'tib ketdi. Ibrom Ismoilga Xudoning yo'llarini o'rgatdi. U uni sevardi. Ismoil uning to'ng'ich o'g'li edi va u bilganidek, Xudoning va'dalari amalga oshishini bilar edi.

Kutilmagan Yangilik

Ibrom to'qson to'qqiz, Soray sakson to'qqiz yoshda bo'lganida, Xudo ularga zohir bo'ldi. U Ibrom bilan qilgan ahdini tasdiqladi va bu ahdning belgisi sifatida sunnatni berdi. Ibrom va Ismoil o'sha kuni sunnat qilindilar. Keyin Xudo Ibromning ismini Ibrohim deb o'zgartirdi; "Ulug' ota" dan "ko'pchilikning otasi" bo'ldi. Keyin kutilmagan yangilik bo'ldi. Sorayga ham yangi nom berildi. U "Malika" (Sora) deb nomlanishi kerak edi. Ammo eng muhimi, u ham o'g'il tug'ishi kerak edi. Bu jismonan aql bovar qilib bo'lmaydigan bo'lib tuyulgani uchun, Ibrohim va Sora bu mumkin bo'lmagan voqeadan kulishdi. Xudo bu kelayotgan mo'jizaviy bolaga "Kuladi" (Ishoq) ismini berdi. Oradan bir yil o'tib "Kuladi" tug'ildi. Endi Ismoilning raqibi bor edi. U hamma narsani yo'qotishi mumkin edi, chunki haqiqiy xotini, birinchi xotining o'g'li bor edi. Ishoq sutdan ajratilgan kun kelguncha, hammasi odatdagidek davom etdi. Endi xato qilish navbati Ismoilga keldi. U kenja ukasining ustidan kuldi. Bu Sora uchun haddan tashqari edi. U qaytarib bo'lmaydigan qaror qabul qildi: "Bu cho'rini o'g'li bilan birga haydab yuboring! — deb talab qildi. — Cho'rining o'g'li mening o'g'lim bilan merosxo'r bo'lmasin" (Ibtido 21:10).

Bu nimani anglatadi? Bu Ismoilning najot barakasidan mahrum bo'lishini anglatarmidi? Yoki Sora faqat boylik, oilaviy baxt haqida o'ylaganmidi? Bizning fikrimizcha, bu oilaning boyligi haqida edi, chunki juda ko'p "Ismoil o'g'illari" masihiy bo'lib, najotdan mahrum bo'lishdi. Tabiiyki, Ibrohim xafa bo'ldi. U o'g'li

Ismoilni yaxshi ko'rar edi. Uning uchun qiyin paytda Xudo unga dedi: "Bola va cho'ri xotining uchun tashvish tortma. Soraning aytganlarini qil. Chunki Men senga va'da qilgan nasling Ishoq orqali kelib chiqadi. Cho'ri xotiningning bolasi sening ham o'g'ling bo'lgani uchun Men unga ham farzandlar ato etib, undan xalqlar yarataman." (Ibtido 21:12-13).

O'zaro munosabatlarning boshida Ibrohim xotinini tingladi va bu yomon maslahat bo'lib chiqdi. Endi Xudo undan xotinini tinglashni va Hojar va Ismoilni uydan haydab chiqarishni so'raydi. Agar Xudo buni aytmaganida, Ibrohim quloqlarini butunlay kar qilib olishi mumkin edi. Ammo bu Egamiz edi, shuning uchun "Xudoning do'sti" Ibrohim ishondi va itoat etdi.

Hojarning Haydalishi

Ertasi kuni ertalab Ibrohim Hojar va uning o'g'li Ismoilni xizmatdan ozod qildi. U ularga oziq-ovqat berdi va ularni yo'lga jo'natdi. Bu barcha ishtirokchilar uchun halokatli zarba bo'ldi. Hojarning homiladorligi Soraning g'oyasi edi. Ibrohim itoat qildi. Ismoilga Xudoning O'zi ism qo'ydi. Ismoil Ibrohimning oilasida birinchi sunnat qilingan bola edi. Hojar hatto Ibrohimning xotini deb ham atalgan (Ibtido 16:3). Endi esa yurakni ezuvchi haydalish. Eng yomoni hali oldinda edi. Hojar o'zini yo'qotib, Bersheva cho'lida adashib qoldi. Barcha oziq-ovqat tugatildi. O'lim Hojar bilan Ismoilning yuziga qaradi. Hojar ularni alohida o'lishlari uchun choralar ko'rdi. Ismoil yig'lay boshladi. Hojar yig'lay boshladi. Yana bir bor Ibrohim va Soraning xatosining muammosi ikki fojiali o'lim bilan hal bo'ladiganga o'xshardi. Ammo, yana Xudoning boshqa g'oyalari bor edi. Xudo O'zi "Xudo eshitadi" deb atagan o'spirinning yig'lashini eshitdi. U onasi va o'g'lining fojiali o'limiga yo'l qo'ymoqchi emas edi. U Hojar va uning o'g'liga va'da berdi. U O'z so'zini bajarishni maqsad qilgan. Xudo Hojarning ko'zlarini ochdi va u suv qudug'ini ko'rdi; va yana Xudoning shaxsiy aralashuvi tufayli ularning hayoti saqlanib qoldi. Xudoning marhamati bilan bu Xudoning marhamatli va topqir oilasi omon qoldi. Hatto Muqaddas Bitikda aytilishicha, "Xudo doimo bola bilan birga bo'ldi..." (Ibtido 21:20). Ushbu tadqiqotda biz buzilgan munosabatlarni tiklash masalasi bilan shug'ullanamiz. Hojar va Ismoil, har ikkisi ham jiddiy xatolarga yo'l qo'ygan bo'lishsa-da, Soraning yomon maslahatlari va Ibrohimning mas'uliyatsiz xatti-harakatlari qurboni bo'lishdi. Najot haqidagi savol bu fojiali ajralishga qanday ta'sir qiladi? Demak, baraka faqat Ishoqning tamonida bo'lishi kerak, Ismoilning barcha avlodlarini faqat la'nat va do'zaxda abadiylikdan boshqa narsa kutmaydimi? Bu noma'lum! Ibrohim nafaqat Xudodan marhamat olish uchun, balki hamma uchun, hatto Hojar uchun ham baraka vositasi bo'lish uchun ajratilgan.

Xudoning Hojarga Bo'lgan Buyuk Sevgisi

Bu qissadagi ko'plab guvohliklar Xudoning Hojar va Ismoilga bo'lgan buyuk sevgisini ko'rsatadi. Ikki marta U ularga xizmat qilish va jonlarini saqlab qolish uchun farishtalarni yubordi. Ismoilga go'zal ism qo'yib, ulg'ayganiga qadar u bilan birga bo'ldi. Shubhasiz, Xudo ularni duo qilishni xohladi. Ammo bu buzilgan oilani shifolash masalasida, Xudoning Ibrohimga missioner bo'lishga chaqiruvi mohiyati bilan bog'liq, yana bir mulohaza mavjud. Keling, buni bir lahzaga ko'rib chiqaylik. "Buyuk xalqning otasi qilaman seni, Baraka beraman senga, Ulug'qilaman sening nomingni, Baraka manbai bo'lasan sen. Men baraka beraman seni duo qilganlarga, Seni la'natlaganlarni Men la'natlayman. Sen orqali baraka toparlar Yer yuzidagi jamiki xalqlar." (Ibtido 12:2-3) Ibrohim oilani chizig'ini yaratish uchun emas, balki yer yuzidagi barcha oilalar uchun baraka vositasi bo'lish uchun tanlangan. Ishoq va Ismoil, biri mo'jizaviy bola, ikkinchisi esa asl insoniy qarorning natijasi bo'lib, ular raqib bo'lishlari uchun ikkalasining ham o'z tug'ilish sharoitlariga hech qanday aloqalari yo'q edi. Otasi kabi bir hil chaquruvga ega bo'lgan Ishoq boshqalarga, shu jumladan Ismoil va uning avlodlariga baraka berish uchun tanlangan. "U hamma insonlarning najot topishlarini va haqiqatni bilib olishlarini istaydi." (1 Timo'tiy 2:3-4).

Yarashuv: Savol

Yarashish istisno qilinmaydi, bu savol. Ibrohimning urug'i bo'lgan Masih hammaning Najotkori. U O'zi bilan hamma narsani yarashtirish uchun keldi (Kolosaliklar1:20), shu jumladan o'zlarini musulmon deb ataydigan odamlarni ham. Afsuski, Ismoil oilasidan boshqa g'oyalarga ega bo'lgan Muhammad ismli odam paydo bo'ldi. Dastlab u Islomni Arab xalqi uchun din sifatida asos solgan. Keyinchalik uni universallashtirishga va butun insoniyatga yuklashga harakat qildi. Islomda Iso oddiy payg'ambar darajasiga tushirilgan: Muhammad o'zini Isoga tenglashtirib, pirovardida Undan ustun qo'yib, yarashtirish emas, raqobat ruhini abadiylashtirdi. Hozirgi begonalashuvning ildizlari Ibrohim oilasining parchalanishi bilan bog'liq fojiali voqealarga borib taqaladi. Islom bu oilaning xafa bo'lgan va begona bo'lgan a'zolari Ibrohimning chodirlaridan erta quvib chiqarilgan sharmandalikni qopashi mumkin bo'lgan joyga aylandi. Qolaversa, Islom dunyo ustidan hukmronlik qilishga intiladi. Dunyo aholisining juda katta qismi o'rtasida islom dini tarqalganiga qaramay (2010-yilda beshdan bir qismidan ko'prog'i), u hali ham ko'plab ruhiy kamchiliklar bilan ajralib turadi. Ularning dinlari inson qalbining eng chuqur ehtiyojlarini qondirishga qodir emasligi sababli, ko'payib borayotgan musulmonlar Isoga va Uning inson ehtiyojlariga xizmat qilishning ajoyib usullariga ochiq. Oxir-oqibat, Iso g'alaba qozonadi. Masalan, biz bu asrning oxirida Masihga beriladigan sharaflarni bilamiz: "Sen o'ramni olishga, Uning muhrlarini echishga

loyiqsan! Chunki Sen bo'g'izlangan eding, O'z qoning evaziga har bir qabila, millat, elatu xalqdan Xudo uchun odamlarni qutqarib olding. Ulardan Shohlik yaratding, Ularni Xudoyimizga xizmat qiladigan Ruhoniylar qilib tayinlading. Ular yer yuzida hukm suradilar.” (Vahiy 5:9-10)

Har xil qabila, til, xalq va elatdan bo'lgan o'sha buyuk samoviy yig'inda Ismoil avlodidan bo'lmish musulmonlar ham bo'ladi. Ibrohimning buzilgan oilasi Iso Masihning poklovchi qoni orqali yarashtiriladi. Biroq, o'n to'rt asr davomida Islom bu yarashuvga erishish uchun masihiylarning barcha harakatlariga qarshilik ko'rsatdi. Bu, shubhasiz, bugungi kunda masihiy missiyalari va jamoat oldida turgan eng qiyin muammodir. Ushbu qiyinchilikka javob berar ekanmiz, keling, Ibrohim chodiri ostidagi ushbu dastlabki oilaviy fojiasining asosiy figuralarini batafsil ko'rib chiqaylik. Xudoning Hojar va Ismoilga bo'lgan munosabati haqida nimalarni bilishimiz kerak? Muqaddas Bitikda musulmonlarga bo'lgan munosabatimizga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan qanday maslahatlarni topishimiz mumkin? Xudo, bizning Otamiz, Ibrohimning buzilgan oilasining bu buyuk fojiasida har bir tomonga g'amxo'rlik qiladi. Keling, avval Xudoning Hojarga bo'lgan munosabatiga murojaat qilaylik.

3 BOB

Hojar Fojiasi

"Ey Hojar, Sorayning cho'risi! Qaerdan kelib, qaerga ketyapsan? — deb so'radi. — Bekam Soraydan qochib kelyapman, — deb javob berdi Hojar." (Ibtido 16:8).

"Nimaga g'am chekyapsan, Hojar? Qo'rqma, sen o'smirni qoldirib ketgan joydan Xudo uning yig'isini eshitdi. Qani, o'g'lingni turgiz, uning qo'lidan ushla. Men uning naslidan buyuk xalq yarataman." (Ibtido 21:17-18) Muqaddas Bitikdagi eng ajoyib munosabatlardan biri bu Xudo va Hojar o'rtasidagi munosabatlardir. Nima uchun Xudo Misr quliga qiziqib qoldi? Bu U haqida nima deydi? Bugungi kunda undan jismoniy kelib chiqishi yoki u bilan ruhiy aloqasi borligiga da'vo qiladigan odamlarga qarasak, bu bizda nima deydi?

Xudoning Hojar uchun Tashvishi

Xudoning bu baxtsiz ayolga ko'rsatgan g'amxo'rligi bizni juda qiziqtiradi. U ikki marta uni qutqarish uchun aralashdi: birinchi marta bekasi Sorayga itoat etish uchun uni qaytarib yubordi. Ikkinchi marta u va uning o'g'li Ismoilning sahroda halok bo'layotganlarida ularni hayotini saqlab qoldi. Bizning fikrimiz shundan iboratki, agar Xudo bu misrlik qul va uning o'g'lining hayotini saqlab qolish uchun shunchalik g'amxo'rlik qilgan bo'lsa, unda biz ham Hojarning farzandiman deb da'vo qilganlarga erishish uchun bugun ham xuddi shunday g'amxo'rlik qilishimiz kerak. Ishonamanki, bu tashvishning izohini Ibtido kitobining birinchi bobida topish mumkin. U yerda biz nafaqat erkak, balki ayol ham Xudo suratida yaratilganligini o'qiymiz (Ibtido 1:27). Hojar, misrlik qul sifatidagi past mavqeiga qaramay, (barchamiz kabi) gunohga moyilligiga qaramay, Yaratgan Xudoning olijanob suratini saqlab qoldi. U uni qadrladi. U Xudo uchun muhim edi. Agar Ibrohim boshqa insoniyatga baraka olib boruvchi sifatida tanlangan bo'lsa, Hojar bu barakani oladiganlarning vakili edi.

Xudo Hech Kimning Halok Bo'lishini Xohlamaydi

Muqaddas Bitikdan ko'rinib turibdiki, Ibrohim va Sora Hojarning halok bo'lishiga tayyor edilar. Butrus bizga Xudo "...chunki hech kimning halok bo'lishini istamay, hammaning tavba qilishini xohlayapti." (2 Butrus 3:9) deb o'rgatgan. Ibrohim va Sora bu voqeadan Xudoning sevgisi haqida ko'p narsalarni o'rganishlari kerak edi. Xudo bu birinchi missioner juftlikdan U inson hayotini qanchalik qadrlashini bilishlarini xohladi. U ularni hayotga nisbatan unchalik arzon munosabatda bo'lishlariga yo'l qo'ymas edi. Keyinchalik Iso Xudoning g'amxo'rligini ushbu

unutilmas so'zlar bilan ifodalash uchun keldi: "Beshta chumchuq ikki tangaga sotiladi, shunday emasmi? Biroq bularning birontasi ham Xudoning nazaridan chetda qolmagan. Sizlarning esa hatto boshingizdagi har bir tola sochingiz sanalgan. Qo'rqmanglar, sizlar ko'plab chumchuqlardan qadrliroqsizlar." (Luqo 12:6-7). Keyin haqiqiy hayotda U Samariyadagi "quduq oldidagi ayol"ga ushbu g'amxo'rlikni ko'rsatdi (Yuhanno 4:1-42). Iso O'zi yashagan davrida Xudoning g'amxo'rligini namoyish eta oladigan "Hojar"ni topdi.

Hojar va Qudug' oldidagi Ayol

Hojar va Samariyadagi "quduq oldidagi ayollar" hikoyasidagi o'xshashliklar shunchalik hayratlanarli, u izoh berishga arziydi. Ikkala ayol ham jamiyatdan chetlatilgan: biri quvg'in qilingan cho'ri, ikkinchisi erkakdan erkakka o'tib, oxir - oqibat o'zi turmushga chiqmagan odam bilan yashagan ayol edi. Ikkala uchrashuv ham quduqlar oldida bo'lib o'tdi. Egamiz Hojarni hayotini qo'llab-quvvatlovchi suv berdi; boshqasiga Iso "tirik suv" taklif qildi. Hojar dedi: "Meni ko'radigan Xudoni ko'rdim-a!" (Ibtido 16:13). Samariyalik ayol shunday dedi: U mening qilgan hamma ishlarimni aytib berdi" (Yuhanno 4:39). Xudo Hojarning ko'zlarini ochdi va u o'zi va o'layotgan o'g'li Ismoilga hayot baxsh etgan suv qudug'ini ko'rdi. Iso O'zini Masih sifatida ochish uchun quduq oldidagi ayolning ko'zlarini ochdi. Qutqaruvchi hikoyaning boshidan boshlab, Isoning Otasining sevgisi haqidagi ta'limotini bilgan holda, Xudo Ibrohim va Soraga baxtsizlarga bo'lgan O'z buyuk sevgisini ko'rsatdi.

Hojarning Qizlari uchun Xudoning Sevgisi

Bugungi kunda ushbu darsni dunyodagi har beshtta ayoldan bittasini tashkil etadigan barcha musulmon ayollar o'rganishi kerak. Biz bilamizki, Xudo, albatta, Hojarga bergan va'dasini bajardi: "Sening naslingni shu qadar ko'p qilamanki, ko'pligidan hech kim sanay olmaydi." (Ibtido 16:10). Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, barcha musulmon ayollar Hojardan jismoniy kelib chiqishini da'vo qila olmaydi, lekin ular u bilan ruhiy qarindoshlikni da'vo qilishadi.

Hojar haqidagi hikoya Hajda saqlanib qolgan

Hojar hech qachon Qur'onda ismi bilan tilga olinmaydi. Ammo *Hadislarda* (afsonalarda) u Ismoilning onasi deb to'g'ri nomlangan. Makkadagi ziyorat marosimlarida barcha musulmonlar Safo va Marva tepaliklari orasidan o'tayotgan Hojarning suvni umidsiz izlashini takrorlaydilar. Qidiruv ular Zamzam qudug'iga yetib borganlarida avjiga chiqadi, u yerda ular Xudoning Xojarga bo'lgan rahm-shafqatini yodga olib ichishadi. Biz Isoni tirik suv bulog'i sifatida bilganimiz uchun,

bir tomondan musulmon ziyoratchilar bilan sahna og'riqli o'tkir bo'lsa-da, boshqa tomondan umidga to'la. Og'riq, Xudo ularga ruhiy suv berishni xohlayotganini bilib, yana jismoniy suv izlayotgan ziyoratchilarni ko'rishdan kelib chiqadi. Iso bu izlanishning haqiqiy yakunidir va Islom musulmonlarni bu bilimdan mahrum qiladi. Umid qilamizki, Xudo O'z rahm-shafqati bilan ularni "hayot suvi"ni ichish uchun Isoning oldiga olib kelganimizda, ularning qalblarining eng chuqur chanqog'ini qondiradi. Siz bilan Isaak da Kostaning (vaf. 1860) "Hojar" she'rida mavjud bo'lgan, golland she'riyatining noyob va ta'sirchan tanlovini baham ko'rmoqchiman. Ushbu to'plam bugungi kunda Hojar qizlari haqida o'ylaganimizda, menimcha, biz taqlid qilishimiz kerak bo'lgan ayanchli tuyg'ularni ifodalaydi. Shoir ko'z o'ngida bir manzara ko'tariladi, Xavotirli soatlar esga tushar – Hamma narsa to'liq sukunatda bo'lgan, shamol va bo'ron ta'sir qilmaydigan unimsiz cho'l. Mutlaqo yolg'iz, g'am-g'ussa va g'urur dardidan parchalanib ketgan ayol, Beqaror qadamlar bilan yurar ekan, ichki chuqurlikdan sharmandali xo'rlikni aks ettiradi. Yassilangan suv idishi, uzoq vaqt bo'm-bo'sh suv idishi uning ko'tarilgan ko'krigiga bemalol osilib turadi. Ichkaridagi yangi hayot tufayli ikki baravar ko'paygan ochlik azobi juda erta sarflangan nonga intiladi. Oldingi manzaradan ayanchli qarama-qarshilik, sen o'ylamay, mag'rurlikda Soradan nafratlangansan. Ey mag'rur! Qayerga boryapsan? Sen bu la'natni yig'yapsanmi? Ibrohimning chodirining marhamatidan munosib jazo bilan haydab chiqarilgan. Xom yeriga qaytma, Mamre qarorgohida boshpana top. Xudo oldida Soraning oyoqlari oldida kamtar bo'l, u yerda sening suv va non ta'minotining taqvodor sadoqatda mo'l-ko'l bo'ladi va qalbing uchun qo'llab-quvvatlash va tasalli tarqaladi.

O'z ixtiyoring bilan xizmat qil, sening zurriyoting bardavom bo'ladi, Ibrohimning chodirida bir va'da bor. Ibrohimning belidan oqib chiqadigan qudratli yo'l boshchining tug'ilishidan dalolat beradi. Ey Ismoilning onasi, men seni yana dahshatli sahroda kezib yurganimni, yolg'iz, umidsiz, ma'yus, azob-uqubat changalida, ruhiy azob bo'ronidan azob chekayotganini ko'raman. Sizlar ham osmondagi Xudoni ulug'ladingiz. Parda yirtilgan edi. U keldi; U senga shunday dedi: "Soraning oyoqlari ostida tavba qilasan va ahmoqona kibringni tan olasan". Faqat Ibrohimning chodirining burmalarida sen Xudoning ahdining barakasini olasan. Ha. Yig'lab: "Hayotimning Xudosi! Menga rahm qildi" deganigda, sening ruhing ozod bo'ladi.

4 BOB

Ismoil: Xudo Eshitadi

"Egamizning farishtasi Hojarga yana gapirdi: "Sen homiladorsan va tuqqaysan o'g'il, Egamiz eshitdi jafolaringni, Uning ismini qo'ygaysan Ismoil." (Ibtido 16:11)

Ismoil, Ibroniylardan tilidan tarjima qilingan bu "Xudo eshitadi" degan ma'noni anglatadi. Bu Ibrohimning xotini Soraning tahqirlangan, homilador qochoq cho'risi Hojarning tug'ilmagan o'g'liga Xudoning O'zi tomonidan berilgan ismdir. U ko'tarib yurgan bola Ibrohimga tegishli edi. Ushbu ro'y berayotgan oilaviy fojida Xudoning har bir insonga qanday munosabatda bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Chunki bu yerda Ibrohim va uning oilasi bilan bo'lgan munosabatlarida biz Xudoning boy sevgisi, rahm-shafqati va g'amho'rlikining dastlabki ta'riflarini topamiz. Oldingi bobda biz Xudoning Hojarga bo'lgan sevgisi haqida bilib oldik. Ushbu bobda biz Xudoning Ismoilga bo'lgan sevgisini qanday ajoyib tarzda ko'rsatganini ko'rib chiqamiz.

Ismoil, Ahd Oilasining Bir Qismi

Xudo va'da qilganidek, Hojardan Ismoil tug'ildi. U yagona haqiqiy Xudoga topinadigan ahd missionerlari oilasining bir qismi sifatida otasi yonida o'sgan. Ismoil o'n uch yoshga to'lganda, Xudo uning otasiga zohir bo'ldi va ularga erkaklar sunnat qilish to'g'risidagi ahdni berdi. Xuddi shu oila a'zolari sifatida Ismoil va uning otasi Ibrohim bir kunda sunnat qilingan. Qur'onda sunnat to'g'risida so'z yuritilmaganiga qaramay, musulmonlar bu qadimgi oila namunasiga amal qilib, barcha erkak farzandlarini sunnat qilishlari bugungi kunda hayratlanarli.

"Men Uni Aniq Barakalayman"

Xuddi shu tashrif paytida Ismoil suhbat mavzusiga aylandi. Xudo Ibrohimga Sora, hatto qariganida ham o'g'il ko'rishini aytdi. Ibrohim darhol javob berdi: "Qaniydi, Ismoil Sening marhamating ostida yashasa." (Ibtido 17:18) Anchadan beri Hojar va uning tug'ilmagan o'g'lining surgun qilinishiga tayyor bo'lgan Ibrohimning chinakam otalik qalbiga ega bo'lib, Xudodan Ismoilni marhamatlashini so'raganini ko'rish ajoyibdir. Xudoning javobi baland ovozda "Ha" edi. Ishoqning kelajakdagi rolini, insoniyat nasliga baraka berish rejasini muhokama qilgandan so'ng, Xudo yana Ismoil masalasini ko'taradi: "Ismoil to'g'risida qilgan iltimosingni ham eshitdim. Men unga baraka beraman, uning naslini haddan tashqari ko'paytiraman.

U o'n ikki yo'l boshchining otasi bo'ladi. Undan buyuk xalq keltirib chiqaraman." (Ibtido 17:20). Afsuski, Muqaddas Bitikning ushbu so'zlaridan keskin farqli o'laroq, aksariyat masihiylar Xudo Ismoilni la'natlagan yoki hech bo'lmaganda uning yonidan o'tib ketgan va u hech qanday ahamiyatga ega emas deb ishonishadi. Xudo bunday emas, ayniqsa Ibrohimning o'z o'g'li bilan. Ismoil marhamatlanishi kerak edi. Bundan tashqari, u avlodlari buyuk xalqni tashkil etadigan o'n ikki hukmdorning otasi bo'ladi. Xudoning Ishoq bilan O'z ahdini o'rnatishi haqidagi sirli va'dasi hali ham hukmronlik qilmoqda, lekin bu Ismoilni Xudoning marhamatidan chetlamaydi. Ishoq, xuddi otasi kabi, o'zining so'nggi avlodi Iso singari, barakaning o'tkazuvchisi bo'lishi kerak va u orqali biz bu marhamatning tabiati va hajmini ko'ramiz.

Islomdagi Ismoil

Ismoil Qur'onda bir necha bor tilga olingan va uning xotirasi har yili Makkada ziyorat qilish bilan bog'liq marosimlarda yorqin ifodalangan. U boshqa patriarxlar bilan bir qatorda tez-tez tilga olinadi. Ismoil haqida batafsil ma'lumot beradigan Qur'onning faqat bitta parchasini keltirish o'rinlidir: "(Ey Muhammad), ushbu Kitobda Ismoil (qissasini) zikr qiling! Darhaqiqat u va'dasi rost elchi-payg'ambar edi. U o'z axli-ummatini namoz va ro'zaga buyurar edi. U Parvardigori nazdida rozi bo'lingan kishi edi." (Qur'on 19:54-55). Qur'onning boshqa bo'limida Muhammad Ka'bani musulmonlar uchun ziyoratgoh sifatida belgilashda Ibrohim va Ismoilni tilga oladi: "Eslang: «Baytullohni odamlar uchun ziyoratgoh va tinch joy qildik va Ibrohimning (Ka'batullohni bino qilayotgan vaqtida) turgan o'rnini namozgoh qilib oling, (dedik) va Ibrohim bilan Ismoilga: «Mening baytimni tavof qilguvchilar, o'sha yerda ibodat qilib turuvchilar, ruku uchun pok tuting», deb buyurdik." (Qur'on 2:125)

Ismoil Xotirasiga Bag'ishlangan Ziyorat

Islomning eng buyuk bayrami, Iyd al-Adha haj tugagandan so'ng, sodir bo'ladi. Qo'y, echki yoki tuya bo'ladimi, har bir musulmon qurbonlik qilishga qatnashishi kerak. Qurbonlik Ibrohimning o'g'lini Xudoga qurbon qilishga tayyorligini xotirlash uchun qilingan. Ushbu qurbonlik bir vaqtning o'zida butun musulmon dunyosida, Makkadagi ziyoratchilar va o'z uylaridagi musulmonlar tomonidan nishonlanadi. Shunday qilib, barcha musulmonlar ushbu unutilmas bayram orqali Ibrohimning oilasi bilan bog'lanishadi. Ushbu voqealar haqidagi Muqaddas Kitob ma'lumotlari bilan tanish bo'lgan har bir kishi, ular Makkada emas, balki boshqa joyda sodir bo'lganligini va qurbonlikka tayinlangan Ismoil emas, balki Ishoq ekanligini juda yaxshi biladi (Ibtido 22:2). Ismoil bir necha yil oldin uydan haydab chiqarilgan (Ibtido 21:14). Ushbu marosimlar va e'tiqodlar Muqaddas Kitob materiallari asosida

qanchalik noo'rin ko'rinmasin, ular baribir chuqur idrok etadilar. Muhammad va Arab xalqining, so'ngra barcha musulmonlarning, ular Arab bo'ladimi yoki yo'qmi, qalbida "Xudoning do'sti" Ibrohimning oilasi qatoriga qo'shilishga kuchli istak bilan yashaydi.

Bugungi Ismoil Bolalarining Faryodi

Ushbu kitobning oxirgi boblarida biz musulmonlar Ibrohim oilasining haqiqiy a'zosi bo'lishlari mumkin bo'lgan turli yo'llarni muhokama qilamiz. Ayni paytda, keling, "Xudo eshitadi" nidosini birinchi bo'lib eshitgan Samoviy Otamiz bilan birga tinglaylik. Son-sanoqsiz masjidlarning sokin sukunatida musulmonlarning ohangdor ovozlari yangraydi: "Allohdan o'zga iloh yo'q, Muhammad Allohning elchisidir". Ular o'zlarining arab "payg'ambar"lariga qullarcha taqlid qilib, so'zlarni taqlid qiladilar, yuraklari esa qiyomat kuni ularning cheksiz sajdalarini Xudo yaxshilik uchun deb hisoblaydi, deb jimgina yig'laydilar. Yaqin atrofda, masjid soyasida, marhum "avliyo" qabri yonida Ismoilning qizi yig'laydi. U marhamat unga tushadi degan umidda "muqaddas" qabrni qo'llari bilan silaydi. Keyin u yuzini va ko'ksini silab: "Ey Xudo, mening ibodatimga javob ber..." deb faryod qiladi. O'rmonning orasida so'fiylar aylana shaklida to'planishadi. Tinimsiz tebranish ritmida ular: "Alloh hua", "Xudo bor!" deb, ekstazning ruhiy holatiga kirgunga qadar, ikki yuzming marta takrorlaydilar, ularning fikriga ko'ra, bu ular Xudo bilan birlikka erishganliklarini anglatadi. Makkadan uzoqda, Yava o'rmonida, g'ayritabiiy, baland ovozda qichqiriq eshitiladi. Musulmon *mullalarning* (ruhonilarning) barcha marosim ibodatlari, ularning sehrli afsunlari bilan ko'plab qurbonliklarning barcha qonlari Ismoilning bu qizini jinlar azobidan xalos qila olmadi. Uning nolasi - bu Islomni qutqara olmaydigan jinlarga chalingan odamning nochor faryodi. Ramalada endi Rohila emas, Riffat bolalari uchun motam tutadi, chunki ular endi yo'q. Isroil o'qlari G'arbiy Sohilning changli yo'llarida ularning hayotini yo'q qildi. Bu nafaqat abadiy g'oyib bo'lgan bolalarning, balki buldozer tomonidan buzib tashlangan mevali daraxtlar, yer bilan yakson qilingan uylarning ham faryodidir. Ma'nosiz qirg'in, ma'nosiz halokat! Bu adolat va halollik uchun faryoddir. Bu azaliy savol: "Butun yer yuzining Xudosi yaxshilik qilmaydimi?" Endi esa, ajdodlar uyi uchun qochqinning nolasi mana shu mulksiz qolganlarning g'amgin lagerlarida. Ismoil nafaqat Falastinda, balki Livan, Afg'oniston, Kosovo, Iroq, Efiopiya, Eritreya, Sudan va Chadda ham o'z yerlaridan quvib chiqarildi. Iqtisodiy ofat natijasida yana Pokiston, Bangladesh, Hindiston, Misr, Jazoir, Tunis va Marokashdan yuz minglab odamlar bor. Ismoil bolalarining nolasi cheksiz eshitiladi. Qohira, Kalkutta, Dakka, Karachi - haddan tashqari to'q shaharlarning axlatxonalaridagi faryod ko'proq nolaga o'xshaydi, chunki axlat va kalamushlarni orasida titkilab yurgan butunlay qashshoq

odamlar o'zlarining savollari bilan pichirlashdan ham charchaganlar: "Ey Xudo, qayerdasiz?" Xudo eshitadimi? Ha, Ismoil! U bu istalmagan bolani "Xudo eshitadi!" U eshitadi! Halleluya! U eshitadi! Xudoyim, biz ham eshitaylik!

5 BOB

Birodarlarga nisbatan dushmanlik

"O'g'ling bo'lg'ay asov eshakday, Uning qo'li ko'tarilgay hammaga qarshi
Va hammaning qo'li — unga qarshi, Qarindoshlari bilan dushman bo'lib yashagay."
(Ibtido 16:12).

Hali tug'ilmagan Ismoil haqidagi bu qadimiy bashorat sizni o'ylashga majbur qiladi. Xudo Ismoilning xatti-harakatlarini ixtiyoriy tarzda oldindan belgilab qo'yganmi? Yoki Xudo bu oilada ajralishning muqarrar oqibatlarini oldindan ko'rganmi? Bu ikki savolga javoblar bir-biridan unchalik uzoq emas, chunki Xudo bizni o'zimiz kabi harakat qilishimiz uchun yaratgan va U insoniy munosabatlarining dinamikasini biladi. Shu ma'noda, U Ismoil bilan sodir bo'ladigan voqealarning muqarrarligini ko'rdi va buni bashorat qildi.

Ismoil Shaxsidagi Burilishlar

Raqobat ruhi Hojar homiladorligini bilishi bilanoq, paydo bo'ldi. O'sha davr madaniyatida ayolning maqsadi bolalar, ayniqsa o'g'il bolalar tug'ilishi edi. Farzand ko'rishga qodir bo'lmagan ayol hayotda muvaffaqiyatsiz deb hisoblangan. Hojar Xudo unga marhamat qildi va bu marhamatni Soradan olib qo'ydi, degan xulosaga keldi. U mag'rurlikka berilib, bekasiga beparvo munosabatda bo'lishni boshladi. Hojarning xatti-harakatlaridan qattiq ta'sirlangan Sora, bunga g'azab bilan javob berib, Hojarni undan qochib ketishiga majbur qildi. Shunday qilib, Ismoil tug'ilishidan oldin ham ruhiy jarohatni - Soraning o'tkir tili, Ibrohimning Hojarni himoya qilishdan bosh tortishi, keyin esa oiladan qochib ketganida butunlay tashlab ketilganlik hissini boshidan kechirgan. Ismoil qornida o'sayotgan paytida, qo'rquv, g'azab va dushmanlik Hojarning ichida katta ruhiy g'alayonlarni keltirib chiqardi. Ismoil tug'ilgandan keyin hamma narsa tinchlanganday tuyuldi. Ismoil otasi Ibrohim yonida o'sib, u to'ng'ich sifatida merosxo'r bo'lishi kerakligiga to'liq ishongan edi. U o'n uch yoshida otasi bilan bir kunda sunnat qilingan va shubhasiz o'zini ushbu maxsus oilaning muhim qismi deb bilgan. Keyinchalik, oilaning barqarorligi Soraning "kulgi" (Ishoq) ismli o'g'il tug'ishi haqidagi xabar bilan buzildi. Ismoil endi qulning o'g'li sifatida qonuniy "birinchi xotin"ning o'g'li tomonidan to'ng'ichlikdan mahrum bo'lishi mumkinligi bilan yashashi kerak edi. Shubhasiz, bu yangi tahdid Hojarning eski raqobat tuyg'ularini qayta uyg'otdi. Ehtimol, u Ismoilida Soraning o'g'liga nisbatan hasad va nafrat tuyg'usini uyg'otishga yordam bergan bo'lishi mumkin. Ishoqni sutdan ajratish bayramiga kelib, Ismoil endi his-tuyg'ularini

jilovlay olmadi va Sora va uning o'g'lini masxara qildi (Ibtido 21:9). Natijada Hojar va Ismoil zarur bo'lgan barcha narsalar bilan ta'minlandi, xizmatdan bo'shatildi va ozod qilindi. Hojar va Ismoilning qalbini to'ldirgan achchiqlanish va xafagarchilikning chuqurligini kim baholay oladi? Ismoilning xatti-harakatlari haqidagi bashoratli so'zlar ushbu voqealarga asoslangan.

Ismoilning Bugungi Merosi

2010 yilda musulmonlar bir yarim milliarddan ortiq kishini tashkil etdi va shubhasiz, bugungi kunda masihiy jamoat oldida turgan eng katta xavfni tashkil etadi. Ismoilning xususiyatlari va uni o'z otalaridan biri sifatida qabul qilgan Islom xususiyatlari o'rtasida qandaydir bog'liqlik bormi? Bu qanchalik g'alati tuyulmasin, menimcha, bor. Tarix buni tasdiqlaganga o'xshaydi. Ismoil avlodlariga nisbatan qattiqqo'l bo'lmaslik uchun, keling, o'zimizning qayg'uli tariximizni eslaylik. G'arbda, bu asrning ikkita jahon urushi boshlandi. Sovet Ittifoqi qulashidan oldin G'arb davlatlari - Sovet Ittifoqi va Qo'shma Shtatlar zamonaviy dunyodagi eng dahshatli va xavfli ikki kuch deb hisoblangan. Biz o'zimiz aybdor bo'lgan narsalar uchun Islomni hukm qilmaslik uchun, ehtiyot bo'lishimiz kerak. Bizning ham, ularning ham zo'ravonlik dinamikasi va uni kuchaytiradigan dushmanlik nima? Keyingi tushuntirish uchun, men Edvard Hanter va uning "Qizil Xitoyda miyani yuvish" (1953) nomli noyob kitobini tushuntirish uchun majburman. Hanterning tahlili, Koreya urushi paytida asirga olingan ba'zi harbiy xizmatchilarning miyalarini muvaffaqiyatli yuvib, ularni mamlakatga qarshi qo'yganini bilganida, Amerikani qamrab olgan xavotirdan kelib chiqdi. Hanter xitoyliklar, gunoh tuyg'ularidan (haqiqiy yoki qo'zg'atilgan) zo'ravonlikka olib keladigan tsikl haqida psixiatrik tushunchalardan qanday qilib foydalanishni o'rganganligini ko'rsatadi. Garchi ko'plab olimlar musulmonlar "gunoh va itoatkorlik"dan ko'ra ko'proq "uyat va nomus" qadriyatlari bilan ajralib turadi, deb aytishsa ham, men hamma haqiqiy Xudoga qarshi gunoh qilganiga ishonaman va bunday gunoh haqiqiy aybni keltirib chiqaradi. Vudberri Qur'on va Qur'ondan tashqari manbalarni o'rganishda bu fikrni qo'llab-quvvatlaydi (1989:150-159). Shuning uchun men quyidagi material musulmonlar hayotidagi gunoh va zo'ravonlik tsiklini tushuntiradi deb o'ylayman. Bu xuddi shunday ishlaydi. Haqiqiy yoki xayoliy gunoh aybni keltirib chiqaradi. Aybdorlik hissi, agar u bilan kurashilmasa, qo'rquvni keltirib chiqaradi. Ushbu qo'rquv, agar yo'q qilinmasa, noaniq dushmanlik tuyg'usiga olib keladi. Vaqt o'tishi bilan, bu dushmanlik psixosomatik kasalliklar yoki o'z joniga qasd qilish tendentsiyalarini keltirib chiqaradigan yoki ichkarida to'plana boshlaydi yoki u o'zini qandaydir belgilangan nafrat ob'ektiga qaratadi. Oxir oqibat, agar shaxs bu halokatli dinamikadan xalos bo'lmasa, dushmanlik shaxsga (qotillik) yoki xalqqa qarshi

(genotsid yoki urush) zo'ravonlik harakatlariga olib kelishi mumkin. Ismoilning dushmanlik va zo'ravonlikka moyilligi uning ukasi Ishoqga nisbatan masxara va hasad bilan munosabatda bo'lgan gunohidan kelib chiqqan. Bu shafqatsiz doira bugungi kunda zamonaviy musulmonlar hayotida davom etmoqda. Ular ixtiyoriy ravishda o'zlarini Ismoil bilan tanishtirishga qaror qildilar va ongli yoki ongsiz ravishda bu qadimiy va achchiq raqobat ruhini qabul qildilar. Islom dinining o'ziga xosligi shundaki, u zo'ravonlikka moyillikni jihad (muqaddas urush), Alloh nomidan qilingan zo'ravonlik ko'rinishini qonuniylashtirgan va hatto barakali qilgan. Hanterning tahlili, zo'ravonlik sababini tushuntiradi, ammo uni Islomga diniy burch sifatida kiritgan, Muhammad edi.

Muhammad, Ismoilning haqiqiy avlodi

Keling, Ismoilning xususiyatlari haqidagi o'sha oyatni yana bir bor ko'rib chiqaylik: "O'g'ling bo'lg'ay asov eshakday..." (Ibtido 16:12). Bu nimani anglatadi? Xudo Ayubga qattiq tanbeh berib, yovvoyi eshak haqida gapirdi: "Qulonga kim ozodlik bergan? Kim uning arqonini echib tashlagan? Men dashtlarni unga makon qilib berdim, Sho'r yerlar qulonning maskani bo'ldi. Shahardagi shovqin-surondan u kuladi, Hech kim uning ustiga minib, unga baqirolmaydi. Qirlar qulonning yaylovidir, O'sha yerlarda u ko'katlarni qidirib yuradi." (Ayub 39:5-8). Ismoil kuchli, yovvoyi va erkin bo'lishi kerak edi. U, shuningdek, birodarlarini mensimay, shahar hayotini mensimay, o'z erkinligini qarindoshlari yoki boshqa birov bilan jang qiladigan darajada, sevishi qiyin bo'lar edi. Izohlardan birida: Ismoiliylar... bir-birlari bilan yoki qo'shnilar bilan uzluksiz adovatda yashaydilar" va o'sha parchada: "Ibrohimning barcha avlodlari oldida [huzurida] Ismoil mustaqil mavqeini saqlab qoladi", deyilgan. (Kale va Delich, qayta nashr etilgan, 1954,1:220). E'tibor bering, yakka xudolik ham, kuch ishlatish ham Ismoilga xos edi. Ismoil umrining birinchi yillarini Ibrohimning yonida o'tkazganda, yakka xudolikni o'rgandi. Ammo oiladan quvilganidan so'ng, unda dushmanlik va jangovar moyillik rivojlana boshladi. Bu xususiyatlardan kelib chiqqan holda, Muhammad Ismoilning haqiqiy avlodi edi.

Muqaddas Kitobdagi payg'ambarlarining nasl-nasab daraxtiga kirib borishni juda xohlagan holda, u o'z mustaqilligini "Arab payg'ambari" sifatida "Arab Qur'oni" bilan kuchli himoya qildi (Qur'on 12:1; 20:113; 46:12). Bundan tashqari, Muhammad o'jarlik bilan u na yahudiylarga, na nasroniylarga tegishli emasligini, balki "Ibrohim dini" ning vakili ekanligini ta'kidladi (Qur'on 2:135). Ushbu pozitsiyani egallab, Muhammad qonuniy payg'ambar sifatida o'zligini tasdiqlashga harakat qildi. U har birining urf-odatlaridan o'zlashtirdi va o'zidan oldingilarning hammasini ortda qoldirib, payg'ambarlar muhriga aylanish, ya'ni payg'ambarlik nasl-nasabini tugallash, demak, Xudoning insoniyatga so'nggi ovozi bo'lish uchun

o'zini ikkalasidan ham ajratdi. Dastlab Muhammad yahudiylarni ham, nasroniylarni ham o'z tomoniga tortishga harakat qildi. U muvaffaqiyatsizlikka uchraganida, u nafaqat ulardan yuz o'girdi, balki yahudiylar masalasida ikkita qabilani egallab oldi, ularni quvib chiqardi, uchinchi qabiladagi barcha erkaklarni qirib tashladi, ayollar va bolalarni qul qildi. Masihiylar misolida, u ularni ikkinchi darajali fuqarolarga (zimmiylarga) aylantirdi va masihiy xabarining yuragini yo'q qilishga harakat qildi. Ushbu fikrlar keyinroq batafsilroq muhokama qilinadi. Yahudiylar va masihiylar uchun o'zini jirkanch qilib qo'ygan Muhammad, keyin qasos (Qur'on 42:39) va kurash (Qur'on 2:216; 4:74; 9:5; 61:4) orqali o'z izdoshlari orasida zo'ravonlikni doimiy ravishda mustahkamlash uchun qadam tashladi. (Qur'onda muqaddas urushning majburiyatlari va shartlari haqida ellikdan ortiq alohida havolalar mavjud [Whitehouse 1981:50-51]).

"Men unga baraka beraman"

Ibrohimning duosi behuda emas edi. "Qaniydi, Ismoil Sening marhamating ostida yashasa" deb duo qildi. Xudo dedi: "...Ismoil to'g'risida qilgan iltimosingni ham eshitdim. Men unga baraka beraman" (Ibtido 17:18, 19, 20). Xudo Iso Masih haqidagi Xushxabarni va'z qilish orqali, bugun biz Undan Ismoilning musulmon o'g'illariga marhamat berishini so'rashimizni kutmoqda. Imon bilan biz dushman birodarlarimiz orasida mo'l hosil bo'lishiga va hammamizning otamiz Ibrohimning buzilgan oilasiga shifo kelishiga ishonamiz.

**IKKINCHI QISM:
ISMOILNING ENG
MASHXUR "O'G'LI"**

6 BOB

Muhammad: Birinchi musulmon

"Ayting: «O'zi rizqlanmay (taomlanmay barchani taomlantirgan) holida osmonlar va yerning yaratguvchisi bo'lgan Allohdan o'zgani do'st tutaymi?!» Ayting: «Albatta, men Allohga bo'yinsunguvchi kishilarning avvalgisi bo'lishga ma'murman (amr qilinganman)». Hargiz mushriklardan bo'lmang!" (Qur'on 6:14)

Yuqoridagi iqtibosda Muhammad o'zini birinchi musulmon yoki Islomdagi birinchi musulmon deb ataydi. Buni ikki xil talqin qilish mumkin: yoki u barcha zamonlarning taniqli musulmoni, yoki u Islom deb nomlangan yangi dinning asoschisidir. Muhammad Ibrohim va Muqaddas Kitobdagi ko'plab shaxslarni (Xudo oldida tiz cho'kadiganlar), shu jumladan Isoni ham musulmon sifatida ko'rsatgani uchun, u o'zini birinchi o'ringa qo'yganga o'xshaydi. Biroq, tarixiy jihatdan Islom dini Muhammaddan oldin mavjud bo'lmagan. Masalan, musulmon taqvimi Ibrohimdan emas, balki Muhammad Madinada, ya'ni 622 yilda musulmonlarning siyosiy hokimiyati va harbiy rahbarligini o'z zimmasiga olgan yildan boshlanadi. Muhammad Madinadagi o'z faoliyatini urushayotgan guruhlar o'rtasida hakam sifatida boshlagan bo'lsa-da, u tezda boshqa mahalliy qabila rahbarlari ustidan hukmronlikni qo'lga kiritdi. Shunday qilib, musulmonlar o'zlarining taqvimlarini Muhammadning Makkadan Madinaga ko'chib o'tgan yili, ya'ni 622-yildan boshlab hisoblashadi. Shunday qilib, Muhammad ikki jihati bo'yicha musulmonlarning birinchisi bo'ldi: yetakchilik nuqtai nazaridan birinchisi va islomning asoschisi bo'lishi jihatidan birinchisi. "Musulmon" so'zi bu yerda qandaydir ta'rifni talab qiladi. Semantik jihatdan lug'atda uchraydigan bu so'zning asosiy ma'nosi "o'zini Allohga topshirgan". Islomiy kontekstda bu "Allohga va Muhammadga bo'ysunuvchi" degan ma'noni anglatadi. Alloh va Muhammadning ismlari Qur'onda chambarchas bog'langanligi sababli, qisqacha Qur'on va *Hadisda* aytilganidek, Muhammad va uning ta'limotlariga itoat qilgan kishini anglatadi. Shunday qilib, Muhammad islomning asoschisi va bosh himoyachisi sifatida qabul qilinadi.

Muhammad Hayotining Ko'rinishi

Musulmonlar sizdan, masihiy xizmatchilardan: "Muhammad haqida nima deb o'ylaysiz?" deb, qayta-qayta so'rashadi. Siz bu savolga javob berishni xohlamasligingiz mumkin, lekin hech bo'lmaganda bu haqda o'qiganingizni aytishingiz kerak. Quyidagi ko'rinishi bir qancha biografiyalarga asoslangan. (Ushbu kitobning oxirida keltirilgan havolalar bo'limiga qarang.) Muhammad

Arabistonning Makka shahrida taxminan milodiy 570 yilda tug'ilgan. Uning otasi u tug'ilmasdan oldin vafot etgan, onasi esa ikki yildan keyin vafot etgan. U sahroda Quraysh qabilasining taniqli qarindoshlari tomonidan tarbiyalangan. Bu qabila, afsonaga ko'ra, badaviylar - chodirlarda yashovchi ko'chmanchi arablarning yo'llarini o'rgangan va kambag'allarga mehmondo'stligi va rahm-shafqati bilan ajralib turgan. Keyinchalik u yosh yigit sifatida boy savdogarlar nomidan karvonlarni boshqargan va boshqa odamlar bilan muomala qilishda halollik va ziyraklik bilan ajralib turgan. Milodiy 595 yilda u o'zining boy ish beruvchisi, o'zidan o'n besh yosh katta bo'lgan beva ayol, Hadijaga uylandi. Milodiy 619 yildagi uning vafotiga qadar, u unga sodiq bo'ldi. Muhammad yoshligidanoq tafakkurli shaxs sifatida tanilgan. Bu badavlat beva ayol bilan turmush qurish unga bo'sh vaqtini o'tkazish imkoniyatini berdi. U tez-tez Makka tashqarisidagi Hira tog'i etagidagi g'orida meditatsiya qilish uchun yo'giz qolar edi. Qirq yoshida (milodiy 610) Muhammad o'zining birinchi hayajonlanish tajribasini boshdan kechirdi. Ko'pgina olimlarning fikricha, u "Yulduzga qasam" nomli surada ushbu tajribaga ishora qilgan:

“Unga (bu vahiyni) bir kuchga to'lgan, sohibi qudrat (ya'ni Jabroil alayhis-salom) ta'lim bermishdir. Bas, u (avval) yuksak ufqda (ko'rinib), tik turdi. So'ngra yaqinlashib, pastladi. Bas, (Muhammad alayhis-salomga) ikki kamon oralig'ida yo (undan-da) yaqinroq bo'lib. (Alloh) o'z bandasi (Muhammad alayhis-salom) ga tushirgan vahiyni keltiradi. (Payg'ambarning) ko'ngli ko'rgan narsasini inkor etmadi. (Ya'ni Jabroil farishtaning suratini ko'rib, payg'ambarning ko'ngli ham qanoatlandi va uning Alloh taolo tomonidai farishta ekanligiga imyon keltirdi).” (Qur'on 53:5-11).

Bu tajriba dastlab Muhammadni qattiq tashvishga solgan va u aqldan ozganmi yoki *jinga* (yovuz ruh) muhtalo bo'lganmi, deb hayron bo'ldi. Xotini va uning masihiy qarindoshi Varaqa bin Navfal bilan maslahatlashgandan so'ng, u bu tajriba davomida haqiqatdan ham farishta Jabroilning vositachiligi orqali Xudodan "vahiy" olganiga amin bo'ldi. Ushbu "vahiylar" tartibsiz vaqt oralig'ida kelgan va bu davrda uning xotini va bir nechta yaqin do'stlari unga "Xudoning elchisi" sifatida ishonishgan. Uch yillik maxfiylikdan so'ng, Muhammad o'ziga omma oldida va'z qilishni boshlashi to'g'risida buyruq olganini his qildi (milodiy 613). Ushbu va'z Quraysh qabilasi rahbarlarining jiddiy e'tirozlariga duch kelmasdan, taxminan olti yil davom etdi. Qurayshning nufuzli hukmdor oqsoqollari orasida Muhammadning kuchli yakkaxudolik va axloqiy targ'ibotiga bo'lgan qarshilik, milodiy 619 yilda boshlangan. O'sha paytda Makka butun Arabiston uchun ziyoratgohlar markazi bo'lib, butparast ziyoratgohlar bilan bog'liq savdo, Muhammadning yakkaxudolik targ'iboti tufayli xavf ostida qoldi. Muhammad va Quraysh yetakchilari o'rtasidagi hokimiyat uchun kurash keyingi uch yil ichida kuchayib, uni o'ldirish rejasi bilan

yakunlandi. Bu milodiy 622 yilda sodir bo'ldi. Muhammad do'stlari tomonidan ogohlantirilib, o'sha yilning iyun oyida Makkadan qochib, shimoldagi taxminan ikki yuz mil uzoqlikda joylashgan Yasrib shahrida, keyinchalik Madina deb nomlangan urushayotgan arab qabilalariga rahbar-hakam bo'lib xizmat qilish taklifini qabul qildi (Barton 1974:130). Muhammad Yasribdagi urushayotgan qabila boshliqlari orasida hukmronlikni qo'lga kiritdi va Makka hukmronligiga qarshi kurashish uchun ularni muvaffaqiyatli birlashtirdi. Milodiy 630-yilga kelib Muhammad o'n ming kishini Makkaga yetaklay oladigan darajada kuchli bo'lib, u yerda u jangsiz hokimiyatni qo'lga kiritdi. Milodiy 632 yilda, Makkadan Madinaga ko'chib o'tganidan so'ng, atigi, o'n yil o'tib, Muhammad kasal bo'lib, sirli sharoitda vafot etdi. U taxminan oltmish ikki yoshda edi. Uning o'rniga kim rahbar bo'lishi va yangi rahbarlar qanday qoidalarga muvofiq tanlanishi kerakligini oldindan bilishmas edi. Ushbu oldindan o'ylashning yetishmasligi, shundan beri Islomni hokimiyat uchun cheksiz kurash, qotillik va tartibsizliklar bilan qiynab kelmoqda.

Ushbu notinch yillar davomida Muhammad barcha yakkaxudolik payg'ambarlarning oxirgisi sifatida da'vatni tushunishda qat'iyatlilik ko'rsatdi. U jangda g'ayrioddiy jasorat ko'rsatdi, do'st va dushman bilan muzokaralar olib borishda nihoyatda aqlli edi. Xadicha vafotidan keyin tezlikda o'sib borayotgan xotinlar ro'yxatiga (o'n bir, shuningdek ikkita kanizak) qaramay, u namozda, zakotda, ro'za tutishda va saxovatda taqvorligi bilan ajralib turar edi. U yaratgan va o'z hayotida o'rnak ko'rsatgan amaliyot va e'tiqodlar tizimi yahudiylar, nasroniylar, zardushtiylar va, albatta, o'zining arab merosi bilan qunt bilan o'stirgan diniy g'oyalar va mashhur diniy g'oyalarning yorqin bog'lanishi edi. Uning ko'plab qobiliyatlari bor edi, ularning eng kattasi, bu so'zlarni boshqarish qobiliyati edi. U Arab tilining mohir ustasi bo'lib, aftidan, arab tilining yarim she'riy notiqlik uslubida o'z davrida tengsiz edi. U ajoyib ovozga va nutq uslubi bilan tomoshabinlarni o'ziga jalb qilish qobiliyatiga ega edi. U tez-tez o'z tanqidchilarini o'z nutqlarining sifatiga moslashtirishga harakat qilib, ularga qarshi chiqardi.

7 BOB

Muhammadning Kitobi: Qur'on

"Barcha olamlarni (oxirat azobidan) qo'rqitguvchi bo'lsin deb O'z bandasi (Muhammad)ga Furqon — Qur'on nozil qilgan zot — Alloh barakatli - Buyukdir. U — osmonlar va yerning podshohligi O'ziniki bo'lgan, bola-chaqa qilmagan, podshohlikda biron sherigi bo'lmagan va barcha narsani yaratib (aniq) o'lchov bilan o'lchab qo'ygan zotdir." (Qur'on 25:1-2).

Agar, masihiy xizmatchi nima uchun musulmonlar Iso Masihning Xushxabariga qarshi turishini bilmoqchi bo'lsa, u Qur'on bilan tanishishi kerak. Oddiy g'arbiy masihiy o'quvchi bu kitobni hayratlanarli deb bilishadi. Buning sababi shundaki, bizga Qur'onda keltirilganidan butunlay boshqacha fikrlash tarzi o'rgatilgan. Madaniy jihatdan biz mulohazalimiz. Biz hamma narsani mantiqiy ketma-ketlikda rivojlanishini kutamiz. Muqaddas Kitobga ko'ra, biz qutqarilish tarixi vaqt o'tishi bilan paydo bo'lishiga ishonishimiz shart edi. Eski Ahddagi "katta" va "kichik" payg'ambarlarning guruhlanishi va Yangi Ahddagi ba'zi maktublarning ketma-ketligi bundan istisno.

Muqaddas Kitob Oqimi

Masihiy kishi, dunyoning yaratilishidan boshlangan Muqaddas Kitobga o'rganib qolgan. U irqlarning kelib chiqishini tasvirlaydi va turli tillarning paydo bo'lish sabablarini tushuntiradi. U qanday qilib va nima uchun Xudo Ibrohimni butun dunyo uchun birinchi missioner qilib tanlaganini ko'rsatadi (Ibtido12:1-3). Undan so'ng, qonun beruvchi va ozod qiluvchi Muso keladi. Hikoya Yoshua va Kan'onni zabt etish orqali davom etadi. Isroilning yer yuzidagi Shohligi nihoyat Dovud va uning oilasi orqali o'rnatiladi. Hamdu sano va madhiyalar paydo bo'ladi. Donolik adabiyoti rivojlanadi. Keyin Xudodan yuz o'girish muammosini hal qilish uchun, payg'ambarlar paydo bo'ladi. Ilohiy jazo, halokat boshib olish va surgun orqali keladi. Qayta tiklash, qayta qurish va Xudoning Qonuniga qaytish, bu bir muncha vaqt hukmronlik qiladi, ammo keyinchalik orqaga chekinishlar bo'lishiga yo'l beradi. Yaqinlashib kelayotgan Masih haqidagi bashoratlar hamma joyda yangraydi va keyin to'rt yuz yil davomida sukunat hukm suradi. Xalq o'z holicha qolib, ayanchli mag'lubiyatga uchradi. Falastin nihoyat Rimliklar tomonidan bosib olinadi va Masihning kelishiga tayyorgarlik boshlandi. Yahyo Cho'mdiruvchi dunyoning gunohini o'z zimmasiga olishga kelgan Xudoning Qo'zisi, Isoga yo'l ochadi. Iso, to'liq inson va to'liq Xudo bo'lib, Xudoning qudratli ishlarini ochib beradi, shaytonni

bog'laydi, jinlarni mag'lub qiladi, kasallarni shifolaydi, o'liklarni tiriltiradi, shamol va dengizni boshqaradi, suvni sharobga aylantiradi va non va baliqlarni ko'paytiradi. U odamlarning gunohlarini kechiradi va insoniyat yuragida yangi umid yaratadi. Xulosa qilib aytganda, Iso insoniyatning barcha ma'lum dushmanlarini O'z hayoti davomida vaqtinchalik xochga mixlanishi va o'liklardan tirilishi orqali abadiy mag'lub etadi. Nihoyat, U shon-shuhratga ko'tariladi va Otasi bilan birgalikda imonlilar ustiga Muqaddas Ruhni to'kadi va ularga O'zidan ko'ra "buyukroq" ishlarni qilish uchun kuch beradi (Yuhanno 14:12).

Havoriylarning birinchi avlodi ilhomlantirilgan "Xushxabar"ni yozishgan. Keyin boshqa guvohlar Yangi Ahddagi yozuvlari orqali Masihning ma'nosini talqin qilishda yordam berishadi va nihoyat, Masih "sevgi havoriysi" Yuhannoga o'z asri uchun oxirgi xabar bilan tashrif buyuradi. Bularning hammasi oqmoqda. Bunda to'liqlik mavjud. Bu insoniyat tarixining qolgan qismi uchun yetarli.

Qur'onning Tarkibi

Qur'on, sodda qilib aytganda, Muhammadning aytgan so'zlarining to'plamidir. Birinchi hayajonli gapni u qirq yoshida (milodiy 610), oxirgisini esa vafot etgan yili, 632 yilda aytgan. Muhammad vafot etgan paytda, Qur'on to'g'ri qayd etilmagan, undan ham tartibga solinmagan edi (Burton 1977:119). Bu ish uning tirik qolganlari tomonidan qoldirilgan va ularning materialni joylashtirilishi juda o'ziga xosdir. Muhammadning vorislari uning ekstatik bayonotlarini to'plashning g'ayrioddiy usullari tufayli, u va'z qilgan mavzular ketma-ketligini qayta tiklash juda qiyin. "Ochuvchi" deb nomlangan birinchi bobni hisobga olmaganda, qolgan 113 bob xronologiyaga mutlaqo e'tibor berilmagan holda, uzunligi bo'yicha tuzilgan. Boblar quyidagicha joylashtirilgan: eng uzuni birinchi, eng qisqasi oxirgi, birinchi bob bundan mustasno. Umuman olganda, uzunroq boblar turli vaqtlarda aytilgan so'zlarning to'plamidir. Biroq, olimlar o'rtasida birinchi bo'lib nima paydo bo'lganligi va keyinroq paydo bo'lganligi haqida bir oz kelishuvlar mavjud. Umuman olganda, kuchli axloqiy ohangga ega va yakkaxudolik e'tiqodga qattiq urg'u berilgan kuchli hissiy so'zlar avvalroq, keyinchalik esa tashkiliy, huquqiy va ma'muriy masalalarga bag'ishlangan prozaik boblar paydo bo'lgan. Keyingi boblar, shuningdek, yahudiylar va masihiylar bilan tortishuvlar, urushlar bilan ovora bo'lish va Islomning universalligiga ishoralar haqida bo'ladi. Hamma joyda Muhammadning o'zining payg'ambar ekanligini himoya qilgani va unga itoat qilinishi lozim bo'lgan shaxs sifatida uning ismi doimo Alloh nomi bilan bog'langani haqida qayta-qayta uchratish mumkin. Muhammaddan so'ng tirik bo'lgan kishilar nega Qur'onni xronologik tartibda joylashtirmadilar? Javobni Muhammad va musulmonlarning vahiy haqidagi tushunchasida topish mumkin. Ular uchun "Qur'on

tili Xudoning tilidir va uning notiqqligi ajoyibdir...u harakat uchun xatosiz qo'llanma... shuning uchun u mutlaqo va o'ziga xos tarzda izchil..." (Margoliouth 1911:63). Xudoning Ruhi odamlarning ongiga ta'sir qilib, ularni O'z so'zlari va uslubida Xudoning niyatlarini yozishga ilhomlantirilgan masihiylardan farqli o'laroq, aksariyat musulmonlar Qur'onni abadiy deb hisoblashadi va asl nusxasi Xudoning taxti yoniga qo'yilgan "saqlangan lavhalarda" yozilgan bo'lishi mumkin (Hitti 1970:26). Ularning fikriga ko'ra, o'sha paytda bu "vahiylar" yuqori osmondan pastgacha olib kelingan va farishta, ehtimol Jabroil orqali yerga etkazilgan, chunki ular Muhammad hayotidagi voqealarni boshqarish uchun zarur bo'lgan. Musulmonlarning buyuk Qur'onchisi As-Suyutiy (1445-1505 milodiy) "*Islom Ichkaridan*" nomli kitobdan iqtibos keltiradi: "Ziyolilar orasida Xudoning ulug'vor kitobi [Qur'on] haqida hech kim unga qarshi taqlid qila olmaydigan mo'jiza ekanligi haqida, hech qanday kelishmovchilik yo'q" (Cragg va Speight 1980:18) Yaqinda Rahmon shunday yozgan edi: "Demak, Qur'on sof ilohiy kalomdir... Ilohiy kalom payg'ambarning yuraklaridan oqib o'tdi" (Rahmon 1979:33). Musulmonlarning Qur'onni u mo'jiza sifatida qabul qilishlari, ularga bob nima ekanligi haqidagi o'z g'oyalariga muvofiq suralar tuzishni osonlashtirdi. Agar bu mo'jiza (sehrli) bo'lsa, unda xronologiya muhim emas. U siz qayerda qo'ysangiz, o'sha joyda ishlaydi. Arberri "Qur'on tafsiri"ga yozgan so'zida muammoga o'ziga xos adabiy pozitsiyadan yondashib, shunday yozadi: "Men bu qabul qilingan haqiqatni [ya'ni, butunlay turli davrlardan parchalarning bir bobida yig'ilish] e'tiborsiz qoldirib, har bir surani badiiy bir butun sifatida, uning ko'pincha bir-biriga mos kelmaydigan qismlarini boy va hayratlanarli naqsh sifatida ko'rsatishni xohlardim." (Arberry 1955:25). Aynan mana shu sirli badiiy mavzu, har qanday vaqt jadvalidagi har qanday hikoya tushunchasini buzadi. Richard Bell (1958) kabi bir qancha olimlar Qur'onni Muhammad hayotida sodir bo'lgan voqealarga mos ravishda qayta tartibga solishga jasorat bilan harakat qilishdi va va har qanday qiziquvchi talaba katta foyda bilan xuddi shunday qilishi mumkin.

Agar siz Qur'on so'zlarini Muhammad hayotida sodir bo'lgan voqealar kontekstida joylashtirsangiz, ular ancha tushunarli bo'ladi. Afsuski, musulmon olimlari kamdan-kam hollarda bunday qayta tiklashga berilishadi va ular so'zlarning o'zi Xudoning haqiqiy so'zlari degan g'ayrioddiy fikrga ega bo'lganligi sababli, ular o'zlarining kitoblariga begona odamlarning aralashuvini qadrlamaydi. Demak, Qur'onni o'rganayotgan musulmon bo'lmagan kishi, mazmunini tizimlashtirish va tahlil qilishda o'ziga qo'yiladi. Ushbu chalkashlikka qo'shimcha qilish uchun, an'anaviy donolikka ko'ra, keyinchalik keladigan "vahiylar" Qur'onning oldingi so'zlarini bekor qilishi mumkin (Guillaume 1954:184). Shuning uchun o'quvchilar Qur'ondagi to'liq ketma-ketlikni izlamasliklari kerak.

Qur'onda xronologiya va qarama-qarshiliklardan qat'i nazar, bir-birini inkor etuvchi materiallar qanday jamlanganligi haqida oddiy misol keltiramiz. O'z faoliyatining boshida, Muhammad masihiylar va yahudiylarni unga Xudoning haqiqiy payg'ambari sifatida ishonishlari uchun ishontirishga harakat qilganida, u shunday dedi: "Iymon keltirgan zotlarga eng qattiq adovat qilguvchi odamlar yahudiylar va mushrik bo'lgan kimsalar ekanini ko'rasiz. Iymon keltirgan zotlarga eng yaqin do'st bo'lguvchilar esa: «Biz nasroniylarmiz», degan kishilar ekanini ko'rasiz. Bunga sabab ularning orasida olimlar va rohiblar bor ekanligi va ularning kibr-havo qilmasliklaridir." (Qur'on 5:82). Ammo keyinroq, Muhammad yahudiy va masihiylarni u Xudoning haqiqiy payg'ambari ekanligiga ishontira olmaganidan so'ng, ularga qarshi qurol ko'tardi va ushbu quyidagi so'zlarda aks etadi: "Ey mo'minlar, yahudiylar va nasroniylarni do'st tutmangiz! Ularning ba'zilar ba'zilariga do'stdirlar. Sizlardan kim ularga do'st bo'lsa, bas, u o'shalardandir. Albatta, Alloh zolim qavmni hidoyat qilmas." (Qur'on 5:51)

Bu ikkala ibora ham bir xil surada, lekin teskari xronologik tartibda joylashgan! Shubhasiz, ular Muhammadning yahudiylar va masihiylar bilan munosabatlari va boshqa ko'plab mavzularga bag'ishlangan bobda birlashtirilgan. Lekin, bu uning bu borada aytgan hamma gaplari shu bob bilan chegaralangan degani emas.

Abu Bakrdan boshlangan ilk xalifalar ushbu so'zlarni odamlarning xotiralaridan, teri parchalari, toshlar, palma novdalari va hayvonlarning tekis suyaklaridagi yozuvlardan qanday qilib yig'ib, yozib olgani haqidagi hikoyalari juda qiziqarli. Ammo unli nuqtalar o'sha paytda matnga yozilmaganligi sababli, yillar davomida o'qish variantlari paydo bo'ldi. Standart matn ishlab chiqilgunga qadar yana bir yuzi ellik yil o'tdi.

Qur'on materiallarining manbalari

Musulmonlar Qur'onni Xudoning abadiy Kalomi deb bilishsa-da, oddiy g'arblik uchun u faqat iste'dodli va sezgir diniy va siyosiy dahoning VII asr boshidagi Arabiston voqealariga yorqin munosabatini aks ettiradi. Qiziqqan g'arblik uchun, unda Qur'on materiallari manbalarini kuzatish uchun yozilgan qimmatli kitoblardir. Ko'p tafsilotlarga kirmasdan, quyidagi xulosa, Blerning ishidan olingan. Qur'ondagi "masihiylik" materiali, asosan, monofizitlar va nestoriylar o'rtasidagi xristologik qarama-qarshiliklardan kelib chiqadigan masalalarga, shuningdek, bid'atchi Xushxabarchilardan olingan yoki rad etadigan materiallarga ishora qiladi. Monofizitlar Masihning faqat bitta tabiati bor va u ilohiy ekanligiga ishonishgan. Ular ilohiy Masihni xochga mixlanishi mumkin emas, bu faqat shunday bo'lib tuyuldi, degan xulosaga kelishdi. Nestorianlar Masihning ikkita tabiati borligiga va ilohiy tabiat suvga cho'mish paytida Masihga berilganiga va o'limidan oldin xochdan

osmonga ko'tarilganiga ishonishgan. "Yahudiy" materiallarining deyarli barchasi *Talmud* va *Mishnani*ning turli joylarida joylashgan. Shunga qaramay, Muhammadning Musoning singlisi "Mariam" (miloddan avvalgi 1440 yil) xuddi o'sha "Mariam" masihiylik davrining boshidagi Isoning onasi bo'lgan degan taxminida ba'zi bir chalkashliklar mavjud - bu *Talmud* yoki *Mishnani* ayblab bo'lmaydigan g'oya. Muhammadning har bir erkak uchun cheksiz miqdordagi go'zal qora ko'zli bokira qizlari bo'lgan jannat haqidagi shahvoniy tasavvuri, ehtimol, zardushtiylikdan olingan materiallarning eng ko'p keltiriladigan namunasi. Muhammadning Qur'on "sof" arabcha ekanligi haqidagi da'vosiga qaramay, bugungi kundagi olimlar Efiopiya, Sanskrit, Xaldey va Suriya tilidan bir nechta so'zlar borligini aniqladilar (Jeffrey: 1938).

Musulmonlarning Qur'onga nisbatan da'volari bilan to'qnash kelganda, ushbu ma'lumot masihiylar uchun qimmatlidir. Shuningdek, u Muhammadni g'ayrioddiy ayblovlardan himoya qilishga yordam beradi, chunki endi biz uning materiali qayerdan olinganini bilamiz. Biz u ixtiro qilmaganini, balki zamondoshlaridan og'zaki o'rgangan narsalarini aniq aks ettirganini angladik. Uning dahosi manbalarda emas, balki bu materiallarning barchasini shunday birlashtirib, Arab tinglovchilarini deyarli hayratda qoldiradigan darajadagi jo'shqin qobiliyatida edi. Uning ta'sirining siri, Arab tilida so'zlashuvchining yuragiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan hayajonli tasvirlarda edi.

Qur'onning Kuchi

Musulmonlar Qur'onni tarjima qilib bo'lmaydi deganlarida, ularning adabiy nozikliklar asl nusxadagidek boy, hissiy kuch bilan yetkazilmaganini nazarda tutadilar. Bu deyarli har qanday tildagi yorqin she'riyatga tegishli. Tarjimada juda ko'p narsa, yo'qoladi. Faqat bu boradagi ularning fikri to'g'ri. Boshqa barcha jihatlarida Qur'onni tarjima qilish mumkin va u yuzga yaqin turli tillarga tarjima qilingan. Qur'on arab tinglovchilarini qanday qilib o'ziga tortganini tushuntirishga urinar ekan, A.J.Arberning mulohazalari juda o'rinli: Avval, yana ritmga murojaat qilaylik; chunki men musulmon oyatlarining jozibali, gipnoz kuchiga ishoralar izlaganimda, doimo ritmga qaytaman... ritmik naqshlarning keng doirasi, ularning barchasi osonlikcha ishlatiladi va ularning har biri tinglovchiga alohida javob beradi... Ritm butun Qur'on bo'ylab qat'iyat bilan ishlaydi; lekin bu o'zgaruvchan, tebranuvchi ritm, hikoya va qonunchilik qismlarining mayin, bo'g'iq musiqasidan tortib, to maqtoqli madhiyalarning jonli kontrpunkti orqali, apokaliptik harakatlarning ezilgan nog'orasigacha. (1955: II jild, 8, 9).

Arabcha she'r tuzilishining nozik tomonlari va boy murakkabliklaridan bexabar bo'lgan oddiy g'arb o'quvchisi, bularning barchasini inglizcha tarjimada yo'qotadi.

Arberryning Qur'on tarjimasi (1955), Dovuddan tanlangan parchalar (1956) va Craggdan (1988) noyob, ammo nafis tarjimalari ba'zan ingliz tilidagi so'zlarning bu "gipnoz" kuchini tasvirlashga yaqinlashadi, lekin masihiy xizmatchisi Qur'on o'qilishini tinglashda musulmon nimani boshdan kechirayotganini tushunish uchun klassik arab tilini yaxshi bilishi kerak.

Qur'onning Mazmuni

Qur'onning mazmuniga kelsak, uni o'zingiz to'liq o'qishingiz o'rnini hech narsa bosa olmaydi. Musulmonlar bilan ishlashni istagan har bir kishi do'stiga: "Ha, men Qur'onni o'qidim", deb aytishi kerak. Yuz millionlab musulmonlar uchun Muhammad oxirgi va eng buyuk payg'ambar sifatida namoyon bo'ladi. Qur'on g'azabl原因 monoteizmini, zamondoshlariga qaraganda yuqori axloqiy me'yorlarni, dahshatli do'zaxning qo'rqinchli tasvirlari fonida shahvoniy jannatning jozibali va'dalarini, diniy markazlarning ulkan to'plamini va dunyoni ikki guruhga ajratadigan o'ziga xoslikni aks ettiradi: "Islom uyi" va "Urush uyi". Yangi Ahdning taxminan uchdan ikki qismiga teng bo'lgan ushbu kitob orqali, shuningdek, o'zining shaxsiy namunasi orqali, Muhammad o'z izdoshlariga Islom nomi bilan dunyoni zabt etish ishtiyoqini yetkazdi.

Qur'onning Obro'si

Musulmonlarning Muqaddas Kitob matnlariga qarashni istamasligini, Qur'onning tugallanishiga oid musulmonlarning munosabati bilan bog'lash mumkin. Bizga ma'lumki, Muhammad hech qachon Arab tilida Muqaddas Kitobni ko'rmagan. Shuning uchun, u Qur'onni bemalol: "Sizga esa (ey Muhammad), o'zidan oldingi kitob(larni) tasdiqlaguvchi va u (kitoblar) ustida guvoh bo'lgan bu Kitobni haqqirost nozil qildik..." (Qur'on 5:48), deb e'lon qilishi mumkin. Shuningdek, quyidagilarga e'tibor bering: "Ushbu Qur'on Allohdan o'zga biron tomonidan to'qilgan bo'lishi mumkin emas. Balki, U butun olamlar Parvardigori tomonidan kelgan va (haq ekanligiga) shak-shubha bo'lmagan O'zidan avvalgi (Tavrot, Injil xabi) narsalarni tasdiqlovchi va (shariat hukmlaridan (iborat) mufassil Kitobdir." (Qur'on 10:37). Boshqacha qilib aytganda, Muhammad Qur'onni o'zidan oldin kelgan hamma narsalarning davomi va uning cho'qqisi sifatida ko'rgan. Lekin bundan tashqari, Qur'onni o'z o'ziga yetarli deb hisoblagan. Bu musulmonlarga ta'sir qilib, ular haqiqatan ham boshqa hech narsaga muhtoj emasligini his qildilar. Musulmonlar orasida Muqaddas Kitob tadqiqiga nisbatan befarqlik keng tarqalgan. Masihiy xizmatchi uchun Muqaddas Kitob yoki Qur'on masalasi Qur'on matnining Muqaddas Kitobdagi hikoyalarga nisbatan nomuvofiqligi bilan yanada murakkablashadi. Avval aytib o'tganimizdek, Muhammad, butunlay Muqaddas Kitobdan tashqari ma'lumot manbalariga bog'liq edi va ular doimo og'zaki edi.

Shuning uchun, uning hikoyalari va Muqaddas Kitob hikoyalari o'rtasidagi bunday katta tafovut mavjudligi haqida uning hech qanday tushunchasi yo'q edi. Darhaqiqat, faqat to'qson-yuz ellik yil o'tgach, qo'lida Muqaddas Kitob bo'lgan masihiylar bilan munozaralar natijasida musulmonlar ikkala xalq uchun umumiy bo'lgan bir nechta hikoyalar yoki hikoyalar haqidagi tafsilotlarda jiddiy kelishmovchiliklarni bilib oldilar. Aynan shu paytda Islom eng jiddiy muammoga duch keldi. Yoki Muhammad adashgan yoki Muqaddas Kitob. O'sha paytda musulmonlar Muhammadning noto'g'ri ekanligi haqida o'ylashni ham xohlamas edilar. Shunday qilib, musulmonlar masihiylar va yahudiylar o'zlarining Muqaddas yozuvlarini buzganliklari to'g'risidagi asossiz va yolg'on ayblovlarni ilgari surdilar (Abdiyah Akbar Abdul-Haqq 1980:38). Ushbu uydirmalarga qarshi kurashda musulmonlarga Muqaddas Kitobning yaxlitligini dastlabki kunlardan to hozirgi kungacha namoyish etish uchun katta sabr-toqat talab etiladi. (Muqaddas Kitobning haqiqiyliги masalasi ushbu kitobning keyingi bo'limlarinig birida ko'rib chiqiladi).

Islomning mohiyatini yanada aniqroq tushunish uchun, endi An'ana va Qonun sifatida belgilangan Islom mavzusiga murojaat qilaylik.

8 BOB

Islomning Ta'rifi: An'ana va Qonun

“(Ey mo‘minlar), sizlar uchun — Alloh va oxirat kunidan umidvor bo‘lgan hamda Allohni ko‘p yod qilgan kishilar uchun Allohning payg‘ambari (iymon-e‘tiqodi va xulqi atvori)da go‘zal ibrat bordir.” (Qur'on 33:21)

Islom qo'shinlari Muhammad vafotidan bir asr o'tgach (milodiy 632 yil) ularning oldida turgan hamma narsani supurib tashlaganlarida, musulmon ulamolari yig'ish, saralash, tekshirish, haqiqiylikini tasdiqlash, rad etish va ba'zi hollarda "an'analar" deb nomlangan ko'plab materiallarni ixtiro qilish bilan band edilar. Tez orada ushbu An'analar "T" harfi bilan rasmiy ravishda tasdiqlangan "An'analar"ga rasman qo'shildi. Arab tilida bu "An'analar" *Hadis* deb ataladi.

Shu bilan birga, huquqiy tafakkurga ega bo'lgan odamlar, huquqshunoslar ushbu an'analardan *Shariat* deb ataladigan Islom qonunlarini ishlab chiqishda foydalanganlar. Shunday qilib, musulmon qo'shinlari boshqalarni muvaffaqiyatli zabt etar ekan, ularni asta-sekin qonunchilar bosib olishdi, bu esa ularni eng qat'iy qonun turiga qullikka olib keldi.

Muhammad: Namunali Musulmon

Muhammadning izdoshlariga bergan asosiy ishtiyoqi, bu qonunga g'amxo'rlik qilish va "to'g'ri yo'l-yo'riq" bo'lish edi, bu ibora Qur'onda bir necha bor takrorlangan. Ular hamma narsani qilishning "to'g'ri yo'lini" bilishni xohlashdi. Hamma narsa Xudoning irodasini bilish bilan bog'liq edi, chunki musulmonlarning tushunchasi qonunga rioya qilish, bu ularga abadiy jannatda joy berishini ta'minlanishi edi. Cho'lli yerlari juda ko'p bo'lgan Arabistonda suv hamma narsadir. Suvga olib boradigan yo'l, tom ma'noda, hayotga olib boradigan yo'ldir. Suvga olib boradigan yo'lni bildiruvchi arabcha so'z, *Shariat*dir. Shuning uchun qonunlar *Shariat* deb nomlandi. O'shandan beri Muhammad va musulmonlar ushbu qonunlarga rioya qilish hayotga olib boradi deb ishonishgan. Biroq, musulmonlar jamoati o'zi Payg'ambarining xatti-harakatlarini takrorlaydigan hodisa, Muhammadning o'zi tomonidan ishlab chiqilgan hodisa edi. Ushbu bobning boshida keltirilgan matnda biz quyidagi so'zlarni o'qiymiz: "...Allohning payg‘ambari (iymon-e‘tiqodi va xulqi atvori)da go‘zal ibrat bordir" (Qur'on 33:21). Qur'on mana shu inson orqali yetkazilgani va u o'zini bu so'zlarning birdan-bir tafsirchisi qilib qo'ygani bois, "An'analar"ning ham Muhammad so'zlari va amallari asosida bo'lishi tabiiy edi. Boshqacha qilib aytganda, Muhammad o'zi uchun o'z so'zini barcha masalalarda

yakuniy qiladigan pozitsiyani egalladi. Qur'onning quyidagi oyatlarida Muhammad o'z ismini Xudoning ismi bilan bog'lab, ularni bir-biriga bog'laganiga e'tibor bering. Bu Qur'onda ko'p marta takrorlangan. "Kimki payg'ambarga itoat etsa, demak, Allohga itoat etibdi..." (Qur'on 4:80). "Ayting (ey Muhammad): «Ey odamlar, albatta men sizlarning barchangizga Alloh (yuborgan) elchiman. U shunday zotki, samovot va yer Uning mulkidir. Hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. Hayot va o'lim beradigan ham Uning O'zidir. Bas, Allohga va Uning elchisiga — Alloh va Uning so'zlariga ishonadigan ummiy payg'ambarga iymon keltiringiz va unga ergashingiz— shoyad hidoyat topursiz»." (Qur'on 7:158).

"Ayting (ey Muhammad): «Agar Allohni sevsangiz, menga ergashinglar. Shunda Alloh sizlarni sevadi va gunoxlaringizni mag'firat qiladi. Alloh (gunohlarni) mag'firat qilguvchi, mehribondir». Ayting: «Alloh va payg'ambarga itoat qilingiz!» Agar yuz o'g'irsalar, bas, albatta Alloh (bunday) dinsizlarni sevmas." (Qur'on 3:31-32) Unga ergashishga chaqirishdan tashqari, Muhammad yuqoridagi iqtiboslarda ham buni qilganlar uchun gunohlarning kechirilishini va'da qilgan. Uni rad etganlarga nisbatan Muhammad Xudo ularni sevmasligini aytdi, chunki ular imonni rad etishdi va shu bilan haqiqiy imonni unga bo'ysunish bilan tenglashtirdi. Shuningdek, u Masihning o'rnini bosadigan da'vosini bir necha yo'llar bilan kuchaytirishga harakat qildi. Quyidagi iqtibosda Muhammad Isoning og'ziga Muhammadning kelishi haqidagi bashoratli so'zlarni qanday kiritgani tasvirlangan. Yodingizda bo'lsinki, Iso o'g'li Maryam [Muhammadning Xudoning O'g'liga emas, balki Isoga ishora qilishning eng sevimli usuli] dedi: "Eslang, Iyso binni Maryam: «Ey Bani Isroil, albatta men Allohning sizlarga (yuborgan) payg'ambaridirman. (Men) o'zimdanda oldingi Tavrotni tasdiqlaguvchi va o'zimdanda keyin keladigan Ahmad ismli bir payg'ambar haqida xushxabar berguvchi bo'lgan holda (yuborildim)», degan edi. Bas qachonki (Iyso) ularga (o'zining haq payg'ambar ekanligiga) aniq-ravshan hujjat-mo'jizalar keltirgach, ular: «Bu ochiq sehr», dedilar. [Ahmad — arabcha so'z bo'lib, "Kimning nomi maqtalgan" degan ma'noni bildiradi, Muhammadga o'xshash, ya'ni "Maqtovli"]". (Qur'on 61:6).

E'tibor bering, yuqoridagi iqtibosda Muhammad "Xushxabar" iborasini tutib, o'ziga nisbatan qo'llashga harakat qilmoqda. Bu yerda biz Muhammadning barcha Muqaddas Yozuvlarning markazida Isoni almashtirishi va o'zi uchun bu o'rinni egallashga urinishi bilan shug'ullanamiz. Bu sa'y-harakatlar uning "Payg'ambarlarning so'nggisidir" (33:40), ya'ni barcha payg'ambarlar naslining cho'qqisi ekanligi haqidagi ta'limoti bilan mustahkamlanadi. Qur'onning boshqa joylarida va bir necha marta Muhammad Isoni faqat payg'ambarlardan biri darajasiga tushirgan va o'zini payg'ambarlarning oxirgisi va muhri qilib, o'zini birinchi o'ringa qo'ygan. Muhammadning nutqi va xulq-atvoriga juda katta e'tibor berilganligi sababli, uning aybsizligi va gunohsizligi haqidagi ta'limotning

rivojlanishi, faqat vaqt masalasi edi (Rahman 1979:69). Ushbu hodisadan Muhammadning ilohiy ekanligi haqidagi g'oyaga erishish uchun ko'p vaqt talab qilinmaydi (Vander Werff 1977:237). Darhaqiqat, 1990 yilning noyabr oyida, ismini oshkor qilmasligimni so'ragan Pokiston jamoatining taniqli yepiskoplaridan biri bilan shaxsiy suhbatim chog'ida, Muhammadga nisbatlovchi mashhur kitoblar nashr etilayotganini bilib oldim. Men o'zim urdu va Panjob tillarida Muhammadga Rabbiy sifatida sig'inadigan diniy musiqani to'pladim. Samuel Tsvemerning Islomga qarshi o'tkir ayblovi, u birinchi yozgan paytdagidek, bugungi kunda ham dolzarbdir: Muhammad dunyosining gunohi va aybi shundaki, ular Masihning ulug'vorligini boshqasiga beradilar va amaliy maqsadlarda Muhammadning o'zi Musulmon Masihdir... Muhammad, Iso Masihni nafaqat musulmon urf-odatlaridan, balki oddiy odamlarning qalbidan ham siqib chiqaradi... U Muhammad tomonidan barcha musulmonlarning qalbidan siqib chiqarilgan (Zwemer 1915:157, 166). Islomning istehzosi shundaki, musulmon ilohiyotshunoslarining kichik bir qismi o'z kuchlarini Masihni Najotkor va Uning ilohiyligini inkor etishga sarflasa-da, Ilohiy bilan aloqada bo'lishni orzu qilgan ko'plab ma'naviy och musulmonlar, ushbu fazilatlarni Muhammadga fojiali ravishda bog'lashadi. Ilohiyotchilar esa o'z ta'limotlarini xato ayblovlaridan himoya qilish uchun Muhammadning xatosizligi haqidagi ushbu ta'limotni muqarrar ravishda kuchaytirdilar.

An'ana va Qonunning Rivojlanishi

Vahiy so'zlari faqat Muhammadga kelgan va ular oxir-oqibat Qur'on deb ataladigan kitobda to'plangan. Unga ishonganlar uchun bu so'zlar "Xudoning So'zlari" bo'ldi. Muhammad, shuningdek, hech bo'lmaganda o'z hayoti davomida ushbu so'zlar ma'nosining yagona tarjimoni edi. Shuning uchun uning izdoshlari nafaqat u aytgan hamma narsa unga vahiyning ushbu maxsus holatlarda berilganiga ishonishgan, balki ular uning so'zlari nimani anglatishi haqidagi "ilhomlantirilmagan" izohlarini, shuningdek Qur'onda ko'rib chiqilmagan boshqa son-sanoqsiz masalalarni qadrlashgan. Bir vaqtlar, bu "ilhomlantirilmagan" so'zlar, Muhammadning namunali xatti-harakatlari bilan bir qatorda, musulmonlar Qur'onga bo'lgan hurmat bilan qabul qilinishni boshladilar. Arab tilida oqsoqollarning an'analari bildiruvchi ibora mavjud. U *Sunnat* deb ataladi, bu "oyoq osti qilingan yo'l" degan ma'noni anglatadi. Muhammad paydo bo'lishidan oldin, arablarning xatti - harakatlarini tartibga soluvchi an'ana to'plami bo'lgan *Sunnat*, allaqachon mavjud edi. Ammo Muhammadning shaxsiyati va ta'limotining kuchi shunchalik katta ediki, u ilgari butparastlikni tan olgan qarindoshlarining turmush tarzini abadiy o'zgartirdi. U allaqachon rivojlangan butparastlikni Arab yakkaxudoligi, onalar va otalar taraf jamiyatni, masihiylik va yahudiylikni - Islom bilan almashtirib, u o'z ismini

Xudoning ismi bilan shu qadar chambarchas bog'laganki, barcha amaliy maqsadlar uchun Qur'onda ham, Qur'ondan tashqarida ham uning so'zlari Xudoning so'zlari sifatida qabul qilindi. Islomning kashf etilishi bilan Muhammadning ibratli xulq-atvori, arab dindorlarining yangi *Sunnatiga* aylandi. Shunday qilib, Muhammad islomning yagona asoschisi bo'ldi. Muhammad tirikligida unga iymon keltirganlar yo uning aytganini qildilar, yoki aytganlarini esladilar yoki hamma narsada unga taqlid qildilar. Shunday qilib, uning hayoti unga ishonganlarning barchasi uchun normaga aylandi. Uning shaxsiyati shunchalik kuchli ediki, u uni Xudoning payg'ambari deb tan olgan arablarning hayot tarzini butunlay o'zgartirdi. Vafotidan so'ng hamrohlari uning *Sunnatini* yoki ibratli xulq-atvorini davom ettirdilar. Ular vafot etganidan keyin ham keyingi avlod bu an'anani katta sadoqat bilan davom ettira oldi. Ammo shunday vaqt keldiki, imonlilarning bu ilk avlodlari yo'q bo'lib ketdi va odamlarning xotirasi zaiflasha boshladi. Musulmon qo'shinlarining harbiy muvaffaqiyatlari bilan esa bosib olingan xalqlarning keng hududlari, "Islom uyi" bo'lmish *Dorul-Islomga* jalb qilindi. Bu yangi imonlilarga Muhammadning hayot an'analarga asoslangan Islom yo'lini o'rgatish kerak edi. Shuning uchun Muhammadning nufuzli yoki "birinchi" musulmon sifatidagi ibratli xulq-atvori xotirasini saqlab qolish uchun *Sunnat* yoki Muhammadning "Tirik an'anasi"ni yozib qo'yish muqarrar edi. Bu an'analarni yozib olish maxsus "fan"ga aylantirilib, yozib olingan material esa, arabcha *Hadis* yoki "yozma an'analarni" deb ataldi. Keyin Qur'on bilan birga *Hadis* ham ilk islomni shakllantiradigan barcha materiallarning asosiy manbasiga aylandi. Bu an'analarni to'plashda yozuvchilar ikki asosiy muammo bilan band bo'ldilar. Birinchisi, ushbu "so'zlar" olingan "guvohlar zanjiri"ning ishonchliligi. Bu *isnod* deb ataldi. Ikkinchisi, matnning avvalgi "vahiy"ga, ya'ni Qur'onga muvofiqligi. Arab tilidagi "matn" so'zi *matndir*. Demak, Muhammad an'analarni (oxir-oqibatda uning eng yaqin "sahobalari" va "vorislari"ning an'analarni ham o'z ichiga olgan) asrab-avaylash "Fan"ni guvohlar zanjiri, *isnod* va matn mavzusi bo'lmish *matnni* haqiqiyliqi, aniqligi, to'g'riligi va ishonchliligi nuqtai nazaridan tekshirish bilan bog'liq edi. Yozuvchilar *Hadisni* shakllantirar ekanlar, qonunchilar *Shariatni* rivojlantirish bilan band edilar. O'shandan beri Muhammad va musulmonlar ushbu qonunlarga rioya qilish hayotga olib boradi deb ishonishgan. Musulmon uchun, go'yo hamma narsa Muhammadning hayotiga asoslanganligi sababli, Muhammad hayoti davomida u yoki bu vaziyatni qanday hal qilganini bilish yoki o'xshashlik va chegirma bilan, agar u o'sha yerda bo'lsa, u bu vaziyatni qanday hal qilishini oldindan bilishi, juda muhim bo'lib qoldi. Huquqshunoslar o'sib borayotgan musulmonlar imperiyasining turli hududlarida paydo bo'ldi. O'z fikrlarini mustahkamlash uchun bu huquqshunoslar o'zlarining xulosalarini tasdiqlovchi yozma an'analarni uzoq va keng izladilar va boshqa huquqshunoslar ham xuddi shunday qilishdi. *Hadis* ongli yoki ongsiz ravishda

ko'paya boshladi. Qizig'i shundaki, qonunlar *Hadislar* standartlashtirilgunga qadar kanonizatsiya qilingan. Natijada, bitta standartlashtirilgan qonunlar kodeksi o'rniga to'rtta rasman tan olingan huquq maktablari paydo bo'ldi. Ushbu huquq maktablari bir-birlaridan asosiy qoidalar majmuasi bilan, unchalik farq qilmadi. Bugungi kunda sayohatning keng qo'llanilishi tufayli musulmon xalqlarining katta aralashmasi va ushbu huquq maktablarining har birining izdoshlari orasida, yuqori darajadagi bag'rikenglik mavjud. Bu odamlarning hayot sanalari bizga Islom o'z qonunlarini kodifikatsiya qilish uchun qancha vaqt ketgani haqida tushuncha beradi. Ulardan birinchisi milodiy 767 yilda, Muhammad vafotidan taxminan 145 yil o'tgach, oxirgisi milodiy 855 yilda, Muhammad vafotidan taxminan 232 yil o'tgach vafot etdi. Ushbu asoschilarning ismlari va sanalari quyidagicha:

- Hanifa, 767 yilda vafot etgan, uning qonuni G'arbiy Osiyo, Quyi Misr va Pokistonda amal qiladi.
- Malik, 795 yilda vafot etgan, uning qonuni Yuqori Misr, Shimoliy va G'arbiy Afrikada amal qiladi.
- Shofiiy, 819 yilda vafot etgan, uning qonuni Indoneziyada amal qiladi.
- Hanbal, 855 yilda vafot etgan, uning qonuni Markaziy va Shimoliy Arabistonda amal qiladi.

Hadislar qonunni kodifikatsiya qilish paytida va undan keyin ham dahshatli darajada o'sishda davom etdi. Muhammad vafotidan ikki yuz yildan sal ko'proq vaqt o'tgach, *Hadislar* Muhammadga tegishli bo'lgan 500000 dan ortiq alohida so'zlarga aylandi. Oxir-oqibat, oltita taniqli olimlar xayoliy "an'analarni"ning yovvoyi tarqalishini to'xtatishga harakat qilishdi. Ushbu olimlar qabul qilinishi mumkin bo'lmagan, deb hisoblangan barcha an'analarni tozalashdi, chunki guvohlarning hokimiyat zanjiri zaif edi yoki an'analarning mazmuni Qur'on va ishonchli deb hisoblangan boshqa an'analarga to'g'ri kelmadi. Ushbu *Hadislarning* oltita taniqli kodifikatorlarining ismlari va sanalari quyidagicha:

- Al-Buxoriy, 870 yilda vafot etgan
- Muslim, 875 yilda vafot etgan
- Ibn Moja, 886-yil vafot etgan
- Abu Dovud, 888 yilda vafot etgan
- Al-Termiziy, 892 yilda vafot etgan
- An-Naso'iy, 916 yilda vafot etgan

Bu oltitadan Buxoriy va Muslim eng nufuzli deb sanaladi. Buxoriyning to'plami eng katta hajmli hisoblanadi. U elakdan o'tkazgan yarim millionga yaqin "so'zlardan" atigi 7000 dan sal ko'prog'i haqiqiylikini saqlab qoldi. Boshqa to'plamlar, asosan Buxoriyning fikriga qo'shiladilar, lekin ularning har biri boshqalarda uchramaydigan ba'zi so'zlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ishtiyoq, bu Muhammadni butun insoniyat uchun namunali inson sifatida ko'tarishdir. Musulmon ta'limotiga ko'ra, dunyo Islom

uchun zabt etilishi kerak va biz hammamiz bu VII asr Arabining so'zlari va ishlariga mos kelishimiz kerak. Ammo bu faoliyatni tugatgandan ming yildan ko'proq vaqt o'tgach, biz uchun xulosa shuki, bu ikki harakat - *Hadislarni* yaratish va *Shariatni* qabul qilish - musulmonlarni Muhammadning mashhur so'zlari va ishlariga asoslangan VII asr modelida asoslanishiga olib keldi. Aynan musulmonlarning yetakchilik va shuningdek qonun va an'analarga berilib ketganligi, Islomning rivojlanish modeli masihiylikning rivojlanish modelidan tubdan farq qiladi. Tirik Muqaddas Ruhning rahbarligi ostida Xushxabar mualliflari, ushbu yo'ldan borishni rad etishdi. Misol uchun, Yuhanno shunday deb yozgan edi: "Iso yana ko'p boshqa ishlar qilgan. Bular birma-bir yozib chiqilganda edi, yozilgan kitoblar olamga ham sig'mas edi, deb o'ylayman." (Yuhanno 21:25). Avvalroq Yuhanno bularning barchasi yozilmagani sabablarini keltirdi. Birinchisi, imonlida najot imonini yaratish uchun yetarli darajada yozilgan. Iso shogirdlari oldida ushbu kitobda yozilmagan boshqa ko'plab mo'jizaviy alomatlarni ko'rsatdi. Lekin bu Iso Masih, Xudoning O'g'li ekanligiga ishonishingiz va ishonch orqali Uning nomi bilan hayotga ega bo'lishingiz uchun yozilgan (Yuhanno 20:30, 31). Ikkinchi sabab, menimcha, Xudo Xushxabar yoki unga bo'lgan munosabat birinchi asrdagi yahudiy an'anachiligi bilan bog'lanishini xohlamagan. Yahudiy an'analarni bilish foydali bo'lsa-da, chunki ular Muqaddas Bitik matnini yoritib beradi, biz yahudiy madaniyatining barcha an'analarga rioya qilishimiz shart emas edi, chunki ularning ko'pchiligi o'sha muhitga xos bo'lgan va ularga taqlid qilinmagan. Bundan tashqari, Xudo O'z Jamoatiga tirik Muqaddas Ruhni berdi, bu ta'limot butun dunyo va tarix davomida har bir madaniy kontekstga mos kelishi uchun uni dinamik, jonli tarzda boshqarib, ko'rsatma berdi. Boshqacha qilib aytganda, Xudo materialni cheklab, ko'plab madaniyatlar va tillarda tarqalish uchun Xushxabarni erkin qildi. Masihiy jamoatning ko'plab shakllari va tuzilmalarida namoyon bo'lgan favqulodda moslashuvchanlik, Xudo Shohligining barcha madaniyatlarga tarqalishiga imkon berdi. Aksincha, Islom VII asrning nisbatan moslashuvchan bo'lmagan arab modeliga amal qiladi, bu "Dinga zo'rlab (kiritish) yo'qdir..." (Qur'on 2:256) degan oyatga qaramay, agar kerak bo'lsa, ishontirish yoki kuch bilan dunyoning qolgan qismiga tatbiq etilishi kerak (Qur'on 8:38, 39).

Islom o'zining qadimiy qonunlari va an'analari bilan bemalol yashay olmaganligi, og'ishlar, islohotlarga urinishlar, yangi yangiliklar, sinkretik murosalar va zamonaviylikka moslashishga urinishlar bilan tasdiqlanadi, natijada butun dunyo bo'ylab ko'plab musulmon mazhablari va oqimlari paydo bo'ldi. Islom, bir tomondan, an'analari va qonunlarning kodifikatorlari tomonidan uzoq vaqt oldin va har doim o'rnatilgan buzilmas me'yor va inson ruhining ruhiy tajribalarga bo'lgan chanqoqligi o'rtasida doimiy ziddiyatda yashaydi, bu esa bugungi kunda ushbu ochlikni madaniyat uchun maqbul yo'llar bilan qondiradi.

Darhaqiqat, bugungi kunda Islomda *Hadisning* zamonaviy dunyodagi o'rnini shubha ostiga qo'yadigan harakatlar mavjud. Liviyalik polkovnik Muammar Abu Minyar Al-Qaddafiy, o'zining mashhur *Yashil Kitobida* barcha *Hadislarni* bekor qilish va ularni o'z g'oyalari bilan almashtirishga qadar bordi. Misrga tashrif buyurganida, ushbu muallif *Hadislarning* aksariyati endi haqiqiy emas deb, e'tiborsiz qoldirilayotganini bilib oldi. Biroq, musulmon olamida tub islohotlar amalga oshirilgunga qadar, barcha musulmonlar Qur'on, *Hadis* va *Shariatga* amal qiladilar. Masihiy xizmatchilar e'tiqodi mustahkam islom bilan albatta tanishishlari kerak, bu nafaqat bu hayot tarziga rioya qilgan musulmonlar uchun nimani anglatishini tushunish, balki islomning g'ayritabiiy shakllari bu me'yordan qanday va nima uchun chetga chiqishlarini tushunish uchun ham kerak. Keyinchalik ushbu kitobda biz Islomning ushbu turlaridan ba'zilarini ko'rib chiqamiz, lekin avvalo, e'tiqodi mustahkam Islomning qisqacha e'tiqodlari va amaliyotlariga standart qisqartirishini ko'rib chiqamiz.

9 BOB

Islom: Uning Aqidalari va Vazifalari

"Biz sizni oson (dinga) muvaffaq qilurmiz." (Qur'on 87:8).

Musulmonlar harbiy bosqinchilik yo'li bilan o'z hududlarini kengaytirishda davom etar ekanlar, ular boshqa dinga mansub xalqlarni egallab olishdi. To'satdan ular o'zlarini bu eski dinlarning izdoshlaridan farqli deb belgilashni zarur deb topdilar. Qolaversa, "bu dolzarblik...islomning o'zida dissident guruhlarining ko'payishi bilan mustahkamlandi, chunki uni soxta Islom deb da'vo qilayotgan narsadan aniq ajratish uchun, haqiqiy Islom nima ekanligini bilish kerak". (Jeffrey 1958:71). Oxir-oqibat, Hadis va Shariatda to'plangan ko'plab materiallardan musulmonlar kundalik hayotida yo'l-yo'riq ko'rsatadigan namuna paydo bo'ldi. U besh toifaga bo'lingan: "buyurilgan narsalar, tasdiqlangan narsalar, qoralangan narsalar, taqiqlangan narsalar va harakatlarni neytral deb atash mumkin bo'lgan markaziy maydon" (Cragg 1969:53). Asta-sekin, ba'zi harakatlar va e'tiqodlar musulmonlarga ularni qo'shnilaridan ajratib turadigan harakatlar sifatida tegishli bo'la boshladi. E'tiqod va amaliyotning ushbu majburiy ko'rinishlari ikkita kalit so'z bilan aniq ifodalangan: *Iymon* va *Din*. *Iymon* keng ma'noda "Xudoni Rabbiy sifatida qabul qilish va Qonunda, *Shariatda* namoyon bo'lgan Uning irodasiga to'liq bo'ysunish uchun ishonch va majburiyat" deb ta'riflanadi. (Nicholls 1979:155, 156) Ammo tor ma'noda u oltita e'tiqod moddasiga qisqartirildi:

1. Xudoga ishonish.
2. Farishtalarga ishonish.
3. Muqaddas kitoblarga ishonish.
4. Payg'ambarlarga ishonish.
5. Qiyomat kuniga ishonish.
6. Xudoning qarorlariga ishonish.

Xuddi shunday, ba'zan "Islom ustunlari" deb nomlanadigan Islomning (dinning) o'ziga xos vazifalari quyidagicha keltirilgan:

1. Iymon keltirish (Shahodat);
2. Ibodat marosimlarini bajarish (Namoz);
3. Ro'za tutish;
4. Sadaqa berish (Zakot);
5. Hajga borish.
6. Muqaddas urushni olib borish (jihod). (Ko'pchilik buni o'z ichiga olmaydi.)

Iymon

1. Xudoga Ishonish.

Musulmonlar Arab tilida ibodat qilishadi. Xudo deb ataluvchi so'z, "Alloh"dir. Muhammad, uning sheriklari yo'qligini va tengi yo'qligini o'rgatdi. U bitta. U, odamlarga umuman o'xshamaydi. Uning yuzi, qo'llari yoki uni odam bilan taqqoslaydigan boshqa narsalari, bor degani emas. Dovud rahbar o'zining Adolat Xudosi kitobida Qur'ondagi Xudoning asosiy tabiati, qat'iy qasoskor adolat ekanligini ta'kidlaydi (Rahbar 1979:8). Musulmonlar Xudoning "ismlari" haqida ko'p gapirishadi. Qur'on Allohning go'zal ismlari haqida, ularni sanab o'tmasdan gapiradi (Qur'on 7:180). Musulmon Hadislarida Allohning to'qson to'qqizta go'zal ismlari borligi aytiladi. Bu nomlarni eslab qolish uchun ular ko'pincha namozlardan foydalanadilar. "Musulmon tasbehi odatda o'ttiz uchta shodalardan iborat bo'lib, to'qson to'qqizta ismni to'ldirish uchun, ular barmoqlar orqali uch marta o'tkaziladi" (Jeffrey 1958:93). Ushbu mashqdan katta foyda olish mumkin, deb taxmin qilinadi. Qur'on 112 Muhammadning Xudo haqidagi tushunchasini yaxshi ifodalaydi:

“(Ey Muhammad), ayting: «U — Alloh Birdir. (Ya’ni Uning hech qanday sherigi yo‘qdir. U yakkayu yolg‘izdir). Alloh (barcha hojatlari bilan) ko‘zlanguvchidir (ya’ni barcha hojatlari Undan so‘raladi, ammo U hech kimga muhtoj emasdir). U tug‘magan va tug‘ilmagandir (ya’ni Allohning o‘g‘il-qizi ham, ota-onasi ham yo‘qdir. U azaliy va abadiy zotdir). Va hech kim U zotga teng emasdir»”

2. Farishtalarga Ishonish.

Farishtalar iroda erkinligiga ega bo'lmagan yaratilgan mavjudotlardir. To'rtta bosh farishtalar deb hisoblanadi: Vahiy farishtasi *Jabroil*; *Mikail*, yahudiylarning homiy farishtasi; Oxirzamonda dunyoni vayron qiluvchi karnay chaladigan *Isrofil*; va *Azroil*, o'lim farishtasi. Shayton (*Iblis*) ilgari farishta edi, lekin u Xudoga itoat qilmadi va *jinga* aylandi (Glasse 1989:42). Boshqa farishtalar Xudoning xizmatkorlari sifatida mavjud.

Jinlar, bu g'ayritabiiy mavjudotlarning yana bir tartibi - shaytonlardir. Musulmonlar ularni "olovdan yaratilgan, erkak va ayol bo'lgan [farishtalarning jinssiz deb hisoblashadi], o'ladigan deb ishonishadi... Ular odamlarga egalik qilishlari mumkin. Shuningdek, *jinlarning* odamlarga uylanishi haqida ham hikoyalar mavjud" (Jeffrey 1958:105). Ommabop Islomda (bu haqda keyinroq to'xtalib o'tamiz), inson tug'ilganda qarama-qarshi jinsdagi *jin* ham tug'iladi, deb ishoniladi (Mask 1989:103).

Muhammad va uning zamondoshlari Muqaddas Bitikning ilhomlantirilganligiga o'ziga xos nuqtai nazar bilan qarashgan va Qur'on ularning namunasi. Etimologik jihatdan "Qur'on" atamasi shunchaki "qiroat" degan ma'noni anglatadi. Teologik

nuqtai nazardan, bu "Xudoning Kalomi" degan ma'noni anglatadi. U abadiy va yaratilmagan. Musulmonlar "bugungi kunda foydalanadigan Arab nusxasi, Muhammad payg'ambarga so'zma-so'z yozilgan samoviy timsolning aniq nusxasi" deb hisoblaydi (Hitti 1970:26). Musulmonlarning fikricha, Odam Atodan Muhammadgacha 124 ming payg'ambar bo'lgan va ularning har biriga xuddi Muhammad Xudo unga Qur'on yuborgan, deb o'ylaganidek, kitoblar berilganiga ishonishgan. Avvalgi barcha kitoblar yo'qolgan, Musoga berilgan *Tavrot* (Qonunlar), Dovudga berilgan *Zabur* (Sanolar) va Isoga berilgan *Injil* (Xushxabar) bundan mustasno. Musulmonlar har bir vahiyning kelib chiqishi ilohiy va o'z ta'limotida doimo amal qiladi, deb hisoblashadi. Ularning har biri o'z davriga va uni qabul qilgan odamlarga mos qoidalar va buyruqlarni o'z ichiga oladi, ammo keyingi qonunlar va ibodat va xizmat usullari avvalgi axloq va itoatkorlik tizimlarini takomillashtirishdir. Islom eng yaxshi va yakuniy vahiy deb hisoblanadi va shuning uchun u nafaqat maqtovg'a sazovor, balki avvalgi vahiyler izdoshlariga ham buyurilgan (Calverley 1958:65).

4. Payg'ambarlarga Ishonish.

Gibbning fikricha, "Havoriylar (Payg'ambarlar) haqidagi ta'limoti, *Shahodat* ko'rsatganidek, Xudoning birligi yonida, Qur'onning markaziy ta'limotidir" (1949:39). Xudo har bir xalqqa o'z asriga qarab, Xudoning yo'lini o'rgatish uchun payg'ambarlar yuborgan. Musulmonlar istisnosiz barcha payg'ambarlarga ishonishlari shart bo'lsa-da, Muhammad oxirgi va eng buyugi sifatida namoyon bo'ladi. Muhammad hatto o'zining kelishini bashorat qilish uchun Isoning og'ziga so'z qo'yishgacha bordi. E'tibor bering, "ismi maqtalgan" ma'noni anglatuvchi "Ahmad" avval aytib o'tilganidek, "maqtagan" Muhammadga o'xshaydi. Esingizda bo'lsa, Maryam o'g'li Iso aytadi: "Eslang, Iyso binni Maryam: «Ey Bani Isroil, albatta men Allohning sizlarga (yuborgan) payg'ambaridirman. (Men) o'zimdan oldingi Tavrotni tasdiqlaguvchi va o'zimdan keyin keladigan Ahmad ismli bir payg'ambar haqida xushxabar berguvchi bo'lgan holda (yuborildim)», degan edi." (Qur'on 61:6)

5. Qiyomat Kuniga Ishonish. Muhammadning va'zlarida ko'p va baland ovozda aytilgan mavzulardan biri, Qiyomat kuni, ba'zan Halokatli kuni deb nomlangan. Bu alohida mavzu Muhammadning tirilish, jannat va do'zax haqidagi ta'limotiga ham tegishli. Uning tizimi Xudo: sodiqlarni mukofotlash va aybdorlarni jazolash uchun odamlarning ishlarini hukm qiladi, degan g'oyaga asoslangan edi. Nafaqat insonlar, balki jinlar va aqlsiz hayvonlar ham hukm qilinadi. Barchaning amallarini tortish uchun tarozi mavjud bo'ladi va tarozi qaysi tamonga bosilganiga qarab hukm chiqariladi. Kimning tarozisi yaxshi amallar bilan tortilsa, najot topadi. Kimning muvozanati engil bo'lsa, o'sha mahkum bo'ladi (Farah 1968:114, 115).

Qur'onning o'zi Jannat haqida eng yaxshi ta'rifini beradi:

“(Uchinchi toifa bo‘lmish barcha yaxshi amallarga) peshqadam bo‘lguvchi zotlar (jannat ne‘matlariga erishishida ham) peshqadam bo‘lguvchi zotlardir! Ana o‘shalar noz-ne‘mat bog‘larida (Alloh taologa) yaqin qilinguvchilardir... (Ular oltindan) to‘qilgan so‘rilarda yastangan hollarida bir-birlariga ro‘baro‘ bo‘lib (o‘ltirurlar). Ustlarida esa mangu yosh (ya‘ni hech qarimaydigan) bolalar oqar chashmadan (mayli) qadahlarni, ko‘zalarni va kosalarni aylantirib tururlar. U (may)lardan ularning boshlari ham og‘rimas, mast ham bo‘lmaslar. Yana o‘zlari tanlab oladigan meva-cheva hamda ishtahalari tortgan qush go‘shlari ham (aylantirib turilur). Yana (ular uchun) xuddi yashirib qo‘yilgan marvarid misol o‘hu ko‘z hurlar bordir. (Bu) ular (hayoti dunyoda) qilib o‘tgan amallarining mukofotidir.” (Qur'on 56:10-12, 15-24).

Xuddi shunday, do'zax ham quyidagi ikkita Qur'on oyatlarida keltirilgan jirkanch tasvirlarda tasvirlangan: “Bizning oyatlarimizni inkor qilgan kimsalarni albatta do‘zaxga kiritajakmiz. Qachonki terilari kuyib bitishi bilan haqiqiy azobni totib ko‘rishlari uchun o‘rniga boshqa terilarni almashtiramiz. Albatta, Alloh qudrat va hikmat egasi bo‘lgan zotdir.” (Qur'on 4:56). “Uning (ya‘ni, har bir kofir bo‘lgan kimsaning) oldida jahannam bordir. (Jahannamda) unga yiringli suvdan berilganida, uni yutmoqchi bo‘ladi-yu, (tomog‘idan) o‘tkazolmaydi, unga har tomondan o‘lim keladi-yu, u o‘lolmaydi. Uning ortida (bundan-da) og‘ir azob bordir.” (Qur'on 14:16, 17). Shunga qaramay, Masihiy uchun alohida qiziqish, bu oxirzamonda Masihga berilgan roldir. Osmondan tushgan Iso Damashqdagi masjidda paydo bo'ladi...U Lidda darvozasida Dajjolni o'ldiradi va Xudodan Ya'juj va Ma'jujning yo'q qilishga ruxsat oladi. U turmush qurib, farzand ko'radi va u qirq yil davomida yer yuzida hukmronlik qiladi va yerda odamlar va hayvonlar o'rtasida tinchlik o'rnatadi (Gaudefroy-Demombynes 1968:52, 53).

6. Xudoning Qarorlariga Ishonish. Ehtimol, Islomning biron bir ta'limoti, bizga taqdir yoki fatalizm so'zini berganidan ko'ra ko'proq tortishuvlarga sabab bo'lmagandir. Gibb buning sabablarini yaxshi sarhisob qiladi. Uning farmonidan qochib qutulib bo'lmaydi va hamma narsa Uning oldindan bilishi bilan belgilanadi va boshqariladi, tasviriy tarzda "Saqlanib qolgan lavha"da yozilgan. Odamlar Uning ijodidir... va ular qanchalik sirli bo'lishidan qat'i nazar, o'z irodasini Uning yo'llariga bo'ysundirishlari kerak (1949:38). Qur'onda Muhammadning so'zlari ushbu ta'limotning manbai hisoblanadi: "Alloh O'zi xohlagan kimsalarni mana shunday yo'ldan ozdirib qo'yur va O'zi xohlagan kishilarni hidoyat qilur." (Qur'on 74:31) Eng mashhur Islom ilohiyotshunoslaridan biri bo'lgan al-Ashariy (milodiy 935 yilda vafot etgan) bu mavzuda quyidagicha gapirdi: Xudo qilgan hamma narsani qilishga qodir ekanligining isboti shundaki, u hech kimga bo'ysunmaydigan oliy Rabbiydir va uning ustidan nima qilish kerakligini hal qiladigan, buyruq beradigan, tanbeh beradigan, taqiqlaydigan yoki tayinlaydigan va unga chegaralar qo'yadigan xo'jayin

yo'q. Shunday qilib, hech narsa Xudo tomonidan yomon bo'lishi mumkin emas... Yaratguvchi hech kimga bo'ysunmaganligi va hech qanday buyruq bilan bog'lanmaganligi sababli, uning tarafidan hech narsa yomon bo'lolmaydi (Cragg 1969:12).

Al-Ashariy shu tariqa yovuzlikning yaratilishi uchun, Qur'ondagi "Xudo"ni mas'ul qilish muammosidan qochishga harakat qildi. U buni Xudoni yaxshilik va yomonlik masalasidan ustun qo'yib, Xudoni axloqsiz qilib ko'rsatishga harakat qildi. Cragg inson mas'uliyati bilan bog'liq boshqa Qur'on havolalariga asoslanib, bu ta'limotning qattiqqo'lligini yumshatishga harakat qiladi: Islom ta'limotining ushbu murakkab mavzusidagi eng oqilona yo'nalish - bu ko'p asrlik determinizm an'alarini ko'r-ko'rona talab qilmaslik... Bu voqealar va irodalarga Islomiy nuqtai nazarni ilohiy hukmronlikning ushbu umumiyligida o'ralgan, ijobiy tarzda ko'rib chiqishdan iborat. Hamma narsa to'g'ridan-to'g'ri va go'yo Xudoning irodasi bilan g'ayrat bilan bog'liq bo'lishi kerak... Bunday g'ayratli munosabat... endi inson harakatining faol rolini istisno qilmaydi. (Cragg 1969:13). Bular, Islom ilk asrlaridayoq o'zining qo'shnilari, ayniqsa, yahudiy va masihiylarning e'tiqodlaridan farqli e'tiqodlarini tasdiqlashga harakat qilgan "Imon qoidalari"dir.

Din

Din ko'pincha "din" deb tarjima qilinadi, lekin aslida bu ko'proq narsani anglatadi. Agar *Shariat* Xudo tomonidan insoniyatga qo'yiladigan barcha talablarning bayoni bo'lsa, unda din insonning bu majburiyatlarga bo'lgan munosabatidir. Bu butun hayot tarzi. *Din* axloq, siyosat, odob, qonun, adolat va insoniyatning fikrlari va harakatlari bilan bog'liq hayotning boshqa barcha jihatlarini o'z ichiga oladi. Dinni shaxsiy vijdon masalasi sifatida ko'rishga odatlangan *G'arblik odam* uchun bu Islomni tushunishga harakat qilganda tushunilishi kerak bo'lgan asosiy nuqta. Din sodiq musulmon hayotida hukmronlik qilayotgani emas, balki din, bu keng qamrovli ma'noda, uning hayotidir. (Roberts 1982:35). Shu tariqa, *immon* va *din* Islomni boshqa dinlardan ajratib turuvchi ma'lum e'tiqod va burchlarni ishlab chiqqanini ko'ramiz. *Din* misolida ularni diniy majburiyatlar deb atash mumkin. Buni Ibn Umarga (634 yilda vafot etgan) tegishli bo'lgan dastlabki rivoyatlardan biri tasdiqlaydi, unda shunday deyilgan:

Islom besh narsaga asoslanadi: Allohdan boshqa Xudo yo'qligini tan olish [*shahodat*], tartibli ibodat qilish [*namoz*], sadaqa berish [*zakot*], Uyni [*haj*] [ya'ni Makkadagi *Ka'ba*] ziyorat qilish va Ramazon oyida ro'za tutish. Shunday qilib, Allohning Rasuli buni bizga berdi, lekin bundan tashqari, muqaddas urush [*jihad*] bor, bu ajoyib narsadir (Jeffrey 1958:81). Quyida ushbu oltita amaliyot haqida qisqacha sharhlar keltirilgan.

1. E'tiqodni Tan Olish (shahodat).

Shahodat eng qisqa aqidalardan biridir. Unda shunday deyilgan: "Allohdan o'zga iloh yo'q. Muhammad Uning rasulidir". Ushbu iboraning birinchi qismi Iso tomonidan tasdiqlangan, Musoning Qonunlar kitobida keltirilgan, e'tirofga o'xshaydi: "Ey Isroil, quloq sol! Egamiz Xudo tanho Egadir" (Qonunlar 6:4). *Shahodatning* oxirgi qismi Muhammadning ixtirosi edi. Bu so'zlarni niyat bilan aytish, kishini musulmon qiladi. Bu so'zlar har bir yangi tug'ilgan musulmon eshitadigan birinchi va o'layotganlarning qulog'iga aytiladigan oxirgi so'zlardir. Bu har bir mo'minning eng keng tarqalgan bayonoti va darveshlarning [musulmon tasavvufchilarining] o'z jamiyatlari yig'ilishlarida aytayotgan qo'shiqlaridir. U bitta musulmon mamlakatining (Saudiya Arabistoni) rasmiy bayrog'ida tasvirlangan. Ushbu qisqa e'tiqodning psixologik va diniy ta'siri va ahamiyati Islom uchun behisob edi (Calverley 1958:56).

2. Tartibli Ibodat Qilish [*namoz*].

Namoz haqidagi keyingi muhokama Jon.C.Blerning *Islomning Kelib Chiqishi* kitobidagi ajoyib tadqiqotiga asoslanadi. (1925:118-135).

Bizga ma'lumki, Muhammad yahudiylar va masihiylar bilan erta va do'stona aloqada bo'lgan, ayniqsa ularni o'zining izdoshlari bo'lishga ko'ndirishga harakat qilgan. Yahudiylar har kuni ibodat qilish uchun uchta vaqtni belgilashgan. Muhammad buni Qur'onda aks ettiradi: "Kunduzning har ikki tarafida va kechadan bir bo'lagida namozni to'kis ado qiling!" (Qur'on 11:114). Keyinchalik, Muhammadning go'yoki osmongagi tungi sayohatidan so'ng, u Xudo unga kuniga besh vaqt ibodat qilishni buyurayotganini his qildi. Afsuski, Qur'onda bunday narsa yo'q, lekin kuniga to'rt marta ibodat qilishni eslatib o'tadigan parcha bor: "Bas tunga kirish paytlaringizda ham, tongga kirish paytlaringizda ham, oqshomda ham, peshin paytiga kirishingizda ham Allohni poklangiz (ya'ni U zotga hamdu sano aytingiz...) (Qur'on 30:17, 18). Musulmon sharhlovchilarining ta'kidlashicha, oxirgi eslatma aslida ibodat qilishning beshta majburiy vaqtining oxirgi ikkitasini o'z ichiga oladi. Ibodatning ushbu beshta majburiy vaqti:

- Quyosh chiqishidan oldin erta tong (bomdod)
- Tush vaqti (peshin)
- Tushdan keyin (asr)
- Quyosh botgandan keyin (shom)
- Kechqurun qorong'i tushgandan keyin (xufton) (Ali 1977:1054)

Inson darajasida biz bilamizki, Muhammad o'zining diniy amaliyotining qismlarini Janubiy Arabistonda yashagan va sobiylar deb nomlangan yarim masihiy monoteistlar guruhidan olgan. Triningem o'zining *"Islomgacha Bo'lgan Davrda Arablar Orasidagi Masihiylik* kitobida, bu odamlar kim bo'lganligi haqida qisqacha va qiziqarli ma'lumot beradi. (1979:296-301). Sobiylar har kuni yetti vaqt namoz

o'qishgan, ulardan beshtasi Muhammad tomonidan o'rnatilgan vaqtga to'g'ri kelgan. Biroq, Bler o'z tadqiqotida chuqurroq kirib boradi va bu amaliyotni birinchi bo'lib qadimgi Fors aholisi, Zardushtiylar tashkil etganiga ishora qiladi. Ba'zi olimlar Muhammad yahudiylar (uch vaqt) va sobiylar o'rtasidagi o'rta yo'l sifatida, namoz uchun belgilangan besh vaqtni tanlagan deb hisoblashadi. (Goitein 1968:84, 85). Bu o'rnatilgan ibodatlar ko'proq yodlangan arab satrlari va Qur'on parchalarini o'qish bilan rasmiy ibodatga o'xshaydi. Marosimlarda o'z-o'zidan shaxsiy so'rovlarga ruxsat beriladi. Musulmon namozga tayyorlanayotganda, marosim pokligi masalasi ham juda muhimdir. Muhammad bu fikrni yahudiylardan olgani haqida kuchli dalillar mavjud. Tarixdan bilamizki, dastlab Muhammad va uning izdoshlari ibodat qilayotganda yuzlarini Quddus tomon qaratishgan. Keyin, Madinadagi yahudiy qabilalari bilan juda yoqimsiz to'qnashuvdan so'ng, Muhammad namozning yo'nalishini Makkaga o'zgartirdi (Qur'on 2:142-145). Namoz, ochiq ko'zlar bilan, o'qiladi. Namozda qabul qilingan holatlar Muhammadning misoli bilan bir xil. Namoz jang yoki xavf paytida, shuningdek sayohat paytida ham qisqartirilishi mumkin.

3. Sadaqa berish (Zakot).

Islom Muhammadning barcha e'tiqodlaridan kelib chiqmagan. Hatto uning hayoti davomida ko'plab amaliyotlar o'zgargan. Bunga *Zakot* misol bo'la oladi. Xalifa Umar (634-644 yillarda Muhammadning ikkinchi vorisi) Muhammad tomonidan o'rgatilgan "ishlar bilan najot" g'oyasini mukammal aks ettirgan. U shunday dedi: "ibodat bizni Xudo tamon yarm yo'lgacha olib boradi, ro'za bizni Uning saroyi eshiklariga olib boradi, sadaqa esa bizga kirishimizni ta'minlaydi" (Blair 1925: 145). Xitti majburiy va ixtiyoriy sadaqa o'rtasidagi farqni tushuntiradi:

Xayr-ehson ... ikki toifaga bo'linadi: ixtiyoriy, sevgi va taqvodorlik sifatida [*sadaqa*] amalga oshiriladigan va majburiy yoki qonuniy [*zakot*]... Bu nafaqat ijtimoiy majburiyat, balki o'z-o'zini poklash vositasi sifatida ham ta'kidlanadi... *Zakotning* aniq miqdori turlicha bo'lgan, ammo keyinchalik kanon qonunlari bilan inson daromadining qirqdan bir qismi sifatida belgilangan. (1970:35).

Gibb bizga qo'shimcha tafsilotlarni aytib beradi: Bu [*zakot*] ixtiyoriy ravishda yoki majburan Islom birodarligiga kirgan har bir kishidan olinishi kerak; ammo bu soliq emas. Aksincha, bu Xudoga berilgan qarz sifatida qaralishi kerak, U uni ko'p qilib qaytarib beradi. Ixtiyoriy qurbonliklar [*sadaqa*] ham gunohlar kechirilishi uchun vosita bo'lib, qarindoshlar, yetimlar, miskinlar va yo'lovchilarga beriladi. Zakotdan tushgan mablag'lar sarflanishi lozim bo'lgan narsalar quyidagilardir: kambag'allar, miskinlar, uni yig'ish bilan band bo'lganlar, yarashtirishga muhtojlar [Islomga jalb qilish yoki Islomda ushlab turish], qullar, asirlar, qarzdorlar, yo'lovchilar va "Alloh yo'li". ["Gibbning so'zlariga ko'ra, "Alloh yo'li" jihodga ishora qiladi] (1949:44, 45). Bugungi kunda musulmon davlatlarining faqat bir nechta hukumatlari, Erondan

tashqari, zakot yig'ishni tashkil qilmoqdalar. Shunisi e'tiborga loyiqki, Eronda zakot yig'ilishini nazorat qiluvchi ruhoniylar hukumat ustidan nazoratni qo'lga kiritdilar. Ruhoniylar ushbu vositalarni nazorat qilmasa, ular hukumatni ham nazorat qilmaydi.

4. Ro'za Tutish (Ro'za).

Ro'za taxminan o'ttiz kun davom etadi va bu musulmonlarning Ramazon oyiga to'g'ri keladi. Musulmon taqvimi quyoshga emas, oyga asoslanganligi sababli, ularning yili quyosh taqvimiga qaraganda o'n bir kunga qisqaroq. Shuning uchun, har yili bu oy o'n bir kun oldin boshlanadi. Ramazonning har bir kuni, quyosh chiqishidan to quyosh botguncha ro'za tutish kerak. Ro'za paytida, musulmonlar hech qanday ovqat yoki ichimlik iste'mol qilishi mumkin emas; shuningdek, u oq ipni qoradan farqlash mumkin bo'lgan paytdan, quyosh chiqqandan, to quyosh botguniga qadar, chekish yoki qarama-qarshi jins bilan jinsiy aloqada bo'lolmaydi... Ramazon oyida masjidlarni yaxshi ziyorat qilinadi va Qur'on o'qish bilan birga va har to'rtta taomdan keyin, bir-biriga aralashib o'qiladigan rakat esa, butun tun bo'yi davom etishi mumkin. Ro'za quyosh botgandan so'ng darhol yengil ovqat bilan ochiladi.... Ro'za *Shavvol* oyining birinchi kunida '*Id Al-Fitra*' deb nomlangan ulug' bayram bilan tugaydi... Shu kuni majburiy sadaqalar tarqatiladi, bu ro'za tugashini anglatadi va har bir xonadon boshlig'i kambag'allarga taqvodorlik belgisi sifatida mamlakatning odatiy taomlaridan belgilangan miqdorda tarqatadi. Bayram uch kun davom etadigan tantanalar uchun sababdir, shu vaqt ichida musulmonlar xursand bo'lishadi, yangi kiyimlarini namoyish etishadi va bir-birlarini bag'rilariga bosishadi (Farah 1968:144, 145).

5. Ziyoratga borish (haj).

Musulmon dinining toji, bu Makkaga ziyorat qilishdir. Muhammad buni hayotida bir marta sog'lom va imkoni bo'lgan kishilarga farz qildi. "...Va yo'lga qodir bo'lgan kishilar zimmasida Alloh uchun mana shu uyni haj-ziyosat qilish burchi bordir..." (Qur'on 3:97). Avvalroq, ya'ni Muhammad Makkaga barcha musulmonlar uchun ziyorat markazi sifatida asos solishidan oldin, butparast arablar u yerda muqaddas joy - *Ka'ba* deb nomlangan kubik uy qurishgan. Unda mahalliy xudolar joylashtirilgan edi. To'rt qamariy oylar Arab qabilalarining Makkaga sayohat qilishlari uchun muqaddas deb belgilandi. Bu oylarda urush bo'lmasligi kerak. Muhammad o'n ming musulmon bilan Makkani qo'lga kiritgach, *Ka'bani* butlardan tozalashga kirishib, *Ka'bani* "Xudoning uyi" deb atadi. Musulmonlar uni yerning kindigi deb bilishadi. U birinchi bo'lib yaratilgan va dunyo uning atrofida tarqalgan. Ka'ba joylashgan joy butun koinotning markaziy nuqtasidir ... u yer bilan osmonni bog'laydigan o'qda joylashgan... Yerdagi Makka, millionlab farishtalar ibodat qilish uchun yig'iladigan samoviy nusxasiga ega (Musk 1989:163). Yahudiy qabilalarining Yaqin Sharqdan Makka yaqiniga ko'chib o'tishlari, ular bilan birga Ibrohim, Ismoil va Ishoq haqidagi hikoyalar olib kelinganligi sababli, qadimgi Muqaddas Kitob

hikoyalarga asoslangan afsonalar Makkada Muhammad davridan ancha oldin mavjud bo'lgan. Blerning ta'rifida ziyoratchilarning marosimlari juda yaxshi yoritilgan: Ka'ba atrofi Hojarning falokat joyi, muqaddas Zamzam qudug'i esa, unga yengillik manbai sifatida muqaddas qilingan. Ziyoratchilar, Safo va Marva o'rtasida shoshilib, uning suv izlashdagi shoshilgan qadamlarini yodga olishadi. Ibrohim va Ismoil ma'badni [*Ka'bani*] qurdilar, unga qora tosh qo'ydilar va butun Arabiston uchun Arafotga ziyorat qildilar. Unga taqlid qilib, ziyoratchilar Shaytonga tosh otishdi va Minoda Ibrohimning o'rinbosar qurbonligi xotirasiga qurbonliklar keltirdilar (Blair 1925:169, 170).

An'anaviy *haj* kunlari *Zulhijja*, o'n ikkinchi qamariy oyning ettinchi kunidan o'ninchi kunigacha davom etadi. Keyingi bobda biz Makkadagi ziyorat bilan bog'liq turli joylarga bog'liq bo'lgan xalq-islom odatlari va xatti-harakatlariga e'tibor qaratamiz. Yozuvchi bu mavzuni tark etishdan avval Ibrohim, Hojar, Ismoilga ziyorat marosimlarida qanday ahamiyat berilganiga e'tibor qaratmoqchi. Bu yerda, juda keskin ifodalangan holda, biz ismoil va Hojar orqali o'zini "Xudoning do'sti", Ibrohim bilan tanishtirish istagida juda kuchli namoyon bo'lgan musulmon qalbining ishtiyoqini ko'ramiz.

6. Muqaddas Urush Burchi (jihod).

Shubhasiz, bu islomiy farz ustunlarining eng bahslisidir. Musulmonlar buni kamdan-kam hollarda o'z ro'yxatlariga kiritadilar va buning uchun yaxshi sabablar bor. Musulmonlar Islomni islomiy bo'lmagan xalqlar uchun yaxshi tomondan taqdim etishga urinayotganda, dunyoni Islom uchun va'z qilish, ishontirish yoki qilich bilan zabt etishga intilishlarini bilish, bu juda yoqimsiz bo'ladi. Masihiylar va yahudiylar, ya'ni "kitob odamlari" bundan mustasno. Masihiylar va yahudiylar, agar ular Islom hukmronligi ostiga tushib qolsalar, kamsituvchi soliqqa tortiladilar, fuqarolarning to'laqonli maqomidan va eng yuqori davlat lavozimlariga da'vogarlik qilish huquqidan mahrum bo'ladilar. Boshqa xalqlar yo majburan boshqa dinga o'tkaziladi yoki qilichdan o'tkaziladi. Bu yerda, G'arbda, musulmonlar Islomning bu jihatini pasaytirish uchun bor kuchini sarflaydilar. Masalan, *Jihod* so'zining so'zma - so'z ma'nosi "intilish"dir. Islomiy nuqtai nazardan, bu "Xudo yo'lida intilish" degan ma'noni anglatadi. Bu ta'lim, intellektual yoki axloqiy yuksalish, texnologik taraqqiyotga intilish yoki zo'ravonliksiz vositalar orqali Islomni targ'ib qilishga intilishni anglatishi mumkin. Bularning barchasi *jihod* tushunchasiga to'g'ri keladi. Bundan tashqari, ba'zi zamonaviy Islom targ'ibotchilari bizni Qur'onning 2:256 oyatiga e'tibor berishga chaqirishadi: "Dinga zo'rlab (kiritish) yo'qdir...". Afsuski, islom tarixining yuki ushbu oyat Qur'ondagi ellikdan ortiq *jihodga* ishoralarni yetarli darajada muvozanatlashtira olmaganini ko'rsatadi. *Jihod* umumiy ma'noda Islom dushmanlariga qarshi harbiy yo'l bilan olib boriladigan "muqaddas urush" degan ma'noni anglatadi. Masalan, Saudiya Arabistoni Isroil bilan abadiy muqaddas

urush holatida yashaydi. Eron Iroqqa qarshi urushini *jihad* deb e'lon qildi. Iroq Quvayt va uning ittifoqchilariga qarshi urushi *jihad* ekanligini ta'kidladi. Islom yangiliklar xizmati 1989 yil noyabr oyida Muammar Qaddafiyning so'zlaridan iqtibos keltirdi: "Islomning global kengayishi yangi bosqichga o'tdi.... [T] Islomiy muqaddas urush endi Islomiy ommaviy tadbirlarni o'tkazish vazifasi yuklangan Xalqaro Islom Xalq Qo'mondonligi tomonidan olib boriladi." (News Network International, 1989 yil 13-dekabr, 18-bet). Bu ruh qayerdan keladi? Islomda, odamlarni ushbu bosqinchilik orzularga undaydigan nima bor? Buning ildizini Muhammad hayoti va ta'limotlarida topish mumkin. Keling, uning Qur'ondagi ba'zi ko'rsatmalarini, ko'rib chiqaylik. "Bas, qachon urush harom qilingan oylar chiqsa, mushriklarni topgan joyingizda o'ldiringiz, (asir) olingiz, qamal qilingiz va barcha yo'llarda ularni kuzatib turingiz! Endi agar tavba qilsalar va namozni to'kis ado qilishib, zakotni bersalar, ularning yo'llarini to'smangiz! (Ya'ni ular bilan urushishni bas qilingiz). Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondir." (Qur'on 9:5). Biz quyidagi parchadan Muhammad, barcha musulmon bo'lmaganlarni Shayton tomonida, deb hisoblaganini bilib olamiz, garchi boshqa oyatlarda yahudiylar va masihiylar uchun alohida istisnolar mavjud. "Iymon egalari Alloh yo'lida jang qiladilar, kofir kimsalar esa shayton yo'lida jang qiladilar. Bas, shaytonning do'stlariga qarshi jang qilingiz! Shubhasiz, shaytonning makri zaif bo'lguvchidir" (Qur'on 4:76).

Natijada, yahudiylar va masihiylarga imtiyoz beradigan boshqa oyatlarga qaramay, bunday ruh yuzlab yillar davomida musulmonlarning masihiylar va yahudiylarga bo'lgan munosabatini rang-barang qildi. Keyingi parchada men "belgilangan" so'ziga e'tibor qaratmoqchiman. "Sizlarga yoqmasa-da, jang qilishingiz farz qilindi. (Zotan) sizlar o'zingiz uchun yaxshi bo'lgan narsani yoqtirmasligingiz va siz uchun yomon bo'lgan narsani yaxshi ko'rishingiz mumkin. Alloh bilur, sizlar bilmassiz." (Qur'on 2:216). Boshqacha qilib aytganda, Muhammad urushni (muqaddas urush) barcha musulmonlar uchun farz qildi. Bu hayot tarzidir. Keyingi iqtibos dunyoni zabt etish orzusiga osonlikcha yordam beradi. Bu hamma narsani qamrab oladi. "(Ey Muhammad), kofir bo'lgan kimsalarga aytingki, agar (kofirliklaridan) to'xtasalar, o'tgan gunohlari mag'firat qilinur. Agar yana (kofirlikka) qaytsalar, u holda avvalgilarining sunnatlari (ya'ni, ko'rguliklari) o'tgan-ku, (ya'ni ularning ham boshlariga avvalgi kofirlarning kuni tushar). To (dunyoda) biron fitna-aldov qolmay, butun din faqat Alloh uchun bo'lgunga qadar ular bilan jang qilinglar!" (Qur'on 8:38-39). So'nggi paytlarda Pokiston, Bangladesh, Sudan va Malayziya kabi mintaqalardagi ba'zi musulmon fundamentalistlari musulmon bo'lmagan fuqarolarga Islom qonunlarini joriy qilmoqdalar. Boshqa mamlakatlarda musulmonlarni ozod qilish uchun bosqinchi davlatga qarshi *jihad* e'lon qildilar (Afg'oniston uchun Sovet Ittifoqiga, Falastinliklar Isroilga). Pokistonlik marhum

Maududiy "butun dunyoga Islom qonunlarini joriy etish" haqida gapirdi. Qaddafiy "Islomning global kengayishi" haqida gapirdi. Ha, *jihad* Islom asosining bir qismidir. U Islom asoschisi Muhammadning xatti-harakatlaridan kelib chiqqan va Qur'ondagi uning ta'limotida abadiy mustahkam o'rnashgan. *Jihadni* osongina Islomning oltinchi ustuni deb atash mumkin. Ushbu bobda biz izchil Islomga oid materiallarni ko'rib chiqdik. Bu an'ana va qonun bilan belgilangan standart e'tiqod va amaliyotdir. Ushbu asosiy e'tiqod va majburiyatlar butun dunyo bo'ylab musulmon ongining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Shunga qaramay, butun dunyo bo'ylab musulmon jamiyatining katta qatlamlari ushbu asosiy tamoyillarga qat'iy rioya qilmaydilar. Keyingi bo'limda biz ushbu "boshqa Islomlar" haqida gaplashamiz.

UCHINCHI QISM: ISLOMNING HAR XIL TURLARI

10 BOB

Islomdagi Etnik Kelib Chiqish va Siyosat

Afrikaning Atlantika qirg'oqlaridan Filippin orollarigacha cho'zilgan musulmon dunyosining asosiy qismi irq, xalqlar, etnolingvistik guruhlar, siyosiy mafkuralar, turli darajadagi texnologik taraqqiyot, savodxonlik, ijtimoiy sharoitlar va turli diniy moyilliklarning keng melanjini ifodalaydi.

Islom an'anaviy ravishda din va siyosatni farqlamaganligi sababli, siyosiy masalalar, hokimiyat uchun kurash va iqtisodiy tartibsizliklar, musulmon dunyosida sodir bo'layotgan voqealar ohangini belgilaydi. Ular, shuningdek, men qo'shimcha qilishim mumkinki, Islomni doimiy tartibsizlik holatida ushlab turishadi. Masihiy xizmatchi uchun stereotiplardan qochish va musulmon qo'shnilar qanday odamlar ekanligini tushunish muhimdir. Biz ular bilan qaerda bo'lsa, o'sha joyda uchrashmoqchimiz. Biz Iso Masihning Xushxabarini, iloji bo'lsa, eng zarur bo'lgan narsalar bilan qanday bog'lashni bilmoqchimiz. Shuning uchun ensiklopedik jihatlariga to'xtalmasdan, ushbu bo'limda Islomning ba'zi asosiy turlari bayon qilinadi.

Siyosiy Chegaralar

Nazariy jihatdan islomda alohida davlatlar mavjud bo'lmashligi kerak; faqat Dar al-Islom, "Islom uyi", bu "Urush uyi" bo'lmish Dar al-Harbga qarshi turgan musulmonlarning butun dunyo bo'ylab monolit bloki bo'lishi kerak. Dar Al-Harb ichida yahudiylar va masihiylar uchun joy bor. Ularni tasvirlash uchun ishlatiladigan arabcha so'z *zimmiydir*. Ularga toqat qilinadi, lekin musulmonlar orasida o'z e'tiqodlarini targ'ib qilishlari, yuqori lavozimlarni egallashlari uchun ruxsat berilmaydi va ular musulmon bo'lmaganliklari uchun, maxsus jazo soliqlarini to'lashlari kerak. Darhaqiqat, ushbu kitobni qayta ko'rib chiqish vaqtida 51 mamlakat aholisining asosiy qismini musulmonlar tashkil qiladi va o'nlab mamlakatlarda sezilarli darajada musulmon ozchiliklari mavjud. Barcha musulmon aholi ro'yxati A ilovasida keltirilgan. Ellik bir musulmon mamlakatlari ro'yxati B ilovasida keltirilgan. Bu siyosiy bo'linishlar musulmon idealistlari tomonidan g'ayritabiiy deb hisoblanib, ular musulmon dunyosining mustamlakachilikdan voz kechganida, bu alohida mamlakatlarga bo'linishini G'arbning zimmasiga yuklaydi. Musulmonlar o'rtasidagi siyosiy birlikning yo'qligiga sabab bo'layotgan yana bir omil shundaki, Muhammad oltmish ikki yoshida kutilmaganda vafot etganida, uning o'rniga voris, xalifa bo'lishi borasida g'amxo'rlik qilmadi. Avval umumiy kelishuv, keyin esa hokimiyat uchun shiddatli kurash natijasida musulmonlar bir vaqtning

o'zida ikki yoki uchta raqib xalifalar tomonidan boshqarilgan. Masalan, Kordovadagi Umaviylar (930-1030), Misrdagi Fotimiylar (969-1171), Bag'doddagi Abbosiylar (750-1258) xalifalikasi 969 yildan 1030 yilgacha bir-biri bilan kelishishgan. Kamol Otaturk xalifalikni bekor qilgan 1924 yildan beri Islom, ayniqsa, Yaqin Sharqda cheksiz siyosiy fitnalarning boshsiz chigaliga aylandi. Devid Prays-Jons arablar haqida yozgan narsalarini musulmon dunyosining katta qismiga bog'lash mumkin: "Aftidan, homiylar va mijozlar sifatida ish olib borgan arablar, aslida, bir-birini takrorlaydigan, zararsizlantiradigan va nihoyat bir-biriga qarshi turadigan niyatlari va ambitsiyalari va raqobati bilan boshi berk ko'chaga kirib qolgan" (1989:406).

Shubhasiz, zo'ravonlik va zulmning tinimsiz g'ala-g'ovurida millionlab Ismoil farzandlarining qalbida adolatga chanqoqlik yashaydi. Men ishonamanki, Islom o'z xalqlariga solihlik, adolat va (neft davlatlari bundan mustasno) farovonlik olib kela olmagan uchun, millionlab musulmonlar Iso Masih va'z qilgan va o'rgatgan Xudoning Shohligi haqidagi Xushxabariga chanqoq.

Etnik kelib chiqishi

Islom masihiylik kabi keng tarqalmagan va ko'p sonli bo'lmasa-da, u o'z saflariga yuzlab turli etnik guruhlardan kelgan xalqlarni jalb qilgan. Islom ularni qanday uddalagani, bu ilk masihiylikning bir xillikka intilishlarining ko'zgu tasviridir. Bir xillikni o'rnatishga urinish, ikkala holatda ham natija bermadi. Dastlab masihiy jamoati sharqiy va g'arbiyga bo'lingan. Keyin islohot jamoatni faqat bitta etnik bazadan kelib chiqqan masihiylikning bitta monolit madaniy ifodasiga tegishli bo'lmasdan, dunyodagi har qanday etnik guruhga tarqalish uchun ozod qilgan tendentsiyalarni keltirib chiqardi. Islom bu qadar omadli bo'lmagan.

Buning sabablarini topish qiyin emas. Muhammad o'zini avval Arab xalqi uchun Arab payg'ambari (Qur'on 14:4), so'ngra barcha odamlar uchun payg'ambar (Qur'on 25:1) sifatida qabul qildi, u dunyoga osmondagi eng sof manbadan kelib chiqqan, aniq Arab Qur'onini (Qur'on 12:1) olib keldi (Qur'on 43:3). U o'z ona shahri Makkani, "Shaharlar onasi"ni chinakam dunyoning markazi deb bildi (Qur'on 2:142-144). Bundan tashqari, Muhammad Qur'onni arab tilida yodlashni buyurdi va har bir so'zga to'liq sodiqlikni talab qildi va shu bilan o'zini har doim haqiqiy va komil musulmonning o'lchoviga aylantirdi. Shunday qilib, Islom o'zini VII asrdagi Arab kitobiga Arab payg'ambari bilan to'liq yopilib qoldi va o'zini VII asrdagi Muhammad arab uslubidagi arabcha dinga e'tiqod qilishga abadiy bog'ladi.

Bu yerda Islomning halokati yotadi. Musulmon imperiyasining qulashi uchun ko'p vaqt talab qilinmadi. Ilk masihiylikda imperiya qarorgohi Quddusdan Antioxiya, Iskandariya, Rim, Konstantinopolga va nihoyat Rimga ko'chib o'tganidek, Islomda ham imperiya qarorgohi Madinadan Damashq va Bag'dodga ko'chib o'tgan. Mo'g'ul

bosqinlaridan so'ng, musulmonlarning kengayishi ortidan Arab, Fors va Turk imperiyalari, shuningdek sultonliklar va qirolliklar paydo bo'ldi. Ushbu etnik va irqiy raqobatning ba'zi jihatlarini sharhlar ekan, Bernard Lyuis o'zining "Islomdagi Irq va Rang" nomli qiziqarli kitobida, bosqinchi arablar o'zlaridan oqroq bo'lganlarga, shuningdek, qoraroq bo'lganlarga qanday munosabatda bo'lishlarini ko'rsatadi (1971). Shuningdek, u arablar, forslar va turklar o'rtasida mavjud bo'lgan noto'g'ri qarashlarni hujjatlashtiradi. Antropologlar bu muammoni "etnosentrizm" deb atashadi - bu shaxs tegishli bo'lgan etnik guruh boshqa barcha guruhlardan ustun ekanligiga ishonish. Masalan, musulmon arablar Qur'onni tarjima qilish mumkin emasligini va barcha zamonlar va xalqlar uchun standart ekanligini ta'kidlaydilar. Shunday qilib, ular butun dunyo bo'ylab yuzlab Arab bo'lmagan musulmon jamiyatlari (har besh musulmondan to'rttasi Arab emas) orasida umumiy umidsizlik muhitini yaratdilar.

Islomdagi keng etnik xilma-xillikning klassik tasviri Marokash va Indoneziya o'rtasidagi qarama-qarshilikdir. Klifford Geertzning *Nazorat ostidagi Islom* asarida bu ikki jamiyatda islomning bir-biridan tubdan farq qilishiga ishora qiladi: ular ikkalasi ham Makkaga moyil, ammo musulmon dunyosining antipodlari bo'lib, qarama-qarshi yo'nalishlarga moyillar. Marokashdagi Islom azizlarga sig'inish va axloqiy qat'iylik, sehrli kuch va tajovuzkor taqvodorlikdir... Ammo Indoneziyadagi dehqonlar, Islomiy tushunchalar va amaliyotlarni, ular tushunganlaricha, ilgari hindlardan o'ziga singdirgan, arvohlar, xudolar, *jinnlar* va payg'ambarlarni ajoyib tafakkurli, hatto falsafiy animizmga birlashtirgan Janubi-sharqiy Osiyoning umumiy xalq diniga singdirdilar. (1968:13).

Yuqoridagi tasvirda faqat ikkita mutlaqo boshqa madaniyatning eskizlari tasvirlangan. Marokash va Indoneziyada xalqlarning qo'shimcha bo'linishlari mavjud. Misol uchun, Marokashda siz arablarni va turli xil berberlarni topasiz. Indoneziyada malayyaliklar asosiy etnik guruhlariga bo'lingan: Yavan, Sundan, Madurets, Minangkabau, Batak, Sumatran, Bugis va Baliy, shuningdek, yuzlab kichik guruhlar. Har bir guruhda uchraydigan Islom turli guruhlarda turlicha qabul qilinadi. Masihiy ishda bu etnik haqiqatlar bilan kelishib olishi kerak. Aslida, Donald MakGavran o'zining *"Etnik haqiqatlar va jamoat: Hindistondan saboqlar"* (1979) kitobida ishonchli tarzda ta'kidlaydiki, masihiy xizmatchisi bu "Etnik haqiqatlarni" qabul qilganda, jamoatda sezilarli o'sish bor va kimdir ularga e'tibor bermasa, barcha xalqlarni birlashtirishga harakat qilsa, o'sishdan mahrum bo'ladi. Richard Uiks o'zining ikki jildli *Musulmon xalqlari* asarida 408 musulmon etnik guruhini sanab o'tdi (1983:913-926). Yaqinda Joshua loyihasi musulmon xalqlarining 1657 ta bir-biriga o'xshash guruhlarini sanab o'tdi. Musulmon ishlarida, boshqa har qanday ishda bo'lgani kabi, bizning maqsadimiz har bir etnik guruhga jamoatlar ekishdir. Shuning uchun musulmon xalqlari bilan kelishish juda zarur.

11 BOB

Buyuk Bo'linish: Sunniylar va Shialar

Biz millatni odamlarning o'zlarini siyosiy milliy davlatga mansubligi nuqtai nazaridan qabul qilish usuli va etnik kelib chiqishi, odamlarning irqi va ko'pincha tili asosida umumiy o'ziga xoslikni ega bo'lish usuli sifatida tan olganimiz kabi, biz ham bilamizki, musulmonlar bir-biridan ma'lum bir diniy e'tiqodga sodiqligi asosida farq qiladi. Ulardan ba'zilari siyosiy masalalar va hokimiyat uchun kurashlar, ba'zilari etnik kelib chiqishi, ba'zilari esa Xudo, Payg'ambar, Vahiy va An'anani turlicha idrok etishning natijasi bo'lishi mumkin. Yoki ular yuqorida aytilganlarning barchasining kombinatsiyasi natijasi bo'lishi mumkin. Har holda, Islomning aniq belgilangan turlari ko'p va biz ushbu bobda ulardan ikkitasini qisqacha ko'rib chiqamiz.

Sunniylar

Islom masihiylikning barcha turlariga taqlid qilganini tez-tez eshitishingiz mumkin. Umuman olganda, bu haqiqat deb o'ylayman. Masalan, bizda protestantlar va katoliklarga bo'linish bo'lgani kabi, ularning ikkalasida ham ko'plab bo'linmalar mavjud bo'lganidek, Islomning ikkita asosiy tarmog'i bor: sunniylar va shialar. Sunniylar protestantlarga mos keladi, chunki ularning yakuniy vakolati nufuzli yozma materiallarga - birinchi navbatda Qur'onga, so'ngra *Hadis* deb nomlangan rasmiy *Sunnat* to'plamlariga tegishli. Aynan *Sunnat* ("Bosilgan yo'l") so'zidan bu odamlar "Sunniylar" laqabini olishgan. Ushbu yozma materiallar ortida, albatta, Muhammadning ulug'vor qiyofasi turibdi. Sunniylar va ma'lum darajada Shialar Muhammadning Qur'ondagi ta'limotiga va uning *Hadislarda* yozilgan namunali xulq-atvoriga, *Sunnatning* yozma shakliga ergashishga intilishadi. Garchi Qur'on barcha masalalar bo'yicha yakuniy hokimiyat bo'lsa-da, *Sunnat* Muhammadning qanday harakat qilganini batafsil bayon qiladi. Shuning uchun Sunniylarga hayotlarini Muhammadning misolida qurish uchun ko'rsatma berishda, *Sunnat* nihoyatda muhimdir.

Sunnatning ahamiyati, bu Payg'ambarning din asoschisi sifatidagi vazifasidan kelib chiqadi va shuning uchun u zotning amallarining ilhomlantirilgan va o'ylab topilgan tabiatidan, hamda Qur'onning unga o'rnak bo'lishga buyurganligidan kelib chiqadi: "...yod qilgan kishilar uchun Allohning payg'ambari (iymon-e'tiqodi va xulqi atvori)da go'zal ibrat bordir." (Qur'on 33:21). Bu uning ma'qullagan, ruxsat bergan rozi bo'lgan... va u o'zini tiygan va ma'qullamagan narsalarni o'z ichiga oladi (Glasse 1989:381). Raqobatlar, nominalizm va sinkretizm natijasida sunniy Islomining ko'p

turlari mavjud. Sunniylar (musulmon dunyosining 80-90%) va shialar (musulmon dunyosining 10-20%) Islom qonunining raqobatdosh versiyalari bo'lgan o'z shariatlariga amal qilishadi.

Shialar

Shia so'zi tom ma'noda "firqa" yoki "partiya" degan ma'noni anglatadi. Rim katoliklari kabi shialar ham havoriylar vorisligi haqidagi tashvishlari asosida boshqalardan farq qiladi. Sunniylardan farqli o'laroq, shialar jahon islom jamoatining rahbari Payg'ambarning oilasidan bo'lishi kerak, deb hisoblashadi. Barcha hisob-kitoblarga ko'ra, bu Muhammadning demokratik yo'l bilan saylangan birinchi uchta vorisi (xalifalar) noqonuniy bo'lgan va Payg'ambarning amakivachchasi va uning kuyovi bo'lgan Ali Muhammadning haqiqiy vorisi bo'lgan, deb hisoblaydigan odamlarga nisbatan qo'llaniladi. Shunday qilib, *Shia* "Ali partiyasi" degan ma'noni anglatadi. Shia Islomining barcha tarmoqlari Ali orqali Muhammadga borib taqaladi. Shahidlik Shia Islomining asosiy mavzularidan biridir. Bu Ali va uning ikki o'g'li Xasan va Husaynning taqdiri bilan bog'liq voqealardan kelib chiqadi. Ali xalifa bo'lganida, uning hokimiyatiga Suriya hukmdori Muoviya qarshi chiqdi. Ali, Muoviya bilan o'zining ba'zi izdoshlari xohlaganchalik shiddat bilan urush qilmaganida, u Xarijitlar nomi bilan mashhur bo'lgan guruh tomonidan o'ldirilgan. Uning o'rnini Alining o'g'li Hasan egalladi, ammo u Muoviyaga taslim bo'ldi va o'ldirildi. Alining omon qolgan o'g'li Husayn Xalifalikni qabul qildi. Karbala jangida umidsiz ravishda son jihatidan kam bo'lgan Husayn, milodiy 680 yilda Muoviyaning o'g'li Yazid qo'shinlari tomonidan o'ldirilgan. Husaynning shahidligi, Glassening so'zlari bilan aytganda: "Forsdan ilhomlangan o'n ikki Imom shialikning Markaziy voqeasi bo'lib, u his-tuyg'ularining kuchi bilan Masihning xochga mixlanishi bilan taqqoslanadi. U xiyonat uchun aybdorlik, qasos va oqlanishni kutish va sunniy islomga mutlaqo yot bo'lgan masihiy ohanglar bilan tanlangan kishining boshqalarning gunohlari uchun qurbonlik sifatida o'limining chuqur mavzulariga aylanadi. Bu voqeaning yilligi, Payg'ambar davridan beri sunniy taqvimda nishonlanadigan xayrli bayram [maxsus marhamat kuni] bilan bir vaqtga to'g'ri keladigan Mujarramning o'ninchi kuni, o'n ikki imomning shialari uchun o'n kunlik motam davrining eng yuqori nuqtasidir (1989:365). Ali va Husayndan keyin shia jamoasiga rahbarlik qilgan kishilarni imom deyiladi. Sunniy Islomda bu so'z shunchaki jamoat ibodatini boshqaradigan kishini anglatadi. Shia islomida *Imom*: ruhiy va siyosiy ustunlik va Xudo boshqa hech kimga bermagan maxsus sadaqalar, mo'jizaviy kuchlar, maxfiy bilimlar va marhamatlarga egadirlar. *Imomlar* ilohiy nur sochadilar va gunohsiz hisoblanadilar (Glasse 1989:366). Shunday qilib, shia islomida ularning ulamolari mo'jizalar yaratishga qodir ilohiy kuchga, Qur'on oyatlarining yashirin ma'nosini ochib berishga qodir ilohiy

hikmatga ega ekanligini ko'ramiz. Ilohiy nur bilan jonlantirilganligi sababli ular shia jamoatiga rahbar bo'lishga haqli. Shuningdek, ularning donoligi, kuchi va taqvodorligi bilan baholangan malakali olimlarning ierarxiyasi mavjud. Shia islomidagi ushbu olimlarning eng yuqori darajasi *Oyatulloh* (Xudoning alomatlari) deb nomlanadi. Odatda, ulardan biri o'z hamkasblari tomonidan shia jamoasining oliy rahbari yoki bosh *Oyatulloh* sifatida saylanadi. Marhum Oyatulloh Ruhulloh Humayniy ana shunday inson edi. Bugungi kunda Eron shia hukumati bilan, dunyodagi yagona musulmon davlatidir. Dastlabki davrlarda rahbariyatning uzluksizligi bir bosh *imomdan* ikkinchisiga o'tdi. Afsuski, shialar uchun bu *Imom* vorisligi, odamning shia e'tiqodining qaysi tarmog'iga mansubligiga qarab, beshinchi, ettinchi yoki o'n ikkinchi *imomning* o'limi va yo'q bo'lib ketishi bilan to'xtatildi. "Beshlar"ni *Zaydilar*, "Yettilar"ni esa g'oyib bo'lgan *imomlarining* ismlari bilan *Ismoiliylar* deb atashadi. "O'n ikki" oddiygina "o'n ikki" yoki "*imomiylar*" deb ataladi. Zaydiylar o'z imomlari uchun alohida muqaddaslikni talab qilmaydilar. *Ismoiliylar* yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi dualizmning qandaydir ko'rinishiga ishonishadi, bu g'oya fors zardushtiyligidan olingan. Ushbu ta'limotda ular dastlabki gnostiklarga o'xshaydi va diniy amaliyotlarida ham juda yashirin. O'n ikkilar "o'zlarining *imomlarini* Xudo va odamlar o'rtasidagi vositachi degan g'oyani qo'llab-quvvatlaydilar. Bundan tashqari, o'n ikkilar o'zlarining *imomlari* osmon va yer o'rtasidagi yashirin yoki to'xtatilgan hayotda, ko'rinmas va asr oxirida qaytib keladi, deb hisoblashadi. Ayni paytda yetakchi Oyatulloh bu yashirin *imom* bilan bevosita aloqada bo'lishi kerak. Shialikning boshqa kichik turlari ham bor, biz ularni bu yerda ko'rib chiqmaymiz. Sunniy va shia Islomlari uchun umumiy bo'lgan narsa-bu "to'g'ri boshqariladigan" degan ma'noni anglatuvchisi *Mahdi* asrning oxirida paydo bo'ladi degan fikr, bu Islomning Masihning qaytishi haqidagi masihiylik ta'limoti bilan o'zaro ta'siridan kelib chiqqan bo'lishi mumkin. "O'n ikki" shialari o'zlarining yashirin *imomi Mahdi* bo'lishiga ishonishadi. Shiizmning boshqa tarmoqlari *Mahdi* kim bo'lishi haqida o'z g'oyalariga ega. Ba'zi sunniy musulmonlar *Mahdi* asr oxirida Masih bilan birga qaytib kelishiga ishonishadi.

12 BOB

Tasavvuf: Qonundan Qochish

So'fiylik - bu Arabcha so'zdan kelib chiqqan, tasavvuf degan ma'noni anglatuvchi inglizcha so'z. Bu so'z qiziqarli tarixga ega. Aksariyat olimlarning fikriga ko'ra, "so'fiy" so'zi Arabcha "suf" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, jun degan ma'noni anglatadi. So'fiylar xudosiz musulmon hukmdorlarining hashamatiga qarshi norozilik sifatida oddiy turmush tarzini qabul qilgan zohidlar edi. Qaysidir ma'noda ular dunyodan voz kechib, Xudoni izlashga kirishdilar. Ular dag'al jun kiyim kiyib, "vuli" yoki so'fiylar laqabini olganlar.

So'fiylikning Rivojlanishi

Ushbu harakatning paydo bo'lishining bir necha sabablari bor edi. Musulmon xalifalar "hokimiyatni buzadi va mutlaq hokimiyat esa mutlaqo buzadi" degan qoidadan istisno emas edi. Musulmon qo'shinlarining ulkan yutuqlaridan so'ng, Islomning birinchi asrlarida poraho'r bo'lib qolishgan hukmdorlar va ularga qarshi kuchsiz bo'lgan taqvodor olimlar o'rtasida katta tafovut paydo bo'ldi. Taqvodor olimlar o'rtasida mulkka ega bo'lishlari va normal hayot kechirishlari mumkinligiga ishonganlar bilan dunyodan voz kechishni, o'zini jismonan inkor etish va Xudoni izlashni istaganlar o'rtasida bo'linish bor edi. So'fiylar dunyodan voz kechib, "izlovchi" bo'lgan. So'fiylik izchillik va huquq ustidan olib borilgan achchiq urushlardan yana bir turtki oldi. Ushbu cheksiz tortishuvlar ruhning bepushtligiga olib keldi. Bunga javoban ko'plab taqvodor musulmonlar Xudo haqida tortishishdan ko'ra, Xudo bilan tajriba orttirishga intildilar. So'fiylik, agar Muhammad Xudodan vahiy olsa, boshqalar ham olishi mumkin, degan dadil fikr bilan yanada rivojlandi. Yangi oyatlarni yaratmasdan, ular Muhammadning Xudo bilan bevosita aloqada bo'lgan tajribasini takrorlashga intilishdi. Bundan tashqari, Nazir-Ali "So'fiylik musulmonlarnig Yaqin Sharqdagi masihiy monastizmdan olgan turtki natijasida rivojlandi" (1987:22) deb ta'kidlaydi. Islom so'fiylikni eng yaxshi holatda Basralik Robiya al-Adaviyaning (713-801) so'zi bilan ifodalash mumkin: Men Xudoda mavjudman va butunlay Unga tegishliman. Men Uning amri soyasida yashayman...Men Shoh Erga unashtirilganman va Unga xizmat qilaman; va agar men Uning xizmatini tark etsam, mening Kuyovim mendan g'azablanadi, menga ajrashish uchun xat yozadi va meni uyidan haydab chiqaradi (Smit 1995: 186). Men Seni ikki muhabbat bilan sevdim: xudbin sevgi va Senga loyiq ishq. Xudbin sevgiga kelsak, unda men Seni xotirlash bilan bandman, qolgan hamma narsani istisno qilaman. Senga munosib bo'lgan narsaga kelsak, Seni ko'rishim uchun undagi

pardani ko'tarursan. Shunga qaramay, u yoki bu narsada menga maqto'v yo'q, lekin u yoki bu narsada Senga hamdu sanolar aytiladi (Smit 1928:102).

So'fiylik E'tiqodlari

Asta-sekin so'fiylik ham strukturaviy, ham metafizik jihatdan rivojlandi. Avvaliga alohida shaxslar tomonidan qabul qilingan va kichik bir doiraga o'tgan din shakli asta-sekin monastir tizimiga, intizom va sadoqat qoidalariga ega avliyolar maktabiga aylandi. So'fiylikning yangi boshlovchilari (*muridlar*) buni ruhiy ustozlardan (*pir yoki ustad*) o'rgandilar va o'z rahbarligiga to'liq bo'ysundilar (Nikolson 1907:392). Harakatdagi teosofik fikrning rivojlanishi eng diqqatga sazovordir. Falsafa - bu ilohiy tabiat haqidagi taxminiy tushunchalarga asoslangan falsafiy yoki diniy fikrning har qanday shakli. Fazlur Rahmon tushuntiradi: dastlabki zohid taqvodorlik, bu motivni ichkilashtirishga urg'u berib, qonunning tashqi rivojlanishiga munosabat edi. IX-X asrlarda so'fiylik "gnosis" (*Marifa*) ta'limotini ishlab chiqdi, u asta-sekin o'sha davrda rivojlangan ilohiyotning intellektual bilimlariga (*ilm*) qarshi chiqib boshladi. (Rahmon 1979:141).

Shunday qilib, bir asr davomida dastlab sohidlikdan ko'proq bo'lgan so'fiylik, doimiy ravishda mistik va keyinchalik teosofik bo'lib qoldi va hatto panteizm bilan aralashish xavfini tug'dirdi (Nicholson 1907:391). Keyinroq so'fiylik o'z-o'zini yarador qilish, tebranayotgan qo'shiqchilar hushsiz holda polga yiqilish yoki diniy ekstazga tushib qolish va ular o'zlariga kelguniga qadar oyoqlaridan osib qo'yish kabi har xil tartibsiz va ahmoqona marosimlarni keltirib chiqardi. Bunday manzaralar Jon A. Subxonning (1938:1-4) guvohlari tamonidan yorqin tasvirlangan. So'fiylikning barcha buyruqlari intizomning bir xil bosqichlariga amal qilmaydi. Har bir tartib o'z qoidalarini belgilaydi. Quyida Subhan ilgari mansub bo'lgan so'fiy buyrug'idagi talaba uchun mo'ljallangan sirli yo'lning qadamlari yoki bosqichlarini tasvirlaydi:

1. Tavba: yovuzlikka befarqlikdan uyg'onish va gunohdan tavba qilish tuyg'usini rivojlantirish.
2. Sevgi: muxlis Xudoning ismlarini yodga oladi va Xudodan boshqa barcha fikrlarni o'zidan yo'q qilishga intiladi.
3. Voz kechish: intiluvchi qashshoqlikka rioya qilishga va barcha dunyoviy istaklardan voz kechishga chaqiriladi. U oxir-oqibat Xudoning o'zidan boshqa hamma narsadan voz kechadi.
4. Bilim: intiluvchi, Xudo u o'ylaydigan hamma narsaga aylanmaguncha, Xudoning tabiati, fazilatlarini va ishlari haqida o'ylaydi.
5. Ekstaz: Xudoning ismlari va sifatlarini eslash va o'qish orqali ruhiy hayajon yoki o'zini yo'qotish holatini paydo qiladi.

6. Haqiqat: yurak endi Xudoning haqiqiy tabiati bilan yoritilishi kerak. Ushbu bosqichda intuiyachi Xudoga to'liq tobe bo'lishga - Unga ishonishga intilishi kerak.

7. Birlik: ushbu bosqichda so'fiy Xudoni yuzma-yuz "ko'rayotganiga" ishonadi. So'fiy o'zining eski o'zligini yo'q qilganiga ishonadi va u Xudo tomonidan to'liq qondiriladi, Xudo esa undan to'liq qoniqadi.

So'fiylarning ichki tajribaga bo'lgan e'tibori o'zidan uzoqlashish yoki, so'fiy aytganidek, o'zini yo'q qilish, shu orqali o'zini Xudoga singdirishga imkon yaratadigan chuqur istak bilan uyg'unlashgan. So'fiylik go'yoki Xudonig "ko'rinish" yoki U bilan muloqot qilishni taklif qilishdan tashqari, mahalliy guruhlar sayohatchi va'zgo'y yoki buyuk taqvodor so'fiy egasi atrofida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan, o'z-o'zidan paydo bo'lishi bilan ajralib turardi. Rivojlanish jarayonidagi ushbu buyruqlarning rahbarlari (yoki ularning izdoshlari) o'zlarining yetakchisida (*pir yoki shayx*) yashaydigan ilohiy nurni Muhammadning o'ziga qadar kuzatib borishni lozim topdilar (Parshall 1983:57). So'fiylar o'rnatilgan yig'ilish, bu uylarida ham, norasmiy ravishda ham qulay joyda uchrashishlari mumkin. Odamlarning tabiiy guruhlari ixtiyoriy ravishda birlashishi mumkin. Masalan, qishloq jamoalaridagi dehqonlar, harbiy qismlarda to'plangan erkaklar, o'xshash kasb va hunar egalari, mahalliy mahallalardagi ayollar, shahardagi hamfikrlar bo'linmalari. Xulosa qilib aytganda, har qanday tabiiy guruh har qanday joyda xudojo'y rahbar atrofida birlashishi mumkin edi. So'fiylik tariqatlari she'r va musiqadan foydalanishni rag'batlantirgan. Iste'dodli bastakorlar Xudoning sevgi qo'shiqlariga go'zal musiqalar yozdilar. Ba'zi birodarlar o'zlarining ibodatlarining bir qismi sifatida raqsga tushishni rag'batlantiradilar. Masjidda musiqa va raqsga ruxsat berilmagani uchun so'fiylar o'z uylarini qurishgan yoki ochiq havoda uchrashishgan.

Musiqani Tiklash

Bu Zafaniyo, Xudoning Ruhidan ilhomlangan payg'ambar, bizga Xudo kuylashini ochib bergan! "Egangiz Xudo sizning orangizdadir, Sizga zafar keltiruvchi jangchi O'shadir. U sizni deb xursand bo'lib sevinadi. O'z sevgisi ila qo'rquvlaringizdan xalos qiladi. Ha, sizni deb shod bo'lib kuylaydi" (Zafaniyo 3:17) va nega U buni qilmasligi kerak? Biz Uning suratida va Unga o'xshash qilib yaratilganmiz va biz kuylaymiz. U bizning kuylashimizni tinglashni yaxshi ko'radi. U bizga qo'shiq aytishda yordam berish uchun, U O'z Ruhini berdi: "Aksincha, Muqaddas Ruhga to'lib-toshinglar. Birga yig'ilganingizda sanolar, ruhiy madhiyalaru qo'shiqlar kuylanglar. Musiqa asboblariyu xonishlaringiz bilan chin yurakdan Rabbimizga hamdlar aytinglar. Har doim, har bir narsa uchun Rabbimiz Iso Masih nomi bilan Otamiz Xudoga shukur qilinglar." (Efesliklar 5:18-20). Shuning uchun musulmonlar romantik va folklor musiqasiga murojaat qilishdi. So'fiylar o'z qo'shnilaridan diniy musiqani "o'zlashtir"may qolishdi - Xudo bizni

musiqiy qilib yaratdi. Biz masihiylar boy musiqiy an'analarimizda so'fiylarga ko'p narsalarni taklif qilishimiz mumkin. Aynan" so'fiylarni kuylashi", bu ko'plab butparastlarni Islom bag'riga olib keldi. Endi so'fiylarni musiqa va qo'shiqlar orqali Isoning quchog'iga olib kelish bizning navbatimizdir. "Shukrona aytib, Uning huzuriga boraylik, Unga qo'shiqlar aytib, shodlikdan hayqiraylik." (Zabur 94:2). Ko'p cholg'u sadolari ostida raqs tushishning ham so'fiylik g'alabasida o'z o'rnini bo'lishi kerak, chunki ba'zi so'fiylik tariqatlari o'zini yo'qotishni izlab raqsga tushishadi. Sano bastakori shunday yozadi: "Egamizga ular raqs ila hamdu sano aytsin, Doira, lira Unga atab kuy chalsin. Egamiz O'z xalqidan xushnuddir, Mazlumlarga najotni toj qilib kiydiradi" (Zabur 149:3-4). "Unga hamdu sano ayting burg'u chalib, Unga hamdu sano ayting arfa, lira chalib. Doira chalib, raqs ila Unga hamdu sano ayting, Torli asbob, nay chalib, Unga madhiyalar ayting. Jarangdor zillar chalib, Unga hamdu sano ayting, Ohangdor zillarni qattiq chalib, Unga madhiyalar ayting. Egamizga hamdu sano ayting, Ey jamiki tirik jonzotlar! Egamizga hamdu sanolar bo'lsin!" (Zabur 150:3-6). Keling, so'fiylarga Isodagi haqiqiy ildizlarini aniqlashga yordam beraylik. Keling, ularni Haqiqiy Xudoga jalb qilish uchun musiqa va qo'shiqlarda ularning kuchidan foydalanaylik.

So'fiylikning Tarqalishi

VIII-IX asrlarda kamtarona boshlangan ushbu so'fiy qonunlari musulmon dunyosini qamrab oldi va keyingi asrlarda juda muvaffaqiyatli missionerlik harakatiga aylandi. Umuman olganda, "qo'shiqchi So'fiylar" butparastlarni Islomga aylantirish uchun musulmon qo'shinlaridan kam bo'lmagan. So'fiylik yuqori darajada tashkil etilgan maxfiy tartib sifatida mavjud bo'lishi mumkin yoki odamlar erkin, uyushmagan uyushmalarda to'planishlari mumkin. Yashash joyida So'fiylikga a'zo bo'lish yoki ko'ngilli sifatida tashrif buyurish mumkin. Ushbu oqim o'z a'zolariga bergan barcha fazilat va afzalliklar bilan bir qatorda, so'fiylikning ham kamchiliklari ko'p edi.

Musulmonlarga Xudoga to'g'ridan-to'g'ri borishni taklif qilib, u Qonun o'rnini zaiflashtirdi, Qur'on va *Hadis* pozitsiyalarini zaiflashtirdi va katta nominalizmga va ko'p hollarda axloqiy buzqlikka olib keldi. So'fiylikda ko'rish mumkin bo'lgan g'ayrioddiy narsalardan biri, bu uning hamma joyda tarqalishidir. U yoki bu shaklda u butun musulmon dunyosida uchraydi. Nazariy jihatdan aksariyat musulmon mazhablariga a'zo bo'lish va haligacha so'fiylik tariqati a'zosi bo'lish mumkin, garchi "izlovchi"ga "xudoga to'g'ridan-to'g'ri borish"ni taklif qilish, shia tipidagi *imom* yoki oyatullohni keraksiz qiladi. Aytgancha, Xudoga to'g'ridan-to'g'ri borishga bo'lgan ishonch, ko'plab shialarga (yuqorida aytib o'tilgan) so'fiylik va islomning sunniy bo'limiga o'tishga imkon berdi. Sofiylik, mahalliy diniy va urf-odatlariga

moslashishga tayyorligi tufayli sinkretizmning ko'plab turlariga eshik ochdi. Endi biz Xalq islomi deb ataydigan islomning gibrid shaklini yaratishdagi so'fiylik imkon beradigan sinkretik moslashuvlarga murojaat qilaylik.

13 BOB

Xalq Musulmonlari: Islom va Kuchlar

Xalq islomi islomning sinkretlashgan shaklini ifodalovchi keng qamrovli iboradir. Bu hodisada bir necha xil islom animistik din bilan aralashib ketgan. Animizm - bu ruhiy mavjudotlar yoki ruhiy kuchlar boshqa odamlar, hayvonlar, sudralib yuruvchilar, qushlar, hasharotlar, baliqlar, toshlar, daraxtlar, ko'llar, tog'lar, g'orlar, osmon jismlari, joylar, binolar va jodugarlar, sehrgarlar, folbinlar va nekromanserlar tomonidan ishlatiladigan turli xil atributlar kabi har xil jonli va jonsiz narsalarda yashaydi degan ishonchdir. Bu tabiiy ravishda dindorni jinlarni tinchlantirishga qaratilgan amaliyotlarga jalb qiladi. Xalq Islom dunyosida yashovchi odamlar bu ruhiy mavjudotlar va kuchlarni o'z manfaatlari uchun boshqarishga intilishadi. Bu, odatda, bu ruhlarni tinchlantirishga yoki ularni zararsizlantirishga, shuningdek, o'zlariga baraka yoki hatto dushmanlariga la'nat keltirishga urinish shaklida bo'ladi. So'fiylik islomdan oldingi, mahalliy diniy urf-odatlarini o'z ixtiyori bilan qabul qilishi bilan bu ruhiy mavjudot va kuchlar uchun keng yo'l ochdi. Yuzaki darajada islomning u yoki bu shaklini jimgina qabul qilish mavjud. Ammo kundalik hayotda inson har qadamda uchraydigan ruhlar va ruhiy kuchlar bilan muloqot qiladi. Pol Hibertning sharhlari: "Xalq dini kundalik hayotdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan." Bundan tashqari, u xalq Islom bilan bog'liq masalalarni sanab o'tadi:

- Kundalik hayot va o'limning ma'nosi.
- Inson yoki bir guruh odamlarning farovonligi va baxtsizlik tahdidi.
- Muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlik masalasi.
- Hayotingizni rejalashtirish va noma'lum, o'tmish, hozirgi va kelajakni bilish zarurati.
- Odamlar o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek ajdodlar, ruhlar, xudolar, jinlar, hayvonlar va o'simliklar bilan munosabatlar. (Hiebert 1989:47-49).

Izchil islom asosiy e'tiborni asosiy voqelikka, narsalarning kelib chiqishi, ma'nolari va yakuniy taqdirga oid savollarga qaratadi. Xalq islomi inson hayotining har bir bosqichida duch keladigan savollarga darhol javob beradi. Izchil Islom yakuniy haqiqatga diniy nuqtai nazardan qarashga intiladi. Xalq Islomi odamlarda ko'rinadigan yoki ko'rinmaydigan kuch yoki narsalardagi kuch bilan shug'ullanishga moyildir. Shunday ekan, xalq islom olamida avliyolar, muqaddas erkaklar yoki ayollar, sehrgarlar, jodugarlar va shomanlar kabi amaliyotchilarni uchratish ajablanarli emas. Bu amaliyotchilar yo jin chiqarishga harakat qiladilar yoki yovuz ruhlarni kelib, odamda yashashga taklif qilishadi. Marhamat olish uchun borish kerak bo'lgan muqaddas joylar, binolar, ziyoratgohlar, toshlar, tog'lar, ko'llar va

hayvonlar bo'ladi. Yovuz kuchlarni ta'qib qiladigan joylar, har qanday holatda ham qochish kerak bo'lgan joylar bo'ladi. Butun musulmon dunyosida "yomon ko'z"dan qo'rqish deyarli hamma joyda mavjud. Yomon ko'z - bu La'natning bir shakli. Yomon ko'zli kishi, hasad yoki rashkga yo'l qo'yib, qo'shnilariga, oila a'zolariga yoki boshqa odamlarning mulkiga zarar etkazishni xohlaydi. Mahalliy urf-odatlar va marosimlar bu mavjudotlar va kuchlarni nazorat qilish yoki tinchlantirishga harakat qilish uchun ishlab chiqilgan. Sehrli afsunlar, tumorlar, hayvonlarni qurbonlik qilish, qasamyod qilish, mahalliy ziyoratgohlarga har yili ziyorat qilish, baraka bor deb hisoblangan qabrlarga teginish va o'pish (*baraka*) va muqaddas odamlar dafn etilgan joylar yaqinidagi daraxt shoxlariga rangli matolar shaklida ibodat qilish. Masihiy xizmatchi bu masalalarni engil qabul qila olmaydi yoki hatto ularga e'tibor bermaslikka harakat qila olmaydi. Charlz Kraft bu saboqni nigeriyalik xigi bilan bo'lgan tajribasidan o'rgangan, bu juda ibratli edi. G'arb dunyoviy dunyoqarashiga xos bo'lgan taxminlar, qarashlar to'plami tufayli u xigi do'stlari kurashgan ruhiy haqiqatlarni tushuna olmadi: Vaqti-vaqti bilan nigeriyaliklar bizning suhbatlarimizni, yovuz ruhlar sabab bo'lgan deb da'vo qilgan, ularning hayotlaridagi buzilishlarga aylantirdilar. Kasalliklar, baxtsiz hodisalar, o'lim, odamlarning, hayvonlarning, dalalarlarning bepushtligi, qurg'oqchilik va buzilgan munosabatlar kabi narsalar bu yovuz shaxslarning ishi hisoblangan (Kraft 1989:4).

Yorqin va ravshan tafsilotda Kraft o'z dunyoqarashi g'arbiy dunyoviy dunyoqarashdan Muqaddas Yozuvlarga o'tganda boshidan kechirgan "paradigma o'zgarishi" haqida gapiradi. U yovuz ruhiy hodisalar oldida samarasiz bo'lib, ular bilan qanday kurashishni o'zining yangi kashf etilgan Muqaddas Kitobdagi dunyoqarashi asosida, Xudo Ruhining kuchi orqali o'rgandi. (1989:117-132). Musulmon olamining turli burchaklarida xizmat qilgan ko'pchilik odamlar, shunday xulosaga keldikki, musulmonlarning qariyb sakson besh foizi mana shu an'anaviy islomiy urf-odatlardan biri yoki bir nechtasi orqali ruhlar olami bilan aloqa qiladi. Keyingi bo'limda biz masihiy xizmatchilarga ushbu hodisalar bilan kurashish usullarini taklif qilamiz.

14 BOB

Jangari Islom: Ildizlarga Qaytish

Din musulmonning butun hayotini qamrab oladi. G'arbda biz jamoat bilan davlatni ajratish haqiqatiga o'rganib qolganmiz. Izchil Islomda ushbu g'oyaga teng keladigani yo'q. Hamma narsa bilan bir qatorda din ham siyosatdir. Aksincha, butun siyosat din nomidan amalga oshiriladi, dunyoviy boshqaruv shaklini olgan musulmon davlatlari bundan mustasno. Musulmonlar hayotning har bir sohasida, shu jumladan, siyosiy maydonda ham "Alloh yo'lida" (*jihad*) jang qilishlari kerak. Qur'on ta'limotiga sodiq bo'lgan musulmon uchun butun dunyo Islom qonuni (*Shariat*) hukmronligi ostida bo'lmaguncha tinchlik bo'lmaydi. Ushbu qoidaga ko'ra, dunyo "Islom uyi" (*dar Al-Islom*) va "Qarshilik uyi" yoki "urush uyi" (*dar Al-Harb*) ga bo'linadi. Islom doimiy ravishda o'zini dunyoning qolgan qismiga yuklashga intiladi. Aslida, hamma narsa unday emas edi. Islomning dunyo hukmronligiga bo'lgan dastlabki urinishlari, odatda, muvaffaqiyatli harbiy qarshilik tufayli barbod bo'ldi. Shuningdek, "dunyoviylik" muammosi birinchi musulmon hukmdorlarini (xalifalar va sultonlarni) hayratga soldi. Umaviylar (661-750) va Abbosiylar (750-1258) ham o'z hukmdorlarining tanazzulidan aziyat chekdilar. Ikkinchisi Mo'g'ul bosqinlari tufayli tugadi. Buning ortidan butun musulmon olamida mahalliy hukmdorlar paydo bo'ldi, ularning eng mashhuri Usmoniylar imperiyasi edi (1342-1918). 1924 yilda xalifalik bekor qilinganidan beri Islomda dunyoni zabt etish orzusini ro'yobga chiqarishga yordam berish uchun birlashadigan, xalifasi yo'q edi. Ko'pchilik Usama bin Ladin (sunniiy va "Al-Qoida" asoschisi, "Manba") o'zini xalifa (Muhammadning vorisi) sifatida ko'radi, u dunyo hukmronligi uchun urushda qayta birlashgan "Islom uyi"ga rahbarlik qilishni xohlaydi. G'arb mustamlakachiligining kuchayishi va G'arb kuchlarining musulmon dunyosining to'qson foizini qul qilib olishi bilan musulmonlarning siyosiy o'zini o'zi anglashiga keskin zarba berdi. G'arb oxir - oqibat Usmoniylar imperiyasini parchalab tashladi va uni bir necha musulmon davlatlariga - biz bilgan yaqin Sharq mamlakatlariga ajratdi. XIX asrdan boshlab Jamol ad-din Al-afg'on (1838-1897) va'zlari bilan sunniylar orasida islomiy kayfiyat uyg'ondi. U birinchi bo'lib Islomning qayta tug'ilishini targ'ib qilmagan edi, ammo u bizning asrimizda saqlanib qolgan jangovar Islomiy fikrlashni boshlab bergan bo'lishi mumkin. Buyuk hind musulmon ilohiyotchisi Abu ala Mavdudiy dastlab Pokistonning shakllanishini ma'qullamagan, chunki u millatchilik mustamlakachilarning ixtirosi deb hisoblagan. U dunyodagi barcha musulmonlar uchun faqat bitta mamlakat bo'lishi kerakligini va hech bir musulmon, musulmon bo'lmagan hukmronlik ostida yashamasligini ta'kidladi. Bunday umumbashariy musulmon davlati bo'lmagan taqdirda, u keyinchalik Hindistonda musulmon

bo'lmagan hukmronlik ostida yashashdan ko'ra, haqiqiy musulmon davlatini yaratishda yordam berish uchun Pokistonga ko'chib o'tdi. Misrda, 1927 yilda Hasan Al-Banna tomonidan asos solingan "Musulmon Birodarlar" harakatidan chiqqan eng notiq va sermahsul yozuvchi Sayyid Qutb edi. Uning fikricha: Islom insoniyatga mukammal yaxlit namunali tizimni taqdim etadiki, uni islomdan oldin ham, undan keyin ham yer yuzi bilmagan... U insoniyatga barcha insoniy muammolarni to'liq yaxlit echimini taklif qildi (Cragg 1985:55). Qutb Gamal, Abd Al-Nosir rejimiga qarshi siyosiy tashviqotda o'z e'tiqodini juda jasorat bilan ifodalagan. U Nosir tomonidan 1966 yilda qatl etilgan. Shia tomonida, Xomeyniy hokimiyat tepasiga kelguniga qadar, teyronlik Ali Shariati bo'lgan edi. Uning uchun: Hayot ishontirish va kurash, boshqa narsa emas.... Payg'ambarning sahobalariga qarang: ularning hammasi qilichdan o'tgan, jamiyatni obod qilish bilan shug'ullangan, adolat ahli edilar.... Payg'ambarning sahobalari va *mujohidlardan* qaysi biri ziyoli, kim faol, kim ruhoniylar edi? Bunday tasniflar mutlaqo mavjud emas. Hamma Islomni targ'ib qiladi, jang qiladi, shuningdek dehqonchilik qiladi, xurmo yetishtiradi yoki tuya boqadi. Har bir inson bir vaqtning o'zida ishchi, jangchi va ziyoli bo'lgan. (Cragg 1985:76,84).

Ko'pincha surgunda yashovchi "Islomiy ozodlik ilohiyotchisi" deb ataladigan, bu Jasur Eron ziyolisi uchun yagona yo'l, Islom hamma narsani o'z qo'lga olmaguncha va dunyoni yaxshi tomonga o'zgartirmaguncha (uning tushunchasida) o'jar harakat edi. Shariati, xuddi o'zidan oldingi Sayyid Qutb kabi, (1977) o'zining faol e'tiqodi uchun, marhum shoh Eronning qo'rqinchli Savok politsiyasi tomonidan shahid bo'lgan. Shubhasiz, bizning davrimizdagi eng mashhur shia faoli marhum Oyatulloh Ruhulloh Humayniy (1989 yil 3 iyunda vafot etgan) edi. U Islom Xudodan ekanligiga va dunyoni zabt etishga mo'ljallanganligiga nihoyatda ishongan. Surgundan Eronga qaytib kelgach, u shunday dedi: biz buyuk kuchlar bilan hisob-kitob qilishimiz va oldimizda turgan barcha og'riqli muammolarga qaramay, butun dunyoni mafkuraviy jihatdan egallashimiz mumkinligini ularga ko'rsatishimiz kerak... Biz inqilobimizni butun dunyoga tarqatamiz. "Allohdan boshqa iloh yo'q" degan hayqiriq butun dunyoda eshitilmaguncha, kurash davom etadi (Rayt 1989:27, 108). Ushbu inqilob Livanga ko'chirilganda, noaniq ko'p guruhlar va harakatlar paydo bo'ldi, ularning eng mashhurlari Hizbulloh va Islomiy Jihoddur. Bugungi kunda dunyoning ba'zi qaynoq nuqtalarida Saudiya Arabistonining yangi uyg'ongan vahhobiylari, G'azodagi Xamas, Somoliyadagi Shahab, Pokiston-Afg'onistondagi Tolibon va Indoneziyadagi Muhammadiyani keltirib chiqaradigan "o'z-o'zidan yonish" mavjud. Markaziy Osiyoning boshqa mustaqil davlatlarida islom uyg'onmoqda. Qozoqlar, Chechenlar, Tatarlar, Ozarbayjonlar, Qirg'izlar, O'zbeklar, Turkmanlar va Tojiklar misolida ushbu ozodlik harakatlaridagi etnik ohanglar bor. Turkiyada harakatlantiruvchi kuch, bu dunyoviylik bilan bog'langan status-kvodan

norozilikdir. Pokistonda islom qonunlarining joriy etilishi, bu jamiyatning juda aniq muammolarini hal qilishi kerak edi, ammo vaziyat yanada yomonlashdi. Filippinda bu masihiy ko'pchilikning hukmronligidan avtonomiya uchun chaqiruvdir. Sudanda qabila va masihiy ozchiliklarga *Shariat* qonunini o'rnatishga intilayotgan islomiy ko'pchilik, janubni alohida davlat tashkil etishini ko'rsatuvchi plebissitga olib keldi. Xuddi shu sabab bilan Nigeriya va Malayziyada dahshatli keskinliklar hukm surmoqda. 2001 yil 11 sentyabr voqealari dunyoni o'zgartirdi. Saudiya Arabistonidagi vahhobiy jihodchilar, al-Qoida ko'magida, AQShga qarshi urush boshladi. O'shandan beri bu harakatlar *tinchroq* xarakterga ega bo'ldi. Ammo ruh bir xil: raqobat, ustunlikka intilish. Shaharlarimiz mahallalaridagi tashlandiq jamoatlarni musulmonlar sotib olib, masjidga aylantirmoqda. Ko'zga ko'ringan joylarda yangi ko'rkam masjidlar bunyod etilmoqda. Yuzlab kollej va universitet kampuslarida musulmon talabalar uyushmalarining bo'limlari tashkil etilmoqda. Televizorda Islomni targ'ib qiluvchi Arab va ingliz tillarida ko'rsatuvlar mavjud. Jozibali adabiyotlar nashr etiladi, unda Islom juda qulay nurda namoyon bo'ladi. Musulmonlar orasida kayfiyat, albatta, ko'tarinki ruhda. Bularning barchasi bizni ikki sababga ko'ra ajablantirmasligi kerak. Birinchisi, agar inson izchil musulmon bo'lishni istasa, u jangari bo'lishi kerak. Bu Islomning tabiati. Marhum doktor Fazlur Rahmon bizga eslatganidek, bu Islom asosining bir qismi bo'lib, Muhammadning xulq-atvori va ta'limotiga asoslangan (1979:211). Ikkinchi sabab shundaki, Qur'on Muhammadni payg'ambarlik naslning oxirgisi (payg'ambarlarning muhri) deb o'rgatadi. Agar Islom faqat mahalliy lashtirilgan din bo'lganida edi, u qulagan bo'lardi. Ammo u butun dunyo bo'ylab din deb da'vo qilganligi sababli, u dunyo hukmronligiga intiladi.

15 BOB

Islom va Sekulyarizm (dunyoviy jamiyat)

Sekulyarizm keng atama bo'lib, ba'zan G'arb yoki G'arb madaniyati bilan almashtiriladi. Bu hayotga ilmiy yondashuv sifatida, insoniyat ilohiy yordamisiz o'z muammolarini hal qilishga harakat qiladigan g'ayritabiiylikka qarshi ko'rinish sifatida yoki kapitalistik, sotsialistik yoki kommunistik materializmning agnostik yoki hatto ateistik turi sifatida tasvirlangan. Uning aniq ta'siri dinning ahamiyatini pasaytirish va insoniyatning Xudosiz yashash qobiliyatini yuksaltirishdir. Bu o'zini o'zi ta'minlash tuyg'usida "tashqarida" hech narsa yo'q yoki agar Xudo mavjud bo'lsa, unda hech kim u haqida hech narsa bilmaydi, degan g'oyani o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, shaytonga, yiqilgan farishtalarga yoki jinlarga ishonish istagi ham kamroq. Hech shubha yo'qki, bu "ilmiy yondashuv" va "cando" mentaliteti G'arb madaniyatida ulkan ijodiy energiyani ochib, misli ko'rilmagan texnologik yutuqlarga olib keldi. Bu yaqin vaqtgacha G'arbning jahon iqtisodiyotida deyarli to'liq hukmronligi bilan birga keldi. Endi Xitoy G'arb g'oyalarini o'zlashtirib, dunyo hukmronligiga da'vo qila boshlaydi. Ushbu hayratlanarli texnologik va iqtisodiy yutuqlar tufayli, bu dunyoviy dunyoqarash asosidagi taxminlar deyarli hamma narsani qamrab oldi.

Islom va Mustamlakachilik

Ushbu asrning boshlaridan ikkinchi jahon urushi davriga qadar g'arbiy mustamlakachilik hukmronligi tomonidan musulmon dunyosining to'qson foizini qul qilish ham, musulmon xalqlarining ongida o'chmas iz qoldirdi. Bugungi kunda musulmon dunyosi G'arb texnologiyalarini ularning asosidagi falsafiy shartlarni qabul qilmasdan qanday sotib olish kerakligi haqidagi savol bilan kurashmoqda. G'arb madaniy boyliklarining Islom bilan o'zaro ta'siri, musulmonlarning haddan tashqari moslashuvdan tortib to butunlay rad etishgacha bo'lgan keng ko'lamli reaksiyalarini keltirib chiqardi. Jangari Islom, yuqorida aytib o'tilganidek, rad etish bilan javob berdi. Bu yerda bizni aynan moslashuvchan reaksiyalar qiziqtiradi.

Moslashish Muammolari

G'arbning texnologik taraqqiyoti o'zi bilan VII asrdagi Islomdan farq qiladigan dunyoqarashni, voqelik haqidagi taxminlar to'plamini olib keldi. Musulmonlar duch keladigan qarama qarshiliklar shundaki, Muhammadning ta'limotlari va ibratli xatti-harakatlari me'yoriy, ya'ni e'tiqod va amalning yakuniy qoidasi bo'lishi kerak. Muhammad hayotining eng yorqin damlarida ham, G'arbning texnologik yutuqlarini ham, ularni yuzaga keltirgan dunyoqarashni ham tasavvur

qila olmagan sababli, musulmonlar bu qanday qilib Islomdan tashqarida sodir bo'lishi mumkinligini tushuntirib berolmaydilar. Muhammadning Qur'oni va uning *Hadisda* saqlanib qolgan xatti-harakatlar modelini mutlaqlashtirib, uning voqelik haqidagi tasavvurlari bilan birga, yaxshi musulmonlar yigirma birinchi asrga to'g'ri kelmaydigan va Islomdan boshqa narsa qanday qilib bunchalik ko'p narsaga erishganini tushuntirmaydigan tuzumda qamalib qolishgan. Islom barcha savollarga javob beradigan imonning mag'zi deb taxmin qilinadi.

Masihiylarni, ancha baxtli vaziyatda deyishimiz mumkin, chunki Iso bu dunyo shohliklaridan farqli ruhiy Shohlikni olib keldi. Garchi Isoning ruhiy qadriyatlar haqidagi ta'limoti boshqa madaniyatlarda xamirturush bo'lib xizmat qilgan bo'lsa-da, masihiylik har doim madaniy shaklga ega bo'lgan, ammo bu shakl hech qachon mutlaqlashtirilmagan. Bunday sharoitda Islomda harakat qilish uchun ikkita imkoniyat bor. Birinchisi, Qur'on va *Hadisga* mavjud bo'lmagan ma'noni, bu Qur'on bugungi kunda biz ko'rayotgan hamma narsani oldindan bilganligini ko'rsatishga harakat qilishidir. Boshqa tanlov esa, Qur'on va Muhammadning ta'limotlari va xatti-harakatlari keyingi asrlarda sodir bo'lgan voqealarga, ayniqsa biz "texnologik asr" deb ataydigan voqealarga bardosh bera oladigan mustahkam dunyoqarashni rivojlantirish uchun yetarli emasligini tan olishdir. Islom Muhammadning tor modelidan chiqish uchun qilishi mumkin bo'lgan har qanday harakatlar, Qur'onning yetarliligini shubha ostiga qo'yadi yoki Muhammadga bo'lgan ishonchni pasaytiradi. Hozirgacha Islom bunday radikal qadam tashlamoqchi emas edi. Radikal innovatsiyalari uchun eshiklar ochilgandan so'ng, Qur'on va *Hadisdan* uzoqlashish, Islomni obro'sizlantirish va uni tizim sifatida qulashi uchun etarli kuchga ega bo'lishi mumkin.

Islomning Moslashishga Dastlabki Urinishlari

Ehtimol, XX asrdagi radikal moslashuvning eng dastlabki va dramatik tasviri Turkiyadir. 1924 yilda Kamol Otaturk armiyaning general qahramoni bo'lishni to'xtatib, yangi tashkil etilgan Turkiya Respublikasi prezidenti lavozimini egalladi. U tezda Turkiyani dunyoviy davlat deb e'lon qildi, diniy erkinlikni kafolatlaydigan Konstitutsiya ishlab chiqdi, yozuvni arabchadan lotin tiliga o'zgartirdi, Islomiy diniy maktablarni yopdi, ayollardan paranjini olib tashladi, so'fiylik birodarliklarining yig'ilishlarini taqiqladi va dinni shaxsiy ish qilishga intilib, boshqa ko'plab o'zgarishlarni amalga oshirdi. Ushbu tajriba dastlabki o'n yilliklarda ozgina qarshilikka duch keldi.

Yaqinda fundamentalistik tiklanish harakati kuchaya boshladi. Bu radikal dunyoviy qonunlarga qaramay, turk xalqi o'z millatini islomga tenglashtiradi ("Turk bo'lish musulmon bo'lishdir"). Kennet Craggning Turkiyaga bergan bahosi, qirq besh yildan ko'proq vaqt oldin yozgan paytida bo'lgani kabi, bugungi kunda ham

dolzarbdir: Bir narsa aniq: Turkiyadagi islom dunyoviylik e'tibordan chetda qolishi uchun juda kuchli va erkin hukmronlik qilish uchun oldindan aytib bo'lmaydi. Uning omon qolishi shubhasiz, ammo uning xarakteri hali ham savol ostida. U Otaturkdan omon qolgan, ammo u hali ham uning merosining qiyinchiliklaridadir (Cragg 1965:154). Arablar va G'arb o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tarixi Misrdagi voqealarda ham o'z aksini topdi. Misrdagi musulmon islohotchisi Muhammad Abduh (1849-1905) o'zining islohotchi qahramoni Jamoliddin al-Afg'oniyning (1839-1897) g'oyalari bilan kuchli rag'batlantirildi. Biroq Abduh Misrdagi voqealarga shakllantiruvchi ta'sirida ularni o'z dahosiga ko'ra moslashtirgan. "Uning asosiy tezisi shu ediki, g'ayriislomiy o'sishdan xoli bo'lgan haqiqiy Islom, zamonaviy tafakkur va shart-sharoitlar bilan to'liq mos keladi". (Cragg 1965:36). Abduhning fikrlashidagi asosiy narsa "haqiqiy Islom" iborasi edi. U izchil Islom asoslariga faqat imon orqali amal qilgan. U ularni soxtalashtirishga yoki sinchkovlik bilan tekshirishga ruxsat bermadi. Muhammadni xatosiz deb bilgan holda, u barcha zamonaviy voqealar Muhammad tomonidan oldindan ko'rsatilganligini va buning isbotini Qur'on va *Hadislarda* topish mumkin, deb ta'kidlashga majbur bo'ldi. Boshqacha qilib aytganda, Abduh o'z fikrida din va ilmni alohida bo'limlarda saqlagan. U o'zining diniy e'tiqodlari bo'yicha ratsionalistik tadqiqotlardan foydalanishga ruxsat bermadi. U o'z e'tiqodini mustahkamlab, uni sinovdan o'tkazib, Muhammad ta'limotida tug'ilgan ilmiy taraqqiyotning asosini topib, ilm-fan yutuqlarini uyalmasdan islom mulki sifatida o'zlashtirdi. Uning shogirdlari bugungi kungacha xuddi shu ruhda davom etishmoqda.

Hozirgi Moslashishga Urinishlari

Bugungi Misr G'arb qadriyatlari va yutuqlari bilan Muhammadni ilohiylashtiradigan va uning so'zlari va xatti-harakatlaridan kelib chiqadigan *Shariat* qonunlarini mustahkamlaydigan an'anaviy Islom o'rtasidagi hal qilinmagan ziddiyatni aks ettiradi. Hozirgi hukumat Shariat qonunlarini joriy etish bo'yicha bosimlarga hali beri bo'ysunmagan va shuning uchun izchillar tomonidan islomga zid yoki dunyoviy deb qabul qilinadi. Musulmon jangarilar Misrning Abd al-Nosirdan tortib yaqinda hokimiyatdan ag'darilgan Husni Muborakgacha bo'lgan barcha prezidentini o'ldirgan. Misrni "o'rta pozitsiya"ning namunasi deb hisoblash mumkin. O'ng tomonda - Saudiya Arabistoni Qur'onni Konstitutsiya sifatida ishlatadi. Garchi bu mamlakat ichidagi konformizmning tashqi ko'rinishini kafolatlansa-da, chet elda minglab saudiyaliklarning Islomiy bo'lmagan xatti-harakatlari haqida afsonalar mavjud. Yaqinda Saudiya qiroli butun dunyodan kelgan professor-o'qituvchilardan iborat Ekologiya Muhandisligi Universitetiga asos soldi. Unda o'quvchilarning ro'mol kiyishlari shart emas. Qirol minglab talabalarni chet elga ko'plab G'arb mamlakatlariga yubordi. Liviya rahbari Qaddafiy (2011-yil

yo'zish holatiga ko'ra), Islomiy yangilanish harakatidagi noyob aberatsiyani ifodalaydi. Unga bir tomondan Islomning an'anaviy huquqshunoslari uchun ham, ikkinchi tomondan so'fiy birodarlar yetakchilari uchun ham joy yo'q. U qonunni isloh qilish o'rniga, uni shunchaki almashtirdi. U "Yashil kitob" deb nomlanuvchi uch jildlik asarida *Shariat* qonunlarini o'zining yangi tartib tushunchalari bilan almashtirdi. Qonunni isloh qilishga urinish o'rniga, uning o'rnini egalladi. U 1979 yil 16 dekabrda "Nyu-York Tayms" jurnaliga bergan intervyusida Oriana Fallachiga shunday tushuntirdi: "*Yashil kitob* insonni ozod qilish bo'yicha qo'llanma... yangi xushxabar. Yangi davrning xushxabari, ommaviy davr". Bunga izoh berib, Jon L. Esposito shunday deb yozgan edi: *Yashil kitob Shariat* boshqaruvini siyosiy va ijtimoiy tartib bilan almashtirdi. Populistik mafkuraviy bayonotlarni turli xil siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy tajribalar bilan aralashtirib, Qaddafiy Qur'onning ilohiy ko'rsatmalariga yoki Payg'ambarning namunasiga emas, balki Qaddafiyning fikriga asoslangan o'zining madaniy inqilobidan boshqa narsani o'z zimmasiga olmadi (Esposito 1984:159, 160). Shubhasiz, Qaddafiy o'zini musulmon va Islom himoyachisi deb biladi, buni Kiprdagi "*Al-Maukif al-Arabi*" gazetasi muxbiri bilan suhbatda ham ko'rish mumkin. U Livanda barcha masihiylarni bo'ysundirib, zo'rlik bilan islomni qabul qilmaguncha tinchlik bo'lmaydi, dedi. U shunday dedi: "Xato masihiy arablarning borligidan kelib chiqadi. Arab masihiy bo'lmasligi kerak" (Abd Al-Fadi, al-Nur, 2-jild, № 1, 2-bet). Masihiylar uchun bunday ta'limotning aniq xavfidan tashqari, bizni qiziqtirgan narsa shundaki, Qaddafiy musulmonlar, ayniqsa an'anachilar orasida yaxshi musulmon hisoblanmaydi. *Yashil kitob* islomdan tubdan chiqib ketishni va ushbu muallifning fikriga ko'ra, Islomiy fasad ostida dunyoviy mafkurani joriy etishini anglatadi. Hozirda Qaddafiy o'z hayoti uchun [qayta ko'rib chiqish paytida] kuchli qo'zg'olonga qarshi kurashmoqda. Agar u sahnani tark etsa, odamlar an'anaviy Islomga qaytadimi yoki *Yashil kitob* diniy aloqalarni zaiflashtirish va aholini boshqaruvga dunyoviy yondashishga undash uchun ishlatiladimi, degan savol tug'iladi.

Islomning Kommunizm bilan O'ynashishi

Musulmonlar sahnasidagi eng g'alati narsa, ehtimol, ba'zi musulmon davlatlarining kommunizm bilan o'ynashishidir. Sobiq Sovet Ittifoqi bilan Liviya, Suriya, Iroq va sobiq Janubiy Yaman Demokratik Respublikasi bilan aloqalari eng yorqin misollardir. Ular orasida (Yamandagi fuqarolar urushi tufayli Misr va Saudiya Arabistoni o'rtasidagi raqobat natijasida) Janubiy Yaman bir muncha vaqt marksistik bo'lib qoldi. Saudiya Arabistoni ulkan neft boyliklariga ega bo'lib, Shimoliy Yamanni o'zining haqiqiy iqtisodiy palatasiga aylantirdi va keyinchalik Janubiy Yaman demokratik Respublikasi bilan munosabatlarni tikladi (Pipes 1983:313). Oxir-oqibat, marksistik hukumat ikki Yamanning ajoyib Ittifoqiga yo'l

ochdi. Yuqorida, 21-asrning dunyoviy, texnologik jamiyatining dunyoqarashiga moslashishga yoki uni rad etishga urinayotgan musulmon dunyosida qanday kurash turlari sodir bo'layotganiga bir nechta misollar keltirilgan. Yuqoridagi ta'svirlar milliy darajada sodir bo'lgan.

Ammo musulmon jamiyatlaridagi shaxslar yoki ozchiliklar G'arb va uning ortidagi dunyoviy g'oyalar ta'siriga qanday munosabatda bo'lishadi? Sayohatlarimda va ko'plab musulmon mamlakatlarida men G'arb dunyoviyligining ushbu global hodisasiga javob berishning barcha darajalarini ifodalovchi shaxslar va kichik guruhlarni ko'rdim. Ushbu kitobni qayta ko'rib chiqish paytida (2011 yil bahori) ko'plab Arab mamlakatlaridagi hozirgi tartibsizliklarni hisobga olgan holda, kim birinchi o'ringa chiqishini aniqlash kerak edi - islomchilar yoki dunyoviyalar yoki ehtimol Islom demokratiyasining gibrid shakli.

16 BOB

Raqib Payg'ambar: Mirsa G'ulom Ahmad

Islom masihiylik kabi bid'atlar va son-sanoqsiz mazhablarga to'la. Ahmadiy mazhabi yetarlicha keng tarqalgan.

Mirzo G'ulom Ahmad (1835-1908) hindular va masihiylar bilan munozaralarga kirishgan, taniqli hind musulmon olimi edi. Ayniqsa, masihiylarning Islom va Muhammadga qilgan hujumlari uni g'azablantirdi. U Britaniya hukmronligi ostida yashayotgan hind musulmonlariga nisbatan nafrat bilan yondi. U ulamolarning (izchil musulmon olimlarining) ilmiy ixtirolarga nisbatan hayrat va dushmanligi, uni yanada g'azablantirdi. U islom diniga yangi tarjimon, islohotchi payg'ambar kerak, degan xulosaga keldi. (Mujeeb 1967:543).

Mirzo G'ulom Ahmad: Masih

1889 yil mart oyida Ahmad Xudodan vahiy olayotgani haqida e'lon qildi. U shuningdek, qonunni talqin qilish va korrupsiyani tozalash uchun yuborilgan *Zillining* Masihi va payg'ambari ekanligini da'vo qildi. Yovuzlik tomonida, u ibodatining mo'jizaviy kuchi orqali o'z raqiblarini o'ldirishga qodirligiga da'vo qildi. (Hardy 1972:172). Uning payg'ambarlik da'vosi, tabiiyki, Muhammad payg'ambarlar muhri, ya'ni nasl tugallangan, deb hisoblaydigan izchil musulmon jamoasidan uzoqlashtirdi. Uning orqasidan hech kim kelmasligi kerak edi. Izchil Islom o'zining dastlabki yillarida Masihning osmondan qaytishi, Dajjolni mag'lub etishi va o'z va'zlari bilan Islomning oltin davrini boshlashi haqidagi g'oyani ishlab chiqdi. Ahmad bu Qur'onga to'g'ri kelmasligiga ishongan. U bunday ta'limotdan ozod qilinadigan Islomni tasavvur qildi. Yana, an'anaviy islom e'tiqodiga zid ravishda, Ahmad Masih haqiqatda xochga mixlangan, tirikligida xochdan tushirilgan, qabrdan qochib, Kashmirda ko'chib ketgan va u yerda keksalikdan vafot etgan, deb o'rgatgan. Ahmadiylar bizga bugun u yerda Masihning qabrini ko'rsatadilar (Cragg 1956: 250). Ahmad o'zini Masih deb da'vo qilishdan tashqari, o'zini ham *Mahdiy*, ya'ni dunyo oxirigacha adolatni tiklash uchun asrning oxirida paydo bo'ladigan "solih rahbar" ekanligini da'vo qilgan. "Solih rahbar", u Iso emas, bu *Mahdi* Muhammad hukmronligining pokligini ochib beradi va tiklaydi va barcha huquq maktablarini birlashtiradi, deb ta'kidladi. (Glasse 1989:246, 247).

Ahmad musulmonlar jamoasini yanada chetlashtirdi va shunday dedi: Jihod dinni tarqatish uchun zo'ravon kurash sifatida endi amal qilmaydi va faqat o'zini himoya qilish bilan cheklanadi...Uning so'zlariga ko'ra, dinga majburlash noto'g'ri ekanligini va murtadlik jinoyati uchun toshbo'ron qilish bilan o'lim jazosi hukm qilinishini e'lon qildi... (Karandikar 1968:102). Pokiston tashkil etilgandan so'ng, Ahmadiylar

haqiqiy musulmonlarmi degan savol ikkita katta inqirozga sabab bo'ldi. Birinchisi, islomiy o'zlik va davlatning tabiati bilan bog'liq edi. Ahmadiylar ularning asoschisi payg'ambar bo'lganini da'vo qilib, Muhammad payg'ambarligining yakuniyligini inkor etib, 1953-yilning mart va aprel oylarida Ahmadiylar ustidan g'alayonlar va qirg'inlarni keltirib chiqardi. Bir vaqtlar bu masala Pokiston Oliy sudida (1974) hal qilindi, u Ahmadiylarni musulmon bo'lmagan ozchilik deb e'lon qildi (Esposito 1984:113). Buning ortidan tartibsizliklar, qotilliklar va Ahmadiy mulkiga o't qo'yish boshlandi. Ahmadiylar o'z e'tiqodlarini yoyish uchun Qur'onning yangi tarjimalarini amalga oshirdilar, ko'plab jozibali adabiyotlarni ishlab chiqdilar, ochiq havoda va'z qiladilar va ajoyib munozarachi edilar. Ular Islomning Arab yuragiga qattiq qarshilik ko'rsatmoqdalar, ammo ko'proq chekka hududlarda, ayniqsa G'arbiy Afrika, Sharqiy Afrika, Janubi-Sharqiy Osiyo va Evropada muvaffaqiyat qozonishda davom etmoqdalar. Ularning targ'iboti tufayli ular o'z sonidan ancha katta ta'sirga ega. Dunyoda 500 000 dan ortiq bo'lmasligi mumkin. (Glasse 1989:28).

17 BOB

Irqchi Islom: Afro-Amerikalik Musulmonlar

"Afro-amerikalik musulmonlar" toifasiga kiradigan guruhlarining o'sish hodisasi Qo'shma Shtatlarga xosdir. Shuning uchun ushbu bob amerikalik o'quvchi va ushbu harakatga qiziquvchilar uchun mo'ljallangan.

Afro-Amerikalik Musulmonlar Harakatining Ildizlari

Tasavvur qiling-a, agar Isoning Ruhi har qanday nurdan mahrum bo'lgan, qul savdosini o'ylab topgan baxtsiz odamlarga yashasa. Agar Isoning O'z yo'li bo'lsa, voqea boshqacha bo'lishi mumkin edi. Lekin bunday bo'lmasligi kerak edi. Musulmon arab qul savdogarlari G'arb dunyosining oq mustamlakachilari orasida tayyor xaridorlarni qanday topgani haqidagi hikoya insoniyat yilnomasidagi eng qayg'uli boblardan biridir. Afro-amerikalik musulmonlar hodisasining paydo bo'lishi bu insoniyat fojiasining natijasidir. Bu harakatning "musulmon" qismi millionlab g'arbiy afrikaliklarning "Yangi Dunyo"ga qul sifatida deportatsiya qilinishi haqidagi fojiali voqeaga borib taqaladi. Qul savdosi yo'llari haqidagi bilimlarga asoslanib, biz bilamizki, ba'zi afrikaliklar G'arbiy Afrikaning musulmon hududlaridan olib ketilgan (Ajayi va Crowder 1985:33, 35), ba'zilar esa shubhasiz musulmonlar edi. Biz buni bilamiz, chunki ajdodlari qul bo'lgan afro-amerikaliklar bilan suhbatlar shuni ko'rsatadiki, bu oilalarning ba'zilarida musulmon urf-odatlarini avloddan-avlodga o'tib kelgan (Berger 1964:49-64). Aleks Xeylining "Ildizlar" kitobi bu fikrni ishonchli tarzda tasdiqlaydi. Garchi afro-amerikalik qullarning katta qismi masihiy bo'lib qolgan bo'lsa ham (ular orasida AQShdagi oq masihiylarga qaraganda ko'proq masihiylar bor), hammasi ham bu yo'ldan bormagan. Afrikalik sifatida tasvirlangan Islom o'z ildizlarini va o'zligini izlayotgan xalqlar uchun tabiiy yig'ilish nuqtasiga aylandi. Irqiy tomonga kelsak, Erik Linkoln yozadi: "Qora musulmonlar ijtimoiy mojaroning ramzi va mahsuli hisoblanadi. Ular norozilik spektrining eng oxiridagi nuqtani ifodalaydi" (1973:xx). U 1664 yildan 1864 yilgacha bo'lgan qullik davrida Amerika Qo'shma Shtatlarida kamida 109 ta qul qo'zg'olonlarini hujjatlashtiradi. Ular erkin bo'lishga intilayotgan va o'z joylarini qidirayotgan odamlar edi (1973:xx).

Qora Islomning Rivojlanishi

Afro-amerikaliklar o'zlarini yaxshilash uchun va ijtimoiy norozilik vositasi sifatida tashkilotlar tuza boshladilar. Ushbu muhitda Islomdan ma'lum darajada ma'lumotga ega bo'lgan afro-amerikalik Timoti Drew (1886-1929) 1913 yilda Nyu-Jersi shtatining Nyuark shahrida birinchi Mavriy ilm-fan ibodatxonasiga asos

solgan. U Noble Drew Ali ismini oldi. 1930 yilda uning o'rniga V.D.Fard ismli kishi egalladi. Uning kelib chiqishini hech kim bilmaydi, faqat u o'zini Detroyt politsiyasiga "Olamning oliy hukmdori" deb atagan (Lincoln 1973:14). V.D.Fardning bosh shogirdi Ilyos Puul edi, Fard uni Ilyos Muhammad deb o'zgartirdi. 1934 yilda Fard g'oyib bo'lgach, Ilyos Muhammad harakatga rahbarlikni o'z zimmasiga oldi. Uning birinchi harakatlaridan biri Fardni Allohning mujassamlanishi sifatida ilohiylashtirish edi, bu ta'limot izchil islomga noma'qul edi. Ilyos Muhammadning bosh matbuot kotibi baptist xizmatchisining o'g'li Malkolm Littl edi, u qattiq kamsitiishga uchragan va oxir-oqibat oq tanlilar tomonidan o'ldirilgan. Sakkiz farzandiga dosh berolmagan onasi aqldan ozgan va bolalar davlat qaramog'iga berilgan. Malkolm jinoyat hayotiga kirdi, qamoqqa tushdi va qamoqda Islomni qabul qildi. U Malkolm X ismini oldi, Ilyos Muhammadga qo'shildi va o'n minglab afro-amerikaliklarni qora tanli musulmonlar harakatiga jalb qildi. Malkolm X sof Islomni izlayotgan idealist edi.

E'tiqodlar

"Islomning qisqacha entsiklopediyasi"ning tuzuvchisi Glass, Ahmadiy missionerlari o'zlarining shafqatsiz, masihiylarga qarshi ta'limotlari bilan afro - amerikalik musulmonlar harakatining irqchi tomonini - "oq odamga nafrat" tamonini kuchaytirganiga ishonch hosil qiladi (1989:71). Ahmadiylarning asoschisi oq tanli odam Dajjol (Dajjol, iblis) ekanligini ta'kidladi. Shubhasiz, ahmadiylik missionerlar V. D. Fard bilan uchrashib, unga oq tanli odam haqida allaqachon ishongan narsalarini asoslab berishdi (Glasse 1989:76). Bu shtatlarda Ahmadiy missionerlarining oqlarga qarshi, Fard masihiylarga qarshi zaharli ta'limotiga, ham Muqaddas Kitob, ham insoniyat tarixining o'z talqinini qo'shdi. Fardning Muqaddas Kitob g'oyalari nisbatan g'alati talqinlaridan biri, haqiqiy "Armageddon" Amerikada oq tanlilar va afro-amerikaliklar o'rtasida bo'lib o'tadi. Shuningdek, u ibtidoiy odamlar qora tanli ekanligini va barcha boshqa irqlar ulardan kelib chiqqanligini ham o'rgatgan (Lincoln 1973:77). Bunga qora irqni madh etuvchi va oqni kamsitadigan ko'plab boshqa uydirmalar hamroh bo'ldi. V. D. Fard qora millatchilikning kasal ruhini 1926 yilda ushbu mamlakatdan chiqarib yuborilgan Markus Garvi kabi odamlar tomonidan targ'ib qilingan "Afrikaga qaytish harakati" dan separatizm siyosati va hududiy Qo'shma Shtatlar ichidagi qora tanlilar uchun alohida mamlakat uchun tashviqotga o'tkazdi.

Harakatdagi Inqiroz

Malkolm X Ilyos Muhammadning ikki yosh muslima ayol bilan axloqsiz munosabatlarini fosh qilganida, u "Islom millati" nomi bilan mashhur bo'lgan harakatdan chetlashtirildi. Lui Farraxon Malkolmdan keyin Islom millati vakili etib

tayinlandi. 1965 yilda Malkolm X o'ldirildi. 1975 yildagi Ilyos Muhammadning o'limi, harakatda katta inqirozni keltirib chiqardi. Ilyosning o'g'li Uolles D. Muhammad, "Islom millati" ning yangi rahbari, ko'plab islohotlarni amalga oshirdi va tashkilotni izchil Islomga aylantirdi. U irqiy masaladan e'tiborni tortdi va qora tanlilar uchun alohida davlat yaratish g'oyasidan voz kechdi. 1976 yilda "Islom millati" o'z nomini "Al-Islom Jahon hamjamiyati" deb o'zgartirdi. 1980 yilda u "Amerika musulmon missiyasi"ga aylantirildi. 1985 yilda u hozirgi "Amerikadagi Al-Islom" nomini oldi. Xuddi o'sha yili Uolles Muhammad harakatning *imomi* bo'lish shaxsning ixtiyori, degan izchil ta'limotiga qo'shildi va rahbar lavozimidan ketdi (Battle 1988:37). Ushbu islohotlar irqchi bo'lib qolmoqchi bo'lganlar uchun inqirozni keltirib chiqardi. Amerikadagi Al-Islom guruhining kattaligi bo'yicha, hisob-kitoblarga ko'ra, bir yuz ellik mingdan deyarli million kishigacha. (Glasse 1989:77). Ammo biz harakatning boshqa rivojlanishidan oldinda edik. 1977 yilda Luis Farraxon eski "Islom millati" nomi ostida ajralib chiqqan tashkilot tuzdi. Bu guruh islomdan ko'ra irqchi edi. U Afro-amerikaliklar uchun alohida hudud yaratishga chaqirishda davom etmoqda, V. D. Fard Alloh, Ilyos Muhammad Xudoning elchisi ekanligini da'vo qiladi. Shu bilan birga, Farraxon Ilyos Muhammadga Malkolm X tomonidan qo'yilgan axloqsizlik ayblovlarini e'tiborsiz qoldirdi. Aslida, mish-mishlarga ko'ra, Malkolm Xni o'ldirishni aynan Luis Farraxon buyurgan. Eng yuqori hisob-kitoblarga ko'ra, Farraxon guruhining soni 50 ming kishidan oshmaydi (Glasse 1989:77). Yana bir ajralib chiqqan, "Hanafiy musulmonlari" deb nomlangan guruh bor, chunki ular izchil Islom Hanafiy huquq maktabiga amal qilishadi. Ularning a'zolari to'g'risida hech qanday ma'lumot yo'q - faqat 1958 yilda ajralib chiqqan ushbu guruh bilan yuzga yaqin masjid bog'langanligi ma'lum.

**TO'RTINCHI QISM:
MUSULMONLARGA
XIZMAT QILISH -
MUNOSABAT MASALASI**

KIRISH

Kitobning oldingi uch qismida Hojar va Ismoilning uyidan fojiali ravishda haydalanishiga olib kelgan, Ibrohimning hayotidagi noyob voqealar yoritilgan; Ismoilning eng mashhur avlodi Muhammadning hayoti va ta'limotlarini batafsil ko'rib chiqish; shuningdek, Islomdagi bir nechta muhim mazhablarning rivojlanishi.

Biz "Musulmonlarga xizmat qilish" haqidagi ushbu bo'limni Muqaddas Bitikdan olingan ba'zi taxminlar bilan boshlaymiz. Birinchisi, biz uzoq vaqtdan beri Hojar va Ismoilga rahm-shafqat ko'rsatgan Xudo, ular bilan o'z o'qarindoshligini davo qilganlarga ham xuddi shunday rahm-shafqat ko'rsatishiga ishonamiz. Isoning xochdagi buyuk qutqaruvchi ishi Unga ishongan har bir kishi uchun amalga oshirilgan (Yuhanno 3:16). Xudoning istagi hamma odamlar najot topishi va haqiqatni bilish uchun kelishini ko'rishdir (1 Timo'tiy 2:4). Xudo hech kimning halok bo'lishini emas, balki hamma tavba qilishini xohlaydi (2 Butrus 3:9). Bizning fikrimizcha, bu oyatlar bizning musulmonlarga bo'lgan munosabatimizni shakllantirishdagi asosiy tamoyillarga aylanishi kerak: ularning hammasi najot topganini ko'rish istagi; ulardan birortasining halok bo'lishini istamaslik; hamma haqiqatni bilish uchun keladi; hamma tavbaga keladi. Qolaversa, Vahiy kitobidagi buyuk g'alaba madhiyalarida imonlilar "har bir qabila, millat, elatu xalqdan" bo'lishini o'qiymiz (Vahiy 5:9). Bu, albatta, har qanday etnik kelib chiqishi bo'lgan musulmonlarni o'z ichiga oladi. Musulmonlarga xizmat qilishdagi birinchi vazifamiz, Xudoning Kalomi bizning dunyoqarashimizni shakllantirishiga imkon berish, Xudo ular orasida kuchli hosil yig'ayotganiga ishonishdir. Hatto Eski Ahd bashorati ham Ismoilning o'g'illari orasida hosil bo'ladi, degan fikrni mustahkamlaydi. Ko'pgina olimlar Ishayo 60 ni Masihiy bashoratlarning eng yuqori nuqtasi deb bilishadi. Unda biz Ismoilning ikki to'ng'ich o'g'li Nebayot va Kedar o'z boyliklarini Unga erkin taklif qilib, Masihni qabul qilish bilan keladigan G'ayriyahudiylarning ajoyib yurishining bir qismi bo'lishlarini o'qiymiz (Ishayo 60:7). Ushbu bashorat aytilgan paytda, bu odamlar kamida ming yil oldin vafot etgani uchun, bu Ismoilning avlodlarini bildirishi aniq. Bular, shubhasiz, ba'zi zamonaviy arablarni o'z ichiga oladi. Ishayo 21 (miloddan avvalgi 700) da Kedar qabilasining nomi arablar bilan bog'liqligini o'qiymiz. Barcha musulmonlar Ismoil va uning avlodlari orqali Ibrohim bilan bir ekanliklarini da'vo qilishlari sababli, qadimiy bashoratlar bizga musulmonlar orasida hosilni ko'rish umidini beradi, deb ishonamiz. Biz ham, Samoviy Otamiz kabi, Ismoilning faryodini, ular jismoniy avlodlari bo'ladimi yoki Islom orqali u bilan ruhviy aloqada bo'lishidan qat'i nazar, uning avlodlarining ovozlari orqali eshitishimiz mumkin. Islom g'ururi ostida biz bu olomonni, xuddi Iso ko'rgai kabi, "ular cho'ponsiz qo'ylday dovdiragan va holdan toygan" deb ko'ramiz (Matto 9:36). Isoning esda qolarli masalidagi qidiruvch cho'pon kabi, biz ham ularni qidirib, topib, Yaxshi Cho'ponimiz Isoning qo'yxonasiga olib borish niyatidamiz.

18 BOB

ISONING YO'LI

Iso dedi: “Mening Shohligim bu dunyodan emas. Agar Shohligim bu dunyodan bo‘lganda edi, yahudiylarning qo‘liga tushmasligim uchun Mening xizmatkorlarim kurashar edilar...” (Yuhanno 18:36).

Garchi bashoratda Iso “Yahudo qabilasidan bo‘lgan Sher” (Ibtido 49:9; Vahiy 5:5) sifatida ulug‘langan bo‘lsa-da, U “Ana, Xudoning Qo‘zisi! U dunyoni gunohdan poklaydi!”gan bo‘lib kelgan (Yuhanno 1:29). Havoriy Yuhanno Uni "...бир Кўзини кўрдим. У гўё бўғизлангандай..." kabi ko'rdi (Vahiy 5:6). Iso Qo'zi sifatida kelishni tanladi. U O'zining Shohligini kuch bilan o'rnatishdan bosh tortdi (Yuhanno 18:36). Napoleon Bonapart U haqida shunday degan edi: Aleksandr, Sezar, Buyuk Karl va men imperiyalarga asos solganmiz. Ammo dahomizning ijodi nimaga tayangan edi? Harakat bilan. Faqat, Iso Masih O'z imperiyasini sevgiga asos solgan va millionlab odamlar U uchun o'lishga tayyor edilar. Masih O'zining Abadiyning O'g'li ekanligini isbotladi (Vollmer 1912:332). Iso imkoni boricha majburlashdan qochdi. Vasvasa paytida shayton uni Xudoning kuchidan foydalanib, O'zini qondirishga, dunyoni qutqaruvchi farishtalar bilan ko'r qilish yoki maqsadga erishish uchun O'z pokligidan voz kechishga ko'ndira olmadi. U butun insoniyatning suveren hukmdori bo'lish huquqini qilich bilan emas, xoch orqali qo'lga kiritishni tanladi. Bu Uning hokimiyatga kirish imkoniga ega emasligi emas. U bo'ronlarni tinchitishi, shamolga buyruq berishi, to'lqinlarni tinchlantirishi, minglab odamlarni to'ydirish uchun ovqatni ko'paytirishi, suvni sharobga aylantirishi, kasallarni shifolashi, jinlarga tanbeh qilishi, o'liklarni tiriltirishi mumkin edi; va agar xohlasa, farishtalarning legionlarini yordamga chaqirishi hammumkin edi. Iso dunyoviy imperiyani emas, balki ruhiy Shohlikni o'rnatish uchun kelgan. U iblis kuchidan xalos qilish, ruhiy zulmdan ozod qilish, shifo berish, kechirish va o'lim ustidan O'zining qudratini ko'rsatish uchun kelgan. U insoniyat Uning yaxshiligini tan olishini va Xudoning haqiqiy O'g'li sifatida Unga ergashishini xohladi. U O'z Shohligini kuchga emas, balki fidokorona sevgiga quradi. U ko'plar uchun to'lov sifatida O'z jonini berardi; U zo'ravonlik bilan hayotni olmasdi. Quyida Isoning hayotidan zo'ravonliksiz aniq ko'rinadigan, yagona istisnalar keltirilgan va ularning hech biri, yaqinroq tekshirilganda, tavba qilganlarni yoki Shohlikni zabt etish uchun kuch ishlatish uchun misol bo'lib xizmat qila olmaydi. Ikki marta U yahudiylarga Xudoning uyi barcha odamlar uchun ibodat joyi ekanligini aytish uchun, U Quddus ma'badidagi g'ayriyahudiylar uchun hovlini tozaladi (Yuhanno 2:16; Mark 11:17). Aslida, bu xatti-harakatlar ko'proq ma'naviy g'azabning namoyon bo'lishi edi. Faqat bir marta Iso O'z kuchni halokatli tarzda ishlatgan va bu mevasiz anjir daraxtini la'natlash edi, bu Xudoda samarali hayot kechirish majburiyatini rad etgan har bir kishi ustidan yaqinlashib kelayotgan hukmi uchun dahshatli metafora edi. (Matto 21:19). Iso

dunyoning gunohini O'z zimmasiga olish uchun Xudoning Qo'zisi, qurbonlik Qo'zisi sifatida kelgan. Iso oddiy odamlar orasida yurganida, ularga rahm-shafqat bilan harakat qildi, chunki U ularni "cho'ponsiz qo'ylarday dovdiragan va holdan toygan" deb bildi (Matto 9:36). U shogirdlariga ularni bo'rilar orasiga qo'zilardek yuborayotganini aytdi (Luqo 10:3). Buni tushunib, yashagan aziz xizmatkorlari uchun Xudoga shukrlar ayting. Lekin Uning ismini e'lon qilganlarning hammasi ham bu ta'limotning ruhiga ergashmagan. Rabbimizdan o'rganish o'rniga, masihiy nomini olgan ba'zilar va masihiy sifatida qabil qilinib, ammo masihiy bo'lmaganlar, bo'ri bo'lib qolishdi. Ularga bo'rilar kabi, munosabatda bo'lishadi. Ota-bobolarimiz ham, tengdoshlarimiz ham hokimiyat va imperiya masalasida qoqilib ketishgan. Yahudiylik O'z Masihdan yuz o'girib, Isoning urush haqidagi ta'limotini ham rad etdi. Birinchi yahudiy qo'zg'oloni paytida (milodiy 66-73) Rim generali Titus Quddusni egallab oldi, ma'badni vayron qildi, minglab yahudiylarni o'ldirdi va Rimga oltin menorani olib ketdi (Wilson 1989:75). Ikkinchi yahudiy qo'zg'oloni paytida (milodiy 132-135) ravvin Akiba Zealot Simonni Masih (*Bar Kochba*) deb e'lon qilishgacha borgan. Bu safar Rim generali Hadrian Quddusni vayron qildi, butun Falastin bo'ylab 500000 ga yaqin yahudiylarni o'ldirdi, shaharni o'z sharafiga o'zgartirdi va yahudiylarga hatto shaharga kirishni taqiqladi (Wilson 1989: 82). Bu har doim jamoat uchun katta ob'ekt dars bo'lishi kerak edi, lekin bunday bo'lmadi.

Masihiy Militarizmi va Islomning Rivojlanishi

Tarixining dastlabki uch asrida jamoat dunyoviy hokimiyatdan ajralib turdi. Rim imperatori Konstantinning kelishi bilan hamma narsa o'zgardi, u imperiyani larzaga keltirgan fuqarolik urushlarida g'alaba qozonganidan so'ng, masihiylikni qabul qildi va keyin uni imperiyaning rasmiy dini deb e'lon qildi. O'shandan beri masihiylik imperiya bilan turli darajadagi bog'lanishlar bilan murosaga kelgan va dunyoviy shohlikni ruhiy olamdan ajrata olmaganlar, o'z e'tiqodlarini himoya qilish uchun kuch ishlatganlar yoki uni o'zlarining yovuz urushlarini olib boradigan bayroq sifatida targ'ib qilganlar. Jamoat va davlat haqida uzoq muhokama qilish niyatim yo'q Ammo men bu g'oyani qabul qilaman va ishonamanki, Ispaniya konkistadorlari singari Masihning Xushxabarini harbiy vositalar bilan targ'ib qilishga uringanlar, Masihning ishi va ismiga katta zarar yetkazishgan. Masihiylikning Islom bilan o'n to'rt asrlik o'zaro ta'siriga qaraganda, bu boshqa hech bir joyda aniq ko'rinmagan. Muhammad (milodiy 570-632) butun umri davomida forslar va masihiylar o'rtasidagi uzoq davom etgan kurashdan xabardor edi. Ikkinchisi ularning dushmanlari Sharqiy Rim imperiyasi yoki Vizantiya deb atashgan. Muhammad Makkadan Madinaga (milodiy 622 yil) o'zining taqdirli ko'chishini amalga oshirgan yili, Vizantiya imperatori Gerakliy forslarga qarshi yetti yillik "muqaddas urush"ni boshladi. Jamoat Vizantiyaliklarning haddan tashqari militaristik kuchlarini nazorat qilish va muvozanatni saqlash o'rniga, ularga qo'shildi va shu bilan Masih O'z Shohligini o'rnatmoqchi bo'lgan ruh va ta'limotning ta'sirini zaiflashtirdi. Muhammad

masihiylik imperiyasining harakatini kuzatib, imon qilich bilan bog'liq bo'lishi kerak, degan xulosaga kelgani, naqadar fojiali. Vizantiya misolida Muhammad eng yorqin tarzda qilichni imon bilan birlashtirish namunasini ko'rdi. Uning ixtirochi aqli qadimiy badaviy qabilalarining *razziya*, ya'ni bir-birining karvonlariga bostirib borish an'anasini o'zlashtirib, uni *jihad*, ya'ni Alloh yo'lida jang qilish deb o'zgartirish uchungina kerak edi (Vatt 1974:108). Salib yurishlari davri (milodiy 1095-1291), jamoat tomonidan "Muqaddas zamin"ni musulmonlar qo'lidan tortib olish uchun uyushtirilgan bu masihiy harbiy ekspeditsiyalari, jamoat nomi va duosi bilan olib borilgan urushlardan mustasno emas edi. Aksincha, ular IV asr boshlarida Konstantin tomonidan kiritilgan masihiy militarizmining uzluksiz an'analarga mos kelishdi. Musulmonlar asta-sekin masihiylarning xavfli ekanligini bilib oldilar. Agar ilgari bu shubhali bo'lgan bo'lsa, mustamlaka davri (taxminan 1450-1970 yillar) bu shubhalarni abadiy yo'q qildi. XVI asrda Ispaniya va Portugaliya, harbiy missionerlik faoliyatida yetakchilik qildi. Keyingi asrda Golland, Frantsuz va Inglizlar imperiyalarni yaratish uchun, aqldan ozgan poygaga kirishdilar. O'yin tugashga ulgurmay, Belgiya, Germaniya, Italiya va Rossiya o'yinga qo'shildi. Ulardan faqat Frantsiya Mayotte orolini va Frantsiya Gvianasini egallab olgan holda, o'yinda turibdi. Ilgari parchalangan Sovet Ittifoqi tarkibiga kirgan Markaziy Osiyoning olti musulmon respublikasi (Ozarbayjon, Tojikiston, O'zbekiston, Turkmaniston, Qirg'iziston va Qozog'iston) 1991 yil dekabrda ozodlikka erishdi. Bunga Rossiyaning Afg'onistonga bo'lgan omadsiz bosqinini (1979-1988) qo'shing. Adolat uchun, mustamlaka davrining oxiriga kelib, ushbu g'arbiy kuchlarning aksariyati, endi Xudo va ularning mamlakatlari nomidan harakat qilmadilar, chunki ularning ba'zilari jamoatni davlatdan ajratish g'oyasini ilgari surdilar. Ammo ko'pincha bosqinchi mustamlakachi davlat bilan bir millatga mansub missionerlar, tezda ularning ortidan ergashdilar. Garchi bular texnik jihatdan harbiy-diniy bosqinlar bo'lmasa ham, musulmonlar ularni shunday qabul qilganlar. Musulmonlar din va davlatni farq qilmagani uchun, boshqalarni ham xuddi shunday idrok etishga moyildirlar. Ya'ni, ular bizning hukumatlarimiz va missionerlarimiz o'rtasida yashirin bog'liqlik bor deb taxmin qilmoqdalar. Agar dunyo xaritasida musulmon dunyosining mustamlakachi davlatlar tomonidan bosib olinganlik darajasini ko'radigan bo'lsak, bu to'qson foizni tashkil qiladi. C ilovasida o'quvchi bu bosib olingan musulmon yerlari qanchalik yaqinda vayron qilingani va G'arb davlatlari musulmonlarga qanchalik yangi jarohatlar yetkazganini ko'radi. Musulmon olamiga biz pok kirsak edi! Ammo bu sodir bo'lmaydi, ayniqsa biz G'arbda tug'ilgan bo'lsak. Hech qachon mustamlakachi bo'lmagan mamlakatlardan kelgan missionerlar uchun bu osonroq. Biroq, Islomda masihiylikka qarshi o'ziga xos dushmanlik mavjud bo'lib, uni yengib o'tish kerak.

Islom va Amerika Militarizmi

Amerikalik kitobxonlar o'zlarining mamlakatlari, Amerika Ispaniyani mag'lub etib, ham Filippinni egallab olgan 1898 yildan beri, qo'llarini musulmon qoniga bo'yab kelayotganini eslatishi kerak. Ispaniya asrlar davomida Mindanao va Sulu arxipelagidagi orollarning musulmon xalqlarini boshqarishga harakat qilib kelgan. Ular qariyb to'rt yuz yil davomida bu musulmonlarga qarshi vaqti-vaqti bilan jang qildilar. Amerika Ispaniya to'xtagan joyda aralashdi va Filippin musulmonlari bilan urushdi. So'nggi paytlarda Amerika musulmon davlatlari bilan munosabatlarida g'alati ikkilanishni ko'rsatmoqda. U 1956 yilda Livanga bostirib kirdi. U 1986 yilda uni dengizdan o'qqa tutgan. Suvaysh kanalini egallab olishga urinishdan voz kechishga majbur qilgan. Eron-Iroq urushi paytida (1979-1988) AQSh Kuvayt kemalarini va keyinchalik Eron tomonidan hujumga uchragan barcha kemalarni himoya qilishni o'z zimmasiga oldi va shu bilan Iroq tomoniga og'di. Keyinchalik (1991 yilda) Qo'shma Shtatlar Iroqliklarni Quvaytdan quvib chiqarish uchun Iroq bilan urush boshladi. Qo'shma Shtatlar va Liviya o'rtasidagi mojaro hammaga ma'lum. Iroqqa bostirib kirish va Afg'onistonning bugungi kunda, asosan, G'arb davlatlari tomonidan bosib olinishi, masihiy sifatida qabul qilingan G'arb hamon Islomning eng halokatli dushmani ekanligi haqidagi musulmonlarning taassurotini tasdiqladi. Biz Saudiya Arabistonidan boshlab, Misr, Iordaniya, Pokiston va Afg'onistonning Tolibonlarini yo'q qilish kabi boshqa bir qancha musulmon davlatlari bilan qurol-yarog' bitimlari haqida ko'proq gapirishimiz mumkin. Lekin Islomning eng og'riqli tikani, bu G'arb va uning do'stlarining zamonaviy Isroil davlatini dunyoga keltirish uchun qilgan ishlaridir. Amerika Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1948 yildagi rezolyutsiyasiga muvofiq, Isroil davlatini tan olgan birinchi davlat bo'ldi. O'shandan beri nafaqat Yaqin Sharq, balki butun dunyo musulmonlari nazarida amerikaliklar Isroilning orqasida turgan kuch va shuning uchun Islomning haqiqiy dushmani sifatida qabul qilinadi. 1967 yilgi urushda yahudiylar g'alaba qozonganidan beri, musulmonlar o'zlarining eng qimmatbaho mulklarining biridan mahrum bo'lganliklarini his qilishdi: Quddus. Musulmonlar Quddusni Makka va Madinadan keyin uchinchi muqaddas shahar deb bilishadi. Butun musulmon dunyosidan kelgan ziyoratchilar Quddusda joylashgan Qoya gumbazi va Al-Aqsa masjidiga intilishadi. Bundan tashqari, Falastinliklar 1948 yilda yahudiylar tomonidan o'z yerlaridan quvib chiqarildi, ular o'z fermalari, bog'lari, korxonalari va uylarini tashlab ketishga majbur bo'ldilar. Falastinlik qochqinlar lagerlarini bugun ham Livan va Iordaniyada topish mumkin. Musulmonlar qariyb o'n uch yuz yil davomida nazorat qilib kelgan ushbu muqaddas joylarni yo'qotish azobini, yahudiylarning falastinliklarga qilgan ishlari azobidan kelib chiqqan holda, bu Islom va G'arb o'rtasidagi eng dolzarb masalaga aylanadi - ular g'arbliklarni qanday qabul qilishlariga qarab. Isroilni ko'r-ko'rona qo'llab-quvvatlaganimiz uchun bizni aybdor deb bilishadi. Go'yo demokratiya va shaxsiy huquqlarni qo'llab-quvvatlashimiz kabi, "inson huquqlari" haqidagi keng tarqalgan pozitsiyamiz siyosiy Isroilni to'g'ri yoki noto'g'ri qo'llab-quvvatlashimiz bilan

yuvilib ketdi. Zamonaviy yozuvchilardan biri Barbara Tuchman o'zining "*Muqaddas Kitob va qilich*" (1956) nomli ajoyib kitobida, yahudiylar va falastinliklarga nisbatan notekis munosabatimizdagi ushbu tushunarsiz ko'r nuqtaga murojaat qildi. Tuchman, bu masalaning tarixini faqat 1917 yilgi Balfur deklaratsiyasiga qadar kuzatib, ta'kidlaydi: Britaniyaning Muqaddas Kitobga bo'lgan bog'liqligi, shuningdek, Britaniyaning imperiyaga bo'lgan intilishi, ikki ming yillik yo'qlikdan so'ng yahudiylarni o'zlarining qadimgi vatanlarida qayta tiklash siyosati bilan yakunlandi (1956:ix,x). U Buyuk Britaniyaning tarixi orqali Muqaddas Kitobga bo'lgan dastlabki ishtiyoq va shuningdek, "Muqaddas yer"ni, ularning salib yurishlarida ishtirok etishini, yahudiylar haqidagi bashoratni amalga oshirishga bo'lgan qiziqishini, unda ko'rgan tarixiy rolini mohirlik bilan kuzatib boradi. Shuningdek, u Buyuk Britaniyaning imperiya instinktiga bo'lgan buyuk tuyg'usini namoyish etib, bu qanday qilib masihiy nuqtai nazaridan Muqaddas yer masalasi bilan diniy-madaniy tashvish bilan birlashtirilganligini va yahudiylarni yana bir bor Vatan bilan ta'minlash uchun ajoyib harakatga olib kelganligini ko'rsatadi. Oxir-oqibat, inglizlar o'z imperiyalariga qiziqishni yo'qotganda, xuddi inglizlar singari, Muqaddas Kitob tarixi va bashoratidan hayratga tushgan amerikaliklar yahudiylar uchun vatan yaratish vazifasini o'z zimmlariga olishdi. 1948 yilda Isroilning tug'ilishi Qo'shma Shtatlarsiz sodir bo'lishi mumkin emas edi. Amerikalik yahudiylar ko'ngillilar bo'lib, musulmonlarning qonini to'kishdi va bu yer Yahudiylar qo'liga o'tishini kafolatladilar. Musulmon dunyosida g'azab portlashi bir zumda sodir bo'ldi. Musulmonlar buni hech qachon unutishmagan. Saudiya Arabistonining marhum qiroli Faysaldan tortib, to hozirgi kungacha bo'lgan barcha hukmdorlari Isroilga qarshi *jihad* (muqaddas urush) e'lon qilgan. Hozirda *jihad*ning harbiy yo'l bilan olib borilmayotgani, bu hech qanday holatda uning unutilganligini anglatmaydi. Musulmonlar, turli tinch harakatlarga qaramay, harbiy *jihad* boshlash uchun eng qulay daqiqani kutmoqdalar. Qo'shma Shtatlar hukumatining Isroilni qo'llab-quvvatlovchi tashqi siyosatiga qo'shimcha ravishda, Amerika jamoatining bir qismi, Muqaddas Kitob bashorati haqidagi o'z tushunchasiga asoslanib, Isroilga so'zsiz pul yordamini ko'rsatadi. Shu sababli, masihiylar musulmonlarga diniy, siyosiy va harbiy qarshi bo'lganlar sifatida qabul qilinadi. Oddiy qilib aytganda, biz asosiy dushman sifatida qabul qilinamiz. Shubhasiz, Islom masihiy missiyasi uchun katta qiyinchilik tug'diradi. Har qanday madaniyatlararo missiya, bu odamlarning dunyoqarashini Muqaddas Kitobga asoslangan dunyoqarashga almashtirish yoki tubdan o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Islom va Muqaddas Kitobdagi dunyoqarash o'rtasidagi to'qnashuv shu qadar keskin, millat, vatanparvarlik, siyosiy qarashlar yoki harbiy avantyurizm kabi, unchalik muhim bo'lmagan masalalarda boshqa murakkab to'qnashuvlarning oldini olish uchun barcha sa'y-harakatlarni amalga oshirish kerak. Agar, albatta, musulmonlar dunyoning qolgan qismini o'zlarini himoya qilishga majbur qiladigan tajovuzlarni amalga oshirmasalar. So'nggi voqealarga asoslangan ushbu sharhlarning barchasi musulmonlar nazarida, Amerika o'ta shubhali do'st yoki

potentsial xavfli dushman yoki ikkalasi degan taassurotni kuchaytiradi. Chet elda ko'plab protestant missionerlari AQShdan kelib chiqqanligi musulmon do'stlarimizga aralash signallarni yuboradi. Ularning savoli: "Siz o'z mamlakatingizning siyosiy rahbariyati bilan ittifoqdoshmisiz?" Hech qachon shaxsiy missioner do'sti bo'lmagan musulmonlar, bizning javobimizni "Ha" deb o'ylashadi. Ular masihiylar ularga o'xshash deb hisoblashadi. Ular, Xudoning o'ta milliy va g'ayritabiiy Shohligiga bo'lgan masihiylarning eng yuqori sadoqatili bo'lgan misollarini juda kam ko'rishgan. Biz ko'rib chiqqan bir nechta sahifalarda, masihiylar Rabbimizning hokimiyatni suiiste'mol qilish haqidagi ta'limotiga e'tibor bermasalar, nima bo'lishini ko'ramiz. Agar Uning Shohligi askarlar, siyosiy chegaralar, harbiy avanturizm, bosib olish va boshqalarni majburan qul qilish bilan tavsiflanmasa, unda bu nima haqida? Xudoning Shohligi sevgidir. Bu xizmat haqida. Bu kamtarlik haqida. Boshqalar uchun haqiqiy g'amxo'rlik. Boshqalarni tezda halokatga tushib qolishdan saqlab qolish va ularni Xudoning aziz O'g'lining abadiy Shohligiga olib kelishdir. Bu Shohlikning markaziy shaxsi, albatta, Iso Masihdir. U O'zligidan voz kechib, qul qiyofasini olgan va nihoyat biz uchun o'lgan Podshoh. Uning ta'limoti - hokimiyatdan voz kechish, o'z-o'zidan voz kechish, o'zi boshqalarga xizmat qilishdir. Menimcha, dunyoviy hokimiyatni qilich kuchi bilan chalkashtirib yuborishda katta xatoga yo'l qo'ygan musulmonlar, boshqalardan ham xuddi shunday narsani topishda juda sezgir. Balki hech bir din dunyoning yo'li va Xudoning yo'li o'rtasidagi keskin farqni Islom dini kabi ta'kidlamaydi. Shunday ekan, harbiy davlatlar tarixi, salib yurishlari, mustamlakachilik va zamonaviy kuch siyosatida ko'rinib turganidek, dunyoning yo'llaridan ajralib, o'rim-yig'im dalalariga faqat ruhiy qurol va g'ayrat bilan kirishish masihiyning mas'uliyatidir. Musulmonlar bilan ishlashni niyat qilgan masihiy xizmatchi, u chalkashib ketmasligi va hokimiyat, mag'rurlik va xurofotdan dunyoviy foydalanishni boshlamasligi uchun, Masih Shohligining mohiyatini chuqur anglashi kerak. Bu ish oson bo'lmaydi. Qo'zi sifatida kelgan Iso bizni bo'rilar orasida qo'y sifatida yuboradi.

19 BOB

Xudoning Shohligi va Madaniyati

Iso shunday dedi: "...Menga ishongin, shunday vaqt keladiki, o'shanda osmondagi Otaga na bu tog'da, na Quddusda sajda qilasizlar... haqiqiy sajda qiluvchilar Otaga Ruhda va haqiqatda sajda qiladilar..." (Yuhanno 4:21, 23).

Oldingi bobda biz G'arbning (masihiylik sifatida qabul qilingan) Islomga qarshi harbiy tarixining tamg'asini ko'rib chiqdik. Xushxabarni boshqa millat vakillariga yetkazmoqchi bo'lganimizda, ayniqsa, bizning millatimiz ularning millatiga zarar yetkazishda aybdor bo'lsa, bizning millatimiz to'siq bo'lishi mumkinligini tan oldik. Ushbu bobda biz ancha murakkab, keng tarqalgan va ehtimol undan ham qiyinroq bo'lgan muammoni hal qilishga harakat qilamiz: "Shohlik haqidagi Xushxabar madaniyat bilan qanday bog'liq?" Boshqacha qilib aytganda, bu savolni quyidagicha shakllantirish mumkin: "Iso Xudoning Shohligiga, mutlaq madaniy ifoda berdimi?" Xushxabarga ishoish va qabul qilish, bu katta oqibatlarga olib keladi va tavba qilishda kimning madaniyati g'olib chiqadi degan savolni tug'diradi. Yangi imonli, uni Masihga olib kelgan kishining madaniyatini qabul qilishi kerakmi? Yoki, agar mahalliy jamoat a'zolarining madaniy kelib chiqishi yangi tavba qilgan kishidan farq qilsa, u mahalliy masihiylarning madaniy modellarini qabul qilishi kerakmi? Yoki yangi tavba qilingan kishi o'z madaniy nuqtai nazardan Xushxabarga javob bera oladimi? Agar shunday bo'lsa, qanday tamoyillar jamoat shaklini belgilashi kerak? Agar biz bu muammoni oldingi avlodlar orqali kuzatib borsak, jamoat endi birinchi, ikkinchi, uchinchi yoki o'n beshinchi asrdagi jamoatga o'xshamaydi. Nima bo'ldi? Kim uni o'zgartirishga ruxsat berdi? U qachon o'zgargan? Qanday qilib? Nima uchun? Masihiy madaniyatining ifodasi bir marta va umurbod bo'lishi kerak emasmi? Masihning qoidasi universal bo'lishi kerak emasmi? Iso hammamiz uchun namuna yaratmaganmi? Bir paytlar Pokistondagi missiya kursida talabalarga masihiylik va madaniyatdan dars berayotganimda ko'rgan dahshatli tushimni eslayman. Tushimda 5000 musulmon yashaydigan qishloqning rahbarlari oldimga kelib shunday deyishdi: "Janob, so'nggi ikki yil ichida siz bizdan bir nechtamizga Masih haqida o'rgatyapsiz. Endi hammamiz ishonдик. Biz qishlog'imizdagi barchani Iso Masihning Xushxabariga ishonishi uchun ishontirdik. Endi biz sizni kelib, suvga cho'mdirishingizni va bizga Masihiylik madaniyatini o'rgatishingizni istaymiz." Shu payt men sovuq ter bilan uyg'onib, o'zimga: "Masihiylik madaniyati nima? Bu Amerika presviterianizmi? Britaniya anglikanizmi? Shvedsiya elliginchilarimi? Janubiy Baptist madaniyatimi? Plimut birodarlarligimi? Najot armiyasimi? Asta-sekin men, masihiylik madaniyati degan narsa yo'qligi angladim; Xushxabar ildiz otgan joyda madaniyatni o'zgartiradigan faqat Masih bor. Ammo, ehtimol, biz birinchi asrda Xushxabarning yahudiy madaniy ifodalarini mutlaqlashtirmasdan masihiylikda xato qilganmiz. Axir, Iso O'zining birinchi izdoshlariga: "Menga ergashinlarg", deb aytgan. Biz hamma narsada Isoga taqlid qilishimiz kerakmi? Shubhasiz, yo'q, aks holda Yangi Ahd ancha

qalinroq kitob bo'ladi. Yuqorida aytib o'tilganidek, havoriy Yuhanno Iso haqidagi ulkan materialni Xushxabariga kiritmaslikka qaror qildi, chunki bu Xudoning rejasini uchun zarur emas edi. Iso va havoriylar Xudoning Shohligi va madaniyati haqida nimani o'rgatganini ko'rib chiqishdan oldin, ba'zi narsalarni yodda tutishimiz kerak. Ya'ni, biz Rabbimizning axloqiy yoki etika ta'limotiga shubha qilmaymiz. Uning O'zi yo'q qilish uchun emas, balki Qonunni bajarish uchun kelganini aytdi (Matto 5:17). U poklik, muqaddaslik, solihlik, sevgi, rahm-shafqat, haqiqatning timsoli - Xudo va inson haqidagi haqiqatda keldi va keyin bizga O'zi orqali Xudoga qaytish yo'lini taqdim etdi. Bu narsalarni men taqvodorlik bilan qabul qilaman va muhokama qilmayman. Lekin Isoning dushmanlari Uni ota-bobolarining urf-odatlarini o'zgartirganlikda ayblashdi (Mark 7:5). Xuddi shunday, Uning shogirdlariga nisbatan yolg'on ayblovlarni qo'yilgan: "Uning aytishicha, Nosiralik Iso Ma'badni qulatar emish, Muso bizlarga bergan urf-odatlarini o'zgartirar emish." (Havoriylar 6:14). Aynan nima o'zgardi? Nega yahudiylar bunchalik xafa bo'lishdi? Nega musulmonlar Muqaddas Kitob va masihiylik ta'limotlarining kiritilishidan bunchalik xafa bo'lishadi? Nima o'zgaradi? Nima o'zgarishi kerak?

Iso Samariyada

Ushbu savollarga javob berishga harakat qilib, avval Samariyadagi quduq oldidagi ayol bilan Isoning ajoyib tajribasiga murojaat qilaylik (Yuhanno 4:1-42). Ko'p jihatdan, Iso davridagi Samariyaliklarni hozirgi zamon musulmonlari bilan taqqoslash mumkin. Ular yahudiylarning raqiblari edilar. Ular qarindosh edilar, lekin bitta toza qondan emas edi; ularda Muqaddas Kitoblarning bir qismi bor edi (Musonig kitoblari); ular Samariyada (Gerezim tog'i) raqib ibodat markazini tashkil etishdi, ular uchun Quddusga tashrif buyurish endi majburiy emas edi; va ularning o'z ruhoniylari bor edi. Ehtimol, samariyalik ayol bilan uchrashuvda Iso nimani o'rgatganini ko'rib chiqib, biz Xushxabar va madaniyat muammosiga qanday qarashning xizmat tamoyillarini keltira olamiz. Ushbu parchada Iso yahudiylarning marosim qonuni Masihiylik davrida bekor qilinishini ko'rsatganini ko'ramiz. Keyingi bobda keltirilgan boshqa parchalar, bizga Xushxabarni madaniy chegaralar orqali musulmonlarga yetkazishda foydalanishimiz mumkin bo'lgan tamoyillarni aniqlashga yordam beradi. Davom etishdan oldin, o'quvchi Yuhanno 4:1-42 ni o'qishi kerak. Samariyalik ayol, Rabbimiz uning o'tmishini fosh qilganda, bu ikki raqib din o'rtasidagi muammoning markazini kesib tashlagan juda provokatsion va o'tkir bayonot bilan javob berdi. U dedi: "Ota-bobolarimiz Xudoga bu tog'da sajda qilar edilar. Ammo sizlar — yahudiylar esa Xudoga sajda qilinadigan joy Quddusda, deysizlar" (Yuhanno 4:20). Aslini olganda, u Xudoga qaysi joyda va qanday odatlar bilan sig'inishimiz kerakligini so'raydi. Bu masala bugungi kunda ham madaniyatlararo missiyalarning diqqat markazida bo'lib qolmoqda. Isoning javobi hayratlanarli, urf-odatchilar uchun asabiylashmaydi va yahudiy bo'lmaganlarni chiroyli tarzda ozod qiladi: "Ey ayol, Menga ishongin, shunday vaqt keladiki, o'shanda osmondagi Otaga na bu tog'da, na Quddusda sajda qilasizlar. Sizlar — Samariyaliklar kimga sajda qilayotganingizni bilmaysizlar, biz esa kimga sajda qilayotganimizni

bilamiz. Chunki najot yahudiylardan keladi. Ammo shunday vaqtlar keladiki, haqiqiy sajda qiluvchilar Otaga Ruhda va haqiqatda sajda qiladilar. Bunday vaqt keldi ham! Ota shu yo'sinda O'ziga sajda qiluvchilarni izlaydi. Xudo Ruhdir, Unga sajda qiluvchilar ham Muqaddas Ruh boshchiligida, haqiqatni bilgan holda sajda qilishlari lozim" (Matto 4:21-24). Uning javobi juda Jasur, ezuvchi va fosh qiluvchi edi. Xushxabar, Shohlikning Xushxabari, yahudiylarning madaniy aloqalaridan ozod qilinishi kerak edi. Iso O'zining "Quddusda emas" degan Jasur so'zlari bilan, Xudoning Shohligini Muso bergan yahudiylarning marosim qonunlariga bog'laydigan urf-odatlarining madaniy aloqalarini uzdi. Boshqa parchalardan bilamizki, yahudiy ibodatxonasi vayron bo'lishi kerak edi (Matto 24:2; Mark 13:2). Iso Quddusning vayron qilinishi haqida ham bashorat qilgan (Luqo 13:35). Agar Iso kelajakda yanada chiroyli narsa haqida kattaroq tasavvurga ega bo'lmaganida edi, bu ishonchsiz zulmatning surati bo'lar edi. Lekin U oxirzamonning ulug'vorligi va vahiyini ro'yobga chiqarish yo'lida sodir bo'ladigan hayratlanarli narsalarni ko'ra oldi. Iso bu samariyalikka bir nechta ajoyib so'zlarni aytdi. Uning ijobiy da'volarining kuchi hayratlanarli edi: "Siz Otangizga sajda qilasiz". Niyatda ham, mazmunda ham, yangi g'oya. U shaxsan chinakam topinish tajribasiga ega bo'lardi va uning topinish maqsadi esa, unga Ota sifatida ochib bergan tirik, haqiqiy Xudo bo'lardi. Bu har kimning e'tiborini tortadi, ayniqsa siz ilgari hech qachon Xudoni Otangiz deb o'ylamagan bo'lsangiz. Aytgancha, butun Islomda Xudo bizning Otamiz, degan so'z yo'q. Bu "Ota" so'zini qo'llashning zarbasi musulmon uchun samariyaliknikidan ko'ra kuchliroq bo'lar edi. Keyingi lahzada U samariyaliklar dini uchun har qanday qonuniylik imkoniyatini chetga surdi. U bugungi kunda Xudo yuksak va mutlaq yuqori, Uni bilish mumkin emas va bizdan mutlaqo farqli deb da'vo qiladigan millionlab musulmonlar bilan gaplashishi mumkin. Iso ayolga hech qanday shubhasiz aytdi: "Sizlar — Samariyaliklar kimga sajda qilayotganingizni bilmaysizlar, biz esa kimga sajda qilayotganimizni bilamiz. Chunki najot yahudiylardan keladi." (Yuhanno 4:22). Iso Ibrohim, Ishoq, Yoqub, Yahudo, Dovud va oxir-oqibat Xudoning o'g'li Isodan kelgan Xudoning yagona qutqarish rejasini namoyish etdi. Ammo Iso bu ayolning Xudoning Shohligida qayta tug'ilishini va uning ruhi Ruhda va haqiqatda Xudoga sig'inishiga to'sqinlik qiladigan har qanday narsadan tozalanishini xohladi. Oxir-oqibat, U uning Xudoning Ruhi va Haqiqati bilan to'ldirilishini xohladi. U bilan suhbatining boshida, agar unga taklif qilgan narsadan ichsa, U unga "Hayotbaxsh suv" ni va'da qildi. Keyinchalik Yuhanno Xushxabarida Iso bu "Hayotbaxsh suv" hali berilmagan Muqaddas Ruh ekanligini tushuntirdi (Yuhanno 7:38, 39). Qanday ajoyib sevgi - U unga Muqaddas Ruhni bermoqchi edi! Ko'proq ochiqliklar. Xudo "izlovchi Ota"dir. U samariyalik ayolni qidirayotgan edi. Uni topish uchun Isoni yubordi! Buni anglagan zahoti, keyingi so'zlar qidiruvchi olovdek yangradi: "Xudo Ruhdir, Unga sajda qiluvchilar ham Muqaddas Ruh boshchiligida, haqiqatni bilgan holda sajda qilishlari lozim" (Yuhanno 4:24). Sajda qilish tog'ga bog'liq emas. Sajda qilish xalqqa bog'liq emas. Sajda qilish - bu Xudo va Muqaddas Ruhning ruhi, kuchi va energiyasiga

sig'inishga tayyor bo'lgan odam o'rtasidagi bevosita tajriba. Sajda qilish - bu haqiqatga bo'lgan bir fikrli va ehtirosli tashnalik, o'zi haqidagi haqiqat bilan to'g'ri yuzma-yuz bo'lish va yo'l, haqiqat va hayot bo'lgan dunyoning Najotkori Iso Masih bilan kuchli, o'zgartiruvchi uchrashuvdir. Ushbu mulohazalarning oqibatlari shundan beri institutsional din asoslarini larzaga keltirdi. Xudoga sajda qilishda bo'sh, ikkiyuzlamachilik marosimi yoki sinkretizm bo'lmaydi. Xudo yahudiylar topinishining madaniy ifodasini mutlaqlashtirishdan O'zini tiydi va xuddi shu zarba bilan "na bu tog'da, na Quddusda" xuddi shunday harakat qiladigan har qanday boshqa madaniyat vakillari uchun, eshikni yopdi (Yuhanno 4:21). Bu Ma'bad vayron bo'lishi kerak edi. Yahudiylar ham, samariyaliklar ham va boshqa hech kim haqiqatni eski meshlarda saqlay olmaydi. "Xudo Ruhdir, Unga sajda qiluvchilar ham Muqaddas Ruh boshchiligida, haqiqatni bilgan holda sajda qilishlari lozim." (Yuhanno 4:24). Bu biz sajda qiladigan madaniy shakllar haqida nimani anglatadi? Biz bu savolga tez orada javob berishga harakat qilamiz. Bu najot yahudiylar orqali kelmagan yoki Ma'bad va Quddus tushunchasini qachondir unutish kerak degani emas. Xudo najotning ildizi, vaqt va fazoda ekanligini tasdiqladi. Xudoning buyuk qutqaruv harakati, Iso Masihning xochga mixlanishi, Isoning yerdagi hayotida ma'lum bir vaqtda va ma'lum bir joyda - qadimgi Quddus devorlari tashqarisida sodir bo'lgan. Iso najot g'oyasini tarixdan olib tashlamoqchi emas edi. Ushbu sohalarida e'tirof etilgan ideallar ham unutilmaydi; balki ular universallashtiriladi.

Ma'badni Umumlashtirish

Xudo O'z iqtisodiyotida Ma'bad va Quddusning ahamiyatini saqlab qoldi, mustahkamladi va ha, universallashtirdi. Bu havoriy Pavlusga, ma'lum darajada Butrusga va nihoyat Yuhannoga Ma'bad va Quddus shahrining asl ma'nosi to'g'risida alohida tushuncha berildi. Pavlus Efesliklarga yo'llagan maktubida bizning fuqaroligimiz haqida gapirar ekan, Ma'bad toshlardan emas, balki odamlardan iborat deb ta'riflaydi: "Demak, sizlar endi begona ham, kelgindi ham emassizlar, balki Xudoning aziz xalqi qatoridasiz, Uning xonadoni a'zosi bo'ldingizlar. Sizlar xuddi bir binodaysizlar. Bu binoning asosi havoriylaru payg'ambarlardir. Binoning tamal toshi esa Iso Masihning O'zidir. Bu imorat Rabbimiz Iso Masih orqali bir bo'lib, yuksalib boradi va Unga bag'ishlangan muqaddas ma'bad bo'ladi. Iso Masihga tegishli bo'lganingiz uchun sizlar ham bu imoratning bir qismisiz. Bu imoratni Xudoning Ruhi O'ziga maskan qilib oladi" (Efesliklar 2:19:22). Butrus bu tasvirga quyidagicha qo'shimcha qiladi: "Insonlar rad etgan, lekin Xudo qimmatbaho deb tanlagan tirik toshga — Rabbimiz Isoga yaqinlashinglar. Shunda o'zlaringiz ham tirik toshlarday bo'lasizlar. Xudo sizlardan ruhiy ma'bad barpo etadi" (1 Butrus 2:4, 5). Bu ikki parcha birgalikda ma'naviylashtirilgan Ma'badning go'zal transsendental tasvirini taqdim etadi - endi sovuq, jonsiz bino emas; endi u tirik, inson toshlaridan iborat tirik Ma'baddir. Ushbu tasvir o'zining hajmi va ko'lami bilan hayratlanarli. U har bir asrdan va

dunyoning har bir burchagidan kelgan imonlilarni o'z ichiga oladi - Xudoning tirik Ruhi uchun uy. Xudoning O'zi bizning o'rtamizda bo'ladi. Isoning eski Ma'bad vayron bo'lishi haqida gapirishi, ajablanarli emas; U har doim va har joyda tiklangan farzandlari o'rtasida abadiy tirik uy—Xudoning qutqaruvchi asarining tugashi - buyuk Ma'bad haqida bilar edi. O'rtada Xudo bilan tirik Ma'bad.

Quddusni Universallashtirish

Pavlus yerdagi va samoviy ikki Quddus haqida yozar ekan, hali ham Quddus ramzi bo'lgan Qonunni o'sha paytdagidek bajarishga harakat qilayotgan Galatyaliklarga shunday yozgan: "Samoviy Quddus esa ozoddir: u bizlarning onamizdir!" (Gal. 4:25, 26). Pavlus madaniy urf-odatlar to'plamiga ega bo'lgan Quddusga qamalib olishni istamadi. U ruhiy namuna, Xudo qoldirib ketmoqchi bo'lgan yerdagi namunadan ustun ekanligini ko'rdi. U, shuningdek, Xudoning Shohligi haqiqatan ham universal bo'lishi uchun, har qanday xalqning madaniy chegaralaridan tashqariga chiqishi kerakligini tushundi. Endi jismoniy Quddusga kelish shart emas edi. Shafoatchi - Podshoh Iso Masihning xizmatlari orqali to'g'ridan-to'g'ri Shohlik joyiga, osmondagi Xudoning taxtiga, samoviy Quddusga borish mumkin edi.

Sunnatni Universallashtirish

Yahudiy xalqi uchun boshqa muhim masalalarni, ular muhokama qilmaslikka qaror qilgan masalalarni ko'rib chiqsak, xuddi shu tamoyillar amal qilishini ko'ramiz. Sunnat ruhanlashtirilgan edi. Pavlus Filippidagi jamoatga shunday yozgan: "Axir, ular emas, biz haqiqiy sunnat qilinganmiz, chunki biz Xudoning Ruhi yordamida sajda qilamiz. Biz Iso Masih bilan maqtanamiz, insoniy xususiyatlarimizga ishonmaymiz" (Filippiliklar 3:3) Kolosadagi jamoatga u shunday deb yozgan edi: "Masih orqali sizlar sunnat qilindingiz, bu jismoniy sunnat emas, balki Masih orqali qilinadigan sunnat, ya'ni gunohkor tabiatning kesib tashlanishidir. Suvga cho'mdirilish orqali Masih bilan birga ko'mildingiz. Masihni o'likdan tiriltirgan Xudoning qudratiga bo'lgan imoningiz tufayli Masih bilan birga tirildingiz." (Kolosaliklar 2:11, 12) Sunnat jismoniy sohadan olib tashlangan va endi universaldir, shuning uchun ham erkak, ham ayol uchun amal qiladi, lekin, albatta, sof ruhiy ma'noda. Uning ma'nosi endi suvga cho'mish bilan ramziy ma'noga ega bo'lgan va unga singib ketgan hamma narsada mavjud.

Isroil Tushunchasini Universallashtirish

Hatto "Isroil" so'zi ham endi universal bo'lib qoldi. Pavlus Efesdagi jamoatga shunday deb yozgan: "O'sha paytda sizlar Masihni bilmas edingizlar, Isroil xalqiga tegishli emasdingiz. Xudoning Isroil xalqi bilan tuzgan ahdlariga va bergan va'dalariga begona bo'lib, bu dunyoda umidsiz va Xudosiz yashar edingiz." (Efesliklar 2:12) va: "sizlar endi begona ham, kelgindi ham emassizlar, balki Xudoning aziz xalqi qatoridasiz, Uning xonadoni a'zosi bo'ldingizlar" (Efesliklar 2:19). Pavlus

Galatiyadagi jamoatlarga bergan so'nggi xayrlashuv so'zida shunday so'zlarni yozgan edi: "Bu qoidaga ko'ra, yashayotganlarning hammasiga, ya'ni Xudoning haqiqiy xalqiga tinchlik va marhamat yor bo'lsin!" (Galatiyalik 6:16). Ruhiy ma'noda, biz hammamiz hozir "isroilliklar"miz, so'zning haqiqiy (siyosiy bo'lmagan, madaniy bo'lmagan, irqiy bo'lmagan) ma'nosida. Agar siz Yoqubning tun bo'yi Xudo bilan kurashganini va Xudo uni marhamatlamagunicha qo'yib yubormaganini eslasangiz, Xudo Yoqubga "Isroil" nomini berganini eslaysiz, chunki u Xudoni mag'lub etgan va endi "Xudo bilan shahzoda" edi ("Isroil" so'zining asl ma'nosi). Demak, haqiqiy isroillik bo'lish irqiy ohanglarni anglatmayadi, aksincha Rabbimiz Iso Masihga ishonish orqali Xudoning xonadoniga qo'shilganligini anglatadi.

Xudoning Shohligini Universallashtirish

Biz allaqachon Iso Xudoning Shohligini tanishtirish uchun kelganini ta'kidlagan edik ("Tavba qilinglar, chunki Osmon Shohligi yaqinlashdi" (Matto 4:17). Biz Iso uni hokimiyatni, hududni, politsiyani va harbiy kuchlarning barcha tuzoqlari bilan siyosiy, yerdagi shohlikka aylantirish niyatida emasligini, bilib oldik. U Shohlik tushunchasini ruhiylashtirdi: "Mening Shohligim bu dunyodan emas" (Yuhanno 18:36). Erkaklar va ayollar endi Quddusda Xudoga topinishlari kerak emas edi; ular hamma joyda Unga ruhda va haqiqatda topinishlari mumkin. Masihiylik ruhiy va universal bo'lishi kerak edi. Odamlar hamma joyda «ruh va haqiqat»da Unga sajda qilishlari kerak. Shuning uchun, amalga oshirilgan bashorat oqimida, dastlab yahudiy bo'lgan urf-odatlar, masalan, sunnat, Isroil Hamdo'stligida fuqarolikni tushunish (hozir Xudoning Shohligi deb ataladi) va hatto Quddusning Xudo hukumati uchun kuch joyi sifatidagi g'oyasi, endi ruhiy va hamma uchun ochiq bo'lib qoldi. Yahudiylarning eksklyuzivligi aql bovar qilmaydigan universallikka yo'l ochdi. Xudo Shohligidagi fuqarolik, Isoni qonuniy Shoh deb tan olganlarning barchasiga tegishli bo'ladi. Uning hukmronligi kuch yoki qo'rquvga asoslangan shohlik ustidan emas, balki sevgi bilan berilgan inson qalblari ustida bo'lishi kerak edi. Iso Osmon Shohligi qanday ekanligi haqida bir nechta misollar keltirgan. U, bu tuz kabu (Mat. 5:13) yorug'lik kabi (Mat. 5:14) va xamirturush (Matto 13:33) kabi ekanligini aytdi. Ushbu tasvirlar tuzning tozalaydigan va saqlaydigan tasvirlarini uyg'otadi; zulmatni tarqatadigan va dushman dunyo orqali xavfsiz yo'lni ko'rsatadigan yorug'lik; va butun massasini singdiradigan va o'zgartiradigan xamirturush. Ularning har biri jimgina, kuchsiz va shov-shuvsiz ishlaydi, lekin shubhasiz o'z maqsadini bajaradi. Har qanday tushunmovchilikka yo'l qo'ymaslik uchun, Iso oxirgi kungacha har qanday qaror qabul qilishda kuch ishlatishni qat'iyani taqiqladi. Yaxshi urug' va begona o'tlar haqidagi masalda (Matto13: 24-30, 37-43), yaxshi urug' "Osmon Shohligining odamlari", begona o'tlar esa "yovuz shaytonning odamlaridir" degan ma'noni anglatadi. Iso shogirdlarini begona o'tlarni yulib olishga urinmasliklari haqida ogohlantirdi. Bu kuch ishlatishni anglatadi. Asr oxirida farishtalar bu ishni qilishadi.

Shohlik va madaniyat

Bularning barchasining masihiy missiyasiga ta'siri, haqiqatan ham chuqurdir. Ma'badni, Quddusni, Isroil fuqaroligini, sunnatni va hatto Xudoning Shohligini ruhlantirib, Iso bu haqiqatlarning har birini yahudiylarning madaniy bog'lanishidan ozod qildi. Iso Ota Unga hech qanday mutlaq topinishsiz, ruhda va haqiqatda topinadiganlarni qidirayotganini aytganida, Iso xushxabar - Xudoning Shohligi haqidagi xushxabar o'zi bilan shohlikning kaliti sifatida—hamma joyda tarqalishi mumkinligini nazarda tutgan. Unga har qanday til, qabila, xalq va millatdan kelgan erkaklar va ayollar hamma joyda javob berishlari mumkin (Vahiy 5: 9), o'zlarining madaniy uslubida va bu ibodat ruh va haqiqat bo'lishi sharti bilan. Masih universal masihiylik madaniyatiga mutlaq ifoda bermadi. Masihiy Masihning Shohligi haqidagi Xushxabarning mohiyatini yetkazishi va yangi tavba qilinganlarga bu ta'limotga o'zlarining madaniy sharoitlariga mos keladigan tarzda javob berishga imkon berishi kerak. Shuning uchun, masihiylar faqat ruhiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun - yangi tavba qilinganlarning qalbida Masihning Shohlik hukmronligini o'rnatish uchun borligini tushunishlari kerak. Buning natijasi Iso tomonidan o'rgatilgan barcha tamoyillar va qadriyatlarni aks ettirishi kerak, lekin u o'zga kishining madaniyatiga xos bo'lishi mumkin bo'lgan sajda qilish, kiyinish, ovqatlanish yoki minglab boshqa narsalarni qilish kerakligini ko'rsatmaydi. Masihiylik harakatini va jamoatning turli mamlakatlarda, turli xil madaniy sharoitlarda qanday ekilganligini o'rganib, biz ko'plab missionerlar o'z madaniyatini xushxabarning mohiyatidan ajrata olmaganliklarini juda og'riq bilan kuzatdik. Ular qanchalik xushmuomala bo'lishmasin, ular beixtiyor o'zlarining madaniy shakllarini Xushxabar xabariga bog'lab, qandaydir sinkretizmga tushib qolishdi. Najot topish uchun yangi tavba qilinganlar nafaqat Iso Masihning Xushxabariga ishonishlari kerak edi, bu albatta zarur edi, balki hamma narsani missioner qilgan yoki o'rgatgandek qilishlari kerak edi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, missionerlar yangi imonlilarga o'zlarining madaniy amaliyotlarini yuklashdi va shu tariqa buning yagona masihiy yo'li ekanligi haqidagi noto'g'ri fikrni tarqatdilar.

Islom Madaniy Imperializm Sifatida

Muhammad va uning izdoshlari, Qur'on materiallaridan va *Hadisda* qayd etilgan Muhammadning xatti-harakatlaridan umumbashariy qonun chiqarishga harakat qilganlarida, aynan mana shu xatoga yo'l qo'yishgan. Izchil musulmonlar o'sha paytda ham, hozir ham Muhammad tomonidan namuna bo'lgan VII asr arab madaniyatining bu qismini mutlaqlashtirishga harakat qilmoqdalar. Sodiq Islom, Xushxabar erkinligidan farqli o'laroq, Islom va madaniyat masalasida qat'iy pozitsiyani egalladi. Muhammad uning so'zlari butun insoniyat uchun majburiy deb hisoblagan. U hatto Qur'on so'zlariga ko'ra to'liq hayotini qanday o'tkazish kerakligi haqidagi madaniy ifodani modellastirgan. Qur'onda nafaqat uning hikmatli so'zlari, balki uning barcha so'zlari va xatti-harakatlari barcha musulmonlar uchun normativ bo'lib qoldi. Bu,

avvalo, *Hadislarda* mustahkamlangan, keyin esa *Shariatda* rasmiylashtirilgan. Muhammadning vakillik madaniy turmush tarzi, ya'ni VII asrdagi arab madaniyati modeli butun insoniyat uchun (musulmonlar ongida) majburiy bo'lib qoldi. musulmonlar Xudoning Shohligi g'oyasi bilan nima qilganliklari bugungi kunda masihiy xizmatchilar uchun juda muhimdir. Xudoning Shohligi Qur'onda bir necha bor tilga olingan. Mavlono Muhammad Ali Qur'onning birinchi bobini sharhlar ekan, shunday dedi: "Oxirida [masihiyga] Xudoning Shohligi kelishi uchun duo qilishga buyurilgan bo'lsa, musulmonga esa o'z o'rnini allaqachon kelgan bu Shohlikdan izlash buyurilgan. Shubhasiz, payg'ambarning [Muhammadning] kelishi haqiqatan ham Iso o'z izdoshlariga va'z qilgan, Xudo Shohligining kelishi ekanligiga ishora qiladi (Mark 1:15) (Ali 1973:1, 2). Bu shunchaki Maulano Muhammad Alining o'z g'oyasi va Qur'onda bu haqda hech narsa aytilmagan. U Iso o'z kunlarida shohlikni haqiqatan ham taqdim etganini, Shohlik hozir imonlilar Masihiylarining hayotida haqiqat ekanligini va Iso Masihning ikkinchi kelishi bilan u to'liq yakunlanib, ko'rinadigan tarzda namoyon bo'lishini o'tkazib yubordi. Aksariyat musulmonlar Xudoning Shohligi Islom ekanligiga ishonishsa-da, Qur'on Shohlikning kelajakda amalga oshishiga ishora qiladi. 22:56-oyatda o'qiyamiz: "U kunda podshohlik (yolg'iz) Allohnikidir. U zotning O'zi ular o'rtasida hukm qilur. Bas iymon keltirgan va yaxshi amallar qilgan zotlar noz-ne'matlarga (to'la) jannatlardadirlar." Bu yerda Xudoning Shohligi Muhammad tomonidan idrok qilinganidek, jannat mukofotlariga ishora qilgandek tuyuladi. Qur'onda shunday bob borki, u aslida "Mulk" deb ataladi (67-sura). M. M. Alining ushbu bobga bergan izohi, yana ochib beradi: Bu yerda shohlik Allohning qo'lida ekanligi va u hamma narsaga qodir, degan gap haqiqatan ham Allohning saltanati bo'lgan Islom saltanatining barpo etilishi haqidagi bashoratli bayonotga o'xshaydi. Bu Iso Masihning aytganlari orqali aniq bo'ladi: "Xudoning Shohligi sizlardan tortib olinadi va Shohlik uchun hosil etishtiradigan odamlarga beriladi." [Matto 21:43] (Ali 1973:1080). Ali, Iso yahudiylarga gapirgan va ularga Shohlik ulardan tortib olinib, g'ayriyahudiylarga, ya'ni Masihning izdoshlari bo'ladigan g'ayriyahudiylarga berilishini aytganini, butunlay o'tkazib yubordi. Ba'zi musulmon yetakchilari Qur'onda Xudoning Shohligi nimani anglatishi haqida o'z fikrlarini bildirishgan. Jumladan, marhum Mavlono Abul Ala Maududiydan uning ta'rifi so'ralganda, u: "Xudoning Shohligi osmondagi kabi yerda ham Islomdir", dedi. 1985 yil iyun oyida men Filippin universiteti qoshidagi Islom instituti direktoridan Xudoning Shohligi nima deb o'ylaysiz, deb so'raganimda, u shunday javob berdi: "Bu savolni hali hech kim menga bermagan edi. Menimcha, bu Islom qonunlarini butun dunyoga tatbiq etishni anglatadi".

Shohlik va Masihiy Xizmatchi

Xudo Shohligining yuqoridagi Islomiy ta'riflaridan birini qabul qilgan musulmonlar uchun, masihiy xizmatchi Shohlik, Rabbimiz Iso tomonidan qanday

taqdim etilganligini sabr - toqat bilan ko'rsatishi va uning ruhiy mohiyatini barcha insoniyat madaniyati o'rtasida xamirturush vazifasini bajarishi va qanday qilib to'liq yakunlanishini tushuntirishi kerak. Aslida, ko'pchilik musulmonlar Xudoning Shohligi nima ekanligini bilishmaydi. Ular uchun madaniyatni qamrab oladigan va o'zgartiradigan ruhiy olam haqidagi ta'limot, qaerga bormasin, toza havo nafasi yoki xavfli tahdid sifatida qabul qilinadi. Shuning uchun masihiy xizmatchi nafaqat "Xudoning Shohligi" va "Shohlik haqidagi Xushxabar" nimani anglatishini tushunishi, balki bu ta'limotni u yoki bu madaniyatga bog'lamasdan aniq o'rgata olishi ham muhimdir. Xudo Shohligining o'ziga xos xususiyati uning biron bir o'ziga xos madaniy shakllar tomonidan tan olinishi emas, balki Shohlikning fuqarolari Otaga ruhda va haqiqatda, Iso Masih bilan yagona umuminsoniy Shoh sifatida topinadiganlardir. Musulmonlar orasida yashayotganda, masihiylar to'rt omilni yodda tutishlari kerak. Birinchidan, Xudo bizga dunyoni boshqarish qobiliyatini berdi – bu biz bir-birimiz bilan yashaganimizda yaratilishning yaxshi boshqaruvchisi bo'lish uchun tizimlarni ixtiro qilish. Bu muqarrar ravishda biz madaniyat rivoji deb ataydigan narsaga olib keldi. Biz barcha madaniyatlar Ibtido 1:26-28 dagi madaniy mandatga javoban insonlar tomonidan yaratilganligini tushunishimiz kerak. Ikkinchidan, Adan bog'ida erkak va ayol gunoh qiiganidan beri, madaniyat muqarrar ravishda bu yiqilgan holatni aks ettiradi. Uchinchidan, Xudo insoniyatni Bobil minorasida hukm qilgan paytdan beri (Ibtido 11:1-10), Xudo yangi tillar va madaniyatlarning tug'ilishiga sabab bo'lganida, madaniyatlararo muloqot muammolari muqarrar edi. To'rtinchidan, bu dunyodagi barcha etnolingvistik guruhlarini o'rgatishni buyurgan Xudo, najot haqidagi xabarni "madaniyatdan tashqari" haqiqat deb hisoblash mumkin bo'lgan, ya'ni har bir insoniyat madaniyatida tinglovchilarga yetkazilishi mumkin bo'lgan tarzda ishlab chiqqan. Hozircha biz Shohlik haqidagi Xushxabar kimningdir madaniyatiga qanday bog'liqligini batafsil muhokama qilmadik. Keling, ushbu savollarning ba'zilariga murojaat qilaylik.

20 BOB

Musulmonlar uchun xizmatkor

"Men qul emas, erkin inson bo'lsam—da, hammaga qulday xizmat qildim" (1 Korinfliklar 9:19).

Oldingi bobda biz Xushxabar qanday qilib yahudiylarning madaniy qulligidan ozod qilinganiga e'tibor qaratgan edik. Xudoning Shohligi, Ma'bad, Quddus, Sunnat va Isroil birligidagi fuqarolik haqidagi asosiy mavzular ruhanlashtirdi. Xudoning xizmatchisi, birinchi navbatda, "qonunlar"ga rioya qilishning ma'lum bir madaniy usullari to'plami bilan emas, balki "Ruh va Haqiqat" bilan tavsiflanishi kerak edi. Albatta, bu tub yangilikka asos solgan Rabbimiz Iso edi. Bu Xushxabarni har qanday madaniy kelib chiqishi bo'lgan odamlar orasida yahudiy madaniy shakllarini yuklamasdan erkin tarqalishiga imkon berdi.

Iso O'zidan Voz Kechdi

Ishonchim komilki, Iso havoriy Pavlus uchun o'zining ajoyib xizmatida o'ylashi va harakat qilishi mumkin bo'lgan, hamma narsada namuna bo'lgan. Keling, Pavlusning Iso haqidagi asosiy oyatlaridan birini ko'rib chiqaylik. Bir qarashda, Pavlus Filippidagi jamoatdagi janjallashayotgan bir juft xonimga xat yozayotganga o'xshaydi. Shu bilan birga, u ularni kamtarlikka chaqirdi va o'z fikrini isbotlash uchun "kenoz" yoki "voz kechish" deb atalgan parchani keltirdi: Sizning munosabatingiz Iso Masihniki bilan bir xil bo'lishi kerak: "Fikr—zikringiz Iso Masihnikiday bo'lsin. Iso Masih Xudoning tabiatiga ega edi, shunda ham U Xudo bilan tengligini mahkam tutmadi. Aksincha, U bu ulug'vorlikdan voz kechib, qul tabiatiga kirdi, inson bo'lib tug'ildi. U inson qiyofasida yashab, O'zini past tutdi. Itoatkor bo'lib, hatto o'limga, xochdagi o'limga ham rozi bo'ldi" (Filippiliklar 2:5-8). Ha, bu kamtarlik haqida. Bunday kamtarlikning oqibatlari juda qiziq. Iso Xudoning barcha imtiyozlaridan voz kechdi va O'zidan voz kechdi - "O'zini past tutdi". Iso nima bo'lishidan qat'iy nazar O'zining samoviy madaniyatini ushlab turishi mumkin edi, lekin U bunday qilmadi. U O'zini past tutib, falastinlik, oromiy tilida so'zlashuvchi, Galiley yahudiylarining madaniy shakllarini qabul qildi. U O'zi yuborilgan xalqning madaniyatiga to'liq kirdi. U samoviy imtiyozlaridan birortasini ushlab turmadi. U O'z xalqining dunyosiga chinakam kamtarlik bilan kirdi. Isoning kamtarligi bugungi kunda bizning oramizda kam uchraydigan fazilatdir. Biz odatda chuqur vatanparvarimiz, vatanimiz uchun kurashishga tayyormiz va odatda o'zimizni boshqa etnik-lingvistik kelib chiqqan odamlaridan yaxshiroq deb hisoblaymiz. Bizda bunday g'urur ifodasi uchun so'z bor - etnosentrizm. Bu irq va madaniyatning faxridir. Masihiy xizmatchi uchun bu, xushxabarni boshqa madaniyatli odamlarga yetkazishga urinishda to'siq bo'ladi. Bu, ayniqsa, ikki madaniyat o'rtasida qarama-qarshilik yoki raqobat hissi mavjud bo'lsa, to'g'ri keladi. Iso butunlay boshqacha edi. U qayta-qayta boshqa madaniyat vakillariga murojaat qildi: Rim yuzboshi, samariyalik moxov, siro-finikiyalik ayol, gaderinlik

jinga chaligan odam va yunon tadqiqotchilariga murojaat qildi. U ma'badni yollanma pul almashtiruvchilardan tozalaganda, "G'ayriyahudiylar hovlisini" tozalab, uni barcha G'ayriyahudiylar uchun ochdi. Bu U O'z xalqini mensimagani emas, chunki U yahudiy moxovlarga, yahudiy jinga chalinganlarga, yahudiy kasallarga va yahudiy fohishalarga rahm-shafqat ko'rsatdi. Uning sevgisi universal edi. Shunday qilib, U etnosentrik odamlar "dunyoning diniy-madaniy moxovlari va gunohkorlari" deb ataydigan narsalarni - yahudiy bo'lmagan xalqlarni o'z ichiga oladi. Iso nafaqat O'zini O'z xalqining yaxshi rivojlangan noto'g'ri qarashlaridan xalos qildi, balki U hatto O'zining oilaviy rishtalari Uning xizmat hissini va Xudoning o'g'li yoki qizi bo'lish, nimani anglatishini tushunishning asl mohiyatini buzishiga yo'l qo'ymadi. Olomon Undan qilayotgan ishini to'xtatib, olomon orasidan Uning oldiga o'tishga urinayotgan onasi va akalari bilan uchrashishga undashdi. U o'girilib so'radi: "Mening onam kim? Ukalarim kim? So'ng qo'li bilan shogirdlarini ko'rsatib, dedi: — Mana, Mening onam va ukalarim! Osmondagi Otamning irodasini bajo keltirganlar Mening ukam, singlim va onam bo'ladi." (Matto 12:48-50). Xudoning oilasiga mansublikning yagona belgisi osmondagi Otaning irodasini bajarish edi.

Pavlusning Umumiy Sevgi haqidagi tushunchasi

Pavlus, Rabbiyning barcha xalqlarni qamrab olishga intilayotganini yaxshi tushundi. U shunday deb yozgan edi: "...najotkorimiz Xudoga maqbuldir. U hamma insonlarning najot topishlarini va haqiqatni bilib olishlarini istaydi." (1 Timo'tiy 2:3, 4). Shuni yodda tutishimiz kerakki, Iso buni amalga oshirish uchun O'zidan voz kechgan. U xochgacha O'zini inkor etishni ko'rsatdi. Bu o'z-o'zini inkor etish nafaqat qulayliklardan voz kechish, balki sevgining ijobiy ifodasi - dunyoga, U O'zini bergan odamlarning madaniyatiga (uning asiriga aylanmasdan) kirish edi. Ammo Iso odamlarning urf-odatlari Xudo Kalomining ma'nosini inkor etayotganini aniqlagan joyda, U bunga qarshi chiqdi: "Shunday qilib, sizlar o'z an'analaringiz uchun Xudoning Kalomini mensimaysizlar" (Matto 15:6). Shuning uchun biz muvozanatni topishimiz kerak. Bu tamoyillarni ishlab chiqish, xizmatlarning buyuk kashshofi Pavlusga topshirilgan edi. Bir vaqtlar, deyarli tasodifan, u bizga Korinfliklarga yozgan birinchi maktubining o'rtasida o'zining "missionerlik metodologiyasi bo'yicha ko'rsatma qoidalarini" bergan. Quyidagi xatboshi ushbu qoidalarining kuchli xulosasidir: Men qul emas, erkin inson bo'lsam—da, hammaga qulday xizmat qildim. Yanada ko'proq odam Isoning shogirdi bo'lsin deb, shunday qildim. O'sha maqsadimni ko'zda tutib, yahudiylar uchun yahudiyday bo'ldim, Musoning qonuniga tobe bo'lmasam—da, bu qonunga tobe bo'lganlar orasida xuddi ularday yashadim. Musoning qonunini bilmaganlar orasida bo'lganimda, ular ham Isoning shogirdlari bo'lsin deb, xuddi shularday yashadim. To'g'ri, men Xudoning qonunidan ozod emasman, Masihning amrlariga tobeman. Zaif insonlar ham Isoni tanisinlar deb, ularning orasida bo'lganimda zaif insonday bo'ldim. Hech bo'lmasa ba'zilar qay yo'l bilan bo'lsa—da, qutqaray deb, hammaga hamma narsa bo'ldim. Men bularning hammasini Xushxabarni yoyish niyatida qilyapman, toki Xushxabar keltiradigan qut-barakalardan bahramand

bo'lay. (1 Korinfliklar 9:19-23). Keling, ushbu parchadan imkon qadar ko'proq g'oyalarni olish uchun vaqt ajrataylik. Avvalo, ushbu matnning asosiy g'oyasini ko'rib chiqaylik: "Men qul emas, erkin inson bo'lsam—da, hammaga qulday xizmat qildim." Bu Filippiliklarga Isoning "qul tabiatiga kirdi" haqidagi yuqorida keltirilgan oyatga juda qiziq o'xshashdir. Masih ham, Pavlus ham xushxabarni boshqalarga yetkazish uchun ixtiyoriy ravishda ko'p imtiyozlardan voz kechishdi. Masih Samoviy Otaning o'ng tomonidagi shohona mavqeidan voz kechdi; Pavlus farziylar orasida istiqbolli rahbar sifatidagi maqomini tark etdi. Isoning O'zi shunday degan: "Axir, Inson O'g'li ham O'ziga xizmat qildirish uchun emas, balki O'zi boshqalarga xizmat qilish va O'z jonini fido qilib, ko'plarni ozod qilish uchun kelgan." (Mark 10:45). O'z navbatida Pavlus ham o'zi g'alaba qozonmoqchi bo'lgan odamlarning xizmatkori bo'lishdan boshqa iloji yo'qligini his qildi. Rabbimiz va birinchi missionerimiz Pavlus kabi musulmonlar bilan ishlashga kirishganimizda, biz o'zimizdan voz kechishni o'rganishimiz va biz zabt etmoqchi bo'lgan musulmonlarning xizmatkori bo'lishimiz kerak. Pavlus ham "hech bo'lmasa" g'alaba qozonish haqida yozgan. Bu, uning maqsadiga aylangan odamga, nima qiladi? Avvalo, bu vazifani bajarish uchun so'nmas g'ayratni keltirib chiqaradi. Bu, shuningdek, "hech bo'lmasa" g'alaba qozonish uchun nima ishlayotganini aniqlash uchun sizni tajriba qilishga majbur qiladi. Siz novatorga aylanasiz. Eski madaniy yo'llaringizga amal qilishning o'rniga, siz yangi do'stlaringiz dunyosiga kirishni va ularga Iso Masih va Uning Shohligi haqidagi Xushxabarni qanday qilib samaraliroq yetkazishni o'rganishni xohlaysiz. Pavlus shunday deb yozgan edi: "O'sha maqsadimni ko'zda tutib, yahudiylar uchun yahudiyday bo'ldim, Musoning qonuniga tobe bo'lmasam—da, bu qonunga tobe bo'lganlar orasida xuddi ularday yashadim" (1 Korinfliklar 9:20). Pavlusning hayotida bunga ikkita aniq misol bor. Har safar yangi hududga kirganida, u birinchi navbatda yahudiylarga murojaat qildi. U sinagogalardan boshladi. U gapirish uchun o'z navbatini kutishi bilan, sajda qilish an'analarga mos keldi. U muayyan vaziyatda o'z fikrini ifodalashning eng to'g'ri usulini tanladi. Misol uchun, uning shogirdi Timo'tiyning onasi va buvisi yahudiy bo'lsa—da, u hech qachon sunnat qilinmagan edi. Pavlus bu masalani muhokama qilayotgan yahudiylarni ko'nglini olish uchun uni sunnat qildirdi (Havoriylar 16:3). Ikkinchi voqea Pavlus hayotining oxirida sodir bo'ldi. Quddusga so'nggi safari chog'ida muammo bo'lishini oldindan bilib, osiyolik yahudiylarni Qonunga rioya qilishiga ishontirish uchun, u Nosiralik va'dasini berdi: sochini oldirib, kuydiriladigan qurbonlik uchun pul berdi (Havoriylar 21:24-26). Bu Iso butun dunyoning gunohlari uchun xochda bir marta va abadiy o'lib tirilganidan so'ng, taxminan o'ttiz yil o'tgach sodir bo'ldi! Musoning qonunini bilmaganlar orasida bo'lganimda", deb yozgan Pavlus, "ular ham Isoning shogirdlari bo'lsin deb, xuddi shularday yashadim. To'g'ri, men Xudoning qonunidan ozod emasman, Masihning amrlariga tobeman (1 Korinfliklar 9:21). Pavlus yahudiylarning marosim qonuniga bo'ysunmaydigan g'ayriyahudiylar bilan yashash tarzini tubdan o'zgartira oldi. U boshqalarning yahudiy bo'lmagan imonlilarga

yahudiylarning marosim qonunlarini o'rnatishga urinayotganini ko'rib, ushbu pozitsiyani himoya qildi. Shunga qaramay, buning ikkita tasviri bor. Havoriy Butrus Antioxiyadagi butparast jamoatga tashrif buyurganida, u ularning madaniy turmush tarziga, ya'ni Quddusdan delegatsiya kelguncha moslashdi. Qonunga rioya qiluvchi masihiy yahudiylar kelishidan oldin, Butrus g'ayriyahudiylar bilan bemalol ovqatlanishni o'rgandi va sunnat kabi yahudiylarning har qanday odatlariga rioya qilishni talab qilmadi. Yoqubning odamlari kelganlarida, ular barcha imonlilar sunnat qilinishini talab qilishdi. Butrus ikkilanib turdi va keyin ularga qo'shilib, g'ayriyahudiy imonlilar qonunga, ayniqsa sunnatga rioya qilishlari kerakligini ta'kidladi. Pavlus buni ikkiyuzlamachilik deb atadi va Butrusga savol bilan murojaat qiladi: "...Mana siz yahudiy bo'la turib, yahudiylar kabi emas, g'ayriyahudiylarday yashayapsiz. Shunday ekan, qanday qilib g'ayriyahudiylarni yahudiylar kabi yashashga majbur qila olasiz?" (Galatyaliklar 2:11–14). Bu kelishmovchiliklar oxir-oqibat Havoriylar 15:1-29 da tasvirlangan Quddus Kengashiga olib keldi. Barcha pozitsiyalarni diqqat bilan muhokama qilib, Xudo nima qilayotgani haqidagi guvohliklarni tinglaganidan so'ng, muammoning ajoyib yechimi topildi. Yoqub ushbu qarorni sarhisob qildi: "Shuning uchun Xudoga yuz burayotgan g'ayriyahudiylarni qiyin ahvolga solib qo'ymasligimiz kerak" (Havoriylar 15:19). Keyinchalik, g'ayriyahudiy imonlilarga yo'llangan rasmiy maktubda rasmiy qaror quyidagicha ifodalangan: "Biz Muqaddas Ruh boshchiligida sizlarga quyidagi kerakli talablardan boshqa yukni yuklamaslikka qaror qildik: sizlar butlarga keltirilgan qurbonlikning go'shtini va qoni chiqarilmagan hayvonning go'shtini tanovul qilishdan hamda fahsh–zinodan o'zlaringizni tiyinglar" (Havoriylar 15:28, 29). Shunday bo'ldi. Butparastlarga nisbatan marosim qonunlari qo'llanilmasligi kerak edi. Faqat ikkita asosiy masala ularning axloqiy hayotining pokligi va Xudoga sodiqliklarining pokligi edi. Hech qanday axloqsizlik bo'lmasligi kerak. Butparast qurbonliklari bilan murosaga kelmaslik. Pavlus butun ishni muhrlab qo'ymoqchi bo'lgandek, G'ayriyahudiy bo'lgan Titusni Quddusga o'zi bilan olib borganida sunnat qilishiga qat'iy ruxsat bermadi (Galatyaliklar 2:3). Darhaqiqat, Galatiyada bo'lgan vaqtlarida ozodlik uchun kurashgan odamlar haqida gapirganda, Pavlus juda qat'iy pozitsiyani egalladi: "Biz esa, Xushxabarning haqiqati doimo sizlar bilan bo'lsin deb, ularga zarracha ham yon bermadik" (Galatyaliklar 2:5). Pavlus shunday deb yozgan: "Men zaiflarni yengish uchun zaiflar uchun zaif bo'ldim..." (1 Korinfliklarga 9:22). Bu parchada "zaif" so'zi avval butlarga qurbonlik qilingan go'shtni iste'mol qilgani uchun vijdoni bezovta bo'lganlarni nazarda tutadi. Pavlus Rimdagi masihiylarga yozgan maktubida bu haqida shunday deydi: "Shuning uchun o'zaro tinch–totuv yashash va bir–birimizning imonimizni mustahkamlash harakatida bo'laylik...Go'sht eyish, sharob ichish yoki shunga o'xshash ishlar birorta birodarni vasvasaga solayotgan bo'lsa, bularni qilmaslik yaxshidir." (Rimliklar 14:19, 21). Korinfliklarga murojaat qilib, u shunday deb e'lon qildi: "Agar biror ovqatni eyishim birodarimning gunoh qilishiga sabab bo'lsa, uni vasvasaga solmaslik uchun endi men umrbod o'sha ovqatni

emayman" (1 Korinfliklar 8:13). Musulmonlar bilan ishlashda bu juda muhim saboqdir. Axir, musulmonlarda cho'chqa go'shti va spirtli ichimliklarni iste'mol qilish bo'yicha taniqli taqiqlar mavjud. Agar biz ushbu sohalarida erkinlikka ega ekanligimizni bilsak ham, undan foydalanmasligimiz kerak. Bizning maqsadimiz erkinligimizni ko'z-ko'z qilish emas, balki imkon qadar ko'proq odamlarni o'ziga jalb qilishdir. Nihoyat, biz ushbu missionerlik ruhining mantiqiy xulosasiga kelamiz: "Men bularning hammasini Xushxabarni yoyish niyatida qilyapman, toki Xushxabar keltiradigan qut–barakalardan bahramand bo‘lay" (1 Korinfliklar 9:22, 23). Bir qarashda, bu juda g'ayrioddiy tuyulishi mumkin - bu mutlaqo murosasiz pozitsiya, ammo sinchkovlik bilan, o'ylab ko'rilgandan so'ng, bu masihiy xizmatchisi uchun yagona mumkin bo'lgan munosabat bo'ladi. Agar masihiylikni e'tirof etishning mutlaq madaniy shakllari bo'lmasa, boshqalarni Masihga jalb qilish uchun "barcha mumkin bo'lgan vositalarni" sinab ko'rish kerak. Bu sinkretistik va madaniy kontekstga nima mos kelishini chuqur anglash bilan ajralib turadigan, favqulodda moslashuvchanlikni talab qiladi.

Musulmonga Xizmat Qilishda Pavlusning Printsipalarini Qo'llash

Bularning barchasi musulmonlar xizmatiga nisbatan nimani anglatadi? Bu, biz Islomning ko'plab turlarini ko'rib chiqishda o'rganmoqchi bo'lgan narsadir. Ko'pchiligimiz musulmon do'stlarimizdan juda farq qiladigan muhitdan, shuningdek, musulmonlarning masihiy missionerlik faoliyatiga uzoq vaqtdan beri dushmanligidan kelib chiqqanimiz sababli, bu oson bo'lmaydi. Isoning birinchi shogirdlariga bergan chaqirig'ini eslang: "Kimda–kim Menga ergashishni istasa, o‘zidan kechsin va har kuni o‘z xochini ko‘tarib, ortimdan yursin. Kim o‘z jonini asrab qolmoqchi bo‘lsa, uni yo‘qotadi. Kim Men uchun jonini bersa, uni asrab qoladi" (Luqo 9:23-24). Inson o'z madaniy kontekstida qolar ekan, bu o'z-o'zini inkor etish tabiati tanaviy tabiat va yovuz g'oyalar va amaliyotlar bilan chegaralanadi. Ammo inson musulmon xalqlariga madaniy to'siqlar orqali xushxabarni yetkazmoqchi bo'lganida, yangi omil paydo bo'ladi. O'z madaniyatimizda bir-birimizga xushxabarni qanday yetkazish usuli, boshqa madaniyatdagi musulmonlarga xushxabarni samarali yetkazishga to'sqinlik qilishi mumkin. Buni Pokistondagi musulmonlar bilan ishlashga harakat qilganimda juda og'riqli tarzda angladim. U yerdagi jamoat asosan 1890-1930 yillarda ota-bobolari Masihga kelgan juda ko'p (taxminan 500 000) hindularning daxlsiz bolalari va nabiralaridan iborat bo'lgan, lekin umuman emas. Britaniya hukmronligi davrida muammo u qadar keskin ko'rinmasdi. Biroq, 1947-yilda Britaniya qo'shinlarini olib chiqib ketganidan va Hindiston bo'linganidan so'ng, millionlab musulmonlar Pokistonning sharqiy va g'arbiy qanotiga ko'chib o'tishdi va deyarli teng miqdordagi sikxlar va hindlar, hindlar hukmronlik qiladiga Hindistonga ko'chib ketishdi. Masihilar nima qilishlarini bilmay qolishdi. Natijada, hozirgi Pokistonda kichik masihiy ozchilik (1,4%) musulmon aholisining 97 foizi bilan o'ralib qolgan. Britaniya Hindistonining bo'linishi paytida Xolokostdan omon qolgan bu yangi kelgan

musulmonlar uchun, bu masahiylarda G'arbning xorijiy jamoatlar bilan aloqalari va hinduizmning quyi tabaqasida inkor etilmaydigan ildizlarning ko'p izlari bor edi. Missionerlar ta'lim orqali bu odamlarni rivojlantirish uchun qilgan barcha buyuk ishlarga qaramay, ular hali ham "supuruvchilar" deb atalgan. Ular hind madaniyatining osongina tanib olinadigan xususiyatlariga - til, musiqa, kiyinish uslubi, ovqatlanish odatlari, erkak va ayolning roli to'g'risida turli xil tushunchalar va ular qaerdan kelganligining ko'plab kichik belgilari ega edilar. Yuqoridagi barcha sabablarga ko'ra, masihiylar yangi musulmon tuzumi ostida o'zlarini yaxshi qabul qilishmadi. Afsuski, ko'plab masihiylar bu his-tuyg'ularga javob berishdi. Ular musulmon hukmdorlariga qarshilik ko'rsatdilar. Voqealarning bu burilishi Pokiston jamoatlarining musulmon kelib chiqishi bo'lgan har bir kishiga qanday munosabatda bo'lishiga katta ta'sir ko'rsatdi va muhtaram Aslam Xonni (Islomgan keyin, tavba qilgan) va meni Islomdan tavba qilganlar o'rtasida so'rov o'tkazishga undadi. Bizning hududimizda jami 700 ga yaqin odamni hisobladik. Ulardan 350 tasi topilmadi. Biz topa olgan 350 kishidan 315 nafari jamoatga bormadi, chunki ular o'zlarini yaxshi qabul qilingandek his qilishmadi. Hali ham jamoatga borgan 35 kishidan birortasi ham, bizning intervyularimiz paytida, mavjud bo'lgan jamoat tomonidan o'zini hissiy jihatdan qabul qilganini aytishga tayyor emas edi, jumladan, kollej prezidenti bo'lgan ikki kishi ham. Bu halokatli edi. Biz asli hindlardan iborat bo'lgan jamoat, musulmonlikdan kelib chiqqan imonlilarni qabul qilish uchun hech qanday harakat qilmaganini aniqladik. Darhaqiqat, ko'pincha jamoatga kelgan musulmon shubha uyg'otdi. Masihiylar u (deyarli har doim erkak) ularning ayollaridan birini olishni xohlaydi yoki ish qidirmoqda yoki undan ham yomoni, hukumat josusi deb taxmin qilishdi. Bir vaziyatda men bir yigitning ikki yil davomida suvga cho'mish va mahalliy jamoatimizga a'zosi bo'lishga harakat qilganini ko'rdim. Hamma narsa befoyda edi. Nihoyat, bid'atchi musulmonlar guruhi va fundamentalist musulmonlar o'rtasida otishma bo'lganiga guvoh bo'lgach, u mening oldimga kelib: "Amaki, bugun men Ahmadiylar (bid'atchi musulmonlar) o'z e'tiqodlari uchun o'lganlarini ko'rdim. Bu meni, Masihga ishonganim uchun o'lishga tayyormanmi, deb o'zimdan so'rashimga majbur qildi. Men, lekin hech qachon suvga cho'mmaganman. Iso suvga cho'mishni buyurdi; Men tayyorman, lekin mahalliy jamoat rahbarlari meni qabul qilishmayapti. Meni suvga cho'mdirishimni tashkil qila olasizmi? Shunda men Egamga U mendan so'raganini qildim, deb ayta olaman." Ogriqli yurak bilan, men uni boshqa shahardagi musulmolikdan tavba qilgan Xushxabarchi bilan suvga cho'mishini uyushtirdim. Bundan keyin ham u jamoatning birodarligiga qabul qilinmadi. Bunday vaziyatda nima qilish mumkin? Bir yakshanba kuni jamoatda o'tirganimda bu tushuncha menga keldi. Jamoat cho'poni kechikdi. Biz kutganimizda, erkaklar xori o'z-o'zidan qo'shiq aytishni boshladi. Men unga qo'shildim. Asta-sekin men hindlarning lug'atiga to'ldirilgan qo'shiqlarni kuylayotganimizni angladim. Men qotib qoldim. To'g'rirog'i, endi qo'shiq kuylay olmasdim. Men g'azabdan qaynay boshladim. O'zimga o'zim gapirganimni eslayman: "Siz yangi imonga kelgan

hindlarning ahmoq nevaralari. Musulmon odam hozir bu yerga kirib, dushman tilida qo'shiq aytishingni eshitsu, nima deb o'ylardi?" (O'sha paytda hind Hindistoni va musulmon Pokistoni, so'nggi qirq yil ichida uchta yirik urush olib borishgan.) Keyin Rabbiiy meni fosh qildi. U so'radi: "Don, ruhiy quruqlikni his qilganingizda nima qilasiz?" Men qanday qilib boshqa missionerlarni izlaganim, yuragimni to'kib tashlaganim, xorlarning umumiy fondidan madhiyalar va naqoratlar kuylagani, ona tilida ibodat qilganim haqida o'yladim. U shunday dedi: "Bu yoshlar huddi shunday qilishadi. Bu ularning madaniy merosi. Ularga qo'shiling, lekin men musulmonlar orasida yangi xizmat qilaman". "Musulmonlar orasida yangi xizmat!" Bu nima degani? U qanday ko'rinishga ega? Bu mavjud xizmat bilan qanday bog'liq bo'ladi? Bu bo'linish bo'ladimi? Bu jamoatni bo'lib tashlaydimi? Bu haqiqatan ham Xudodanmi? Bu juda muhim fikrlar. Pavlus shunday deb yozgan: "O'zaro tinch–totuv yashab, Muqaddas Ruh ato qilgan birdamlikni saqlashga jon kuydiringlar. Hammamiz bir tananing a'zolarimiz, qalbimizdagi Muqaddas Ruh ham birdir." (Efesliklar 4:3, 4). Uslubning universal bir xilligisiz, ruh birligi bo'lishi mumkinmi? Yoki aksincha: Bir xillikni talab qilish, xushxabarning tarqalishiga to'sqinlik qilishi mumkinmi? Iloji boricha ko'proq musulmonlarni Rabbimizga jalb qilmoqchi bo'lganingizda, nima bo'ladi? Yangi narsani sinab ko'rishga tayyormisiz? Agar Pavlus: "O'sha maqsadimni ko'zda tutib, yahudiylar uchun yahudiyday bo'ldim", deb ayta olsa, biz: "Panjoblik musulmonlarga men ularni mag'lub etish uchun panjoblik musulmon bo'ldim (madaniy jihatdan, lekin ilohiy jihatdan emas)?" deb ayta olamizmi? Qaysidir darajada, meningcha, bu savolga javon, aniq "Ha" bo'ladi. Ammo bu bir tomondan sinkretizmdan (ya'ni, islomiy ma'nolarni saqlab qolgan musulmon shakllariga toqat qilishdan) qochish uchun juda ehtiyotkorlik va boshqa tomondan musulmonlikdan kelmagan masihiylar bilan Ruhning birligini saqlash uchun, mashaqqatli harakatlarni talab qiladi. Bu oson ish bo'lmaydi. Yaqin vaqtgacha buni sinab ko'rishni istaganlar kam edi.

21 BOB

Ruhiy Kuchdan Foydalanish

"Bizning qurol–aslahalarimiz bashariy manfaat uchun emas, balki ilohiy manfaat uchun ishlatiladi. Bizning qurol–aslahalarimiz bu dunyoning qurol–aslahalariday emas. Xudoning qudrati bilan bu qurol–aslahalarimiz qal’aday mustahkam bo’lgan insoniy o’y–xayollarni hamda quruq safsatalarni yo‘q qilishga qodir. 5Xudoni tanib–bilishga to’sqinlik qilayotgan takabburona dunyoqarashga biz barham beramiz. Har qanday o’y–xayolni Masihga bo’ysundirib, asir qilamiz" (2 Korinfliklar 10:4-5). Musulmonlarga Xushxabarni yetkazish bilan bog'liq madaniy printsiplarni muhokama qilgandan so'ng, ushbu missionerlik vazifasining ruhiy jihatlarini o'rganish vaqti keldi. Boshqa ma'noda bizning muammomiz musulmonlarda emas. Ular Xudoning sevgisiga nomzod insonlardir. Ular tizimlar va ularning ortida turgan kuchlarning asirlari. Iso "Asirlarga ozodlik e'lon qilsin, Zindondagilarga erkinlik xabarini" berish uchun kelgan (Ishayo 61:1). Biz butun dunyodagi musulmon erkaklar va ayollarning ruhlari uchun ruhiy urushdamiz. Islomning o'zi bizning muammomizdir. U musulmonlarni qorong'u ruhiy qullikka bog'lagan va ularni Iso Masihda yangitdan tug'ilishi va Ruhdagi hayot orqali qo'lga kiritishi mumkin bo'lgan, ulug'vor erkinlikdan mahrum qilgan mafkuralar va dunyoqarashlar to'plamidir.

Islomning Masihiylarga Qarshi Ruhi

Ushbu bobning boshida shuni aytishim kerakki, mening fikrimcha, biz masihiylarning Islom bilan uchrashishimizning chuqur ruhiy jihati bor. Musulmonlarning juda oz qismi izchil bo'lishi mumkin bo'lsa-da, Islomda masihiylikka qarshi g'oyalar shu qadar keng tarqalganki, ular hamma joyda musulmonlarni Xushxabarni va'z qilishga qarshilik ko'rsatishga majbur qiladi. Qolaversa, bu qarshilik ortida ruhiy aql va kuch borligiga ishonaman. Shaytonning buyuk istagi, Xudoning Iso Masih Xushxabari orqali adashgan odamlarga etib borishiga va ularni qaytarishiga to'sqinlik qilishdir. Oldingi sahifalarda Muhammad qanday qilib Xudoning O'g'li bo'lishi mumkin emasligi, Xudo inson bo'lishi mumkin emasligi, hech kim boshqasi uchun o'lishi mumkin emasligi, Iso xochga mixlanmaganligi va agar yaxshi ishlar (Islom qonunlariga bo'ysunish) yomon ishlardan ustun bo'lsa, unda odam shahvoniy "jannatga", aks holda dahshatli do'zaxga tushadi, deb o'rgatganini muhokama qilgan edik. Biz Muhammad, uning sahobalari va ularning vorislari qonun-qoidalar bilan qo'riqlanadigan va musulmonlarni o'ziga bog'lash uchun shahvoniy mukofot va dahshatli do'zax tahdididan foydalanadigan, Islom deb nomlangan tizimni qanday yaratganliklarini

ko'rdik. Hech kim o'lim azobida bu tuzumni tark eta olmaydi (4:89). Eronlik marhum Oyatulloh Humayniy tomonidan o'limga hukm qilingan yozuvchi Salmon Rushdiyning jahon miqyosida shuhrat qozonganligi bunga misoldir (*Los-Anjeles Tayms*, 1989 yil 14 fevral). Men, shuningdek, ruhiy "kuchlar" islomning izchil bo'lmagan shakllarida, xoh so'fiylikda, xoh xalq islomida, xoh boshqa mazhablarda ishlayotganiga ishonaman. Chunki Islomning har bir xilma-xilligi ortida musulmonlarga Masihning kimligini va U ularga nima uchun kerakligini bilishlariga to'sqinlik qiladigan ruh bor. Islom o'z mohiyatiga ko'ra keskin ravishda masihiylarga qarshidir. Bu butun insoniyatni, shu jumladan musulmonlarni ham qutqarish uchun Masih orqali Xudo erishgan barcha narsaga, to'g'ridan-to'g'ri zid bo'lgan dalillarni ishlatadigan aldanish qal'asidir. Bu Qur'onda haqiqat aks ettirilganligini inkor etish emas, chunki Muhammad o'zi qilgan manbalardan foydalangan holda, hammasi bo'lmasa ham, Xudo haqidagi Muqaddas Kitob tushunchalarini ba'zilarini ikkinchi qo'ldan oldi. Lekin bu Muhammadning Ota, O'g'il va Ruh sifatida Xudoga butunlay zid bo'lgan tuzum qurganligini anglatadi; Iso Masihning xochga mixlangan, o'lishi va tirilgan Xudoning O'g'li sifatida voizlik qilish orqali, najot Xushxabarining tarqalishiga Islom qarshi chiqadi. Xudoning O'g'li Masihning buyuk ishiga hujum qilishda Islom Xudo haqidagi bilimga qarshi qaratilgan da'vodir (2 Korinfliklar 10:5) va shuning uchun Masih O'zining ruhiy qudrati bilan biz e'lon qilayotgan haqiqat orqali harakat qilib, oxir-oqibat uni yo'q qiladi. Islom Iso Masihning poydevoriga qurilmaganligi sababli, u Xudoning sinov olovida yonib ketadi (1 Korinfliklar 3:11-14). Iso Masihning Xushxabariga g'ayrioddiy dushmanligi sababli, biz Islom tizimining orqasida masihiylarga qarshi g'ayritabiiy kuch bor degan xulosaga kelishimiz kerak. Muqaddas Bitikda biz o'qiymiz: " Axir, bizning kurashimiz insonlarga qarshi emas, balki samoviy olamdagi yovuz ruhiy kuchlarga, ruhiy hokimiyat va hukmronlikka hamda bu qorong'i dunyoni boshqarayotgan ruhiy hukmronlarga qarshidir" (Efesliklar 6:12). Biz, bu kuchlar Xushxabarga qarshi juda kuchli ishlaydigan ta'limot tizimining orqasida, deb hisoblaymiz. Masihiylik e'tiqodi va harakatiga qarsh quyidagi hujum nuqtalariga e'tibor bering:

- Qur'onning o'zi Masihning hayotidagi asosiy voqea bo'lgan, xochga mixlanishni inkor etadi (Qur'on 4:157).
- Muhammad masihiylarni mag'lub eta olmay, ularni la'natladi (Qur'on 9:30).
- Muhammad Isoni oddiy payg'ambar darajasiga tushirdi va keyin o'zini "payg'ambarlarning muhri" deb e'lon qildi (Qur'on 33:40).
- Islom, Muhammaddan bir asr o'tgach, Xudoning Kalomiga qattiq hujum qildi va va uni Qur'onga zid bo'lgan hamma joyda uni o'zgartirganlikda aybladi (Abdiyah Akbar Abdul-Haqq 1980:38).
- Islom dunyoni har qanday yo'l bilan, shu jumladan kuch bilan zabt etishga intiladi (*jihad*) (Qur'on 8:38, 39).

- Barcha masihiylar, Islomga ko'ra, musulmonlar hukmronligi ostida bo'lishlari va haqoratli soliq (Jizya) to'lashlari kerak (Qur'on 9:29).
- Masihiylikni qabul qilgan har qanday musulmon o'ldirilishi kerak (Qur'on 4:89).
- Islomning yuragi bo'lgan Saudiya Arabistoni jamoatlar qurishga ham, jamoatlar erkin yig'ilishini o'tkazishga ham imkon bermaydi.
- Misrda jamoat binolarini hukumat ruxsatisiz ta'mirlash ham mumkin emas, bu kamdan-kam hollarda beriladi.
- *Shariat* qonunlari joriy qilingan musulmon mamlakatlarida, masihiylar musulmonlarga Xushxabarni va'z qilishlari uchun ruxsat berilmaydi.

Muqaddas Kitob Dunyoqarashiga O'tish

Pokistonda o'n sakkiz yil yashagan millionlab panjobliklar hayotidagi xalq Islomining hodisalari meni Muqaddas Kitob tushuntirishlarni izlashga majbur qildi. Kun sayin yuzlab, ba'zan minglab odamlar shifo topish, yo'l-yo'riq olish, yovuzlikdan himoya qilish, dushmanlarga qarshi kuch, shayton zulmidan xalos bo'lish, kelajakni bilish, unumdorlik, qo'y va dalalarga baraka, yomg'ir uchun duolar, qisqasi, kundalik hayot muammolar haqida hamma narsaga yordam berishi uchun ziyoratgohlarga, aziz kishilarga borganiga guvoh bo'ldik. G'ayritabiiy element ularning muammolarini hal qilishning barcha usullarini qamrab oldi. Bu dunyoviy ta'sirga asoslangan taxminlarni qayta baholashga olib keldi, ya'ni haqiqat haqidagi taklifli da'volar, biz xalq islomida ko'rgan g'ayritabiiy hodisalar shunchaki zararsiz, xurofotli g'oyalar edi. Bunday fikrlashga odatlanmagan odam uchun, ayniqsa dunyoning istalgan burchagidan dunyoviy dunyoqarashni qabul qilganlar uchun, panjobliklar va dunyoning bu qismidagi boshqa ko'plab odamlar ishonadigan narsalarni qila oladigan ruhiy mavjudotlar borligini bilish, juda hayratlanarli. G'arblik yoki dunyoviy o'quvchi meni bu hodisalar bilan haddan tashqari uzoqqa ketdim, deb o'ylamasligi uchun, keling, bizning dunyoviy, g'arblashgan dunyoqarashimiz Muqaddas Kitobdek emasligini yodda tutaylik; G'arblik yoki dunyoviy inson Muqaddas Kitobdan farq qiladigan dunyoqarashni ishlab chiqdi. Men G'arb/dunyoviy dunyoqarash noto'g'ri va shayton, iblis, jinlar, yovuz ruhlar, yovuz ruhiy kuchlar va hokimiyat bilan bog'liq Muqaddas Kitobdagi tushuntirish haqiqatning haqiqiy tasviri, degan pozitsiyani tutaman. Bu bilan bahslashish, bu boshidan oxirigacha qutqarish tarixining butun tasvirini shubha ostiga qo'yishdir. Shubha qiluvchi o'quvchi uchun Muqaddas Bitikning quyidagi sharhini ko'rib chiqaylik. Shayton, Muqaddas Kitobda insonning Adan bog'idagi gunoh qilishidan boshlab (Ibtido 3), asrning oxirigacha bo'lgan oxirgi halokatigacha (Vahiy 20) eslatib o'tilgan. Uning mavjudligi insoniyat tarixi davomida nazarda tutilgan. U osmonda urush olib bordi. Buyuk isyonda ko'plab farishtalar unga qo'shildi. Oliy ruhiy mavjudot Mikoil boshchiligidagi Xudoning kuchlari g'alaba qozondi va

Shayton va uning farishtalari yerga uloqtirildi (Vahiy 12). U Odam Ato va Momo Havo davrida allaqachon Adan bog'ida edi (Ibtido 3). Ibrohim va Musodan oldin bo'lgan Ayub (Kelso 1968:147) Xudo tomonidan barcha zamonlarning eng buyuk ruhiy janglaridan birida Shaytonga qarshi turish uchun tanlangan (Ayub 1, 2). Xudo Musoga Qonunni bergan vaqtga kelib (miloddan avvalgi 1440-1400), odamlar allaqachon o'z farzandlarini jinlarga qurbon qilishgan (Qonunlar 32:17). Sano bastakori davrida ham xudosizlar shunday qilishgan (Zabur 107:37). Shayton, Dovud davrida (miloddan avvalgi 1000-yillar) sahnada bo'lgan va Dovudni aholini ro'yxatga olishga undab, Isroilni aldagan va shu tariqa uni Xudoga emas, balki o'z qo'shinining kuchiga tayanish vasvasasiga solgan (1 Solnomalar 21:1). Ishayo (miloddan avvalgi 740-700 yillar) Bobil shohi haqidagi hukmida, taxt orqasidagi "kuch"ni masxara qiladi (Lyusifer, tong o'g'li) (Ishayo 14:15). Hizqiyo (miloddan avvalgi 593-571) Tir shohi ustidan hukm chiqargandan so'ng, xuddi Ishayoga o'xshab, Tir shohi orqasidagi "kuch"ga qarshi bashorat qiluvchiga aylanadi. Hizqiyo Shaytonning "mukammallik namunasidan" kulga va tashqi ko'rinishi dahshatli bo'ladigan, "Sening boshingga dahshatli o'lim keldi, Sen abadiy yo'q bo'lasan" kimsaga aylanishi haqida batafsil ma'lumot beradi. (Hizqiyo 28:12-19). Zakariyo kitobida (taxminan miloddan avvalgi 520 yil) Shayton bosh ruhoniylar Yohannani ayblash uchun uning o'ng tomonida turgani tasvirlangan (Zakariyo 3:1). Shaytonning faoliyati va kuchi quyidagi ikkita parchada tasvirlangan: "butun dunyo esa yovuz shayton changalida" (1 Yuhanno 5:19) va "Ulkan ajdarho yerga uloqtirildi. Butun dunyoni aldagan bu almisoq ilon iblis va shayton deb atalgan" (Vahiy 12:9). Iso yer yuzidagi xizmatini rasman boshlaganida, suvga cho'mganidan so'ng, shayton vasvasaga solinishi uchun, Ruh tomonidan sahroga boshlab borilgan (Matto 4:1-11). Isoning dushmanlari Uning jinlar ustidan g'ayrioddiy kuchini tushuntirishga urinib, Uni iblis bilan ittifoqlikda ayblashdi. Bu ayblovgacha Isoning javobi juda muhim: "Agar Men jinlarni Xudoning Ruhi bilan quvayotgan bo'lsam, demak, Uning Shohligi sizlarga ham kelgan. Kim kuchli odamning uyiga bostirib kirib, uning mol-mulkini talon-taroj qila oladi? Avval u uyning egasini bog'lab qo'yishi kerak, keyingina uyini talon-taroj qila oladi" (Matto 12:28-29). Bu javobda Iso shaytonni bog'lab, uyini talon-taroj qilgani, ya'ni jinlar tomonidan ezilgan mahbuslarni ozod qilgani va ularni ozodlikka chiqargani nazarda tutilgan. Bu yerda shuni ta'kidlash kerakki, Iso ozod qilish xizmati orqali O'z Shohligining mavjudligini ko'rsatdi. Uning dunyoqarashi shundan iboratki, har bir inson zulmat shohligining (shaytonning) yoki Xudoning shohligining fuqarosi. Bu, hamma narsaning oqilona, ilmiy izohi borligini va g'ayritabiiy yoki yovuz odam yo'qligini ta'kidlaydigan dunyoviy fikrga o'xshamaydi. Afsuski, bu g'oya butun dunyo bo'ylab jamoatlarga kirib bordi, natijada masihiylar o'zlarining dushmanlari kim yoki nima ekanligini bilishmaydi ham. Bu mavzuni tark etishdan oldin, dushman qanday

kuchga ega va nima qila olishini batafsil ko'rib chiqishimiz kerak. Iblis bug'doy orasiga begona o'tlarni ekishi mumkin (haqiqat o'rtasiga bid'at) (Matto 13:39). U Xudoning Kalomini odamlarning qalbidan tortib olishi mumkin (Luqo 8:12). U Yahudoning yuragiga Isoga xiyonat qilish g'oyasini qo'ydi; u oxir-oqibat Yahudoga kirdi (Yuhanno 13:27). Esingizda bo'lsa, Dovud davrida u Isroilga qarshi isyon ko'targan va imonli shohni aholini ro'yxatga olish orqali, Xudo o'rniga tanaga ishonishga undagan. U Ayubning podalarini o'g'irlash va xizmatkorlarini o'ldirish uchun bosqinchiliklarni uyushtirdi. U kuchli shamollarni keltirib chiqardi, bu Ayubning bolalari ziyofat qilayotgan uyni vayron qildi va barchasini o'ldirdi. U hatto Xudoning ruxsati bilan Ayubni chipqon bilan azoblashga qodir edi. Yangi Ahd davrida biz jinlar soqovlik (Matto 9:33), tutqanoq (Matto 17:15), odamlarga g'ayritabiiy kuch berishi, kimnidir o'zini jarohatlashga majbur qilishi (Mark 5:2-5), odamga kelajakni bashorat qilish (folbinlik) qobiliyatini berishi, odamlarni yerga, olovga yoki suvga tashlashi mumkinligini bilib olamiz (Matto 17:15). Jinlar soxta ta'limot orqali ham aldashlari mumkin (1 Timo'tiy 4:1). Ular turli joylarni ta'qib qilishlari mumkin (Vahiy 18:2). Ular butparastlarning diniy qurbonliklari va bayramlarida, asosiy kuch bo'lish va ishtirok etishlari mumkin (1 Korinfliklar 10:20, 21). Jinlar odamlarni aldash uchun mo'jizaviy alomatlarini keltirib chiqarish qobiliyatiga ega (Vahiy 16:14). Bu mavzuda Muqaddas Bitikni ko'p ko'rib chiqishimizning sababi, Shaytonning mavjudligini va jinlar ierarxiasini inkor etuvchi G'arbning dunyoviy dunyoqarashini muvozanatlashdir. Aksariyat g'arbliklar ularining madaniyatiga uning kuchli ta'siri tufayli, bunday kuchlarga qarshi ruhiy urush haqida hech narsa bilishmaydi. Sekulyarlashtirilgan masihiylarni Muqaddas Kitob nuqtai nazariga qaytarish kerak. G'arb missionerlik harakatining eng katta istehzolaridan biri shundaki, ular zabt etmoqchi bo'lgan xalqning diniy tizimlari orqali harakat qilayotgan iblis, hatto shaytoniy kuchlar haqiqati haqida dunyoviylik bilan murosa qilish orqali, ko'r bo'lib qolgan. Ko'pincha mahalliy aholi bunday yovuz ta'sirlarning haqiqati haqida missionerlarga qaraganda ko'proq bilishadi. Charlz Kraftning o'z hayoti va xizmatida nima o'zgarganligi haqidagi guvohligi, juda foydalidir. (E'tibor bering, men Kraft va boshqalarga o'xshab, odamlarning so'zlaridan iqtibos keltirganimda, bu ularning xizmat yo'nalishlarini to'liq ma'qullashimni anglatmaydi. Shifolash holatida, men ham hamma shifo topadi deb, da'vo qilmayman. Lekin men ishonamanki, biz dunyoviy skeptitsizmdan Xudoning Kalomidagi sog'lom e'tiqodga o'tishda ko'p narsani o'rganishimiz kerak, shuning uchun men ularning guvohliklarini keltiraman). Bu Kraftning o'zining sekulyarlashtirilgan masihiylik azobida qanchalik samarasiz bo'lganligi haqidasi e'tirofidir. Biroq, Xushxabarchilar sifatida, biz nigeriyaliklar eng muhim deb hisoblagan bir sohasini - ularning ruhlar dunyosi bilan munosabatlarini hal qilishga tayyor emas edik. Vaqti-vaqti bilan nigeriyaliklar bizning suhbatlarimizni yovuz

ruhlar sabab bo'lgan deb, o'zlarining hayotlaridagi buzilishlarga aylantirdilar. Kasallik, baxtsiz hodisalar, o'lim, odamlarning bepushtligi, hayvonlarning va dalalarning behosilligi, qurg'oqchilik va buzilgan munosabatlar kabi narsalar, bu yovuz mavjudotlarning ishi sifatida ko'rilgan (1989:3, 4). Kraft nigeriyaliklarning ehtiyojlarini G'arb ilm-fanining mevalari bilan qondirishga urinish befoйда ekanligini ta'kidladi: Garchi biz ruhiy narsalar haqida ko'p gapirgan bo'lsak-da, nigeriyaliklar ruhiylikning ko'p jihatlarini bizdan ko'ra yaxshiroq tushunishgan. Men, Pavlus Galatyaliklarni ayblagan narsani qildik, deb qo'rqaman: ruhdan boshlab, keyin insoniy kuchga murojaat qildik [Gal. 3:3]. Masih nomi bilan, go'yo bu U taklif qilgan eng yaxshi narsa kabi, biz shunchaki kasalliklar, baxtsiz hodisalar, ta'lim, tug'ilish, qishloq xo'jaligi va hayotdagi boshqa har qanday muammolarga g'arbiy dunyoviy yondashuvlarni ishlab chiqdik. Biz xuddi G'arbning ilmiy usullari ibodatdan ko'ra, samaraliroqdek harakat qildik (1989:4, 5). Keyinchalik, Kraft Xushxabarchilar orasida bizning dunyomizning ruhiy haqiqatlariga uyg'onishning bir qismi bo'lganida va ular Iso davrida tasvirlangan vaziyatga mos kelishini aniqlaganida, u o'zining dunyoqarashidagi ajoyib paradigma o'zgarishi haqida yozgan: Men boshdan kechirgan narsa klassik "paradigma o'zgarishi" edi, bu nuqtai nazarining katta o'zgarish. Men o'zimni yangi tajribalarga ochib, o'zgarish imkoniyatini ochdim. Men skeptitsizmdan imonga o'tdim...To'satdan men ishonishga va o'zimni butunlay boshqacha tutishga qaror qildim... Men yakshanba maktabi sinfida shifo mavzusini o'rgata boshladim.... [Vaqt o'tishi bilan men jasorat topdim va Xudodan menga sinf oldida aytganlarimni namoyish etish imkoniyatini berishini so'radim. Bir nechta holatlarda natijalar dramatik bo'lgan (1989:53, 62). Kraft bu paradigma o'zgarishi, uning liturgik hayotini tubdan o'zgartirganini aniqladi: men o'zimni Muqaddas Kitobni (ayniqsa Xushxabarlarni) yangi ko'zlar bilan o'qiyotganimni ko'rdim, mo'jizalar, ozod qilishlar, Xudodan vahiyalar, farishtalar va jinlar va men ilgari faqat ilhomlantiruvchi hikoyalar sifatida o'qigan narsalarim bugun biz bilan sodir bo'layotganini angladim! Menda ibodat qilish, Xudo bilan gaplashish va Uni tinglash istagi paydo bo'ldi. Xizmatda yangi kuch va hokimiyat paydo bo'ldi... (1987:133-134). Bu uning yangi dunyoqarashining yakuniy natijasi edi: "Ko'p o'tmay, men...hayotimda birinchi marta masihiylikni kuch bilan his qildim" (1989:8). Ushbu paradigma o'zgarishining tabiati qanday edi? Biz nimani o'rganishimiz kerak? Asosan, bu Masih shogirdlariga boshidan bergan kuch va hokimiyatdan qanday foydalanishni kashf qilish edi. Muqaddas Bitik, U shogirdlariga birinchi Xushxabar safarlariga borishni buyurganda, shunday deydi: "Iso O'zining o'n ikki havoriysini yoniga chaqirib, ularga yovuz ruhlarni quvib chiqarish va har qanday dardu xastaliklarni sog'aytirish qudratini berdi" (Matto 10:1). "Iso o'n ikki havoriyni yoniga chaqirib, ularga hamma jinlarni quvib chiqarish va kasalliklarni davolash qudrati va hokimiyatini berdi. Iso ularni Xudoning

Shohligini e'lon qilishga va xastalarni shifolashga yuborar ekan..." (Luqo 9:1-2). Men ushbu ma'lumotnomaga murojaat qilishni zarur deb bildim, chunki bu kitobning ko'plab potentsial o'quvchilari men kabi bo'lishi mumkin. Ya'ni, ular Masihga xushxabarchi jamoatlari orqali kelishgan, ular hokimiyat bilan bunday uchrashuvlar endi sodir bo'lmaydi, bu tajribalar faqat Havoriylar davrida bo'lgan, deb o'rgatishgan. Men o'zim Muqaddas Kitob ta'limotining ko'p qismini inkor etuvchi va islom olamida olib borayotgan urushning chuqur ruhiy jihatlariga qarshi kurashda, meni samarasiz qilib qo'ygan g'ayritabiiy dunyoviy g'oyalardan tubdan o'tishga majbur bo'ldim. Men Xudoga yovuz ruhlarning mavjudligini ajrata oladigan kuchga ishonishni, Xudoning irodasi bo'lganida kasallarni davolashni va jinlar tomonidan ezilganlarni ozod qilish uchun ibodat qilishni o'rganishim kerak edi. Haqiqat shundaki, Xudo ming yillar oldin qilganidek, bugungi kunda ham xuddi shunday ishlaydi. Iso va Ruh kecha, bugun va abadiy bir xil. Xudo Ruhining in'omlari va qudrati bugungi kunda ham xuddi Iso davridagidek mavjud va havoriylar davri bilan chegaralanib qolmaydi - ular ishongan va ulardan foydalanadigan hamma uchun mavjud. Bu masala, ayniqsa, xalq islomiy urf-odatlariga qarshi kurashayotganimizda, ayniqsa, dolzarb bo'lib qoladi. Dushmanning kuchi ustidan biz tomonimizdan Xudoning qudratini namoyish eta olmasligimiz, abadiy meva yo'qligini anglatadi. Ehtimol, yuzaki "tavba qilishlar" bo'lishi mumkin, ammo potentsial imonliga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan jinlar kuchlari bilan qanday kurashish kerakligi to'g'risida ma'lumot bo'lmasa (hatto missioner ularga mavjud emasligini o'rgatgan bo'lsa ham), potentsial tavba qilgan kishi hech qachon uni ushlab turgan yovuz kuchlarning qo'lidan qanday qutulishni bilmasligi mumkin. Missioner nima uchun uning "yangi tavba qilganlar" bunga dosh berolmayotganiga hayron bo'lib qoladi. Ruhiy urushni muhokama qilayotganda, insoniyat sadoqati uchun asosiy kurash oxir-oqibat Masih va shayton o'rtasida, Xudoning aziz o'g'li Shohligi va zulmat Shohligi o'rtasida olib borilishini eslaylik. Musulmonlar bizning dushmanimiz emas; dushman - ularni qul qilgan tizimni ilhomlantirgan kishidir. Shuning uchun biz Iso nomidan boramiz, Xushxabarning haqiqatini e'lon qilamiz, shifo beramiz va jinlar zulmidan xalos qilamiz. Bu sevgi harakatlari bu dunyoda ham, abadiyatda ham Shohning dushman kuchi ustidan borligi va qudratini namoyon qiladi. Ehtimol, hech kim bu haqiqatning mohiyatini Don Uilyamsdan ko'ra aniqroq va har tomonlama ochib bermagandir: Muqaddas Kitobning halokatli, hayotni o'zgartiruvchi yangilikari shundan iboratki, bu Shohlikni boshqaradigan Shoh bizning dunyomizni osmondan qo'llab-quvvatlaydi va O'zining dinamik Ruhini ko'tarib yurgan O'g'lining mujassamlanishida, uni qat'iy va qaytarib bo'lmaydigan tarzda bosib oladi. Biz uchun bu, bizning hozirgi hayotimiz o'zgarishi mumkinligini va o'zgarishi kerakligini anglatadi. Garchi biz muntazam ravishda ibodat qilishimiz mumkin: "Sening Shohliging kelsin. Osmonda

bo'lgani kabi, Yerda ham Sening irodang bajo bo'lsin". Xudo haqiqatan ham butun dunyomizda O'zining hukmronligini namoyon qilish orqali, ushbu ibodatga javob beradi. Shunday qilib, U O'zining Muqaddas Ruhini kuch bilan ozod qiladi, O'zining tirik huzuriga yuraklarni ochadi, o'tmishdagi va hozirgi yaralarni davolaydi, majburiy, o'ziga qaram qilgan xatti-harakatlarni yo'q qiladi va kambag'allarni O'z huzurida ko'taradi, hozirgi zulmatimizni quvib chiqaradi va yiqilgan insoniyligimizni qayta tiklaydi. Imon va imonsizlik namoyon bo'ladigan abadiylikka, quvonchimizga yoki dahshatimizga kelishdan oldin, bu shohlikni imon bilan boshdan kechirish va uning hayotimiz bilan shaxsan kesishishini ko'rish uchun, bizda noyob imkoniyat bor. Hozirgi vaqtdagi Xudoning mo'jizaviy faoliyati haqiqatiga ko'zlari ochilgan Uilyams, keyinchalik dunyoviy, g'ayritabiiy falsafalar uning masihiylik dunyoqarashining shakllanishiga kuchli ta'sir qilgani haqida batafsil gapirib berdi.

Islom Qulashi Mumkinmi? Kommunizmning Qulashi bilan O'xshashlik

Ateistik kommunizm masihiy e'tiqodini yo'q qilishga intildi va muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Iso O'zi haqida gapirar ekan, shunday dedi: "Unday bo'lsa, Muqaddas bitiklardagi: "Binokorlar rad etgan tosh, Binoning tamal toshi bo'ldi", degan so'zlarning ma'nosi nima? Kimki bu tamal toshiga yiqilsa, parcha-parcha bo'ladi. Tosh kimning ustiga tushsa, uni ezib yuboradi" (Luqo 20:17, 18). Buning bir talqini shuni anglatadiki, Iso oldida sajda qilgan kishi gunohkor mag'rurligida sinadi, lekin Isodan voz kechgan kishi, tuzatilib bo'lmas darajada eziladi. Bugun biz buni sobiq Sovet Ittifoqida kuzatmoqdamiz. Ateizmni ulug'lashga va jamoatni tor-mor qilishga va'da bergan xalq endi o'zini ezmoqda. Ko'pchilik Sovet blokidagi jamoat (hatto Sharqiy Evropada ham) kommunizmning qulashiga olib keldi, deb hisoblaydi. Davom etishdan oldin, Muqaddas Kitobning haqiqiyliigi va ishonchliligiga ishonganimni aytishimga ijozat bering. Men masihiylik e'tiqodining quyidagi ustunlariga ishonaman: insoniyatga najot taklif qilishda Xudoning buyuk qutqaruv harakatlarining yuragi, Uning inson bo'lishidadir (Yuhanno 1:14), Iso yer yuzida Xudoning aniq surati (Ibroniylar 1: 3), Masih biz uchun xochda vafot etgani va biz Uning qoni bilan oqlanamiz va U orqali kelajakdagi g'azabdan qutqarilganmiz (Rimliklar 5:8, 9), U dafn etilgan va uchinchi kuni Muqaddas yozuvlarga binoan tirilgan (1 Korinfliklar 15:4), boshqa hech qanday nomda najot yo'qligi (Havoriylar (Havoriylar 4:12), Uni rad etish Xudoning O'zini rad qilishdir (1 Yuhanno 2:23), va nihoyat, O'g'ilni rad etgan kishi, Muqaddas Bitikda Dajjol ekanligi aniq aytilgan (1 Yuhanno 2:22). Buni o'qiyotgan har bir musulmon uchun, iltimos, men Muqaddas Kitobdan iqtibos keltirayotganimni va imonli sifatida bu mening shaxsiy fikrim emasligini unutmang; bu Xudoning vahiy Kalomiga sodiqlikdir. Agar, siz Xudoning Masihdagi ushbu tub qutqaruv harakatlariga e'tirozlaringiz bo'lsa, demak siz men

bilan emas, balki Xudoning O'zi bilan janjallashasiz. Men faqat Uning sodiq guvohiman. Musulmon kitobxonlar nima uchun ularning dinini biz shunday qabul qilayotganimizni tushunishlari uchun Muqaddas Kitob pozitsiyasini qayta bayon qilishni zarur deb bildim. Yana takror aytamanki, tushunmovchilik bo'lmasin: Xudo musulmonlarni sevadi. Biz ham shunday qilamiz. Masih musulmonlar uchun o'lgan. Biz musulmonlarga najot keltirish uchun jonimizni beramiz. Musulmonlar Xudoning ko'z o'ngida ham, biz uchun ham qadrlidir. Muammo ularni bog'laydigan, hatto ko'r qiladigan va umuman musulmonlarning Masihda najot topishiga to'sqinlik qiladigan, bu diniy tizimdir. Musulmonlar nafaqat kommunizmning qulashi haqidagi misoldan, balki Muqaddas Bitikning o'zidan ham ogohlantirish olishlari kerak. Ular tegishli bo'lgan tuzum Xudoning Moylanganiga qarshidir. Bir qarashda, Islom Isoni ulug'layotgandek tuyuladi, lekin aslida u Xushxabarning yuragiga mutlaqo ziddir va shuning uchun halokatga uchraydi. Xudoning O'g'liga qarshi chiqadigan barchaga qarshi Dovudning bashoratiga quloq soling: "Samoda hukmron bo'lgan Rabbiy esa Ularni masxaralab, ustidan kuladi. Rabbiy g'azab bilan ularni ogoh etadi, Qahrini sohib, vahimaga solib aytadi: Men Sionga O'zimning muqaddas tepaligimga O'z shohimni joylashtirdim." (Zabur 2:4–6) [Bu nihoyat Isoda amalga oshdi.] Men Egamizning farmonini e'lon qilaman: "Egamiz menga shunday dedi: «Sen Mening o'g'limsan, Bugun Men senga ota bo'ldim. Tila, xalqlarni senga mulk qilib beraman, Erning to'rt tomoni seniki bo'ladi. Temir xivchin ila ularni urib ezasan, Sopol ko'zani sindirganday ularni parchalaysan.»" (Zabur 2:7–9) "Ey shohlar! Endi aql bilan ish qiling. Ey zamin hukmdorlari! Ogoh bo'ling. Qo'rquv ila Egamizga sajda qiling! Vahima ila tavba qiling! Uning o'g'liga ta'zim qiling, Bo'lmasa U g'azablanadi, Yo'lingizda yo'q bo'lib ketasiz, Uning g'azabi tez alanga oladi. Naqadar baxtlidir Unda panoh topganlar!" (Zabur 2:10-12) Biz bu urushning natijasini bilamiz, chunki Islom o'zini boshqa barcha tuzumlar bilan "to'g'ri bo'ysundirgunga qadar" urushda ko'radi. Doniyor uzoq vaqt oldin Xudoning Shohligiga qarshi bo'lgan barcha shohliklar bilan nima sodir bo'lishini bashorat qilgan edi: "O'sha shohlarning [Iso tug'ilganda hukmronlik qilgan Qaysar va Hirod] davrida Samoviy Xudo bitmas–tuganmas bir shohlik o'rnatadi. Hech kim uni engi olmaydi. Bu shohlik boshqa barcha shohliklarni er bilan yakson qilib, o'zi abadiy turadi. (Doniyor 2:44). Havoriy Pavlus o'zining ilhomlantiruvchi yozuvida Iso Masih Xudoning O'g'li sifatida Xudoning barcha dushmanlarini zabt etishi haqida yozgan: Shundan so'ng Masih har qanday hokimiyatni, hukmronlik va qudratni barbod qilib, saltanatni samoviy Ota — Xudoga topshirganda oxirat bo'ladi. Masihning hamma dushmanlari Uning oyoqlari ostiga poyandoz qilinmaguncha, U hukmronlik qilishi kerak...Xudo hamma narsani Masihga tobe qilgandan keyin, O'g'il ham Xudoga tobe bo'ladi, toki Xudo borliq ustidan butunlay hukmron bo'lsin. (1 Korinfliklar 15:24-25, 28) Muqaddas Kitob

urush va Masihning barcha dushmanlar ustidan qozongan g'alabasining ajoyib suratlari bilan yakunlanadi: "Endi bu dunyo hukmronligi Egamizga va Uning Masihga tegishlidir. Ular abadulabad hukmronlik qilishadi" (Vahiy 11:15). Masihiy xizmatchi yakuniy natija aniq ekanini bilib, tasalli oladi. Iso qonuniy Shohdir. Barcha raqiblar mag'lubiyatga uchraydi. Haqiqat xato ustidan g'alaba qozonadi. Solihlik uning Shohligining o'ziga xos belgisiga aylanadi. Yer yuzidagi odamlar zulm va qo'rqitishni to'xtatadilar va shaytonning o'zi oxirgi hukmini oladi va endi aldanmaslik uchun haydab chiqariladi. Biz bilamizki, sahrodagi birinchi to'qnashuvdan (Matto 4:1-11) boshlab, keyin Getsemaniya bog'ida, U O'zining so'nggi sinoviga yaqinlashganda (Matto 26:36-46) va nihoyat, gunoh va shaytonni mag'lubiyatga uchratib, O'z ixtiyori bilan xochda vafot etganida (Kolosaliklar 2:13-15), Masih shaytonga qarshi har bir hal qiluvchi jangda g'alaba qozongan. Qabrdan tirilib, o'limni ham yengdi. Biz ana shu buyuk g'alabadan kelgan tasalli va quvvatdan bahramand bo'lishimiz kerak. Ammo Iso g'alaba qozongan taqdirda ham, urush hali tugamagan. Oldinda hali ko'p janglar bor: U bizga qoldirgan vazifani tugatmagunimizcha, yana ko'p qurbonlar va azob chekuvchilar bo'ladi. U bizdan barcha xalqlarni - dunyodagi minglab etno-lingvistik guruhlarini o'rgatishimizni so'radi. Biz Uning nomi bilan borishimiz, Xushxabarni voizlik qilishimiz, asirlarni ozod qilishimiz, kasallarni shifolashimiz, jinlarni quvib chiqarishimiz, Uning jamoatining chegaralarini kengaytirishimiz va shaytonni oyoq osti qilishimiz kerak (Rimliklar 16:20). Ushbu katta kurashda biz dushman ustidan g'alaba qozonishimiz, uning qal'alari va dalillarini, shuningdek, "Xudoni tanib-bilishga to'sqinlik qilayotgan takabburona dunyoqarashga biz barham beramiz. Har qanday o'y-xayolni Masihga bo'ysundirib", yo'q qilishimiz kerak (2 Korinfliklar 10:3-5). Ishonamanki, bu oxir-oqibat musulmonlar o'z tuzumidan ozod bo'lib, Uning O'g'li, Rabbimiz Iso Masihning Xushxabari orqali Ota Xudoga qaytib kelishlarini anglatadi.

Ibodat Joyi

Kommunizmning qulashi haqidagi bahsimizga qaytsak, keling, ushbu voqeada ibodatning o'rnini ko'rib chiqaylik. Sovet Ittifoqidagi masihiylar Stalin, Xrushchev, Brejnev, Chernenko va Andropov kabi diktatorlar davrida juda ko'p azob chekdilar. Xuddi shu narsani Sharqiy Yevropaning barcha mamlakatlari, Vetnam, Shimoliy Koreya, Kuba va boshqalar haqida ham aytish mumkin. Bu barcha zulmkor rejimlar hukmronligi davrida ushbu mamlakatlar ichidagi va tashqarisidagi masihiylar ibodat qilishgan. Asosiy savol: "Xudo bu ibodatlarga javoban harakat qildimi?" Mening javobim "Ha". Javob ellik yildan ko'proq vaqtni oldi, lekin biz bugun ko'rayotgan narsa Xudo xalqining sodiq ibodatlari natijasidir. Iso shogirdlariga ibodat qilishni o'rgatganida, ularning iltimoslari orasida

quyidagilar bor edi: "Sening Shohliging kelsin. Osmonda bo'lgani kabi, Yerda ham Sening irodang bajo bo'lsin....Bizni vasvasaga duchor qilmagin, Yovuz shaytondan xalos qilgin" (Matto 6:10, 13). Otadan O'zining Shohligini olib kelishini va yer yuzida Uning irodasini bajarishini so'rash orqali, biz qaysidir ma'noda Xudoga O'zi xohlagan narsani qilishiga ruxsat beramiz. Biz yovuz shaytondan xalos qilishni so'raganimizda, biz "butun dunyo esa yovuz shayton changalida ekanini" (1 Yuhanno 5:19) va bizning ichimizda bo'lgan Xudo dunyodagidan (1 Yuhanno 4:4) kattaroq ekanligini va bizni qutqara olishini tan olamiz. Bundan tashqari, biz Xudo Butrusga Musoning Qonunidan mavzuni olish va uni bugungi kundagi barcha imonlilarga qo'llash uchun qanday tushuncha berganligini ko'ramiz: "Ammo sizlar — tanlangan bir nasl, ruhoniylar shohligi, muqaddas qavm Xudoning aziz xalqisiz" (1 Butrus 2:9). Shoh ruhoniylari sifatida biz xalqlar uchun iltijolarni Xudoning huzuriga yetkazishimiz kerak. Pavlus xuddi shu mavzuda qanday yozganiga qarang: "Avvalambor, nasihatim shuki, butun insoniyat uchun iltijo qilinglar, toat–ibodatda bo'lib, duolar o'qinglar, shukronalar aytinglar. Taqvodor, obro'–e'tiborli, osoyishta, sokin hayot kechirishimiz uchun, hukmdorlaru boshliqlar uchun ibodat qilinglar. Bu xayrli ish bo'lib, najotkorimiz Xudoga maqbuldir. U hamma insonlarning najot topishlarini va haqiqatni bilib olishlarini istaydi" (1 Timo'tiy 2:1-4). Xudo hamma odamlarning najot topishini xohlaydi. U bizga barcha odamlar va ularning hukmdorlari uchun shafolat qilish sharafiga berdi. Buning yorqin misolini Musoning hayotida ko'ramiz. Ularning gunohlari uchun Xudo Isroilliklarni yo'q qilmoqchi edi. Muso o'z xalqi uchun shafolat qilib, o'z hayotini xavf ostiga qo'ydi: "Ammo endi, ularning gunohini kechirgin, deb Senga iltijo qilaman. Agar kechirmasang, O'zing yozgan kitobdan mening nomimni o'chirib tashlagin" (Chiqish 32:32). O'z xalqining halok bo'lishini, ko'rgandan ko'ra, Muso o'z jonini bergan bo'lar edi. Bizga shunday nola kerak, ya'ni Xudo Ruhining nolasidan kelib chiqadigan chuqur shafolat sifati (Rimliklar 8:26). Kim biladi? Xudo musulmonlarni Islom qulligidan chiqarishi mumkin. Bizga Ibrohim, Muso, Dovud, Naximiyo, Butrus va Pavlusning ruhidagi ibodat jangchilari kerak. Rabbimiz Isoning ta'limoti va namunalarini yuragida qabul qiladigan ibodat jangchilari. Dunyodagi musulmon xalqlar, mamlakatdan mamlakatga va etno-lingvistik guruhdan keyin etnik-lingvistik guruh uchun Xudodan so'raydigan, bu odamlardir. Ibodat, ehtimol, dunyodagi musulmon xalqlarni qutqarish uchun bu ruhiy urushda biz ega bo'lgan eng kuchli quroldir. Lekin musulmon xalqlarni Islom cheklovlaridan ozod qilish uchun olib borilgan udhbu ozodlik urushining boshqa jihatlari va o'lchovlari ham bor.

Xudoning Shohligidagi alomatlar va mo'jizalar

Iso odamlarni zulmat shohligidan Xudoning Shohligiga taklif qilish uchun keldi. U sevgi va rahm-shafqat bilan keldi. Misol uchun, Galileyga qilgan safari

davomida U Shohlik haqidagi Xushxabarni va'z qilgan va har qanday kasallik va xastaliklarni davoladi (Matto 9:35). Uning Shohligi sevgi Shohligi bo'lishi kerak edi, chunki U sevgidir (1 Yuhanno 4:8). Muqaddas Bitikda aytilishicha, U olomonni ko'rib, rahm-shafqat bilan achingan. Siz rahm-shafqatni qanday ko'rsatasiz? Sevgingizni qanday ko'rsatasiz? Inson duch kelishi mumkin bo'lgan eng dolzarb va og'riqli muammo - bu shaxsiy kasallik, zaiflashtiruvchi kasallik yoki undan ham yomoni, jinga chalingan kasallikdir. Isoning bu ko'rinadigan ehtiyojlariga javobi har doim rahm-shafqat bo'lgan. U qaerga bormasin, odamlarni kasalliklaridan davoladi va yovuz ruhlar tomonidan ezilganlarni ozod qildi. Iso bu yo'l bilan nafaqat Xudoning qudratini ko'rsatdi, balki O'zining shogirdlariga ham shunday qilish uchun, ularga "hamma jinlarni quvib chiqarish va kasalliklarni davolash qudrati va hokimiyatini berdi. Iso ularni Xudoning Shohligini e'lon qilishga va xastalarni shifolashga" kuch berdi (Luqo 9:1, 2). Yuqoridagi iqtibosda Iso shifo va ozodlikni Xudoning Shohligini va'z qilish bilan bog'lagan. Shifolash Shohlikning borligidan dalolat berganday tuyuladi. Keyinchalik Iso O'zidan oldin borib, tashrif buyurmoqchi bo'lgan joylarini tayyorlash uchun tayinlagan o'ttiz olti kishilik jamoaga xuddi shunday vakolat berdi. Ushbu so'nggi havolaning eng qiziq tomoni shundaki, Iso buni o'rim-yig'im bilan bog'lagan: "Hosil mo'l, ammo ishchilar oz. Hosil Egasidan: «Hosilingni yig'ib olishga yana ishchilar yubor», deb so'ranglar... Bir shaharga kirganingizda, shahar aholisi sizlarni qabul qilsa, oldingizga qo'nganlarini englar. 9O'sha erdagi xastalarga shifo berib, shahardagi odamlarga: «Xudoning Shohligi sizlarga yaqinlashdi», deb aytinglar" (Luqo 10:2, 8, 9). Qaytgan jamoalarning xursandchiligi va quvonchiga Isoning munosabati aniq edi. U insoniy azob-uqubatlardan xalos bo'lishning bu dalilidan xursand bo'lish o'rniga, U hamma narsaga sabab bo'lgan dushmanning butunlay yo'q qilinishidan uzoqroq narsani ko'rdi: "Men shaytonning osmondan yashinday tushganini ko'rdim. Men sizlarga ilonu chayonlarni bosib ezish hokimiyatini va iblisning butun kuch-qudratini oyoq osti qilish hokimiyatini berganman..." (Luqo 10:18-19). Haqiqiy dushman kim ekanligini bilish uchun shogirdlarining ko'zlarini ochgan, Iso edi. Shuning uchun, Yuhanno shunday yozishi mumkin edi: "Biz..., butun dunyo esa yovuz shayton changalida ekanini bilamiz." (1 Yuhanno 5:19). Aynan Yuhanno Isoning kelishidan maqsadni juda qisqa qilib ifodalagan: "Ammo Xudoning O'g'li iblisning ishlarini barbod qilish uchun keldi" (1 Yuhanno 3:8).

Musulmonlarga xizmat qilishda kuch bilan uchrashish

Musulmonlar bilan ishlashda biz muqarrar ravishda kuchga duch kelamiz, chunki Islomning o'zi kuchdir. Qur'onda rahmdillik va rahm-shafqat haqida ko'p ishora qilingan bo'lsa-da, bu kitobda Xudo to'xtatib bo'lmaydigan kuch sifatida namoyon bo'ladi. Ba'zi musulmonlar o'zlarini ushbu kuchning quroli sifatida

ko'radilar - masalan, musulmon *mujohidlari* (muqaddas jangchilar), agar kerak bo'lsa, bu Qur'on "Xudoning irodasi"ni butun dunyoga majburlash bilan shug'ullanadilar. Islomda Xudoning tanada kelishi, azob chekadigan sevgi va qutqarilish uchun joy yo'q. Bular Muhammadning ilohiy hukmronlik va kuch ishlatish kontseptsiyasiga ziddir (Cragg 1984: 137). Islomning kuchi - bu kuch, qo'rquv, ta'qib, iqtisodiy kamsitish, ommaviy axborot vositalarini nazorat qilish, vizani rad etish, masihiylarning mavjudligini mamlakatdan siqib chiqarishga urinish va uning aholisi orasida har qanday yangi harakatning tug'ilishiga to'sqinlik qilish. Masihiy uchun kechirim va shifo Isoning xochdagi o'limi bilan uzviy bog'liqdir (Ishayo 53:4-6; 1 Butrus 2:24). Uning Shayton ustidan g'alaba qozonishi gunoh ustidan g'alaba qozonishi bilan amalga oshirildi (Yuhanno 14:30). Uning o'lim ustidan g'alabasi Muqaddas Ruh orqali erishilib, bu orqali U Xudoning O'g'li deb e'lon qilindi (Rimliklar 1:4). U Xudoning Masihdagi buyuk qutqarish ishi haqidagi Xushxabarni ochib berish uchun ustimizga Muqaddas Ruhni yog'dirdi (Havoriylar 1:8). Xudoning Shohligi haqidagi bu Xushxabarni Xudoning O'zi "U alomatu mo'jizalar va turli ajoyibotlar ko'rsatdi, O'z xohish-irodasi bo'yicha, Muqaddas Ruhning in'omlari" orqali tasdiqlashi kerak edi (Ibroniylar 2:4). Xudoning haqiqiy Shohligi Islom olamiga bostirib kirganda, gunohlarning kechirilishi, shifo, jinlar zulmidan xalos bo'lish va boshqa alomatlar va mo'jizalarda ifodalangan Xudoning sevgisi va Xudoning qudrati uning o'ziga xos belgilariga aylanishi kerak. Bu boshqa turdagi kuch—inson ehtiyojlariga xizmat qilish kuchidir. Bu esa, Xudodan hech qanday kuch va guvohnomaga ega bo'lmagan Islomga mutlaqo ziddir. Muqaddas Kitobda aytilishicha, Shayton o'z vaqti qisqa ekanligini biladi: "Ammo, ey yeru dengiz, sizning holingizga voy! Zero, iblis oldingizga tushdi. Vaqti oz qolganini bilib, u qahru g'azabga mindi." (Vahiy 12:12). Shayton o'zining mag'lubiyatga uchragan dushman ekanligini bilishiga qaramay, u o'zining g'azabini Masihga va U bilan birlashadiganlarga, ya'ni masihiylarga sochmoqchi. U o'zining nafratlangan dushmani - Masihga qarshi boshqara oladigan va yo'naltira oladigan har qanday qurol, odamlar, mafkura yoki dindan foydalanadi. Masihilikka qarshi tabiati tufayli biz Islomdan uning barcha turlarida faol qarshilik ko'rsatishini kutishimiz mumkin, ayniqsa Xushxabar Shaytonning hududini muvaffaqiyatli bostirib kirganida. Haqiqatan ham, Masih bizni bo'rilar orasiga qo'ylar kabi yuboradi (Matto 10:16). Biz yerdagi qurollardan foydalana olmaymiz. Insoniy nuqtai nazardan, biz bunday dushmanga qarshi himoyasizmiz. Ammo ruhiy jihatdan biz ibodat qilish sharafiga egamiz. Farishtalar bu ibodatlarga javoban bizga yordamga kelishadi (Doniyor 10:4-11; Ibroniylar 1:14). Bizning qo'limizda Xudoning Kalomi ham bor, ushbu so'z "Ruh beradigan...qilichi" deb nomlanadi (Efesliklar 6:17). Albatta, bu so'zda Rabbimiz Iso Masihning muborak Xushxabari mavjud bo'lib, u "Xudoning kuch-qudrati bo'lgan bu Xushxabar orqali unga ishonganlarning hammasi qutqariladi..." deb ta'riflanadi

(Rimliklar 1:16). Bu Kalom “Haqiqat” deb ham ataladi (Yuhanno 17:17) va Iso bu “Haqiqat” odamlarni ozod qilishini tushuntiradi. Nihoyat, bizda yashovchi va biz uchun kurashadigan va bizni dushmanning har qanday kuchidan qutqaradigan suveren Xudoning O'zi bor (Luqo 10:19). Shuning uchun, musulmonlarni Masihga jalb qilish uchun biz Masih bizga beradigan qudratli qurol va kuchdan foydalanishimiz kerak. Uning O'zi bizning kuchimiz, U ibodatlarimizga javob beradi, U bizga shifo berish va asirlarni Shaytonning kuchidan ozod qilish uchun kuch beradi. Biz “qal’aday mustahkam bo’lgan insoniy o’y–xayollarni hamda quruq safsatalarni...Xudoni tanib–bilishga to’sqinlik qilayotgan takabburona dunyoqarash...”ni buzib tashlashga da’vat etilganmiz (2 Korinfliklar 10:4, 5). Oxir-oqibat, Islom tik turolmaydi, chunki u Xudoning moylangan Najotkori, Podshoh Iso Masihga mutlaqo qarshidir. Shunday ekan keling, asir bo'lganlarni qaytarish uchun Uning huzuri va qudratidan foydalanaylik.

22 BOB

Hayotda Tajribada Ishlatish

Do'stlari uchun jonini fido qilgan odamdan ko'ra buyukroq sevgi yo'q (Yuhanno 15:13).

Biz kim bilan ishlashimizdan qat'i nazar, ayniqsa, boshqa madaniyatga ega bo'lgan odamlarga murojaat qilishga harakat qilsak, bizni xarakterlashi kerak bo'lgan muayyan universal munosabat fazilatlarini mavjud.

Salbiy Munosabatlarni Yengish

Musulmonlar va masihiylar o'rtasidagi adovat, uzoq tarixga ega bo'lganligi sababli, masihiylar bizning munosabatimizni zaharlash uchun kechirimsiz va g'azablangan ruhga yo'l qo'yish vasvasasiga tushishlari mumkin. Buni menga ikkita unutilmas voqea eslatdi: biri Misrda, ikkinchisi Hindistonda. Har yili bo'ladigan haj ziyorati chog'ida, men Makkada eronliklar boshchiligidagi qo'zg'olon paytida Misrda bo'lganman. Mening misrlik masihiy hamrohim, menga bu xabarni yetkazdi. Mana uning so'zlari: "Makkada tartibsizliklar yuz berdi. Saudiya armiyasi tomonidan bir necha yuz eronliklar va boshqa odamlar o'ldirildi. Rabbimizga Shon-Sharaf! Biz ularning minglab odamlarni o'ldirishlarini xohlaymiz. Biz musulmonlardan nafratlanamiz!" Ikkinchi voqea Hindistonning sharqidagi Kalkutta shahrida bo'lib o'tdi. Men musulmon qo'shnilarimizga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantirish haqida ma'ruza aytayotgan edim, bir yigit o'z joyidan yiqilib, yig'lab yubordi. Men unga yaqinlashib, nima bo'lganini so'raganimda, u qayta-qayta takrorladi: "Xudo meni qachondir kechira oladimi?" "Birodar, nima qildingiz?" deb so'radim. Mana, u aytgan voqea: Men ushbu shaharda yangi kvartiraga ko'chib o'tdim. Biz ko'chib kelganimizda, koridor oxiridagi boshqa xonadondan bir kishi oldimga kelib: "Siz bu yerga ko'chib kelgan masihiy oilasiz deb eshitdim. Biz juda xursandmiz. Biz musulmonmiz va biz har doim masihiy do'stlarimiz bo'lishni xohlaymiz. Biz do'st bo'lishimiz mumkinmi?" Men javob berdim: "Yo'q! Biz hech qachon musulmonlar bilan do'st emasmiz". Men uning burni oldidagi eshikni yopdim. Keyin u hali ham yig'lab, yana so'radi: "Xudo meni kechira oladimi?" Uni Xudo kechirishiga ishontirgandan so'ng, biz ibodat qildik. Keyin men unga: "Siz yig'ilishda qololmaysiz. Siz uyingizga qaytib, o'sha odamni topishingiz, kechirim so'rashingiz va u bilan do'stlikni boshlashingiz kerak. Shunda siz ushbu uchrashuvlarga qaytishingiz mumkin" dedim. Ertasi kuni u yig'ilishda bo'ldi va uni yuzi porlab turardi. U mening maslahatlarimni qabul qildi va eski nafrat va noto'g'ri qarashlardan butunlay xalos bo'ldi. U musulmon qo'shnisi bilan do'stlashdi. Sevgi bizning Isoning shogirdlari ekanligimizning isbotidir. U buni "yangi amr" deb atadi

(Yuhanno 13:34, 35). Biz qo'shnilarimizni o'zimiz kabi sevishimiz kerak - hech bir istisnosiz (Matto 22:39). Musulmonlarni sevishimiz kerak. Xudo shunday qiladi (Yuhanno 3:16). Agar ular o'zlarini bizga dushman qilsalar ham, hech qanday istisno yo'q. Isoning ta'limoti haqiqatan ham radikaldir: "Ey Meni tinglayotganlar, sizlarga aytyapman: dushmanlaringizni yaxshi ko'ringlar, sizdan nafratlanganlarga yaxshilik qilinglar. Sizlarga la'nat aytganlarni duo qilinglar. Sizga ozor berganlar uchun ibodat qilinglar" (Luqo 6:27, 28). Bir necha yil oldin, Masihga kelgan sobiq musulmonlar bo'lgan bir necha Malaylik erkak va ayollar bilan suhbatlashar ekanman, ularning har biri Isoga mehrli munosabatda bo'lgan masiiy do'sti yoki qo'shnisi tufayli imonga kelganini bilib, hayratda qoldim. Havoriy Pavlus o'ziga xos tarzda har bir insonga nisbatan mehrli munosabatning timsolini jamladi: "Xudoning xabarini sizlarga to'liq e'lon qilishim uchun U meni jamoatning xizmatchisi qilib tayinladi. Bu Xushxabar asrlaru nasllar davomida sir tutilgan edi, endi esa u Xudoning azizlariga oshkor qilindi. Xudo barcha xalqlar ham Masih orqali boy ulug'vorlikka etishishlarini hammamizga ko'rsatishni istadi. Bu sirning mohiyati shudir: Masih, ya'ni ulug'vorlikka etishish umidi sizlarning orangizdadir. Har biringiz Masih tanasining etuk a'zosi sifatida Xudoning oldida turishingizni istaymiz. Shuning uchun biz hammani ogohlantirib, donolik bilan ta'lim berib, Masih haqida o'rgatyapmiz" (Kolosaliklar 1:25-28). Musulmonlarga qo'llashda, har bir musulmonning Iso Masihda to'liq va mukammal bo'lishini ko'rish qanday maqsaddir. Men ishonamanki, bu imonlining boshqa har qanday inson bilan, bu tadqiqotda dunyodagi har bir musulmon bilan Masihda mukammal bo'lishiga intilishi mumkin bo'lgan yagona qonuniy munosabatlardir. Boshqa barcha munosabatlar qandaydir befarqlik, aralashmaslik, musulmonlar orasida hosil yetishmasligiga olib keladi. Minnatdorchilik ruhi har qanday ishda katta ahamiyatga ega; bu musulmonlar bilan ishlashda muhim, aks holda ishning murakkabligi tushkunlikka olib kelishi mumkin. Musulmonlar, masihiylarga bo'lgan munosabatiga qaramay, ular Xudoning suratida yaratilgan. Havoriy Pavlus buni shunday deb yozganida tushungan: "Avvalambor, nasihatim shuki, butun insoniyat uchun iltijo qilinglar, toat-ibodatda bo'lib, duolar o'qinglar, shukronalar aytinglar. Taqvodor, obro'-e'tiborli, osoyishta, sokin hayot kechirishimiz uchun, hukmdorlaru boshliqlar uchun ibodat qilinglar. Bu xayrli ish bo'lib, najotkorimiz Xudoga maqbuldir. U hamma insonlarning najot topishlarini va haqiqatni bilib olishlarini istaydi" (1 Timo'tiy 2:1-4). Shunday qilib, faqat umumiy Muqaddas Kitob tamoyillariga asoslanib, biz barcha musulmonlar uchun minnatdorchilik bildirishimiz shart. Ammo ular orasida yashaganlarimiz uchun, biz ularning mehmonlari bo'lgan, tizimlarining bir qismi sifatida yashagan va ulardan yordam olgan son-sanoqsiz holatlar ham mavjud. O'z tajribamga ko'ra, ikki marta musulmonlar hayotimni saqlab qolish uchun aralashdilar. Birinchi marta bu Kashmir

uchun ikkinchi hind-pokiston urushi paytida bo'lgan. Biz yashagan Pokistonning tog'li shaharchasi tashqarisidagi qishloqlar orasida, biz tepada uchib o'tayotgan hind samolyotlariga signal berganimiz haqidagi mish-mishlar tarqaldi. G'azablangan musulmon qishloq aholisi uylarimizni yoqib, bizni o'ldirish uchun kelishdi. Tepalikning etagida ularni mahalliy musulmon savdogarlari to'xtatib, shunday deyishdi: "Bu odamlar hech qachon siz o'ylagan narsani qilmaydilar. Bu dahshatli ishni qilish shart emas. Siz avval bizni o'ldirishingiz kerak." Ular yo'lni to'sib, qishloq aholisini orqaga qaytarishdi. Ikkinchi marta Isroil, Misr va Suriya o'rtasidagi Yom Kipur urushi paytida bo'lgan. Falastinliklar va pokistonliklar Isroil va Amerikaga qarshi norozilik bildirish uchun Lahor ko'chalariga chiqishdi. Ular barcha mashinalarni to'xtatib, amerikaliklarni qidirishdi va ular meni ham to'xtatdilar. Ular mening amerikalik ekanligimni bilib, *"Amerikalik, Amerikalik"* deb baqirishdi va mashinani ag'darish va yoqish uchun silkitishdi. Uzun bo'yli iordaniyalik bir kishi derazam oldiga kelib, naqadar umidsizligimni ko'rib, olomonga o'girilib: "Bu odam amerikalik emas, u frantsuz. Yashasin Fransiya! Yashasin Fransiya!" deb baqirdi. U olomonni tarqatib yubordi. Musulmonlar tomonidan menga qilingan boshqa ko'plab xayrli ishlardan eng esda qolarlisi, G'arbiy Afrikadagi Malinka qishlog'ining chekkasida bo'ldi. Biz kun bo'yi mashinada yurdik va kun botish paytida qishloq chetidagi ochiq joyga to'xtadik. Kechki sayohatimiz oldidan kechki ovqat uchun piknik dasturhonini ochganimizda, bir afrikalik ayol boshida tugun bilan o'tib ketdi. U biz tomonga o'girilib qaradi, o'n qadamcha yurdi, keyin u to'xtadi, tugunni olib, uni yechdi, nimadir chiqarib, katta kiyimining yengiga soldi. U uch kishilik guruhimiz yetakchisiga yaqinlashdi va Malinka tilida uzoq vaqt salomlashdi. O'nga yaqin shunday salomlashishdan so'ng, yengidan ulkan kassava ildizini chiqarib, yetakchimizga uzatdi. Keyin yana ko'p muloyim salomlashishlar bo'ldi. Shundan so'ng u o'z tuguniga qaytib, uni bog'lab, qishlog'iga yo'l oldi. Hammasi tugagach, do'stinga yuzlandim: "Birodar, bu nima edi, bu ayol sizni avvaldan taniydi, to'g'rimi?" deb so'radim. U: «Yo'q, men ilgari bu yerda to'xtamaganman», deb javob berdi. Keyin men: "Xo'sh, u masihiy bo'lgan bo'lsa kerak, biz ham masihiy ekanimizni taxmin qilgan va shuning uchun u bizga juda mehribon edi", dedim. U: "Yo'q, bu ayol musulmon edi", dedi. Men so'radim: "Xo'sh, bu nima edi?". U shunday javob berdi: "Birodar, bu madaniyatda, kechqurun sizning qishlog'ingizning chekkasiga notanish odam kelganida, siz uni qabul qilishingiz, unga kechki ovqat tayyorlashingiz va unga tunash uchun joy taklif qilishingiz kerak. Bu ayol aynan shunday qildi. U bizga ovqat tayyorlashni va kechasi tunash uchun joy berishni taklif qildi." Men so'radim: "Siz uning ismini yozib oldingizmi?" U: "Uning ismi Saadi Kamara" deb javob berdi. Men: "Men Saadi Kamara haqidagi hikoyani butun dunyodagi masihiylarga aytib beraman, chunki Iso buni qilgan bo'lar edi. U bizning zamonamizning "Rahmdil samariyalik"

edi. Agar Iso bugun shu yerda bo'lganida, "Rahmdil musulmon ayol" haqida hikoya qilar edi; men ham shunday qilaman." Yana bir voqea Kaliforniyaning Bel Air shahrida sodir bo'ldi. Yakshanba maktabda "Musulmon qo'shningizni seving" mavzusidagi darsdan so'ng, hayajonlangan bir ayol yonimga kelib: "Menimcha, men musulmonlarning yonida yashayman", dedi. "Qayerdan bilasiz?" deb so'radim. U javob berdi: "Ular zaytun rangiga ega bo'lib, ular chet tilida gaplashadi va ayol boshidan oyog'igacha qora parda bilan qoplangan". Men: "Ha, siz musulmon qo'shni bilan yashar ekansiz, ular qanchadan beri u yerda yashaydilar?" dedim. "Olti oy", deb javob berdi u. Keyin men so'radim: "Bu bilan nima qildingiz?" "Hech narsa," deb javob berdi u, "Men ulardan o'lguncha qo'rqaman." Keyin men so'radim: "Men taklif qilgan hamma narsani qilasizmi?" — Nima taklif qilmoqchisiz? — so'radi u. Men: "Bugun tushdan keyin, jamoatdan uyga qaytganingizda, sizdan tort pishirishingizni yoki sotib olishingizni, uni musulmon qo'shnilaringizga olib borishingizni va "Men sizning qo'shningizman, sizni mahallamizda kutib olish uchun erta kelmaganim uchun meni kechiring. Mana bu sizga kichik sovg'a. Men siz bilan do'stlashmoqchiman" deb aytishibgizni xohlayman, dedim. Keyingi yakshanba kuni, yakshanba maktabiga dars bergani kelganimda, bu ayol meni kutib turgan edi. "Bu ishladi," dedi u xursand bo'lib. "Ular meni uyga taklif qilishdi. Yoqimli yigit ingliz tilida gapirdi va meni onasi va qolgan oila a'zolari bilan tanishtirdi. Ayol yopiq xonada parda kiymagan va u ham juda yoqimli edi. Biz yaxshi do'st bo'ldik." Ayol uchun qo'shnisi bilan do'stlikni qanday boshlash kerakligini aytadigan odam kerak edi. Ko'pchiligimiz musulmonlarga mehmondo'stlik, saxiylik yoki mehribonlik ruhini ko'rsatishga imkon bermagan bo'lsak kerak. Xudoning surati hali ham ularda mavjud bo'lib, boshqa odamlarda bo'lgani kabi ular gunoh bilan buzilgan. Biroq, ular o'zlari bilmagan, begonalashgan Samoviy Otalarining qiyofasini aks ettiradilar. Biz musulmon qo'shnilarimizni sevishimiz, ular bilan do'st bo'lishimiz va ularga ham bizga xizmat qilish imtiyozini berishimiz shart. Iso bu borada juda yaxshi namuna edi. U Samariyadagi quduqda bir ayol bilan suhbatni qanday boshlaganini eslaysizmi? "Menga ichgani suv ber". Agar biz ularning mehribonchiligiga erishmoqchi bo'lsak, ularga yaqinlashishimiz kerak. Demak, musulmonlar uchun minnatdorchilik ruhimiz ikki ildizga ega bo'lishi mumkin. Birinchisi, Muqaddas Kitob bizni ular uchun minnatdor bo'lishni o'rgatadi. Ikkinchisi, ularning bizga qilgan yaxshiliklari uchundir.

Madaniy Sezgirlik

Sevgi va minnatdorchilik sizni boshqa odamning madaniyatiga ham olib boradi. Bizning asosiy namunamiz, Isodir. Muqaddas Bitik bizga U dunyo yaratilishidan oldin Ota Xudoning huzurida ulug'vorlikda yashaganini o'rgatadi (Yuhanno 17:24). Biroq, U O'z ulug'vorligidan voz kechib, bizlardan biriga aylandi

- ma'lum bir vaqtda va joyda inson bo'ldi (Filippiliklar 2:6, 7). Xususan, U falastinlik yahudiy sifatida keldi va shu bilan g'alaba qozonish uchun O'z hayotini bergan asosiy odamlar guruhi bilan tanishtirdi. Pavlusning hayoti misolida biz u har qanday yo'l bilan ba'zilarini zabt etish uchun, hamma uchun hamma narsa bo'lishga tayyorligini bilib oldik (1 Korinfliklar 9:22). Biz musulmonlarni zabt etish uchun biz falaba qilmoqchi bo'lgan musulmonlar kabi diniy emas, balki madaniy jihatdan bo'lishimiz kerak, deb taklif qildik. Bashir Abdol Massih "*Xushxabar va Islom*" kitobida Iso va Pavlusning ushbu namunalarini "Mujassamlangan guvohlik" mavzusi ostida birlashtiradi. Uning ta'rifi juda to'g'ri: Mujassamlangan guvoh - bu sevgi shu qadar chuqur ishlaydiki, u tinglovchiga o'xshash bo'lishga har tomonlama intiladi, shunda u tinglovchilar uchun mazmunli bo'lgan fikr, muloqot va diniy-madaniy shakllarda Xushxabarni namoyon qilishi mumkin (Massih 1979:87). Ko'pincha masihiy xizmatchi madaniy sezgirlik masalasiga ko'r bo'ladi. Yagona narsa Xushxabarni chet tilida yetkazish kerak degan noto'g'ri tushuncha bilan yashab, masihiy ongsiz ravishda o'z madaniyatini Xushxabarning bir qismi sifatida taqdim etadi. Bu ko'pincha Xushxabarning tarqalishiga to'sqinlik qiladi, ayniqsa g'alaba qozonish kerak bo'lgan musulmon madaniyati va g'alaba qozonishga harakat qilayotgan masihiy o'rtasida faol to'qnashuvlar bo'lsa. Xabar ko'pincha tushunilganligi va qabul qilinishi mumkin emas deb topilganligi uchun emas, balki uning taqdim etilishi, ya'ni madaniy atributlari tufayli tinglovchiga shu qadar haqoratomuz bo'ladiki, u ushbu xabarni idrok eta olmaydi. Ilgari savol ko'tarilgan edi: "Masihiylikning faqat bitta madaniy shakli bo'lishi kerak, deb Xudo qaror qildimi?" Javob: "Yo'q". Aks holda, Iso bizga buni o'rgatgan bo'lar edi. Lekin U haqiqiy topinish «bu tog'da ham, Quddusda ham» emas, balki «ruhda va haqiqatda» bo'lishini aytdi. Xushxabar yahudiylarning madaniy shakllariga - ma'badga va uning atributlariga bog'liq bo'lmaydi. U har qanday madaniy muhitda mavjud va qabul qilinadi. Shuning uchun, masihiy guvoh bu "madaniyatdan tashqarida" haqiqat nima ekanligini, ya'ni Xudodan insonga Xushxabarning mohiyati nima ekanligini aniqlashga guvoh bo'lish masihiyning zimmasiga tushadi. Har bir xizmatchi, har bir maqsadli madaniyatga mos keladigan yondashuvni qanday ishlab chiqish kerakligini aniqlashi kerak. Shunday qilib, bu maqsadli madaniyat va uning qaysi qismlari masihiy xizmati uchun ishlatilishi mumkin va mumkin emasligi to'g'risidagi chuqur bilimlarga olib kelishi kerak. Bunday farqlash, albatta, qaysi shakllar yovuz ma'no bilan buzilganligini va qaysi shakllar ibodat va xizmatda Xudoning muqaddas maqsadlari uchun osongina ishlatilishi mumkinligini aniqlashni o'z ichiga oladi. Kraft ta'kidlaganidek, madaniyatlar Xudo, Shayton yoki inson tomonidan ishlatilishi mumkin. (1979:113). Gunoh juda keng tarqalganligi sababli, u madaniy shakllarga ta'sir qiladi. Xudo odamlarni o'zgartirayotganga o'xshaydi, ular o'z navbatida

Xudoning Ruhiga ergashish va dunyoda yashovchi "ruhlar" o'rtasidagi farqni bilishni o'rganib, o'z madaniyatlarini o'zgartirmoqdalar.

Islom o'ziga xos masihiylarga qarshi ta'limoti tufayli o'z maqsadlari uchun son-sanoqsiz shakllarni o'zlashtirgan. Masihiy xizmatchilar musulmon xalqlari orasida rivojlanib borar ekan, biz masihiylik maqsadlari uchun ushbu yangi imonlilarning madaniy kelib chiqishidan nimani saqlab qolish yoki o'zgartirish mumkinligini doimiy ravishda tekshirib turishimiz kerak.

Til madaniyatning "ichi" bo'lganligi sababli, masihiy xizmatchisi madaniyatni o'rganish bilan bir qatorda, u zabt etishga intilayotgan xalqning tilini o'rganishi kerak. Reyburnning Muqaddas Kitobni musulmon tillariga tarjima qilish bo'yicha olib borgan yorqin tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, masihiylar milodiy 622 yildan hozirgi kungacha musulmonlar orasida yashaganiga qaramay, faqat 1800 yildan boshlab masihiy missionerlik harakati Muqaddas Kitobni musulmon tillariga tarjima qilishni jiddiy qabul qila boshladi (Reyburn 1979:363). Agar biz hali yetib bormagan yuzlab musulmon xalqlarida sog'lom ta'limni ko'rishni istasak, biz o'zimizni til o'rganishga va Muqaddas Bitik tarjimasiga chuqur bag'ishlashimiz kerak.

Inson Ehtiyojlariga Javob Berish

Men ilgariroq shifo, jinlar zulmidan xalos bo'lish va musulmonlarning ruhlari uchun ruhiy urushdagi boshqa "alamatlar va mo'jizalar" mumkinligi haqida yozgan edim. Ammo ularga bo'lgan sevgimizni ifoda etishning yana boshqa tomoni ham bor. Shunga qaramay, Iso bizning Ustozimizdir:

"Shundan keyin Shoh o'ng tomonidagilarga aytadi: — Ey samoviy Otamning barakasini olganlar, kelinglar! Shohlikni meros qilib olinglar! Bu shohlik olam yaratilgandayoq sizlar uchun tayyorlab qo'yilgan. Axir, Men och edim, Menga ovqat berdingizlar. Chanqagan edim, Menga ichimlik berdingizlar. Musofir edim, uyingizdan boshpana berdingizlar. Yalang'och edim, Meni kiyintirdingizlar. Kasal edim, Menga g'amxo'rlik qildingizlar. Zindonda edim, Meni kelib ko'rdingizlar..., sizlar eng kichik birodarimga qilgan har qanday yaxshiligingizni Menga qilgan bo'lasiz" (Matto 25:34-40). Musofir, och, chanqagan, yalang'och, kasal, qamoqxonada – bular bugungi kunda Afg'oniston, Eron, Iroq, Pokiston, Bangladesh, Somali, Eritreya, Sudan, Chad, Falastin, Marokash, Tunis, Jazoir, Liviya, Sahroi Kabirdan janubiy Afrikada istiqomat qilayotgan millionlab musulmonlarga xos xususiyatlardir. Millionlab odamlar ruhiy zulmat va iqtisodiy qiyinchiliklarda yashaydi. Musulmon olamiga nazar tashlasak, insoniyat azoblarining cheki yo'qdek. Bunday katta miqyosda e'tiborimizni tortadigan ofatlar bizni yashash joyida, xoh o'z mamlakatlarida mehmon bo'lib, xoh ularni biznikida mehmon bo'lishidan qat'iy nazar, inson ehtiyojlarining alohida holatlarini ko'rishimizga to'sqinlik qilmasligi kerak. Bizning niyatlarimiz noto'g'ri tushunilganiga qaramay (musulmonlar biz

yangi imonga kelganlarni insoniy ehtiyojlariga javob berish orqali "sotib olamiz" deb o'ylashadi), Masih bizdan xuddi biz Unga xizmat qilayotgandek ularga xizmat qilishimizni so'radi. Uning nazarida sevgingizni va ularning qadr-qimmatini namoyish etishdan yaxshiroq nima bo'lishi mumkin. Biz bu eski shayton aldangan musulmonlar orqali ishlayotgan buzuvchi tafakkurining bizni inson ehtiyojlarini qayerda topsak, xizmat qilishdan qaytarishiga yo'l qo'ymasligimiz kerak.

Abadiy hayotni qanday meros qilib olish kerakligi haqidagi savolga - Tavrot tafsirchisi tomonidan berilgan savolga, e'tiqod tizimi emas, balki inson ehtiyojiga javob bergan samariyalik haqidagi hikoya javob berdi. Qaroqchilar qo'lga tushgan odam uchun haqiqiy yaqini kim edi? Tavrot tafsirchisi biz kabi Isoning darsidan qochib qutula olmadi: "Unga shafqat ko'rsatgan odam-da" (Luqo 10:25-37). "Axir, Masihning bizga bo'lgan muhabbati bizni rag'batlantiradi. Bir Odam hamma uchun o'lgan bo'lsa, demak, biz hammamiz o'lganmiz degan xulosaga keldik" (2 Korinfliklar 5:14). Masihning sevgisi, U kim uchun o'lgan bo'lsa, bizni ularni sevrishga majbur qiladi.

Genri Martinning hayoti: Namuna

Genri Martin (1781-1812) musulmonlar orasida birinchi protestant missioner hisoblanadi. U Kembrij universitetida urdu, fors, arab va sanskrit tillarida ta'lim olgan holda ajoyib tilshunoslikka ega edi. U Hindistonga yetib borganidan so'ng "Xudo uchun kuyish" istagida bo'lgan juda qat'iy yigit edi. Bu tom ma'noda, sodir bo'ldi. U 32 yoshida Angliyaga qaytayotganda Turkiyada vafot etdi. Uning faol xizmati davri faqat qisqa vaqtni (1806-1812) qamrab oldi. Biroq uning musulmonlar bilan bo'lgan munozaralarda erishgan yutuqlari, Muqaddas Kitob (Yangi Ahd urdu, fors va arab tillariga tarjimasi), musulmonlarga masihiylikning mohiyatini tushuntiruvchi yorqin risolalari, eng avvalo, uning shaxsiy hayoti va guvohliklari barcha zamondoshlarida, musulmon va masihiylarda chuqur taassurot qoldirdi. Martin tez o'rganuvchan edi va tez orada musulmon olimlari bilan rasmiy ommaviy munozaralar samarasiz ekanini tushundi. Shunga ko'ra, u o'z yondashuvini o'zgartirdi va oxir-oqibat musulmonlar bilan ishlashning ettita tamoyilini ishlab chiqdi, u biz ushbu kitobda ilgari surgan narsalarning ko'pini kutgan edi. Bugungi kunda ular, Martin tomonidan 1810 yil atrofida birinchi marta ishlab chiqilgan paytdagidek dolzarb va o'rinlidir. Aytgancha, ushbu material Layl Van der Verffning *Musulmonlar uchun Masihiycha Vazifa: The Record*, 1977:31-36, nomli bebaho kitobidan olingan.

Quyida Martinning musulmonlar bilan ishlashining ettita printsiplari keltirilgan:

1. O'zingizning shaxsiy tajribangiz bilan bo'lishing—Iso Masih orqali gunohlarning kechirilishini va Xudo bilan tinchlikni qanday boshdan kechirganingiz haqidagi guvohligingiz.
2. Musulmon do'stingizdagi eng yaxshi fazilatlarni qadrlang va bu fazilatlarni uning hayotida harakat qiladigan Xudoga bog'lang. Xuddi shu narsa musulmon madaniyatidagi Xudo tomonidan chinakam ma'qullangan elementlarga ham tegishli bo'lishi mumkin.
3. Xudoning inoyati va uning Masih orqali qanday namoyon bo'lishi va Xudo Ruhining muqaddas ishi bilan davom etishi haqida gapirganda, sizning xabaringiz Masihga yo'naltirilgan bo'lsin.
4. Musulmon do'stingizni Muqaddas Yozuvlarni o'rganishga jalb qiling, shunda u o'zi uchun yangi haqiqatlarni o'zi kashf qilishi mumkin.
5. Musulmon do'stingiz ushbu tanqidiy tadqiqot va qaror qabul qilish davridan o'tayotganda, qo'llab-quvvatlovchi do'st rolini o'ynang.
6. Inson ehtiyojlarini qondirish orqali jamiyatda qulay muhit yarating.
7. Musulmon do'stingiz musulmon kontekstida imonli sifatida o'z o'rnini izlayotganda, Muqaddas Ruh do'ztigizda ishlashiga ishonang.

**BESHINCHI QISM:
MUSULMONLARNING
MUAYYAN
TURLARIGA
YONDASHUVLAR**

KIRISH

Biz munosabat haqida ko'p gaplashdik. Men, Isoning jismoniy kuch ishlatishning dunyoviy usulidan farqli o'laroq, ruhiy kuchdan qanday foydalanganligi haqida yozgan edim. Biz Xudoning Shohligi inson madaniyati bilan qanday bog'liqligini o'rganib chiqdik. Pavlusdan biz musulmon madaniyatlari bilan qanday munosabatda bo'lish tamoyillarini oldik. Men ruhiy urushning tabiati haqida yozdim. Nihoyat, biz Genri Martinning hayotiy misoli bilan yakunlangan, musulmon do'stlaringiz va qo'shnilaringiz bilan muomala qilishning amaliy masalalarini ko'rib chiqdik.

Turli xil toifadagi musulmonlarga qanday munosabatda bo'lish kerak degan savolga kelganda, bularning barchasini yodda tutish kerak. Yuqoridagi barcha tamoyillar, kerak bo'lganda, kuchga kirishi kerak.

Lekin qaysi musulmonni jalb qilmoqchisiz? Ularni, boshqa musulmonlardan ajratib turadigan e'tiqodlari bormi? Ushbu o'ziga xos e'tiqodlar ularning tarjimai holi, e'tiqod tizimlari va dunyoqarashidagi o'ziga xos taxminlar to'plami haqidagi bilimingiz bilan o'zgartirilgan yondashuvlarni keltirib chiqarishi kerakmi? Menimcha, ha. Ba'zi hollarda, masihiy xizmatchi musulmonlar allaqachon ishongan yoki amalda bo'lgan narsadan foydalanib, uni yangi masihiycha ma'no bilan to'ldirishi mumkin. Ammo boshqa hollarda, xizmatchi musulmonning g'oyalaridan farq qilishi va unga butunlay yangi yo'lni ko'rsatishi kerak bo'lishi mumkin. Shunday qilib, ushbu bo'limda biz ushbu turli xil musulmonlarga qanday munosabatda bo'lishni taklif qilamiz. Agar Iso bugun ularga duch kelganida, U bu masalalarni qanday hal qilishi mumkinligini taxmin qilishga harakat qilamiz. Iso sunniylar, shialar, dunyoviylar, jangarilar, so'fiylar, xalq musulmonlari, Ahmadiylar yoki afro-amerikalik musulmonlarga qanday munosabatda bo'lardi? Davom etar ekanmiz, bular shaxsiy tajriba olovida sinab ko'rilishi kerak bo'lgan takliflar ekanligini unutmang. Bular Rabbimizning muayyan musulmonlar bilan muayyan vaziyatda ishlashi mumkin bo'lgan yagona yo'l degani emas.

Shuni ham yodda tutingki, ko'pincha Masihga musulmonlarni tortishuvlar emas, balki ularning masihiy do'stlarining jozibali hayoti jalb qiladi. Shunga qaramay, ba'zi musulmonlar zabt qilinadi, chunki masihiy xizmatchi savollarga sezgir bo'lgan va ulardan mohirona foydalanib, Masih uning qondirilmagan ehtiyojlariga javob ekanligini ko'rsatgan.

23 BOB

Iso va Sunniylar

"Holingizga voy, ey tafsirchilar va farziylar!...sizlar odamlar kirmasin deb, Osmon Shohligi eshiklarini berkitib qo'yyapsizlar. U yerga o'z'laringiz ham kirmayapsizlar, kirmoqchi bo'lganlarni ham kirgizmayapsizlar" (Matto 23:13, 14). Esingizda bo'lsa, Sunniylar Muhammad (*Sunnat*)ning namunali namunasiga ergashadigan va Qur'on va *Hadisni* obro'li deb biladigan musulmonlardir. Izchil Sunniy *Shariat* qonunlariga muvofiq yashashni xohlaydi. Bu turdagi musulmonlar, ehtimol, Iso davridagi izchil yahudiylariga juda o'xshashdir. Bizning taxminimizcha, Iso Sunniylarga ham Musoning Qonunini va oqsoqollarning urf-odatlarini saqlashga harakat qilgan yahudiylarga qanday munosabatda bo'lgan bo'lsa, xuddi shunday muomala qilgan bo'lardi.

Musoning Qonuniga Isoning munosabati

Hatto o'n ikki yoshida ham Iso Muqaddas Yozuvlar, Eski Ahd olimlari tomonidan qabul qilingan va amalda qo'llanilgan dinga qattiq qiziqish bildirgan (Luqo 2:46, 47). U, shuningdek, taqvodorlarning niyatlari va qalbiga bo'lgan munosabati bilan qiziqdi (Luqo 16:15). Iso xizmatini boshlaganida, Iso Qonunning qonuniyligini tasdiqladi. Darhaqiqat, U O'zining kelajakdagi barcha xizmatini ushbu Qonunning bajarilishi deb bildi. Ushbu munosabat bilan U shunday dedi: "Meni, Tavrot yoki payg'ambarlarning bitiklarini bekor qilgani kelgan, deb o'ylamanglar. Men bekor qilgani emas, balki bajo keltirgani keldim. Sizga chinini aytayin: eru osmon yo'q bo'lib ketishi mumkin. Ammo Tavrotdagi na bir harf, na bir nuqta o'chadi. Unda yozilgan hamma narsa amalga oshadi." (Matto 5:17, 18).

Iso, shuningdek, samarasiz qonunchilikdan farqli o'laroq, amaliy sevgi va Qonunning asosiy ma'nosini qo'llash o'rtasidagi farqni bilar edi. Bir marta U Qonunni quyidagi so'zlar bilan jamlagan: "Egangiz Xudoni butun qalbingiz bilan, jonu dilingiz bilan, butun ongingiz bilan seving. Bu birinchi va eng buyuk amr. Ikkinchisi esa shunga o'xshashdir: "O'zgani o'zingizni sevganday seving." (Matto 22:37-39) Xudoga bo'lgan sevgi va qo'shniga bo'lgan sevgi haqiqiy mehribonlik va taqvoni sinash uchun o'lchash tayoqchasi bo'lishi kerak edi. Shuni ham ta'kidlash mumkinki, Iso, biz bilganimizdek, Muqaddas Bitikdagi barcha yahudiylarning marosim qonunlariga rioya qilgan, ammo inson tomonidan yaratilgan urf-odatlar bilan bog'liqligini his qilmagan.

Sunniylar Muammosi: *Shariat* Qonunlari

Sunniy Islom, Muhammad va uning izdoshlari rahbarligida rivojlanib borgan sari, Muso Qonunining *Talmud* va *Mishnada* topilgan yahudiy urf-odatlari kabi

arablashtirilgan semit moslashuvi, shuningdek, uning Sharqiy masihiylar, zardushtiylar va Arab madaniyati bilan aloqasidan ilhomlangan, yana bir qancha g'oyalar edi. Islom Muhammadning Qur'ondagi ko'rsatmalariga va uning turmush tarziga asoslangan tobora ko'payib borayotgan qonunlar to'plami sifatida paydo bo'ldi. Uning harakatlantiruvchi kuchi Islomga tegishli bo'lgan hamma narsani majburiy qonunlar to'plamiga bo'ysundirish edi, u uning yagona namunasi va yaratuvchisi edi. Sunniylar Islomni Islomning Qur'on va Qur'ondan tashqari bo'lgan xatti-harakatlari va bayonotlaridan kelib chiqadigan payg'ambarning *Sunnat* bilan bog'liq bo'lgan Islomning bir tarmog'ini ifodalay boshladi. Shuning uchun u qonun bilan juda xarakterlidir. Sunniy musulmonlar Muhammad va uning izdoshlari niyat qilganidek *Shariat* qonunlari va *Hadislarga* rioya qilishlari shart.

Iso Yurakni Ko'radi

Xushxabarlarni o'rganish orqali biz, Isoning turli xil turdagi odamlarga bo'lgan munosabatida ma'lum naqshlarni ko'ramiz. Masalan, Muqaddas bitikda aytilishicha, Iso, Uning oldiga abadiy hayotga qanday erishish mumkinligi haqidagi savol bilan kelgan boy yigitni sevgan. Bu yigit yoshligidan butun qonunga rioya qilgan. Biroq, u o'z boyligini Egamizdan ko'ra ko'proq sevdi. Uning uchun savol, bu Qonunga rioya qilish emas edi - u buni qildi. Aksincha, Rabbiiy undan bu haqda so'raganida, hamma narsani kambag'allarga tarqatishga tayyor bo'ladigan hayot tarzida edi. O'zlari ko'tara olmaydigan og'ir yuridik va moliyaviy yukni boshqalarga yuklagan ulamolar va farziylarga Iso shafqatsiz edi, chunki ular shafqatsiz edilar. U ularning tosh yuraklarini o'qib, qattiq tanbeh berdi (Matto 23:4). Iso o'zini dindor ko'rsatib, lekin uning ichida vahshiy bo'ri bo'lganlarni ayamadi (Matto 7:15). Boshqa tomondan, Iso yuraklari singanlarni darhol kechirdi. Isoni sevgan, oyoqlari ustida yig'lab, sochlari bilan artgan va qimmatbaho atir bilan moylagan, noma'lum gunohkor ayolning barcha gunohlari kechirildi, chunki imoni uni qutqardi. Iso uni tinchlik bilan jo'natib yubordi (Luqo 7:36-50). Iso sunniyga qanday munosabatda bo'lar edi? Bu Uning uni yuragida ko'rgan narsalariga bog'liq edi. Yuqoridagi hikoyalarda Iso boy yosh hukmdorning pulga bo'lgan muhabbatini, qonunchilarning ikkiyuzlamachiligini va yiqilgan ayolning yurak og'rig'ini ko'rdi. Har bir vaziyatda U shunga mos ravishda javob berdi. Garchi biz odamlarning qalbini o'qishda Isoning aniqlik darajasiga erisha olmasak ham, U bizga ruhlarni farqlash in'omini berganini bilamiz (1 Korinfliklar 12:10). U O'zining Ruhi orqali bizga odamlarning yuraklarining asl holati haqida tushuncha beradi va bizdan shunga muvofiq tarzda xizmat qilishimizni kutadi.

Sunniylarga Murojaat qilish

Shariat qonunlariga rioya qilish ularni qutqarishi mumkin, degan fikrda chin dildan mehnat qilayotgan sunniylar uchun, ular bilan ishlashimiz katta ibodat va sabr-toqatni talab qilishi mumkin. Ular Muhammad so'zi Muqaddas Bitikdagi oxirgi so'z ekanligiga va Qonunga rioya qilish orqali najot topish mumkinligiga aldanib qolishdi. Bu odamlarning ongida parda osilgan, uni shafolat ibodati va sabr-toqat bilan ularga bunday yondashuvning umidsizligini ko'rsatish orqali, uni olib tashlash mumkin. Birinchidan, ularga qonunning haqiqiy vazifasini ko'rsatish kerak: u o'ldiradi (2 Korinfliklar 3:6). Pavlus buni Rimliklarga maktubida juda aniq tushuntiradi: "Biz bilamizki, qonun neki buyurgan bo'lsa, qonunga qaram bo'lganlarga buyurgan, toki har bir og'iz yumilsin va butun dunyo Xudo oldida javobgar bo'lsin. Zotan, qonunga amal qilish orqali hech kim Xudoning oldida oqlana olmaydi, chunki qonun insonga gunohkorligini yanada aniqroq ko'rsatadi." (Rimliklar 3:19, 20).

Islom, najot savob bilan bo'ladi, degan g'oyani e'tirof etadi; ya'ni yaxshi amallar yomon ishlardan ko'p bo'lsa, unda mukofot jannat bo'ladi. Muhammad ham, uning izdoshlari ham, Xudoning nazarida "Gunohning evazi — o'lim" (Rimliklar 6:23) yoki "Kimki qonunning hammasiga rioya qilsa—yu, faqat bir narsada gunoh qilsa, u butun qonunni buzgan" (Yoqub 2:10) deb hisoblanishini tushunishmagan. Buni bizning Muqaddas Bitiklarimizdan dindor sunniy musulmonga ko'rsatish uchun sabr-toqat talab etiladi. Shubhasiz, bizning Muqaddas Bitiklarimiz o'zgartirilganligi haqida ayblovlar qo'yiladi va siz do'stingizga nima uchun bunday emasligini ko'rsatishingiz kerak bo'ladi. Bundan tashqari, sunniy musulmon Masih va Muhammadni solishtirishga moyil bo'ladi. Muhammadni xatosiz va ba'zi doiralarda ilohiy deb e'lon qilishning hozirgi tendentsiyalariga qaramay, Qur'on quyidagi parchalarda Muhammadning gunohkorligini fosh qiladi:

16:61 "Agar Alloh odamlarni (ular qilgan har qanday) zulm-zo'ravonliklari bilan ushlaganida (azoblaganida) Yer yuzida biron jonivorni [jumladan Muhammadni ham] qo'ymagan bo'lur edi." 40:55 "...Gunohingizga mag'firat so'rang [hammaga tegishli]". 42:5 "yerdagi (mo'min-musulmon) kishilar [shu jumladan Muhammad] uchun (Allohdan) mag'firat so'rarlar." 42:30 "(Ey insonlar)» sizlarga ne bir musibat yetsa, bas o'z qo'llaringiz qilgan narsa — gunoh sababli (etur). Yana U ko'p (gunohlarning jazosini bermasdan) afv qilib yuborur [Muhammadning baxtsizliklardan o'z nasibasi bor edi]." 47:19 "o'z gunohingiz uchun hamda mo'min-mo'minalar(ning gunohlari) uchun [shu jumladan Muhammadga ham] mag'firat so'rang!" 48:1, 2 "(Ey Muhammad), toki Alloh sizning gunohingizdan ilgari o'tgan va keyin kel(adi)gan narsalar (barcha gunoxlaringiz)ni mag'firat qilishi uchun..." Masihiy o'quvchi uchun bu zerikarli bo'lib tuyulishi mumkin, ammo Musulmonlarni Muhammad haqidagi bo'rttirilgan tasavvurlaridan qaytarish kerak. Ushbu oyatlarni keltirish, biz Qur'on ilhomlantirilganiga ishonamiz degani emas, balki buni bilgan

musulmonlar Muhammad haqida haddan ortiq fikr yurita olmaydilar. Iso sunniylarga sabr-toqat bilan Muhammad tomonidan berilgan tizimda oqilona umid yo'qligini ko'rsatgan bo'lar edi. Iso Qonun (ayniqsa, *Shariat*) najot keltira olmasligini va shuning uchun barcha erkaklar va ayollarni faqat o'lim kutayotganini bilardi. Shuningdek, U Xudoning gunohsiz O'g'li, Xudoning Qo'zisi, Tirik Qurbonlik sifatida butun insoniyat uchun o'lim jazosini to'lashini bilar edi. U kechirimning kaliti Uning qo'lida ekanligini bilgan, chunki U butun insoniyat uchun o'rin bosuvchi qurbonlik sifatida xochga bormoqchi edi. Iso, Musoning Qonuni bo'ladimi yoki *Shariat* bo'ladimi, "qonun orqali najot"ning befoyda ekanligini bilib, xochda Xudoning haqiqiy Qonuni talablarini qondirgani uchun, O'zini musulmonlarga dunyoning Najotkori sifatida ko'rsatgan bo'lar edi. Biz, Masihning xabarchilari sifatida, musulmonlarga ularning gunohlaridan Ilohiy poklanishi zarurligini ko'rsatishni o'rganishimiz kerak. Biz hatto musulmon do'stlarimizni Qur'onga murojaat qilishini so'rashimiz mumkin, u yerda Alloh to'lov (qutqarish) berganiga ishora bor: "...qurbonliqni evaz qilib berdik" (37:107). Bu, albatta, Xudo Ibrohimning o'g'li o'rniga qurbonlik keltirgani va shu tariqa uni qutqarganiga ishora qiladi. Ushbu o'xshatishdan foydalanib, biz Isoning shunday buyuk miqyosdagi qurbonlik ekanligini ko'rsatishimiz mumkinki, Uning qoni butun insoniyatning gunohlarini yuvish uchun yetarli edi.

Iso yoki Muhammad

Bularning barchasi bizni muqarrar ravishda Iso yoki Muhammad haqidagi savolga olib keladi, chunki ular qonun, inoyat va najot haqidagi tushunchalarida mutlaqo qarama-qarshidirlar. Iso Xudoning O'g'li sifatida taqdim etilgan, xochga mixlangan, tirilgan, ulug'langan va endi Xudo taxtining o'ng tomoniga ko'tarilgan. Muhammad 62 yoshida tabiiy sabab bilan vafot etdi va Madinada dafn qilindi. Savollar doimo paydo bo'ladi: "Masih haqida nima deb o'ylaysiz?" va "Muhammad haqida nima deb o'ylaysiz?" Umuman olganda, musulmonga Muhammadning Muqaddas Kitobdagi bahosi haqida biror narsa aytish befoyda. Esingizda bo'lsin, *Shariat* qonunlariga ko'ra, Muhammadga qarshi chiqish yoki Qur'onni tahqirlash o'lim bilan jazolanadi. Yaxshisi do'stingizni Isoga qaratish uchun qo'lingizdan kelganini qilganingiz ma'qul. Agar siz do'stingizni Muqaddas Bitikni o'rganishga undasangiz, u tez orada Xudoning O'g'li va Muhammad o'rtasidagi keskin va ajoyib qarama-qarshilikni topadi. Ushbu bobni yakunlar ekanman, men sizning musulmon do'stlaringiz uchun shafolat ibodatining muhimligini, ularni Masihga jalb qilish uchun zarur bo'lgan sabr-toqatni, sizni tark etmaydigan sevgini va Muqaddas Ruhning yordamiga to'liq bog'liqligini ta'kidlayman.

24 BOB

Iso va Shiyalar

"Axir, Masih ulugʻlanishidan oldin bu azoblarni boshdan kechirishi kerak edi—ku! Keyin Musodan tortib, barcha Paygʻambarlar bitiklarida Oʻzi haqida yozilgan soʻzlarning hammasini Iso ularga tushuntirdi" (Luqo 24:26, 27)

Shia Islomi, Sunniy Islomda uchramaydigan uchta oʻziga xos taʼlimot bilan tavsiflanadi. Shialar "Ilohiy nur" Muhammad, uning kuyovi Ali va Alining oʻgʻli Husaynga kirgan deb hisoblashadi. Ular bu "Ilohiy nur" har bir keyingi *imomda* ham boʻlgan va hozirgi Oliy Oyatullohda yashaydi, deb hisoblashadi. Ayrim hollarda bu "Ilohiy nur" xudoning oʻzi bilan tenglashtiriladi. Ikkinchidan, shialar Husayn (milodiy 680-yilda Karbaloda shahid boʻlgan) oʻz xalqi uchun oʻlgan, deb hisoblashadi. Boshqacha qilib aytganda, shia islomida oʻrnini bosuvchi qutqarish gʻoyasi mavjud. Shialar bu shahidlikni musulmonlar taqvimining birinchi oyining (*Muxarram*) birinchi oʻn kunida nishonlaydilar, Husaynning azob-uqubatlari va shahidligini takrorlaydigan ehtirosli oʻyinlar bilan, ular *Mujarram* oyining oʻninchi kunida avjiga chiqadi. Yuqorida taʼkidlab oʻtilganidek, *Muharram* oyining oʻninchi kuni *Ashura* yoki yahudiylarning Poklanish (*Yom Kippur*) kuniga toʻgʻri keladi.

Uchinchisi bu ikki gʻoya bilan bogʻliq: Shialik har doim Islomda norozilik harakati sifatida ishlagan. Shialar norozilik harakatlarida, shu jumladan, hozirgi adolatsizlik va zulm hukmronligidan keyin adolat va tenglikni tiklaydigan qutqaruvchi Mahdini tez-tez bashorat qiladigan ijtimoiy-iqtisodiy norozilikda qatnashdilar (Keddi va Koul, 1986:4). Ehtimol, bu gʻoyalar ularning atrofidagi musulmonlar va masihiylar oʻrtasidagi muloqot natijasida paydo boʻlgan. Muammo shundaki, bu oʻziga xos shia tushunchalari endi musulmonlar va Eron misolida etnik kelib chiqishi kabi oʻziga xoslik tuygʻusiga bogʻliq. Shu oʻrinda shuni taʼkidlash joizki, shialik dastlab arab hodisasi boʻlgan, ammo bir vaqtlar forslar tomonidan qabul qilingan va odatda fors tilida soʻzlashadigan xalqlar yoki boshqalar, masalan, ularga yaqin joyda yashaydigan kurdlar bilan bogʻliq boʻlgan. Masihiy xizmatchi uchun shia Islomining "ehtiros mavzusi", Shia musulmonini butun dunyo gunohlari uchun xochda Masihning qutqaruvchi oʻlimi haqidagi masihiy gʻoyasini Sunniy Islomga xos boʻlmagan tarzda tushunishga undaydi. Sunniylar ham, shialar ham Xudo Masihni xochdan qutqarib, uni tiriklayin osmonga olib ketganiga ishonishadi. Ammo *Muharram* oyining oʻninchi kunini tan olgan sunniylar uchun, ushbu kun yahudiylarning poklanish kuniga toʻgʻri kelgani, hamon katta ahamiyatga ega. Shu kuni *Ashura*, *Kaʼbaning* (Xudoning uyi) eshiklari tashrif buyuruvchilar uchun ochiladi (Gibb va Kramers 1974:48). Bu Iso xochga mixlangan va Maʼbad pardasi yirtilgan va shu bilan oddiy imonlilar uchun "Eng muqaddas xona" ochilgan kuni

sodir bo'lgan voqeani eslatadi. Albatta, muammo, bu Xudo tanada kelishi, qutqarilish va azob-uqubatlarning asosiy g'oyalarini qabul qilishga moyil bo'lgan ushbu musulmonlarga, Masih haqidagi haqiqiy bilimni qanday etkazishdir. Buning uchun Shialar orasida haqiqiy Masih bilan aloqa qilish uchun, masihiylar bo'lishi kerak. Eron misolida masihiylarga bo'lgan munosabat unchalik mehmondo'st emas edi. Masihiy missionerlari hozir qabul qilinmaydi, Xushxabarlarga ruxsat berilmaydi, ba'zi jamoatlar yopilgan, so'nggi yigirma yil ichida Islomni qabul qilgan bir necha jamoat cho'ponlari, shuningdek, masihiy arman millatiga mansub cho'ponlar qiynoqqa solingan.

Eronda Masihilikni Targ'ib Qilish

Masihilikda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan, shialikning yoqimli xususiyatlariga qaramay, bu tendentsiya imomlarni ilohiylashtirish, ularda "ilohiy nur" borligini tasdiqlash va ularni hukmronlik qilishiga imkon berishdir. Bu qasos, zulm, urush va eng yaxshi yoshlarning jang maydonlarida o'z joniga qasd qilish qurboniga olib keldi. Humayniy Islomiy inqilobiy hukumati va uning vorisi tomonidan Eron xalqi ustidan qilingan dahshatlar avvaldan ma'lum bo'lgan hamma narsadan ustundir. Shayton bu shia rahbarlari va bu tizim orqali ishlaydi, bu esa yerlar va odamlarning ommaviy yo'q qilinishiga olib keladi. Biroq, Oyatulloh hukmronligi davrida bir nechta ajoyib voqealar sodir bo'ldi. Birinchidan, Masihning O'zi masihiylarning ibodatlariga javoban, ishonamanki, butun Erondagi shialarning U haqida vahiy va tush ko'rishlariga sabab bo'lishda tashabbus ko'rsatdi (Yag'nazar 1991:1). Bu jabrlanganlar orasida kuchli ocharchilikni keltirib chiqardi va ular o'zlarining savollariga javob beradigan masihiylarni qidira boshladilar. Tushlar va vahiydar hodisalaridan mustaqil bo'lgan ikkinchi voqea, Masihiy Yozuvlarga bo'lgan to'yib bo'lmaydigan talab edi. Muammo shundaki, bu talabni qondirish uchun Eronga yetarli darajada Muqaddas Kitoblarni qanday olib kelish mumkinligi edi. Bir muncha vaqt Eronda yangi Muqaddas Kitoblarga ruxsat berilgan va chop etilgan. Hozirda bu taqiqlangan. Uchinchidan, ko'zga ko'ringan davlat arboblardan birining o'limdan tirilishi haqidagi hikoya, Eronda katta shov-shuvga sabab bo'ldi. Bu quyidagicha sodir bo'ldi. Humayniyning hech bir erkak shifokor ayol kishini davolay olmasligi haqidagi qonuniga norozilik bildirish uchun, shifokorlar ish tashlashga chiqqan bir paytda, hukumat rahbari shoshilinch jarrohlik amaliyotiga muhtoj bo'ldi. Inqilob gvardiyasi qurol yordamida operatsiyani amalga oshirish uchun zarur yordamchilar bilan birga, olti nafar jarrohlar guruhini to'pladi. Bemor operatsiya vaqtida vafot etgan. Shifokorlar o'limga sabab bo'lganlikda ayblanib, qatl etilishlarini bilishgan. Ular umidsizlikka tushib, Qur'ondan Masih haqida bilgan ikkita narsaga, ya'ni U o'liklarni tiriltira olishiga va U bugun osmonda tirik ekanligiga asoslanib, ular Unga ibodat qilishdi. Ularning ibodati, keyinchalik

jamoatda aytganidek, shunday edi: Ey Masih, biz bilamizki, Sen o'liklarni tiriltira olasan va hozir osmonda tiriksan. Bilasizki, bu odam o'lgan, biz ham o'likdekmiz. Biz Sendan bu odamni o'limdan tiriltirishingni va hayotimizni saqlab qolishingni iltimos qilamiz. Agar Sen shunday qilsang, biz o'zimizni Senga bag'ishlashga va hayotimizning oxirigacha Senga xizmat qilishga va'da beramiz (Eronlik masihiy, ismi sir tutilgan, 1986:2). Iso bu odamni operatsiya stolida tiriltirdi. Bugungi kunda olti shifokorning barchasi suvga cho'mgan imonlilar va Tehron markazidagi jamoatga borishadi. Aytishga hojat yo'q, ushbu holat shaharda shov-shuvga sabab bo'ldi, chunki ko'p sonli musulmonlar Masihga yangi qiziqish bildirishdi. Xabarlarga ko'ra, Erondagi jamoatlar hozir to'la va ko'plab musulmonlar ta'qiblarga qaramay Rabbimizning huzuriga kelishmoqda (Yaghnezar 1990:1). Ammo hozirgi hukumat davrida, ayniqsa, uy jamoati harakatida kuchli ta'qiblar mavjud. Shia Islom nomi bilan olib borilgan urush stressi, yaqinlarini yo'qotish, iqtisodiy qulash, politsiyaning ilgari ko'rilmagan miqyosdagi shafqatsizligi, Xushxabarning keng tarqalishiga sabab bo'ldi. Mamlakatda kichik masihiylarning guruhlar borligi va Xudo Kalomining tarqalishi, masihiy radiosi va sun'iy yo'ldosh teledasturlaridan foydalanish, sirtqi kurslar va Iso haqidagi filmning namoyishi, bugungi kunda Eronda o'sib borayotgan hosilga yordam beradi. Shialarning o'ziga xos e'tiqodlari ham Masihga bo'lgan bu harakatga moyil bo'lgan omil bo'ldi. Keling, quyidagi ta'limotlar Xushxabar bilan qanday aks sado berishi haqida bir necha daqiqa o'ylab ko'raylik.

Iso Ilohiy Nur sifatida

Shialar Muhammad, Ali, Husayn va undan keyingi *imomlar* zanjiri bo'ylab o'zlarining rahbarlariga "Ilohiy nur" joylashgan deb hisoblashadi. Oldingi muhokamamizdan eslaganingizdek, oxirgi Imom g'oyib bo'lib, osmon bilan yer o'rtasida qandaydir mavhumlikda yashaydi va go'yo hukmron oyatullohga ko'rsatmalar beradi. U bu nurni bugungi oliy oyatullohga yetkazgan, deb ishoniladi. Bu kishi, shialarga ko'ra, *Mahdiy* bo'lgan yashirin imom qaytgunga qadar e'tiqodning bosh boshqaruvchisi bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ko'plab shialar Masihning butun dunyo bo'ylab Islom hukmronligini o'rnatish uchun *Mahdiy* bilan birga qaytishiga ishonishadi! Esingizda bo'lsin, Iso O'zi haqida shunday degan: "Men olamning nuriman. Kimki Menga ergashsa, hech qachon zulmatda yurmaydi, balki hayot nuriga ega bo'ladi" (Yuhanno 8:12). Shialar insoniy oyatullohda (ba'zilar uni ilohiy deb bilishadi) "ilohiy nur" mavjudligini allaqachon qabul qilganliklari sababli, ular uchun Iso "Ilohiy Nur"ning namoyon bo'lishi ekanligiga ishonish uchun zamin tayyorlandi. Isoga kelsak, biz yana o'qiymiz: "Kalom hayot manbai edi, Bu hayot insonlarning Nuri edi" (Yuhanno 1:4). Hech bir oyatulloh, albatta, hech kimga hayot bera olmasdi; Iso buni qildi. Bu esa bizni bu nur tushunchasiga maftun bo'lgan musulmon uchun yana bir o'ziga tortadigan nuqtaga olib keladi. Iso shogirdlariga:

“Sizlar dunyoning nurisizlar”, dedi. Iso bizga hayot berib, solih ishlarni qilishimizga kuch berib, biz ham dunyoda nur bo‘lib porlashimizni aytdi. Bu hayot hamma uchun mavjud. Uning nurida biz nurni ko‘ramiz va U hammamiz uchun hayot manbai (Zabur 36:9). Shialar ilohiy nur tushunchasiga ega. Bu faqat bir masihiy guvoh shia do‘stiga ushbu ta‘limot Xudoning Kalomidan, Islomdan olti yuz yil oldin bo‘lganligini tushuntirishini kutmoqda. Bundan tashqari, Xudo barcha imonlilarga o‘z manbasini dunyoning Nuri, Iso Masihda topadigan ushbu nurni aks ettirishni buyurgan. Isodagi "Ilohiy nur"ni tan olishdan boshlab, mujassamlanishning to‘liq ulug‘vorligini, qanday qilib va nima uchun Iso Xudoning O‘g‘li sifatida kelganini ko‘rsatish uchun qisqa qadam, bu Otani ochib berish, Xudoning barcha to‘liqligi Unda yashaganini va U Otaning aniq timsoli ekanligini ko‘rsatishdir. (Kolosaliklar 2:9; Ibroniylar 1:3).

Azob Chekadigan Najotkor

Biz hozirgina Ben Xur filmidagi xochga mixlanish sahnasini tomosha qilishni tugatdik. Yonimda o‘tirgan kinoteatr menejeri bilan suhbatlashish uchun o‘girildim. Uning yuzidan yosh oqdi. Men undan so‘radim: "Sulaymon, Iso sizning gunohlaringiz uchun xochda o‘lganiga ishonasizmi?" Hali ham yig‘lab, u: "men bunga butun yuragim bilan ishonaman", dedi. Ushbu hikoya, masalan, "Iso" filmida ko‘rsatilgan *Masihning* azoblarini ko‘rish imkoniga ega bo‘lgan joyda, shia musulmonlari orasida yuzlab marta takrorlanishi mumkin. Xushxabar kino yoki videoda taqdim etilganda ajoyib tarzda qabul qilinadi. Shialar asrlar davomida o‘z gunohlari uchun azob chekuvchining o‘rin bosuvchi o‘limga ishonish uchun o‘rgatilgan. Ilk shialar masihiy ehtirosalaridan olgan narsalarini endi qayta tiklash mumkin, chunki biz ularga filmda yoki Muqaddas bitikdagi asl voqeani namoyish etish imkoniyatiga egamiz. Bu ochiq eshik bor joyda sodir bo‘ladi. Mening sobiq professorlarimdan biri, doktor M. Dovud Rahbar shunday qisqa so‘z aytdi: "Men hech qachon o‘zini insoniy azob-uqubatlar bilan tanishtirmagan Xudoga ishona olmadim." Yangi Ahdni o‘qish orqali o‘z hayoti va karerasini xavf ostiga qo‘ygan doktor Rahbur suvga cho‘mdi va bizning "Azob chekadigan Najotkorimiz"ga ergashishga qaror qildi. Bizning vazifamiz nafaqat Isoning hikoyasini aytib berish, balki bu bilan Shialarning ko‘z oldida yashab, ular Iso nomi bilan ishonishlari va hayotga ega bo‘lishlaridir.

Shohlik Ta‘limoti va Ijtimoiy Norozilik

Iso O‘z kunlarida ijtimoiy norozilik hayotida yashagan. Uning quloqlari nohaqlik va kambag‘allarning noumidlik faryodiga sozlangan edi. Uning g‘azabi yuraksiz boylarga, buzuq amaldorlarga va din rahbarlarining ikkiyuzlamachiligiga qarshi o‘t oldi. U kam ta‘minlanganlarni himoya qildi. Shu ma‘noda, bu Xushxabar madaniyatga ziddir.

Ammo Uning usuli boshqacha edi. U zo'ravonlik vositalarini targ'ib qilish o'rniga yangitdan tug'ilishning zarurligini o'rgatdi. Bu inson yuragidan boshlanadi. Xudo Shohligining axloqi, ommaviy bo'lishidan oldin, u shaxsiy bo'lishi kerak edi. Hatto o'zgarishlarga erishishning zo'ravonliksiz usuli ham radikal edi. U solihlik, ilohiy nur va azob-uqubatlarni bitta kuchli xabarda birlashtirdi. U o'limigacha u bilan yashadi. Yana Shia Islom olamiga Uning xabarini yetkazar ekanmiz, biz Undan o'rnak olishimiz kerak. Ular buni ko'rganlarida va tushunishganda kutishadi va munosabat bildirishadi. Shialar har kuni o'zlarining xochlarini ko'tarib, barcha shogirdlariga ilohiy nurni beradigan va ularni adolat bilan ajralib turadigan yangi osmon va yangi yerga tayyorlaydigan azob chekayotgan Najotkorga ergashish uchun chaqiruvga tayyor. "Endi yashayotgan men emas, balki Masihdir. U mening hayotimni boshqaryapti. Hali tirik ekanman, Xudoning O'g'liga bo'lgan imon bilan yashayman. Axir, U meni sevib, O'zini men uchun fido qilgan" (Galatyaliklar 2:20). Ushbu materialni o'qishdan oldin 12-bobga qayting va so'fiylik - islom tasavvufiga oid ta'limotni ko'rib chiqing. Tasavvuf o'zining dastlabki ilhomini butun musulmon mamlakatlarida tarqalgan masihiylik g'oyalaridan olgan bo'lib, Xushxabarning sirli tomoniga juda moyil. Masalan, ibn Al-Rabiy (milodiy 1165-1240) Halabdagi (Suriya) Islomiy inkvizitsiyaga nomuvofiqlik ayblovlarga javob berish uchun chaqirilganda, u oyatlarini metafora bilan qabul qilish kerak, "asosiy xabar Xudo tomonidan insonni ilohiy sevgi orqali takomillashtirishdir" (Shoh 1971:X). Xudoning sevgisiga bo'lgan bu ochlik, Xudo O'zining O'g'li Iso Masihning sovg'asi orqali bizga bo'lgan sevgisini qanday ifoda etgani haqida gapirishimiz uchun keng eshikni ochadi. Galatyaliklarga 2:20 so'fiylik so'zlari bilan yaxshi ifodalangan: "Endi yashayotgan men emas, balki Masihdir. U mening hayotimni boshqaryapti. Hali tirik ekanman, Xudoning O'g'liga bo'lgan imon bilan yashayman. Axir, U meni sevib, O'zini men uchun fido qilgan." Iso so'fiylar bilan sevgining umumiy zaminida uchrashishi mumkin edi.

Madaniy Moslashuvchanlik

So'fiylarning masihiylik yondashuvlarini boshqa musulmonlarga qaraganda ko'proq qabul qilishi mumkin bo'lgan yana bir xususiyat, bu yondashuvlarning mahalliy sharoitga qanchalik moslashuvchanligidir. Bu ko'pincha Qonun va izchil Islom bilan katta murosaga olib keldi. Yuqorida aytib o'tilganidek, ko'plab so'fiylar, juda sinkretik bo'lib, mashhur islomiy amaliyotlar deb ataladigan narsaga tushib qolishdi (Parshall 1983: 16). Bu amaliyotlar bizni moslashish tendentsiyasi, shariat qonunlariga sodiqlikning zaiflashuvi kabi qiziqirmaydi.

25 BOB

Iso va So'fiylar

Ichki tajribaga bo'lgan intilish, Qonunga qullik bilan sodiqlikdan farqli o'laroq, "maqsadning interorizatsiyasi" Xudoning haqiqiy masihiy tajribasi uchun keng eshiklarni ochadi. Bundan tashqari, qo'shimcha qilishim mumkinki, so'fiylar ichida yashaydigan yoki ularga bog'lanib qolgan boshqa turdagi ruhlarning kirib kelishiga ham eshik ochadi. Xudo bilan birlashish istagidan tashqari, so'fiylarning o'z-o'zini yo'q qilishga intilishlari masihiylik tafakkurining o'zi uchun o'lish haqida gapiradigan jihatiga mos keladi, "o'zlarining xudbin istaklarini va ehtiroslarini xochga mixlab qo'yganlar". Ehtimol, eng zararli narsa shundaki, so'fiylarga ularning ruhiy jihatdan qo'zg'atilgan ekstaz holatlari, Xudo bilan muloqot qilishning haqiqiy tajribasi deb o'rgatilgan. Shunday qilib, ular endi boshqa hech qanday "xudo"ni izlashga ehtiyoj sezmaydilar, ushbu holatda Masihda ochib berilgan Xudo. Masihiy xizmatchisi nuqtai nazaridan qaraganda, so'fiylik xushxabarga ham umid, ham to'siqlar taqdim etishini ko'rish mumkin. Umid qilamanki, u Xudoga bo'lgan aniq tashnalik va unga erishish uchun, qattiq intizomga duchor bo'lishga tayyor. To'siqlar, chunki qullikning yangi turi, ya'ni jamiyatning inson boshlig'iga, shuningdek, Iso Masihdan tashqaridagi "xudo" bilan aloqada bo'lishga intilayotganda, tashabbuskor iblislarning ruhiy olamidan biror narsa bilan aloqa qilish uchun ochiqdir. Isoga so'fiylar orasida dunyoviy musulmonlardan ko'ra osonroq bo'lar edi. So'fiylar allaqachon Xudoga chanqoqliklarini ko'rsatishgan. So'fiylarga nisbatan taklif qilingan yondashuvlarni ko'rib chiqishdan avval, biz bu juda oson bo'ladi deb o'ylamaslik uchun, shuni esda tutishimiz kerakki, bag'ishlovchining sodiqligi (to'liq itoatkorligi), allaqachon Masihga emas, balki boshqa birovga tegishli ekanligi va "ichki yorug'lik" bilan vasvasa talabani haqiqiy yorug'lik sifatida ko'rsatuvchi dushman "kuchlari" changaliga jalb qilishi va sinkretik amaliyotlar Masihga qarshi bo'lgan iblis ruhlari dunyosiga boshqacha yo'l ochishi mumkin. Shunday qilib, so'fiylarga erishishga harakat qilganda eslash kerak bo'lgan birinchi narsa shundaki, sizdagi Masih so'fiylarni boshqaradigan yoki yashaydigan har qanday ruhlardan buyukroqdir (1 Yuhanno 4:4). Biz dushmanning barcha kuchlari ustidan Masih bizga bergan hokimiyat va kuchdan foydalanishimiz kerak (Luqo 10:19). Bundan tashqari, so'fiylar "o'zlari uchun o'lim" va "Xudo bilan birlashish" bilan shug'ullanganligi sababli, biz Masihnig yo'qligida ular o'zlarining tajribalari haqida aldanganlar deb taxmin qilishimiz kerak. Ehtimol, shayton ularning ongini ko'r qilib qo'ygan (2 Korinfliklar 4:4). Shuning uchun, biz ularni zabt etish oson bo'lishini oddiy deb qabul qilmasligimiz kerak. Ibodat so'fiylarni zabt etish istagida, kuchli element bo'ladi. Esingizda bo'lsin, Masih ularni bog'lash yoki quvib chiqarish

qudratiga ega. Bizning ishimizning yakuniy tabiati o'ziga xos ruhiy urush ekanligini ta'kidlab, keling, ularni haqiqiy masihiy tajribasida funktsional ekvivalentlarga ochib beradigan ba'zi so'fiylik muammolariga murojaat qilaylik. Yon eslatma sifatida, biz "funktsional ekvivalent" atamasini qo'llaganimizda, biz diniy tajriba haqiqiy yoki yolg'on bo'lishi mumkin, deb taxmin qilamiz, yagona haqiqiy tajriba bu Iso Masihda ildiz otgan tajriba, qolganlari esa o'ylab topilgan. Bu shuni ko'rsatadiki, shakl yoki amaliyot xuddi Masih kabi iblis tomonidan osonlikcha ishlatilishi mumkin. Bizning maqsadimiz Masih uchun shakl yoki amaliyotni qo'lga kiritishdir. Bizning yondashuvlarimiz uchun ushbu asosni o'rnatganimizdan so'ng, biz so'fiylik tajribalarini haqiqiy tajribalarga taqlid qilish deb taxmin qilamiz. Ular Masihda haqiqatdan ham mumkin bo'lgan narsaga inson yuragining ochligini ifodalaydi. So'fiyning o'rin bosuvchi shakllar va amaliyotlar tufayli Masihga kirish imkoni yo'q, bu yerda qandaydir begona ruh haqli ravishda Uning o'rnini egallaydi. So'fiylarning masihiy yondashuvlariga ochiq bo'lishi mumkin bo'lgan yo'llarni ko'rib chiqishda, quyidagi umumiy manfaatlar sohalaridan boshlash mumkin.

Xudoga bo'lgan Sevgi

Haqiqiy so'fiyning tashvishi Xudoga bo'lgan muhabbatdir. Shu bilan birga gunohni anglash va chin dildan tavba qilish va oxir-oqibat dunyodan voz kechish uchun samimiy istak keladi. So'fiylar diniy hodisalar haqidagi cheklangan tushunchalariga ko'ra, ma'lum bir nuqtaga qadar, lekin buzilishlarsiz, dunyoning yo'llari bilan Xudoning yo'llarini farqlay oladilar. Faqat vahiy qilingan Muqaddas Yozuvlar orqali ishlaydigan Xudoning Ruhi, ushbu buzilishni bartaraf eta oladi. Yahudiy-masihiy xabarining yuragi Xudoning sevgisidir. Muso, Xudoning Ruhi ilhomi ostida yozar ekan, bizga quyidagi o'lmas satrlarni berdi: "Ey Isroil, quloq sol! Egamiz Xudo tanho Egadir. Egangiz Xudoni butun qalbingiz bilan, jonu dilingiz bilan, butun vujudingiz bilan sevinglar" (Qonunlar 6:4-5).

1400 yildan keyin qonunni bekor qilish uchun emas, uni amalga oshirish uchun kelgan Iso, yahudiy qonunchilarining qaysi qonun eng buyuk ekanligi haqidagi savoliga javob berib, ushbu ta'limotni tasdiqladi: "Egangiz Xudoni butun qalbingiz bilan, jonu dilingiz bilan, butun ongingiz bilan seving." Bu birinchi va eng buyuk amr" (Matto 22:37-38). Bugungi kunda bu sevgi masihiy xizmatchining hayotida eng yaxshi namoyon bo'ladi. Agar uning hayoti Xudoga bo'lgan butun sevgini aks ettirmasa, Masihiy xizmatchidan ehtiyot bo'ling. Insonning o'z hayoti Xudoga bo'lgan sevgisini aks ettirishi kerak, ayniqsa boshqa odam o'zini Xudoga chuqur muhabbat qo'ygan deb hisoblasa. Masihiyning hayotida bu sevgining shubhasiz dalillari bo'lishi kerak. Oxir-oqibat, Iso sevgi orqali dunyo biz Uning shogirdlari ekanligimizni bilishini aytdi (Yuhanno 13:34, 35). So'fiy, bu sevgini shaxsiy taqvodorlik, Xudo tomonidan mast bo'lish, haqiqatan ham boshqa dunyoda bo'lgan

Xudo markaz sohasida namoyon bo'lishini kutadi. Ammo masihiylarning Xudoga bo'lgan sevgisi, albatta, bu so'fiylik tushunchasidan tashqariga chiqadi. Biz bilamizki, Xudoga bo'lgan haqiqiy sevgi boshqalarni sevishga olib keladi. Shuning uchun, bir tomondan, muqaddas odamlar bo'lish va bu orqali so'fiylarning umidlarini qondirish imkoniyati mavjud. Boshqa tomondan, biz uyalmasdan ularning sevgi haqidagi cheklangan va shuning uchun buzilgan tushunchasidan tashqariga chiqishimiz kerak. Masihning haqiqiy sevgisining ustunligini uning etarli bo'lmagan tajribasi bilan solishtirganda ko'radi.

Haqiqiy Tavba

Tavba qilish, gunohni anglash, dunyodan voz kechish va o'zi uchun o'lish haqida gap ketganda, Muqaddas Kitob tushunchasi so'fiylik tushunchasidan ancha ustundir. Shuni yodda tutishimiz kerakki, so'fiylik o'zining ba'zi g'oyalari masihilik monastizmidan olgan. Monastizm, afsuski, Muqaddas Kitobdagi ildizlariga sodiq qolish o'rniga, neoplatonistik, ya'ni tana va materiyaning jismoniy dunyosi yovuz, barcha yaxshiliklar esa ruhiy dunyoda mavjud, degan g'oyalarni qabul qildi (Wilson 1989:90). Jismoniy dunyodagi har qanday narsaga e'tibor berish gunoh deb ishonilgan. Taqvodorlik faqat Xudoni o'ylashdan iborat edi. Tavba qilish, bu qoidaga ko'ra, dunyodan voz kechish va faqat Xudoga e'tibor qaratishdan iborat edi. Sofiylik, ushbu g'oyalarni neoplatonizmdan g'ayritabiiy masihlarning monastir ta'siri orqali qabul qilgan. Yo'qotilgan narsa, asl yaratilish, jumladan, erkak va ayolning yaxshi bo'lganligini ko'rishning Muqaddas Kitob nuqtai nazari edi. So'fiylik insonni axloqiy jihatdan yiqilgan, ammo tuzalib ketsa bo'ladigan deb qarash o'rniga, "dunyodan qochish" ni yakuniy echim deb bildi. Bu, albatta, xizmat qilish va insoniyatni qutqarishga intilishdan voz kechishga olib keldi. Bunday holda, masihiy xizmatchi yaratilish, gunoh qilish, xochda Iso Masihning o'limi bilan yakunlangan Xudoning qutqarish harakatlari, chirimaydigan tana bilan Masihning tirilishi, Xudoning qutqaruv harakatlarining Muqaddas Kitobdagi tushuntirishlarini tushunishda va sof solihlik bilan ajralib turadigan yangi osmon va yangi yerni kutish nimani anglatishi to'grisidagi o'z tushunchasiga, juda ishonch hosil qilishi kerak. Muqaddas Kitob yaratilish va hayot bayramini tasdiqlaydi. U, insoniyatni ularning shahvoniyligi bilan tasdiqlaydi. Bu in'omlardan noto'g'ri foydalanish va hayotni boshqarishning noto'g'ri va xudbin buzg'unchiliklari qoralanadi. Masihiy xizmatchi so'fiylarning yaratilish, birinchi gunoh va qutqarilish haqidagi tushunchasining yetarli emasligini ko'rsatish yukiga ega. Musulmonlar insonning gunohkor emas, zaif yaratilganiga ishonishadi. Qur'onda "gunoh qilish" osmondagi go'zal bog'dan (jannatdan) tom ma'noda yiqilish yoki tushirish deb ta'riflanadi. Izchil so'fiylar (tasavvuf izchil Islom bilan mos kelishi mumkin), poklanish yaxshi ishlar yomon ishlardan ustun bo'lganda amalga oshiriladi, deb hisoblashadi. Muqaddas Kitobdagi

haqiqatni o'rganish - bu qayta tug'ilish (yuqoridan tug'ilish), suvga cho'mish (Muqaddas Ruh bilan to'ldirilish), hayot almashinuvi, imon orqali solihlik, Ruhga ishonish orqali yurish va Iso Rabbimiz sifatida qaytib kelganida yangi osmon va yangi yer haqidagi umidni haqiqiy tushunish uchun asos yaratishning yagona yo'lidir. Bu bizni so'fiylik bilan keyingi aloqa nuqtasiga olib boradi.

Iso Dunyoning Nuri Sifatida

So'fiyning Xudoga bo'lgan muhabbati va ichki, ruhiy yorug'lik (Ilohiy nur) uchun g'amxo'rlik ifodasi sifatida tashabbuskor Xudoning chuqur, qoniqarli ichki tajribasiga intiladi. Bu tajribani izlashda so'fiylar ham barcha "izlovchilar" kabi ikki lagerga bo'lingan: o'zining insoniy mag'rurlikka bo'lgan nozik chaqiriqlari bilan ekstatik tajribani izlayotganlar va haqiqatan ham Xudoni izlayotganlar. Birinchi guruh uchun siz ularni Beruvchining o'rniga "sovg'a" izlash haqida ogohlantirishingiz mumkin. Ikkinchi guruh uchun bizda Iso Masihga ishonish orqali taqdim etadigan barcha narsalar mavjud. O'z hayoti davomida Iso shunday degan: "Men olamning nuriman" (Yuhanno 8:12), shu tariqa U O'zininng ilohiyligini e'lon qildi. Ming yil oldin Dovud shunday deb yozgan edi: "Hayotning bulog'i Sendadir, Ziyo olarmiz Sening nuringdan." (Zabur 35:10). Yuhanno Muqaddas Ruhning ilhomi ostida o'z Rabbiysi haqida shunday yozgan: "Kalom hayot manbai edi, Bu hayot insonlarning Nuri edi. Nur zulmatda porlaydi, Axir, zulmat Nurni engolmadi" (Yuhanno 1:4, 5). Haqiqatan ham, har jihatdan Iso dunyoning Nuridir. U nafaqat O'zining cheksiz donoligi bilan hamma narsa qanday yaratilganligini va nima uchun yaratilganini (axir U uni yaratganini) tushunibgina qolmay, balki hozirgi kungacha hamma narsani faol ravishda saqlaydi. Masihiy xizmatchi Isoni dunyoning Nuri, hamma narsani biluvchi Yaratuvchi, mutlaqo dono va etarli darajada Qo'llab-quvvatlovchi va Sevgining timsoli sifatida tasvirlashni o'rganishi kerak. Bu so'nggi savolda Yuhannoning birinchi maktubi bizga ko'p yordam beradi: "...Xudo sevgidir. Sevgini diliga jo qilgan kishi Xudo bilan birga yashaydi va Xudo u bilan birga yashaydi" (1 Yuhanno 4:16). Iso Xudo sevgisining eng yuksak ifodasidir: "O'g'il — Xudo shuhratining porlashi, Xudo borlig'ining aniq suratidir..." (Ibroniylar 1:3). Iso so'fiy izlayotgan sevgining timsoli.

Masihiylarning O'zi uchun O'lish Tushunchasi

Sevgida yashashdan tashqari, bizning so'fiy do'stlarimiz "Masihni kiyish" ning yana bir jihati o'zi uchun o'lish, eski tabiat uchun o'lish, gunoh uchun o'lish ekanligini bilishlari kerak. Endi biz Xudo uchun tirikmiz. Aynan shu ma'noda, gunoh uchun o'lishda biz so'fiylar "yo'q qilish" deb ataydigan narsani boshdan kechiramiz. Havoriy Pavlus o'zining "yo'q qilinishi" haqida shunday yozgan: "Endi yashayotgan men emas, balki Masihdir. U mening hayotimni boshqaryapti. Hali tirik

ekanman, Xudoning O'g'liga bo'lgan imon bilan yashayman. Axir, U meni sevib, O'zini men uchun fido qilgan" (Galatiyaliklar 2:20). Bu qanday hayot: Bizda yashaydigan Xudoning O'g'lining O'zi, bizda, biz orqali mukammal sevgi hayotida yashaydi. Masihda Xudo bilan to'liq birlik. Bu izlovchi So'fiy butun umri davomida izlagan narsadir. So'fiy orzu qilmagan boshqa ko'plab narsalar: "Biz hammamiz ochiq yuz bilan Egamizning ulug'vorligini ko'rib turibmiz. Biz o'zgarib borar ekanmiz, yanada ulug'vor bo'lib, Egamizga o'xshagan bo'lamiz" (2 Korinfliklar 3:18). Xudoning yo'lida, Masih orqali, Ruh orqali biz Xudoning suratiga aylanamiz va biz bu sevgini amalda dunyodan uzoqlashmasdan, balki qo'shnilarimizga yordam berish uchun unga qaytamiz. Isoning bashoratli so'zlari biz uchun haqiqatga aylanadi. Shunday qilib, biz so'fiylar intilayotgan "nurda" yuramiz. Bizda yashaydigan nurning isboti, odamlarni Otaning borligini tan olishga va uni maqtashga majbur qiladigan yaxshi ishlardir.

Sofiylikning kontekstlashtirish tendentsiyasi

So'fiylikning mahalliy sharoitga moslashish tendentsiyasi masihiylik yondashuvining foydasiga ham, unga qarshi ham ishlashi mumkin. Keling, so'fiylarga o'zlarining mahalliy sharoitlarida xushxabarga javob berishlariga imkon berish uchun moslashuvchga foyda va moslashuvchanlik tamoyillaridan foydalanaylik. Bu mahalliy musiqa uslublariga qo'llaniladigan yangi yozilgan masihiy madhiyalari bilan tavsiflanishi mumkin. Bu xalq tilida sajda qilish demakdir. Bu shuni anglatadiki, biz so'fiylarga Xudoning O'zi ularda yashaganida Xudoning Ruhi bilan qanday to'ldirishni alohida ham, birgalikda ham o'rgatamiz. Ammo shu bilan birga, o'zingizni boshqa ruhlar dunyosiga moslashish uchun so'fiylik tendentsiyasidan himoya qilishingiz kerak bo'ladi.

So'filik doiralari - uy jamoatlari

Nihoyat, ayniqsa, aholining aksariyati musulmon bo'lishi va hatto masihiylikka dushman bo'lishi mumkin bo'lgan holatlarda, so'fiylarning kichik guruhlariga, hatto yopiq doiralarga yig'ilish tendentsiyasi "uy cherkovi"ning cheklangan harakatlarida o'xshash guruhlash naqshlarining tug'ilishi va shakllanishiga mukammal hissa qo'shishi mumkin. Bu nafaqat foydali, balki masihiy jamoat ochiqdan-ochiq ta'qib qilinadigan musulmon mamlakatlarida ham zarur bo'lishi mumkin.

26 BOB

Iso va Xalq Islomi

Endi, Rabbim, ularning tahdidlarini o'ylab ko'ring va qullaringizga Sening Kalomingni jasorat bilan aytishga imkon ber. Muqaddas xizmatkoringiz Iso nomidan shifo berish uchun qo'lingizni cho'zing va mo''jizalar va alomatlar yarating (Havoriylar 4:29, 30).

Ushbu bobni o'rganishdan oldin, o'quvchi 13-bobdagi xalq islomiga oid materialni diqqat bilan o'rganishni xohlashi mumkin. Esingizda bo'lsa, "xalq islomi" atamasi bilan insonlar tashqi ko'rinishda o'zini qandaydir musulmon deb bilishini, aslida esa o'ziga xos animistik dinga e'tiqod qilishini nazarda tutganmiz. Dinning ushbu shaklida ruhlar dunyosi jiddiy, juda jiddiy qabul qilinadi. Butun fikrlash tizimi, qanchalik noaniq yoki norasmiy bo'lishidan qat'i nazar, hayotni ular uni ko'rganidek tushuntirishga harakat qiladi. Ular ko'rgan narsa - bu kundalik hayotlarida ularga to'sqinlik qiladigan yoki yordam beradigan ruhiy kuchlardir. Ular uchun sodir bo'layotgan har bir narsaning ruhiy sababi bor. Shunday qilib, hayot bu ruhiy kuchlarni tinchlantirish yoki ularni yaxshilik yoki yomonlik uchun ishlatishga harakat qilish yoki hech bo'lmaganda ularni zararsizlantirishdir, shunda ular hech kimga yoki hech narsaga zarar yetkaza olmaydi. Ruhlarini dinning mahalliy xilma-xilligiga qarab deyarli hamma narsada ko'rish mumkin.

Xalq Musulmonlarining Ehtiyojlarini Qondirish

Xalq musulmonlari shifo, najot, mag'firat, hidoyat, tasalli, kuch, dalda, barcha ko'rinishlarida yomonlikdan himoyaga muhtoj. Afsuski, ular yordam uchun dushmanga murojaat qilishdi. Bu dushman, agar u o'z kuchida ushlab tursa, qandaydir "alomatlar va mo''jizalar" orqali yordam ko'rinishni yaratishga tayyor. Xalq musulmonlari, o'zlarining javoblari bor deb hisoblaydigan izchil musulmonlardan farqli o'laroq, javob izlaydilar. Ular hayotning har qadamida ularni ta'qib qilayotgan "kuchlar"ga qarshi "kuch" izlaydilar. Ular tajriba darajasida ushbu "kuchlarni" mag'lubiyatga uchratgan va bugungi kunda shogirdlariga o'sha dushmanlarga qarshi bir xil kuch va kuch bergan Isoni ko'rib chiqishga tayyor. Shunday qilib, Xudo musulmon xalqiga O'zi tanlagan har qanday yo'l bilan yetib borishi mumkin bo'lsa-da, masihiy xizmatchilari uchun musulmon xalqining ehtiyojlarini qondirish uchun eng amaliy daraja ruhiy sohada, bizda Masihda mavjud bo'lgan barcha manbalardir. Yetmish ikki kishi Uning oldiga katta xursandchilik bilan qaytganida, Iso nima deganini eslang, chunki Xudo ularni shifolash va jinlarni quvib chiqarish uchun ishlatgan: Men sizlarga ilonu chayonlarni bosib ezish hokimiyatini va iblisning butun kuch-qudratini oyoq osti qilish hokimiyatini

berganman. Hech narsa sizlarga zarar etkazmaydi [ya'ni ulardan hech qanday yomonlik sizga kirmaydi] (Luqo 10:19). Biz Isoga tegishli bo'lganlar, bugungi kunda ham xuddi shunday kuchga egamiz. Shunday qilib, xalq islomining urf-odatlar va amaliyotlari bilan to'qnash kelganimizda, biz Islomning teologik yoki teosofik shakliga qaraganda ancha ochiq qarama-qarshilik va kuch bilan to'qnashuvni kutishimiz mumkin. Bu, biz Islomning boshqa shakllarida jinlarni duch kelmaymiz degani emas, biz duch kelmaymiz; ammo xalq islomida iblis, ruhlar olami bilan muloqot yanada ochiq va ravshanroqdir.

Masihiy Xizmatchi Tashvishga Soladigan Asosiy Muammolar

Masihiy xizmatchi xalq musulmonlari orasida xizmat qilishga harakat qilganda uni boshqarishi kerak bo'lgan asosiy muammolar qanday? Quyida men uchun xalq musulmonlar bilan ishlashda ajralmas bo'lgan fazilatlar ro'yxati keltirilgan: xizmatchi biz halokatli urushda qatnashayotganimizni bilishi kerak (Efesliklar 6:10-18; 2 Korinfliklar 10:3-6). Masihni hech qachon voz kechmaslik bilan maqtangan Butrus yiqildi. Qayta tiklangandan so'ng, Masihning shifoati tufayli u shunday deb yozgan edi: "Dushmaningiz bo'lgan iblis sherday bo'kirib, birovni yutib yuborish uchun izg'ib yuribdi. Iblisga mustahkam imon bilan qarshi turinglar. Shuni bilinglarki, butun dunyodagi imonli birodarlaringiz sizlar kabi, azoblarga duchor bo'lmoqdalar" (1 Butrus 5:8, 9). Biz kurashayotgan odamning mentalitetini rivojlantirishimiz kerak. Dushman yurakning sodiqligi yoki jangovar qobiliyatidagi har qanday zaiflikka zarba berishga tayyor. Bu doimiy hushyorlikni talab qiladi. Iso hayotingizning Rabbi bo'lishi kerak. Yana men bu masalada hayotida jiddiy muvaffaqiyatsizlikka uchragan Butrusga murojaat qilaman. "Qo'rquvga tobe bo'lmanglar, balki butun qalbingiz bilan Rabbimiz Iso Masihning hokimiyatiga bo'ysuninglar. Masihga bo'lgan umidingiz haqida sizdan so'ragan har bir kishiga javob berishga doimo tayyor turinglar" (1 Butrus 3:15). Shayton sadoqati zaiflashgan odamni qanday qilib "yutib yuborish"ni juda yaxshi biladi. Butrus Xudodan ko'ra ko'proq odamdan qo'rqdi va u yiqildi. "nizo tufayli bo'lingan shahar ham, xonadon ham barbod bo'ladi" (Matto 12:25). Iso bu urushda faol qo'mondondir va U harakatlarni boshqarishni xohlaydi. Biz U bilan eng yaqin munosabatda bo'lishimiz va U bizni ushbu uchrashuvlarga olib borayotganida Uning ovozigga mutlaqo sezgir bo'lishimiz kerak. Masihiy xizmatchi, o'z qobiliyatiga ko'ra, barcha gunohlardan voz kechishi kerak. Shayton kirish, ayblash yoki samarasiz qilish uchun ochiq eshik qoldirmasligi kerak. Shaytonning bizga kirishi yoki hatto bizni nazorat qilishining yagona yo'li, bu bizning gunohimizdir. Pavlus o'zining yosh shogirdi Timo'tiyga shunday deb yozgan:

"Kim o'zini men aytgan yomonliklardan poklasa, Egasi uchun sharaf keltiradigan idishday bo'ladi. Bunday odam Egasiga xizmat qilishga bag'ishlangan, har bir yaxshi ish qilishga tayyor bo'ladi" (2 Timo'tiy 2:21). Yuhanno o'z o'quvchilariga shunday deb yozgan edi: "Xudoga bunday umid bog'lagan har bir odam Iso Masih singari pok bo'lishi uchun o'zini poklaydi" (1 Yuhanno 3:3). Masihiy xizmatchi Muqaddas Ruh bilan to'ldirilishi kerak. Iso shogirdlarini "yuqoridan qudrat" kutishlari haqida ogohlantirgan (Luqo 24:49). U ularga guvohlik berish uchun kuch va'da qildi (Havoriylar 1:8). Pavlus o'z o'quvchilarini "Ruhga to'lish"ga undagan (Efesliklar 5:18). Quvg'in qilingan Jamoatning yosh a'zolari Iso nomidan "alamatlar va mo'jizalar" qilish qudratini so'rab ibodat qilishda Rabbiyning yuzini izlaganlarida, ular yana to'lib-toshgan va Rabbiyning Kalomini va'z qilganlarida, qarshiliklarga juda jasoratli bo'lishgan (Havoriylar 4:31). Muqaddas Kitobdagi Xudo uchun buyuk ishlarni amalga oshirgan har bir asosiy qahramon buni Xudoning Ruhiga maxsus moylangandan keyin qilgan. Xudo Ruhining kuchi bilan biz Rabbimiz uchun hamma narsani qilamiz (Zakariyo 4:6). Aynan Muqaddas Ruh kuch beradi va xalq musulmonlari bilan ushbu ruhiy uchrashuvlarda yetakchilik qiladi. Ruh ko'pincha bizning sezgilarimiz yoki odamlarning muammolari haqida "bilimli so'zlari" orqali yetakchilik qiladi. Xudo tomonidan berilgan bu tushunchalar, odatda, keyinchalik shifo yoki ozod bo'lishning kalitidir. Muqaddas Ruh bizga urush uchun maxsus in'omlarni ham beradi: ruhlarning farqiga borish, shifo berish, kuchli imon, ilm–ma'rifatga to'la so'zlarni gapirish, donolik bilan gapirish, mo'jizalar ko'rsatish qobiliyati, bashorat, tillarda gapirish va tillarni talqin qilish qobiliyati (1 Korinfliklar 12:7-11). Masihiy xizmatchining hayotida sevgi hamma narsadan ustun bo'lishi kerak. Iso, odamlar orasida yurganida, rahm-shafqatga ega edi. U ularni "cho'ponsiz qo'ylarday dovdiragan va holdan toygan" kabi ko'rdi (Matto 9:36). Havoriy Pavlus o'z xizmatini tushuntirib, o'zining motivatsiyasini ochib berdi: "Axir, Masihning bizga bo'lgan muhabbati bizni rag'batlantiradi. Bir Odam hamma uchun o'lgan bo'lsa, demak, biz hammamiz o'lganmiz degan xulosaga keldik" (2 Korinfliklar 5:14). Shuningdek, u Masih "ya'ni ulug'vorlikka etishish umidi sizlarning orangizdadir. Har biringiz Masih tanasining etuk a'zosi sifatida Xudoning oldida turishingizni istaymiz. Shuning uchun biz hammani ogohlantirib, donolik bilan ta'lim berib, Masih haqida o'rgatyapmiz. Men ham ana shu maqsadda jon–jahdim bilan xizmat qilar ekanman, menga kuchli ta'sir qilayotgan Masihning qudratiga suyanaman" deb yozgan (Kolosaliklar 1:27-29). Masihning sevgisi uni yo'qolganlarni izlashga va ularni Masihda mukammal ko'rsatish uchun Xudoning qudratli kuchi bilan hamma narsani qilishga undadi. Xalq musulmonlarini (va boshqa barcha musulmonlarni ham) zabt etish istagidagi bizning maqsadimiz boshqacha bo'lishi mumkin emas. Bunday urushda imon ajralmas hisoblanadi. Iso shogirdlariga ishonmaganliklari uchun qanday tanbeh berdi. U ularga qanday abadiy va'dalar

berdi: "Sizlarga chinini aytayin, agar shubhalanmay ishonsangiz, nafaqat anjir daraxtini shu ko'ygga sola olasiz, balki mana bu toqqa: "Qo'porilib, dengizga otil", — desangiz, aytganingiz bo'ladi. Ishoning, shunda ibodatda nimaiki so'rasangiz, olasiz" (Matto 21:21-22). G'arb farzandi sifatida yana bir bor gapiradigan bo'lsam, men o'zimning ilm-fan, shu jumladan tibbiyot fakultetidagi barcha ta'limim mening e'tiqodimga javoban Xudoning g'ayritabiiy tarzda ishlashini ko'rishni kutgan ishonchimga qarshi ishlaganiga guvohlik bera olaman. Ammo, Xudoga shukur, men Muqaddas Kitobdagi dunyoqarashga qaytyapman va nafaqat bu "buyuk va qudratli narsalar"da Xudoga ishonishni o'rganyapman, lekin men Iso bizdan qanday qilib Unga taqlid qilishimizni kutayotganini, biz ham birinchi shogirdlardan o'rnak olib, U biz uchun qilgandek qilishimiz kerakligini bilaman. Charlz Kraftning guvohligi menikiga o'xshab ketadi: siz avval Muqaddas Kitobda nima deyilganini o'rgana boshlaysiz va asta-sekin bu g'ayritabiiy sovg'alar va kuchlar bugun siz uchun mavjudligini bilib olasiz. Faqat o'z ishonchsizligingizga yo'q deng. Xalq musulmonlar hayotini boshqaradigan boshqa dunyoviy ruhlar bilan bu "kuch uchrashuvlarida" g'alaba qozonish uchun Xudoga ishonib. Ibodat va ro'zaning o'z o'rne bor. Yuqorida tilga olingan "imon" har doim ham osonlik bilan kelavermaydi. Buning sababi bizning istamasligimiz va ishonchsizligimizdir. Ko'pchiligimiz uchun ibodatga ko'p vaqt sarflash bizni o'zgartiradi. Masih yanada haqiqiy bo'ladi; biz Uning Ruhining rahbarligiga nisbatan sezgir bo'lamiz. Imon ibodat va Uning Kalomini o'rganish orqali mustahkamlanadi. Ro'zaning ham o'z o'rne bor. Tanangizga "Yo'q" deyishni o'rganish, ko'pincha Muqaddas Ruhga "Ha" deb aytishga juda foydali. Omanning Maskat shahridagi uydan jin chiqarishdan oldin namoz va ro'za tutishga tayyorgarlik ko'rgan Vivien Steysining guvohlik berishicha, u yerda kirganlarning hammasi yovuzlik borligini his qilgan va ba'zilar hatto tushkunlikka tushgan yoki o'z joniga qasd qilgan bo'lsa, bu uzoq vaqt ibodat va ro'za tutish orqali uni qanday qilib quvib chiqarish kuchi paydo bo'lganining ajoyib namoyishidir (1986:4-7). Bunday ruhiy kurashda jamoa bo'lib ishlash yaxshidir. Iso shogirdlarini juft-juft qilib yubordi (Luqo 10:1). Kraft "javobgarlik" haqida gapiradi (1989:175). Steysi ushbu "uchrashuvlar" ga jamoada murojaat qilishni qat'iy tavsiya qiladi (1986:7). Bishop Maykl Green jamoalarni "birlik" mavzusi ostida ko'rib chiqadi (1981:251). Bu ishni bajarish uchun ikki yoki uch kishi Iso nomidan birlashganda, kuch asta-sekin o'sib boryapti: "Sizlarga yana shuni ham aytay: oralaringizdan ikkitangiz yakdil bo'lib biron narsa uchun ibodat qilsangizlar, osmondagi Otam tilagingizni bajaradi. Qaerda ikki yoki uch kishi Mening nomim uchun yig'lsa, Men o'sha erda ularning orasida bo'laman" (Matto 18:19, 20). Rabbimizning teginishini boshdan kechirgandan so'ng, yordam berilganlar, shifo topgan yoki ozod qilinganlarga maslahat berish va ularni tarbiyalash juda muhimdir. Ular Masihni Rabbimiz deb tan olishlarini va Uning Ruhi bilan to'ldirilishini ko'rish

ayniqsa muhimdir. Aks holda, Iso ogohlantirganidek, nima bo'lishi mumkinligini tinglang: "Yovuz ruh insondan chiqqandan keyin, huzur–halovat izlab, suvsiz erlarni kezadi, lekin topmaydi. 44So'ng: «Chiqqan uyimga qaytib boraman», deydi. Uyiga kelganda, uyni kimsasiz, supurilgan va yig'ishtirilgan holda ko'radi. 45Shunda borib, o'zidan ham yovuzroq boshqa etti ruhni ergashtirib keladi va ular bilan uyga kirib, joylashib oladi. Oxir–oqibat o'sha odamning ahvoli oldingidan ham battar bo'ladi..." (Matto 12:43-45)

Keyingi Tashvishlar

Xalq islomida masihiy xizmatchi ikki qiyinchilikka duch keladi. Birinchisi, "kuchlar to'qnashuvi": Masih, Shayton va uning iblis kuchlariga qarshi. Bu musulmon hayotining har bir bosqichida sodir bo'ladi. Qayerga bormang, xalq Islomining bu keng tarqalgan amaliyotlarini ko'rasiz. Ularning har biri begona ruhning kuchi uchun ochiq eshikni anglatadi. Musulmonlar Masihga kelganlarida, bularning barchasidan, har qanday amaliyotdan voz kechishlari kerak bo'ladi. Shayton o'z fuqarolarini osonlikcha qo'yib yubormaydi. Oddiy musulmonlar shifo topadigan, bir umrlik ruhlar va o'lim qo'rquvidan xalos bo'lgan, iblis kuchlaridan xalos bo'lgan va Xudoning aziz O'g'li Iso Masihning Shohligiga kiradigan muvaffaqiyatli uchrashuvlar uchun, to'lov to'lashi kerak bo'ladi. Ikkinchi tashvish - bu yosh imonliga yangi ozod qilingan turmush tarzining o'rniga butunlay yangi turmush tarzini berishdir. Pol Xibertning sharhlari bu yerda o'rinli: biz mavjud diniy tizimlarning tuzilmalari va e'tiqodlariga qarshi chiqishga chaqiramiz, hatto ularning izdoshlarini Masihga murojaat qilishga taklif qilsak ham. Boshqa dinlarda yo'q qilinmasligi kerak bo'lgan muhim haqiqatlar bor, ammo boshqa dinlar Xudoga qarshi isyon ko'targan tizimlarda mavjud. Shuning uchun ular o'zlarining orasidagilari Masihga kelganlarga qarshi turishadi (Hiebert 1989: 56). Musulmon xalqi, avvalo, masihiy xizmatchining hayotidagi kuchni ko'rishi kerak. Ular masihiylarda yashovchi Zot, dunyoda yashaydigandan buyukroq ekanligini ko'rishlari kerak. Masihiy xizmatchi Masihning kuchi buyukroq ekanligini, biz qo'rquvsiz hayot kechira olishimizni, bizda bizni boshqaradigan, quvvat beradigan va hatto dushmanlarimizga qarshi turadigan Muqaddas Ruh borligini ko'rsatishi kerak. Shifolash, ozod qilish va ehtimol o'limdan tirilishning turli mo'jizalari sodir bo'ladi. Ammo "barcha dushmanlarni oyoq osti qilish" va yangi imonlining butunligini tiklagandan so'ng, undan ham qiyinroq vazifa - unga hayotga butunlay yangicha qarashni berish qoladi. Iso bu yangi dunyoqarashning yangi markaziga aylanishi kerak. Ehtimol, "beshikdan qabrgacha" hayot bosqichlari uchun eskilarini almashtiradigan ekvivalent masihiy marosimlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Diniy yil nuqtai nazaridan eski bayramlarining o'rnini egallash uchun yangi bayramlar haqida o'ylash mumkin: Tanada tug'ilish (Rojdestvo), Poklanish

(muborak juma) va Tirilish (Pasxa) kabi mos keladigan bayram. Qishloq jamiyatlarida, Eski Ahddan o'rnak olib, masihiy bayramlari mahalliy bayramlarni almashtirish uchun fasllarga to'g'ri kelishi kerak. Masihiy xizmanchi hayot fasllariga hech narsa qilmaslik yondashuvi bilan dunyoviyashtirilgan masihiylikning steril bo'linishiga kirmasligi kerak; u xalq islomdan chiqqan yangi imonlilar uchun yangi dunyoqarash qanday bo'lishini o'ylab ko'rishi kerak. Hayotning barcha bosqichlarida - tug'ilish, ism qo'yish, balog'atga etish, turmush qurish, tug'ish, o'lim - mashhur islom doiralarida juda boy nishonlanadi, masihiy xizmatchi to'liq Muqaddas Kitobiy va kerak bo'lganda, funktsional almashtirishlarni taqdim etishi kerak. Marosimlardan tashqari, shaxsiy hayot tarzida, oilaviy munosabatlarda va umuman jamiyat bilan munosabatlarda, shuningdek, Muqaddas Kitobdagi ijodni boshqarish qadriyatlariga asoslanib, jismoniy muhitga nisbatan mutlaqo yangi qadriyatlarni singdirish kerak. Nihoyat, masihiy xizmatchi o'z biznesidan, daromadidan, jamiyatdagi o'rnidan va/yoki tirikchilikdan mahrum bo'ladigan xalq Islom amaliyotchilari tamonidan jiddiy qarshiliklarga tayyor bo'lishi kerak. Deyarli har safar havoriylar o'zga dunyo kuchlari ustidan Xudoning qudratli kuchini ko'rsatganlarida, bu ta'qiblar, kaltaklar, qamoqxonalar va hatto azobli o'lim bilan yakunlangan. Masihiy xizmatchi dushman kuchlariga qarshi chiqish va asirlarini ozod qilishga jur'at qilgani uchun, o'z hayotini to'lashga tayyor bo'lishi kerak.

Jang Egamizga tegishli

Oxir oqibat, jang Egamizga tegishli. U deyarli boshliq. U uchrashuvlarni boshqaradi. U sizga tushunchalar, "bilim so'zlari", U sizdan nima qilishni xohlayotgani haqida sezgi beradi. Shohlik va hukmronlik Unikidir va U bizni bu dushman hududlariga yo'naltirish orqali, U ularni biz bilan baham ko'rishni tanladi. U shon-sharafga erishadi. Qayta tiklangan xalq Unikidir. Biz qal'alar vayron bo'lganini va barcha fikrlar Masih tomonidan asirga olinganini ko'rib, bu bizning kuchimiz tufayli emas, balki U biz bilan baham ko'rishga qaror qilgani tufayli, sodir bo'lishini unutmashimiz kerak. Bizning ismlarimiz Qo'zining hayot kitobida yozilganligi uchun, biz abadiy minnatdor bo'lishimiz kerak. Men uni ilgari ishlatgan bo'lsam ham, juda mos keladigan bir iqtibos bilan, ushbu bobni yakunlash o'rinli bo'lardi: "Biz inson bo'lib, bu dunyoda yashasak ham, bashariy kuch bilan jang qilmaymiz. Bizning qurol-aslahalarimiz bashariy manfaat uchun emas, balki ilohiy manfaat uchun ishlatiladi. Bizning qurol-aslahalarimiz bu dunyoning qurol-aslahalariday emas. Xudoning qudrati bilan bu qurol-aslahalarimiz qal'aday mustahkam bo'lgan insoniy o'y-xayollarni hamda quruq safsatalarni yo'q qilishga qodir. Xudoni tanib-bilishga to'sqinlik qilayotgan takabburona dunyoqarashga biz barham beramiz. Har qanday o'y-xayolni Masihga bo'ysundirib, asir qilamiz" (2 Korinfliklar 10:3-5).

27 BOB

Iso va Jangari Musulmonlar

Isoning hayratlanarli darajada o'ziga xos jihatlaridan biri Uning har qanday vaziyatni yengish qobiliyati edi. Uning tashxisi har doim to'g'ri bo'lgan. Uning javobi har doim o'rinli edi. Jangari musulmonlar Uni qo'rqitmas edilar. Axir, oxir-oqibat, Simon Zilot Uning shogirdlaridan biri bo'ldi (Havoriylar 1:13). Mutaassibni nima boshqaradi? Eng aniq javob-mavjud vaziyatdan norozilik. Iso davrida din uydirmaga aylandi. Dunyoviylashgan Sadduqiylarga g'ayritabiiy Farziylar qarshilik ko'rsatishgan. Essenlar chekinishning pietizmini rivojlantirdilar. Siyosiy jihatdan yahudiy rahbarlari murosaga kelishdi. Chet el qo'shini, yerni bosib oldi. Shoh, qisman yahudiy, qisman arab, shohlikni Rimdan sotib olgan odamning o'g'li edi. Uyat va umidsizlikda odamlar nima qilish kerakligi haqida ikkiga bo'lingan edilar. Ba'zilar qutqaruvchini, Masihni qidirishadi. Boshqalar bu masalani o'z qo'llariga olishni, Rim va uning qo'g'irchoq shohiga qarshi isyon ko'tarishni va poklangan yahudiylardan rahbar o'rnatishni xohlashdi. Boshqalar esa, bunday isyonni Masih boshqaradi, deb ishonishgan. Bugungi kunda musulmon dunyosi o'zgarganmi? Unchalik emas. To'g'ri, hozir G'arb mustamlakachi davlatlar musulmonlarning yerlarini egallamaydilar, ammo G'arb ta'sirining nafratlangan soyasi hamon saqlanib qolmoqda. Musulmon xalqlari endi o'z jamoalarining dunyo rahbari sifatida xalifaga ega emaslar. *Dar al-Islom* hozirda ellik bir davlatga bo'lingan bo'lib, unda barcha musulmonlarning yetmish yetti foizi istiqomat qiladi, qolgan yigirma uch foizi esa boshqa mamlakatlarda ozchilik sifatida yashaydi. Bundan tashqari, avvalgi boblarda ko'rganimizdek, musulmonlar 408 xil yirik etnik guruhlariga bo'lingan. Ilohiy nuqtai nazardan, ular izchillardan tasavvufgacha va turli darajadagi murosasizlikdan tortib, islom va animistik dinlarning sinkretistik aralashmasigacha bo'lgan turli xil e'tiqodlarni taqdim etadilar. Iqtisodiyot ham tashvishga solmoqda. Neftga ega bo'lgan musulmon davlatlaridan tashqari, qolgan mamlakatlar, guruh sifatida, dunyoning barcha mamlakatlarining iqtisodiy miqyosining pastki qismida joylashgan (E-ilovaga qarang). Musulmon dunyosining aksariyat mamlakatlarida mavjud vaziyatdan noroziliklar keng tarqalgan. Izchil musulmonlarga ko'ra, bunday narsalar bo'lmasligi kerak. Islom "eng yaxshi va oxirgi din"dir. U dunyo hukmronligi yo'lida hamma joyda g'alaba qozonishi kerak. Jangari musulmon "Nimadir bo'ldi?" degan savolni beradi. Bu savolga musulmonlarning odatiy javobi: "Buning sababi, biz haqiqiy, asl Islomdan uzoqlashganimizdir. Shuning uchun Xudo bizga baraka bermadi va nega dushmanlarimiz bizdan ustun keldi. Aynan mana shu dushmanlarning bizga qilgan ishlari tufayli xalqimiz qashshoq bo'lib qolgan. Agar biz Islomga kerak bo'lganidek qaytsak, Xudo bizni

yana marhamatlay boshlaydi va biz, shubhasiz, Xudo biz uchun mo'ljallangan tarzda dunyoga hukmronlik qilamiz". Afsuski, butun musulmon dunyosidagi ko'plab rahbarlar va bo'lajak rahbarlar o'zlarini musulmon muammolariga echim topgandek his qilishadi va ular o'zlarining qarorlarini musulmon sub'ektlari va qo'shnilariga yuklamoqchi. Bu hukmdorlar va bo'lajak hukmdorlar o'rtasidagi tugamaydigan janjallarga, shuningdek, turli musulmon mamlakatlari hukmdorlari o'rtasida hokimiyat uchun halokatli kurashga olib keldi. O'z kuzatishlarimga ko'ra, jangari musulmonlar kamida ikki guruhga bo'lingan. Birinchi guruh o'z xalqining nosog'lom ahvolidan, chin dildan afsuslanadi. Ikkinchi guruh hokimiyatni qo'lga kiritishga qaratilgan-boshqalarni zabt etish uchun yalang'och kuch. Birinchi guruh, haqiqiy xushxabarni bilmasdan, Qur'on va Muhammadning ta'limoti orqali Xudo va uning yo'llari haqida bilgan narsalariga murojaat qiladi. Aslida, Qur'on Muqaddas Kitobdagi materialni aks yettiradi, bu ko'plab masalalar bo'yicha yuqori axloqiy va ruhiy me'yorlarga ishora qiladi. Adolatni izlayotgan bu samimiy izlovchilarga Isoning Shohlik haqidagi ta'limotiga ishora qilib, aytadigan gapi bor edi. U doimo odamlarning taqdiri haqida qayg'urdi va ularga yaxshiroq hayot yo'lini taklif qildi. Tog'dagi va'zida Iso, ruhan kambag'allarga, qayg'u chekayotganlarga, yig'layotganlar, камтарин, och va solihlikka chanqoq, rahmdil, qalbi pok, tinchlik o'rnatuvchi va solihlik tufayli quvg'in qilinishga tayyor bo'lganlar uchun marhamatlarni ta'minladi. Yana bir masalda Iso Otasi marhamatiga sazovor bo'lganlar, och bo'lganlarni to'ydiradigan, chanqaganlarni ichiradigan, musofirlarni chaqiradigan, muhtojlarga kiyim beradigan, kasallarga g'amxo'rlik qiladigan va qamoqdagilarni ziyorat qiladiganlar, deb tasvirlaydi (Matto 25:34-36). Boshqa safar, marhamat haqida noto'g'ri tasavvurga ega bo'lgan ayolga javob berar ekan, Iso: "lekin Xudoning kalomini tinglab, unga rioya qiladiganlar baxtliroqdir!" dedi (Luqo 11:28). Ha, Iso insoniyat taqdirini yaxshilash haqida qayg'urdi. Qadimdagi Ibrohim singari, U ham yer yuzidagi barcha xalqlarga baraka olib kelishga intilgan. Lekin Iso bu barakalarni qanday olishimiz, solihlikka bo'lgan g'amxo'rlikimiz kabi muhimligini ham bilar edi. U yovuz shaytonning aldash kuchini bilar edi. U o'z tasarrufidagi xalqlarga baraka beradigan xayrixoh deb da'vo qilgan hukmdorlar, ushbu uzoq kutilgan "marhamatlar"ni o'z xalqlariga yetkazish uchun eng jirkanch va shafqatsiz usullarga murojaat qilishlarini bilar edi. Shuning uchun, U qilichni Xudoning Shohligini olib kelish usuli sifatida ishlatishga qarshi chiqdi (Yuhanno 18:36). U maqsad vositalarni oqlaydi, degan fikrga qarshi chiqdi. Noto'g'ri usullar la'nat keltirishi mumkin (Ibtido 3:17; Ibtido 12:3, Yoshua 8:34). Bunday hukmdor o'z xohish-irodasini mamlakat yoki partiyaga yuklashga uringanda, begunoh odamlar yomon odamlar bilan birga ta'qib qilinadi yoki o'ldiriladi. O'zlarining zo'ravonlik choralarini oqladi deb aldanib, "yaxshilik" nomidan yomonlik qilayotganlarini anglamay, aldangan jangari musulmonlar uchun, Iso qiyin so'zlarni

aytishi mumkin edi. U ularning zulmkor usullariga e'tiroz bildiradi va e'tibor beradi. U O'z avlodiga aytganidek, ularga aytdi: “Qilichingni qiniga solib qo'y! Qilich ko'targanlarning hammasi qilichdan halok bo'ladi” (Matto 26:52). Qanday qilib tinch yo'l bilan o'zgarishlarni amalga oshirish haqida Iso ko'p gapiradi. Iso bizga biz tuz, xamirturush va nur kabi ekanligimizni o'rgatgan. Ularning barchasi jimgina ishlaydi, lekin hayot sifatini, tuzilishini va landshaftini o'zgartiradi. U Butrusga uzoq vaqt oldin aytganidek, bugun ham shunday deydi: “Qilichingni qiniga solib qo'y!...” (Matto 26:52). Uning o'rnida ishlayotgan biz esa, zo'ravonlik tarafdori bo'lgan musulmon jangarilarga “yaxshiroq yo'l bor”, deb aytish yo'lini topishimiz kerak bo'ladi.

28 BOB

Iso va Dunyoviy Musulmonlar

"Dunyo bilan do'stlik Xudoga dushmanlik ekanligini nahotki bilmasangizlar?! Kim dunyo bilan do'st bo'lishni istasa, Xudoga dushman bo'ladi." (Yoqub 4:4).

Zamonaviy dunyoviy fikr bilan o'zlarini murosaga keltirgan musulmonlar, islomiy diniy xulq-atvorning keng doirasini namoyish etishlari mumkin. Bu turdagi musulmonlar duch keladigan dilemma shundaki, Islom haddan tashqari ko'p narsani talab qiladi.

Muhammadning mutloq modeli

Muhammad o'z hayotini butun insoniyat uchun, barcha zamonlar uchun me'yor deb bilgan. Agar u hayotining diniy tomonini siyosiy va harbiy ishtirokidan ajratsa, bu foyda berishi mumkin edi, lekin u buni qilmadi. Muhammad o'zining o'limidan so'ng Ummat, ya'ni "mo'minlar jamoasi" o'zini qanday boshqarishi kerakligi borasida, u o'z vorisi bilan rozi bo'lmaganini bilganimizda, musulmonlarning tashvishi yanada chuqurlashadi. Ammo Muhammadning eng dahshatli e'tiborsizligi, texnologik jamiyatning yuksalishini oldindan ko'ra olmagan edi. G'arbning yuksalishi va noislomiy sivilizatsiyaning ajoyib texnologik yutuqlari, Islomni qiyin ahvolga solib qo'ydi. Islom umumiy hayot tarzi sifatida insoniyat uchun ilohiy nozil qilingan yo'lga aylanishi kerak edi. Ammo bu hozirgi asrga to'g'ri kelmaydi va yetakchilik qanday qilib islomiy bo'lmagan xalqlarga o'tganini, tushuntirib bera olmaydi. Natijada, biz G'arbdagi kuchayib borayotgan ushbu hodisaga, musulmonlarning hayratlanarli xilma-xil munosabatlariga guvoh bo'lamiz. Bugungi kunda, bir tomondan, ko'plab reaksiyon Islomiy harakatlar G'arbning barcha texnologik yutuqlari bilan butunlay voz kechishni va VII asrda Muhammadning ibtidoiy turmush tarziga qaytishni istaydilar. Boshqa tomondan, musulmonlar G'arbning g'oyalari va texnologik yutuqlariga moslashishga harakat qilayotgan, son-sanoqsiz usullar mavjud va shunday bo'lib qolmoqda.

Spektrning o'ng tomonida misrlik Muhammad Abduh (1849-1905) kabi islohotchilar joylashgan bo'lib, ular *Al-Manar jurnalida* "Qur'on oyatlaridan tibbiyot, biologiya va geologiya bo'yicha zamonaviy texnik kashfiyotlar kutilishini topishga" harakat qilishgan (Cragg 1965:40). O'shandan beri taqvdor musulmonlarning butun oqimi bu yo'nalishga ergashdilar. Xuddi shunday dindor, hatto, izchil Islomni himoya qilishda ishtiyoqli Muhammad Haykal, musulmonlar o'zlarining avvalgi shon-shuhratini qaytarish uchun qo'llaridan kelgancha G'arbdan

o'rganishlari kerakligini targ'ib qildi: Biroq, Sharq [Musulmon Olamini o'qing] bugungi kunda G'arb tafakkuri, adabiyoti va san'atidan o'rganishga juda muhtoj. Sharqning buguni o'z o'tmishidan ko'p asrlik letargiya va konservatizm bilan ajralib turadi, bu uning eski sog'lom ongini jaholat va barcha yangi narsalarga shubha bilan qamab qo'ygan (1976: xlix). Qohiralik marhum doktor Muhammad Komil Husayn kabi bir siymo, o'zining *Missellani* asarida "Qur'onning ilmiy tafsiri ahmoqona bid'atdir" sarlavhali maqolasida, ushbu fikrni masxara qilgani qiziq (Xuseyn 1985:132). Husayn shunday mulohaza yuritdi: Qur'on faqat diniy kitob sifatida yaratilgan va hech qachon yuqorida zikr etilgan ulamolar undan foydalanishga harakat qilgandek foydalanish uchun mo'ljallanmagan. Boshqa musulmon mutafakkirlari u qadar dindor bo'lmaganlar, chunki ular *Shariat* qonunlarining o'z hayotlariga ta'sirini yumshatishga harakat qilishgan. Biz Salmon Rushdining hayratlanarli voqeasini yana bir bor ko'rib chiqamiz, u Bombay va uning Islomiy ildizlaridan voz kechganidan keyin, ingliz jamiyatiga moslashishga urinib, o'z shaxsini izlash haqida roman shaklida kitob yozishga harakat qildi. Newsweek jurnaliga bergan intervyusida u o'zining *Shaytoniy Oyatlar* kitobi haqida shunday dedi: "Bu dunyoga muhojir nigohi bilan qarash", bu esa "qisman dunyoviy, diniy ruh bilan hisoblangan shaxsdir" (Newsweek, 12 fevral 1990:53). Eron shia hukumati, u dunyoviylikni qabul qilishda haddan tashqari uzoqqa ketdi, degan xulosaga keldi.

Hafsalasi pir bo'lish

Ushbu haddan tashqari holatlar orasida biron bir sababga ko'ra, muntazam ravishda ibodatlarini o'qimaydigan, ro'za tutmaydigan, kambag'allarga yoki diniy ehtiyojlarga muntazam sadaqa bermaydigan, hajga borishni niyat qilmaydigan, ular hatto Muhammadning bugungi kunda dolzarb ekanligiga ishonishmaydigan va albatta, Islom uchun muqaddas urushda kurashishga tayyor bo'lmagan ko'plab musulmon erkaklar va ayollar bor. Shunga qaramay, ular tug'ilish, etnik yoki millat tufayli o'zlarini musulmon deb bilishadi. Musulmon dunyosiga qilgan sayohatlarimda quyidagi: "men musulmon bo'lib tug'ilganman; oilamning e'tiqodini tark eta olmayman", "turk bo'lish musulmon bo'lishni anglatadi" va "Saudiya Arabistonidagilarning hammasi musulmon; siz boshqa odam bo'lolmaysiz" degan so'zlarni eshitganman. Tashqi tomondan, ular o'zlarini musulmon deb da'vo qiladilar, ichkarida esa boshqa narsa bor. Aynan shu "boshqa narsa" bizni hayratga soladi. Bu qandaydir "boshqa narsa".

Iso Materialistlar Orasida

Ishonchim komilki, Iso o'z davrining diniy bo'lmagan materialistlari orasida aylanib, inson qalbida topgan narsasiga o'z yondashuvini moslashtirgan.

Muhammad Abduh va uning izdoshlari kabi, Qur'on oyatlarida ilmiy ixtirolarga oid bashoratli ko'rsatmalarni topishga urinib, taqvodorligini saqlab qolgan odamlarga nisbatan, U shunday deb so'rashi mumkin: "Nega siz dunyoning boshqa qismlaridagi farzandlarimga ko'rsatganlarimni Muhammadga bog'lamoqchisiz? Rashkdan ehtiyot bo'ling. Men unga hech qachon bermagan narsani Muhammadga nisbat berishingizga sabab bo'ladigan noto'g'ri g'ayratdan ehtiyot bo'ling. Men bu narsalarni Muhammadga ko'rsatmadim. To'g'ri bo'ling. Uning ta'limoti, faqat VII asr Arab madaniyatining aksi edi. Men sizga hayotning ma'nosini o'rgataman. Men sizga tarixning istalgan nuqtasida Mening ta'limotim dunyo bilan qanday bog'liqligini ko'rsataman." Keyin Iso quyidagi so'zlarni qo'shishi mumkin edi: "Men yo'l, haqiqat va hayotdirman. Otaning oldiga olib boradigan Mendan boshqa yo'l yo'q" (Yuhanno 14:6).

Iso va Jabr chekkanlar

Men dunyoviy tashvishlarga duchor bo'lgan va bo'sh vaqtini topa olmaydigan kambag'al musulmon haqida o'ylayman – bo'sh vaqt dasturxonga non olishga harakat qilgandagi bo'sh vaqt. U o'zidan ko'ra ko'proq dindor bo'lishni xohlaydi, lekin hayotdagi qiyinchiliklar tufayli dinga vaqt yo'q. Iso yer yuzida yurganida aytganlarini, men yana bir bor eshitaman: "Ey holdan toyganlar, og'ir yuk ostida qolganlar, hammalaringiz Mening oldimga kelinglar! Men sizlarga orom beraman. Mening bo'yinturug'imni taqib olinglar, Mendan o'rganinglar. Chunki Men yumshoq ko'ngil va kamtarinman. Shunda sizlarning jonlaringiz orom topadi. Axir, Mening bo'yinturug'im qulay, yukim engildir" (Matto 11:28-30). Iso bugun O'z davridagi mazlumlarni, kasallarni, ochlarni va jinlar tomonidan ezilganlarni ko'rganida ularga korsatganidek, xuddi shunday rahm-shafqatni ko'rsatardi. U kasallarga shifo berardi. U jinlar tomonidan ezilganlarni ozod qilardi. U O'zining Shohligining haqiqiy axloqiga ko'ra yashardi. Bu hali ham Matto 9:36 dagi Isoning ta'rifi mos keladi: "Iso olomonni ko'rib, ularga achinib ketdi, chunki ular cho'ponsiz qo'ylarday dovdiragan va holdan toygan edilar." U yana yo'qolgan qo'yini topguncha uni qidirib yurgan yaxshi cho'pon haqidagi masalni aytib berar edi. U yana kambag'allar orasida yashagan bo'lar edi. U ularning qashshoqligi va azoblarini baham ko'rar edi. Lekin, U ularning qiyinchiliklariga dosh berish uchun quvonch va kuch ham keltirardi. Ularning "buzilgan" imonlarining aybi va umidsizliklari, Najotkorning huzurida so'zlab bo'lmaydigan quvonchga joy beradi. Ular Uning rahm-shafqati abadiy ekanligini va Uning rahm-shafqati hech qachon so'nmasligini bilib oladilar. Isoning Ruhi yashaydigan bu odamlar orasida aynan shunday masihiy xizmatchi kerak.

Iso va Hafsalasi Pir Bo'lganlar

Dinning da'vosini ko'rib, undan yuz o'g'irgan, Muhammad va uning ta'limotida biror narsa noto'g'ri deb xulosaga kelgan va shuning uchun hafsalasi pir bo'lganlarga, Iso ularning o'z beadabligini yengishni taklif qiladi. U ularni kelib, U qanday ekanligini ko'rishga taklif qilardi. U Natanil davrida bo'lgani kabi, ularning imonini yana uyg'otadi. Iso Natanilda ezilgan idealizmning behayoligini ko'rdi va U shunday deb unga murojaat qildi: "Mana, haqiqiy isroillik, Unda hech qanday yolg'on yo'q" (Yuhanno 1:47). Natanil darhol Unga e'tiborini qaratdi.

Iso va Isyonchi

Ammo dunyoviylashgan musulmonlarning boshqa turlari ham bor. Haqiqatan ham bo'ysunishni istamagani uchun Islom dinini to'liq yoki qisman rad etganlar bor. Ular o'z xohishlariga ergashishni xohladilar. Ular o'zlarining xudbin tabiatiga ergashish uchun dunyoviy jamiyatlarda rivojlangan o'ta erkinlikdan foydalanishni xohladilar. Iso yerda yashagan kunlarida xuddi shunday odamlarni uchratgan. U ularga o'zlari haqida xulosa chiqarishlari uchun hikoyalar aytib berdi. Moddiy narsalarga berilib, "oson yashash; ovqatlanish, ichish va dam olish" uchun tobora kattaroq va yaxshiroq omborlar qurishda davom etgan odamga (Luqo 12:19), Iso shunday dedi: "Ey nodon! Shu tundayoq joning olinadi. Yig'ib–tergan mol–mulking endi kimga qoladi?!" (Luqo 12:20). Musulmonlarga tushunish bilan munosabatda bo'lishni, ularning madaniyatidagi eng yaxshi narsalarni qadrlashni va ularni xafa qilmaslikka harakat qilishni istashimizga qaramay, shunday vaqt keladiki, e'tibor bermagan musulmonlar, xuddi boshqa madaniyatlarda bir xil darajada ahmoqona zavq izlovchilar kabi, haqiqatga qaytishlari kerak.

Iso va Sotsialistik musulmon

E'tiborga sazovor bo'lgan yana bir musulmon turi bor. Bu sotsialistik yoki kommunistik ta'limotni u yoki bu shaklda qabul qilgan kishi. Ehtimol, juda yaxshi sabablarga ko'ra, bu turdagi odam o'z jamiyatidagi status-kvordan to'ygan. U boy va kambag'al o'rtasida katta farq borligini ko'radi. U hokimiyatdagilarning befarqligi va shafqatsizligini ko'radi. U keskin choralar ko'rilmasa, vaziyat umidsiz ekanligiga ishonch hosil qiladi. Muammoning yechimi sof Islomiy ildizlarga qaytish deb hisoblaydigan musulmon fundamentalistidan farqli o'laroq, bu odam dinni muammo, odamlarni endi ko'ra olmaydigan va o'ylamasliklari uchun uxlatadigan uyqu dorisi, deb biladi. Bu odamga sotsializm yoki kommunizm yaxshiroq dunyoni va'da qiladi. Yagona muammo shundaki, u imonlini cheksiz sinfiy urushlarga, insonlar hayotini behuda yo'q qilishga majbur qiladi va natijada ular yo'q qilgani kabi, shafqatsiz yangi hukmron sinf paydo bo'ladi. Bunday musulmon qalbining

tubida, hech bo'lmaganda, boshida chuqur g'azab, solihlikka chanqoqlik bor. Bu odam, hayotning nohaqligini ko'rib, ichi yonadi. Muammo, u hamma narsani o'z qo'liga olish kerakligini his qilganda, paydo bo'ladi. Zo'ravonlikka murojaat qilsa ham, hamma narsani tuzatish kerak. Bu turdagi musulmonlar maqsad vositalarni oqlaydi, deb hisoblaydilar. Bu faol o'zi bilmagan holda, u jimgina Xudoga tobe bo'lishdan, Xudo bilan o'ynashga - narsalarni o'z qo'liga olishga, o'tdi. G'azabda "inson shohligi" o'rniga Xudoning Shohligi keldi. Biz bu odam izchil Islomning kuchidan ozod bo'lganidan xursand bo'lishimiz mumkin, lekin biz uni Xudoga qaytarishning yo'lini topishimiz kerak. Bunday dunyoviy musulmon bilan munosabatda bo'lganda (diniy bo'lmasa ham, o'zini madaniy musulmon deb atash mumkin), masihiy xizmatchiga Xudo dunyodagi voqealarni boshqarishi va yaxshilikning yovuzlik ustidan yakuniy g'alabasini juda kuchli his qilish kerak bo'ladi. Bundan tashqari, masihiy xizmatchi Xudo Shohligining ishlash tamoyillarini yaxshi bilishi kerak. Iso Xudo Shohligini tanishtirish uchun keldi (Mark 1:15). U dunyo ko'rgan har qanday narsadan ustun turadigan axloq va odob darajasini o'rgatdi (Matto 5-7 bo'lar). Lekin U, shuningdek, sabr-toqat va azob-uqubatlarni, hali imon keltirmagan va hech qachon Xudoning yo'llariga bormaydiganlar tomonidan, ta'qiblarning muqarrarligini o'rgatdi. U Xushxabarning "xamirturushi" ning tinimsiz tarqalishi haqida, qorong'u dunyoga "yorug'lik" tarqalishi haqida, imonli aks holda parchalanadigan va tashlanadigan narsalar orasida, "tuz" kabi bo'lishi kerakligini o'rgatdi. Musulmon sotsialisti bilan munosabatda bo'lgan masihiy xizmatchi Xudo Shohligi haqidagi Muqaddas Kitob ta'limoti haqida yaxshilab o'ylab ko'rishi va ma'nosiz zo'ravonlik yo'lga tushishi mumkin bo'lgan, bu singan idealistga ishonchli tarzda tushuntirishi kerak, aks holda, hech qanday foyda bo'lmaydi. Oxir oqibat, bu turdagi musulmonlarni Xudoga bo'lgan ishonchga, Xudoning nazorati ostida ekanligi va hamma narsa Xudo insoniyat tarixining ko'rinadigan ko'rinishidagi narsalarni to'g'irlash bosqichiga qaytadigan, buyuk kunga olib borishiga muloyimlik bilan qaytarish kerak. Albatta, masihiy xizmatchilar boshqalarni ishontirishdan oldin, buni o'zlari ko'ra olishlari kerak. "Ehtiyot bo'linglar, hech kim sizlarni yo'ldan ozdirmasin! Chunki ko'p kishilar o'zlarini Mening nomim bilan atab: «Men Masihman», — deb bir qancha odamni yo'ldan ozdiradilar" (Matto 24:4, 5). Mahdi ta'limoti sunniylar va shialar uchun keng tarqalgan. *Mahdiyning* Masih yekanligi haqidagi ozchilikning fikri bor; ammo ko'pchilik uni Masihdan ajratilgan va Islomning asl sofligini tiklash uchun Masihning oldida qaytib kelishiga ishonadi. Shundan so'ng, Dajjol o'z izdoshlarini olib ketish uchun keladi va keyin Masih Dajjolni yo'q qilish uchun paydo bo'ladi. Afsuski, masihiylar uchun Mirzo G'ulom Ahmad yuqoridagi ta'limotni buzib, *Mahdining* belgilaridan biri *Dajjolni* farqlash qobiliyati ekanligini va *Mahdi* sifatida u bu ruhni zamonaviy masihiylikdan ajratib turishini aytdi. Uning Masih haqidagi g'alati ta'limotlari shundan iboratki, Masih

Kanadagi to'yda onasini haqorat qilgan, xochda qo'rqqulik ko'rsatgan va Xudoga: "Xudoyim, Xudoyim, nega meni tashlab ketding?" deb faryod qildi va U xochda vafot etgandek tuyuldi, u shunchaki hushidan ketib, jonlanib, Kashmirga bordi, 120 yoshigacha va'z qildi va keyin u yerda vafot etdi. Ahmadiylar bugun sizlarga Uning Srinagardagi qabrini ko'rsatadilar. Kreygning fikricha, Mirzo G'ulom Ahmad musulmonlarga zararli ta'sir ko'rsatgan va bu ularning masihiylarga nisbatan nafratlanishiga sabab bo'lgan (1956:251). Ahmadni jalb qilish uning izdoshlari, u murtadlarni o'ldirish va "muqaddas urush" haqidagi izchil ta'limotlarini harbiy to'qnashuv sifatida bekor qilganligida yotadi. Shuningdek, u Islom zamonaviy ilmiy ixtirolarga to'liq mos kelishini o'rgatdi. 1974 yilda Pokistonning musulmon bo'lmagan Oliy sudi tomonidan e'lon qilingan bo'lsa-da, Ahmadiy harakati yaqin Sharqdan tashqari musulmon dunyosining katta qismida rivojlanishda davom etmoqda. Bu mazhab juda keng tarqalgan va ko'zga ko'ringan bo'lgani uchun bu yerga kiritilgan. U bizning e'tiborimizni talab qiladi.

29 BOB

Ahmadiyning Masihiylarga ta'siri

Musulmonlar va masihiylar o'rtasidagi munosabatlar bu baquvvat mazhabdan katta zarar ko'rdi. Mirzo G'ulom Ahmad hozirgi masihiylikda Dajjol ruhi ishlayapti, degan xulosaga kelishdan tashqari, masihiylik o'z aslidan chiqib ketgan va endi uni Ahli-Kitob "Kitob Ahli" dini deb hisoblash mumkin emas, degan xulosaga keldi (Glasse 1989:28). Mirzo G'ulom Ahmadning Islomga bo'lgan g'ayrati, u qayta talqin qilganidek, Islomni har qanday "izchil musulmon an'analari tomonidan unga singdirilgan masihiy o'lchovlaridan" xalos qilish edi (Cragg 1965:161), ya'ni Masihning butun dunyoni Islomga olib borish uchun musulmon sifatida qaytishi g'oyasi yo'q qilinishi kerak. Ahmadning izdoshlari, shuningdek, Magdalalik Maryam bilan munosabatlari nomaqbul ekanligini aytib, Masihni haqorat qilishdi. Kregg bu salbiy ta'sirni aniq jamlagan: Isoga nisbatan bunday nafrat, izchil musulmonlar tomonidan Uni "payg'ambarlardan biri" deb tan olishlari bilan yumshatiladi va ko'p hollarda yo'q qilinadi. Shunga qaramay, Ahmadiy harakatlari musulmonlarning masihiylikka bo'lgan munosabatini o'zgartirganligi sababli, ular buni ko'proq begonalashtirishi va musulmonlarning o'zini o'zi ta'minlashi uchun qilishdi. (Cragg 1956:251).

Ahmadiylarning Haqiqatga Nisbatan Zaifligi

Shunday qilib, Ahmadiylar harakati, masihiylar sifatida bizning e'tiborimizni ikki sababga ko'ra tortadi. Birinchisi, "Xushxabarning samarasi bo'lgan imon uchun yakdillik bilan kurashib, bir ruhda mustahkam turganingizni ko'ray! Ammo sizlarni ko'rishga borolmasam, shunday xabar eshitay. Sizlarga qarshilik ko'rsatayotganlardan hech" hayiqmaslik zaruratidir (Filippiliklar 1:27, 28). "Masihga bo'lgan umidingiz haqida sizdan so'ragan har bir kishiga javob berishga doimo tayyor turinglar" (1 Butrus 3:15). Ikkinchidan, Ahmadiylar izchil musulmon jamoasiga nisbatan nochor ahvolda. Ular Pokistonda, ya'ni o'zlari qabul qilgan fuqarolik mamlakatida rasman musulmon bo'lmaganlar deb e'lon qilingan va musulmon dunyosining ko'p joylarida ham shunday deb qabul qilinadi. Ular musulmon tinglovchilari oldida Qur'on yoki Hadis asosida o'z pozitsiyalarini oqlay olmaydilar. Xuddi shu tarzda, ular o'zlarining ham, bizning ham Muqaddas yozuvlarimiz asosida Masihni kamsitishlarini oqlay olmaydilar. Ular yaxshi bahsli Xushxabar taqdimotlarini qabul qiladilar, buni sobiq Ahmadiy bo'lgan mashhur masihiy xushxabarchi, pokistonlik marhum Choudri Inoyatulloh Mujohhidning tavba qilishi va hayoti tasdiqlaydi. Hatto bu adashgan va yovuz "Ismoil o'g'illari" ni

ham mag'lub etish mumkin. Biz ularni Xushxabar uchun zabt etishda, bor kuchimizni sarflashimiz kerak.

Masihiylar uchun Maxsus Muammolar

Bunday musulmonlar bilan ishlash juda ko'p sevgi, sabr-toqat va o'rganishda qat'iyatlikni talab qiladi. Ahmadiylar Muqaddas Kitobni juda yaxshi bilishadi, ammo noto'g'ri sabablarga ko'ra. Ular muammoli matnlarni, parchalar orasidagi aniq qarama-qarshiliklarni va mantiqiy xatolar deb hisoblagan barcha narsalarni qidiradilar. 1974 yildan boshlab, ular rasmiy ravishda musulmon bo'lmaganlar deb e'lon qilinganligi sababli, ahmadiylar hech bo'lmaganda mening shaxsiy tajribamga ko'ra, masihiylar bilan muloqot qilish uchun biroz ochiqroq bo'lishdi. Ahmadiylarga nisbatan xushyoqishni rivojlantirishga harakat qilar ekanman, menimcha, bu hamdardlikni namoyon etishimiz mumkin bo'lgan ikkita yo'nalish mavjud. Birinchisi, murtadlik va *jihad* bilan bog'liq ravishda yuqorida aytib o'tilganidek, *Shariat* izchil qonunlarining o'ta qattiqligidan nafratlanish. Ikkinchidan, dinning yigirmanchi asr odamining zamonaviy texnologik va ilmiy yutuqlari bilan uyg'unligini ko'rsatishga urinishdir. Ammo qolgan ikki sohada masihiy xizmatchi Ahmadning mavqei Qur'ondan ham, Muqaddas Kitobda ham, mumkin emasligini ko'rsatishda, juda mohir bo'lishi kerak. Masihiy xizmatchi Ahmadning musulmonlar va masihiylar nazarida soxta payg'ambar ekanligini ko'rsatish uchun ikkalasini ham yetarli darajada bilishi kerak. Izchil Islomga kelsak, Ahmadning ta'limoti Qur'onning tasdiqlangan matniga mos kelmaydi. Masihiy xizmatchi quyidagi fikrlarni qo'llab-quvvatlash uchun Qur'on bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lishi kerak. Izchil Islomga ko'ra, Muhammaddan keyin payg'ambar bo'lishi mumkin emas. Muhammad ular uchun "payg'ambarlar muhri", ya'ni oxirgi va eng ulug' payg'ambardir: "Muhammad sizlardan biron kishining otasi emasdir, balki u Allohning payg'ambari va payg'ambarlarning so'nggisidir. Alloh barcha narsani bilguvchi bo'lgan zotdir" (Qur'on 33:40). Yusuf Alining ushbu oyatga bergan izohi barcha musulmon sharhlovchilariga xosdir: "Muqaddas payg'ambar Muhammad payg'ambarlarning uzun qatorini tugatdilar. Xudoning ta'limoti davom etgan va davom etadi, lekin Muhammaddan keyin payg'ambar bo'lmagan va bo'lmaydi" (1977:1119, 3731-izoh). Muqaddas urush har bir haqiqiy musulmonning burchidir: "Sizlarga yoqmasa-da, jang qilishingiz farz qilindi. (Zotan) sizlar o'zingiz uchun yaxshi bo'lgan narsani yoqtirmasligingiz va siz uchun yomon bo'lgan narsani yaxshi ko'rishingiz mumkin. Alloh bilur, sizlar bilmassiz" (Qur'on 2:216). Izchil Islomda murtadlikning jazosi haqiqatan ham o'limdir: "Agar yuz o'girsalar, ularni topgan joyingizda tutib o'ldiringiz" (Qur'on 4:89). Hammaning vakili bo'lgan, mashhur musulmon sharhlovchisi Baydhaviy yuqoridagi parcha haqida shunday yozgan: "Kimki o'z e'tiqodidan oshkora yoki yashirincha qaytsa, uni boshqa kofirlar kabi

olib, qaerda topsangiz, o'ldiring" (Zvemer 1924:33). Ahmadiyga beriladigan savol har doim shunday bo'ladi: "Siz g'alati ta'limotingizni qanday asos bilan o'rgatasiz?" Bu, albatta, izchil Islomda bo'lgan yagona rasmiy manba - Qur'onga to'g'ri kelmaydi. Masihiy xizmatchi Ahmadiylarning masihiylik ta'limotiga qarshi hujumlari va Mirzo G'ulom Ahmadning qaytib kelgan Masih ekanligi haqidagi da'volari bilan kurashish uchun juda sabr - toqatli bo'lishi kerak. Masihiy Ahmadiylarga Muqaddas Kitob ham, keyingi masihiylik tarixi ham Mirzo G'ulom Ahmadning g'azablangan da'volarini qo'llab-quvvatlay olmasligini ko'rsatishi kerak. Albatta, bu masihiyni Muqaddas Kitobning asl nusxadagi haqiqiyliigi, ishonchliligi va ilohiy ilhomi va uning hozirgi tarjimalarining ishonchliligini mashaqqatli va batafsil himoya qilishga majbur qiladi. Musulmonlarning hujumlarini batafsil rad etish uchun o'quvchi 31-bobga murojaat qilishi kerak. Muqaddas Kitobning to'g'riligini aniqlagandan so'ng, masihiy xizmatchi undan Mirzo G'ulom Ahmadning bu yolg'on da'volarini rad etish uchun foydalanishi mumkin. Muqaddas Kitob va tarixga asoslanib, masihiy xizmatchi Isoning xochdagi haqiqiy o'limi, dafn etilishi va o'limdan tirilishi, osmonga ko'tarilishidan oldin yuzlab odamlarga ko'rinishi haqida inkor etib bo'lmaydigan materialni osongina taqdim etishi kerak (1 Korinfliklar 15:4-8), Hosil bayramida imonlilar ustiga Muqaddas Ruhni yog'dirgani haqida gapirmasa ham bo'ladi, bu bugungi kunda biz bilan birga bo'lgan Muqaddas Ruh. Shifo topish, ozod qilish va mo'jizalar Uning Shohligi va hukmronligi haqiqatining haqiqiy dalilidir. Ammo Ahmadning qaytib kelgan Masih bo'lish da'vosiga ko'ra, masihiy Masihning qaytishi haqidagi Muqaddas Kitob bashoratlaridan foydalanib, eng qulay vaqtga ega bo'lishi kerak. Masalan, Masihning qaytishi haqidagi quyidagi oyatlarni ko'rib chiqing: "O'shanda Inson O'g'lining alomati osmonda namoyon bo'ladi. Yer yuzidagi barcha qabilalar qayg'uradi. Shunda hamma odamlar Inson O'g'lini ko'radi. Inson O'g'li qudratga va buyuk ulug'vorlikka burkanib, bulutlarda keladi. Karnayning baland sadosi ostida U farishtalarini urning to'rt tomoniga yuboradi. Ular dunyoning bir burchagidan tortib, narigi burchagigacha tanlangan odamlarni to'plab olishadi" (Matto 24:30, 31).

"Zotan, Rabbimiz Iso Masih buyuk bir sado, bosh farishtaning ovozi va Xudoning karnayi sadosi ostida samodan tushib kelganda, birinchi bo'lib Unga ishongan holda o'lganlar tiriladi. So'ng biz — hali tirik bo'lganlar havoda Rabbimizni qarshilab olish uchun ular bilan birga bulutlarda ko'tarilamiz. Shunday qilib, hammamiz Rabbimiz bilan abadiy birga bo'lamiz" (1 Salonikaliklar 4:16-17). "Aslida, Rabbimiz Iso, o'g'ri kelganday, nogahon kelib qoladi. O'sha kuni osmon guvillab yonib, g'oyib bo'ladi, samoviy jismlar olov taftidan kuyib ketadi, shunda yer va unda qilingan har bir ish ochiqdan-ochiq oshkor bo'lib, hukm etiladi" (2 Butrus 3:10). Masihning qaytishi bilan birga keladigan alomatlar va mo'jizalar, hurmat, kuch, ulug'vorlik butun dunyo bo'ylab barcha xalqlarning odamlari uchun

shunchalik hayratlanarli va shu qadar aniqki, bu soxta ustozning da'volari ular bilan taqqoslaganda kulgili ko'rinadi. Ahmadiylar tortishuvlarga moyil va juda yaxshi munozarachilar bo'lganligi sababli, masihiy xizmatchi Muqaddas bitikdan foydalanishda mohir bo'lishi kerak.

Ahmadiylarni zabt etish mumkin

Ahmadiylar ustidan g'alaba qozonishining uchta sababi bor. Birinchidan, Qur'onga nisbatan ularning mavqei asossizdir. Ularning asoschisining yozuvlaridan boshqa hech qanday vakolat asoslari yo'q, chunki Qur'on ularning yakuniy vakolati sifatida allaqachon rad etilgan. Ikkinchidan, ular rasman musulmon bo'lmaganlar deb e'lon qilingan va butun musulmon olamida shunday deb qabul qilinadi. Boshqacha qilib aytganda, ular Islomda haqiqiy asosga ega emaslar. Ular alohida guruh bo'lib, hatto izchil musulmonlar tomonidan qattiq ta'qib qilinmoqda. Ushbu izolyatsiya hissi ularning ko'pchiligini masihiy do'stlari uchun ochiq qildi. Uchinchidan, ular Muqaddas Kitobni juda yaxshi bilishadi. Ular undan o'z versiyasini yaratish uchun foydalanganliklari sababli, masihiy xizmatchi ularni to'liq Muqaddas Kitob haqiqatiga ishontirish uchun butun Muqaddas Kitob ishonchli ekanligini ko'rsatishi kerak. Yuqoridagilarga shuni qo'shish mumkinki, Muqaddas Kitobda o'rgatilgan Xudo Shohligining ruhiy tabiati tufayli Muqaddas Kitob va zamonaviy ilmiy ixtirolar o'rtasida hech qanday nomuvofiqlik yo'q, bu ularning tashvishlaridan biridir. Albatta, biz ushbu kitobda avval muhokama qilgan xizmatning boshqa barcha tamoyillari amal qiladi. Biz ularni sevishimiz, insoniy ehtiyojlarini qondirishimiz va Muqaddas Ruhning kuchida guvohlik berishimiz kerak, Xudo ularni soxta payg'ambarning ta'limoti orqali bog'lab qo'ygan hiylalarnayranglardan qutqarishi uchun, ibodat qilishimiz kerak.

30 BOB

Iso va Afro-Amerekalik Musulmonlar

"Men istagan ro'za quyidagicha: Adolatsizlik kishanlarini parchalang, Bo'yinturuq arqonlarini uzib tashlang, Mazlumlarni ozodlikka chiqaring, Har qanday bo'yinturuqni sindiring!" (Ishayo 58:6)

Yuqoridagi iqtibos, Egamiz tomonidan O'z xalqiga aytgan bo'lib, yer yuzidagi mazlumlarga bo'lgan g'amxo'rlikni aks ettiradi. Bugun bu so'zlar butun yer yuzidagi mazlumlarni uchun umumbashariy faryodga aylandi. Ular hamma joyda, jumladan, dunyoning barcha musulmon mamlakatlarida ham qo'llanilishi mumkin. Lekin bu ishda, men Amerika Qo'shma Shtatlarida yashayotganim uchun, bu so'zlar mening mamlakatimdagi haligacha hal etilmagan irqiy muammolarga ishora qiladi. Xudo hamma joyda zulm haqida qayg'uradi, chunki biz hammamiz Uning suratida va Unga o'xshash yaratilganmiz. Uning tabiati U g'amxo'rlik qilishini ko'rsatishdir. Haqiqatan ham, Rabbimiz musulmon do'stlarimiz hayotlarining har kuni aytganidek, "Rahmli va Mehribondir". Ular buni to'g'ri tushunishdi. Chunki Odam Ato va Momo Havo davridan to hozirgacha U so'zi va xatti-harakatida O'zini shunday namoyon etgan. "Iso olomonni ko'rib, ularga achinib ketdi, chunki ular cho'ponsiz qo'ylarday dovdiragan va holdan toygan edilar" (Matto 9:36).

Xushxabarni E'tiborsiz Qoldirish Muammosi

Bir paytlar men Los-Anjelesning ichki qismidagi yetakchi afro-amerikalik jamoat cho'ponlari bilan hamkorlikda Islomni qabul qilishga bel bog'lagan yoki allaqachon musulmon bo'lgan afro-amerikaliklarga Xushxabarni etkazmoqchi bo'ldim. Shahar markazidagi beshta yetakchi afro-amerikalik jamoat vakillari ushbu masala bo'yicha maslahat olish uchun, mening ofisimga kelishdi. Biz yig'ilishning asosiy mavzuga hech qachon yetib bormadik! Afro-amerikalik musulmonlarga erishish uchun, ular bilan kuchlarni birlashtirish o'rniga, men ikki soat davomida o'z jamoalari bilan shaharning ichki qismidan qochayotgan oq tanli xushxabarchilar haqida tinimsiz shikoyatlarni tingladim! Bu jamoat cho'ponlari o'zlarining oq tanli masihiy birodarlari tomonidan butunlay tashlab ketilganini his qilishdi. Ular menga ushbu musulmonlar, ular oq va afro-amerikalik masihiylar o'rtasidagi birlikni ko'rmaguncha, afro-amerikalik musulmonlarni jalb qilish mumkin emasligini aytdilar. Shifo toppish, afro-amerikalik jamoat cho'ponlari jarohat olgan joyda boshlanishi kerak. Bu mening afro-amerikalik va oq tanli Xushxabarchi yetakchilar bilan bo'lgan suhbatimda mustahkamlandi, nega Afro-Amerika Milliy Xushxabarchilar Uyushmasi bo'lishi kerak edi, vaholanki, hamma uchun Xushxabarchilar Milliy Uyushmasi mavjud edi. Men olgan javob shundaki, oq tanli

yetakchilar o'z kuchlarini afro-amerikalik yetakchilar bilan baham ko'rishga tayyor emasligi edi. Afro-amerikalik masihiylar faqat irqi va rangi bo'yicha alohida tashkilot tuzish orqali yetakchi bo'lishlari mumkin edi. Agar Iso bugun bu yerda bo'lganida nima qilgan bo'lar edi? U bizni to'g'ridan-to'g'ri afro-amerikalik jamoalarimizning yuragiga olib borishiga, ularni sevishiga, shifo berishiga va ularga najot keltirishiga - va ularga noto'g'ri munosabatda bo'lgan har qanday odamni sharmanda qilishiga, shubham yo'q. O'z davrida Iso O'z shogirdlarini nafratlangan samariyaliklarning hududiga olib borgan. Bu yerda Amerika Qo'shma Shtatlaridagi afro-amerikalik birodarlar va opa-singillarimiz, bizning - "samariyaliklar" qo'shnilarimizdir. Begonalashgan afro-amerikaliklarni biz ularni sevishimiz, Xudo ularni sevishi va Xudoning sevgisi bizda yashayotganiga ishonitirish uchun, bu mamlakatning oq tanli masihiy aholisining ko'pchiligiga chuqur tavba qilish hissi kerak bo'ladi. Bu tavba turli shakllarda bo'lishi mumkin.

Muso, Doniyor va Naximiyo ota-bobolarining gunohlarini yurakdan qabul qilib, ularni Xudoning oldida tan olishdi. Ular o'z xalqi uchun shafolat qildilar. Xudo ularning ibodatlariga javob berishdan mamnun edi.

Muso qanday ibodat qilganini o'qing: "Ertasi kuni Muso xalqqa dedi: Sizlar og'ir gunoh qildingizlar. Endi men toqqa Egamizning oldiga chiqaman, balki sizlarni gunohlaringizdan poklarman. Muso Egamizning oldiga qaytib borib, shunday dedi: — Evoh! Bu xalq og'ir gunoh qilibdi... Ammo endi, ularning gunohini kechirgin, deb Senga iltijo qilaman. Agar kechirmasang, O'zing yozgan kitobdan mening nomimni o'chirib tashlagin" (Chiqish 32:30-32). Muso Xudo odamlarni ularning buyuk gunohlari uchun yo'q qilishini bilar edi. U Xudoning oldiga bordi va odamlarning gunohlarini tan oldi, garchi u shaxsan ularning gunohiga aloqador bo'lmasa ham, Xudo uni eshitdi. Doniyor surgunda yashab, xalqining surgunda bo'lishining sababini eslab, Egamiz Xudoga ibodat qildi va tan oldi: "Yo Rabbiy, Sen buyuk va haybatli Xudosan! Seni sevib, amrlaringga rioya qilgan bandalaringga Sen ahdingni sodiq saqlaysan. Ammo biz nohaqlik qilib, gunohga qo'l urdik. Qabih ishlar qilib, Senga qarshi bosh ko'tardik, amrlaru qonun-qoidalariningni unutib...Sen haqsan, yo Rabbiy. Biz esa bugun sharmanda bo'ldik. Biz Senga xiyonat qilganimiz...Biz Sening marhamatingga loyiq bo'lmasak—da, O'zingning cheksiz rahmdilliging tufayli bizga shafqat qil. Yo Rabbiy, nolalarimni eshitgin! Yo Rabbiy, bizni kechirgin! Yo Rabbiy, iltijolarimni eshitib yordam bergin! Hurmating haqi shoshilgin...xalqing Sening noming bilan atalgandir, ey Xudoyim!" (Doniyor 9:4-19). Egamiz uning ibodatini eshitdi. Bu ibodat Isroilliklarni o'z vatanlariga qaytishga olib keldi. Xudo Doniyorga kelajakda sodir bo'ladigan voqealarni tushuntirish uchun farishtasini yubordi. Shubhasiz, u Kir hukmdorining yuragida ham ishlagan. Qayta tiklash, Doniyor bu haqida ibodat qilgani va o'z xalqi uchun kechirim so'raganligi sababli sodir bo'ldi. Naximiyo ham surgunda yashab, Quddusda ishlar qanday

ketayotganini so'radi. Akasi unga qanday bo'lganini aytganda, u buni yuragiga oldi va o'z xalqi uchun ibodat qila boshladi: “Ey Samoviy Xudo — Egam! Sen buyuk va haybatli Xudosan. Seni sevib, amrlaringga rioya qilgan bandalaringga ahdingni sodiq saqlaysan. Men, qulingning ibodatlarini eshit, ahvolimga boq. Isroil xalqi uchun kechayu kunduz qilgan iltijolarimni eshit... Men xalqim qilgan hamma gunohlarni e'tirof etaman. Men o'zim ham, xonadonim ham gunoh qildik... Seni qattiq xafa qildik. Yolvoraman, quling Musoga bergan va'dangni yodingda tut. Axir, Sen shunday degansan: «Agar sizlar Menga sodiq bo'lsangizlar, Men sizlarni xalqlar orasiga tarqatib yuboraman. Lekin Menga yuz bursangizlar, amrlaringa rioya qilib, ularni bajarsangizlar, Men sizlarni yig'ib olaman. Erning eng chetiga surgun qilingan bo'lsangiz ham, sizlarni o'sha joylardan yig'ib kelaman, Men ulug'lanishim uchun tanlangan joyga sizlarni qaytarib olib kelaman...Men, qulingga bugun muvaffaqiyat ber, shoh Artaxshasda menga nisbatan shafqat uyg'otgin” (Naximiyo 1:5-11). Xudo Naximiyoning ibodatini eshitdi. U chet ellik shohning nazarida Naximiyoga iltifot ko'rsatdi va undan, Quddusning vayron qilingan devorlarini tiklash, Qonunni tiklash va oxir-oqibat Ma'badda Xudoga to'g'ri topinishni tiklash uchun, vosita sifatida foydalangan. Menimcha, Amerika Qo'shma Shtatlarining o'ziga xos tarixiga, qullikning dastlabki tajribasiga qaramay, fuqarolar urushi va qullarning ozod etilishiga qaramay, afro-amerikalik oilalarga nisbatan kamsitish hali ham mavjud. Agar biz afro-amerikalik birodarlarimiz va opa-singillarimiz uchun qadr-qimmat va tenglikni tiklamoqchi bo'lsak, irqqlar o'rtasida davom etayotgan kamsitish va tengsizlik ko'pchilik jamiyat tomonidan yo'q qilinishi kerak.

Afro-amerikalik musulmonlarga murojaat qilish

Amerika Qo'shma Shtatlaridagi afro-amerikalik musulmonlarni qamrab olishning asosiy muammosi, irqiy masala deb taxmin qilsak, menimcha, oq tanli amerikaliklar bu irqiy muammoni hal qilishlari shart. Bu ikki usulda amalga oshirilishi mumkin. Birinchisi, oq tanli ajdodlarimiz Qo'shma Shtatlardagi afro-amerikaliklar orasida azob-uqubatlarga sabab bo'lgan narsalarga nisbatan chinakam tavba tuyg'usini ko'rsatishdir. Shuningdek, biz ushbu azob-uqubatlarni jamoat va xususiy ravishda yengillashtirish, tuzatish va hamma uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash uchun zarur bo'lgan barcha ishlarni bajarish bilan shug'ullanishimiz kerak. Ikkinchi usul - biz va ota-bobolarimiz aybdor bo'lgan narsalar uchun Xudodan kechirim so'rab ibodat qilishdir. Quyida tavsiya etilgan ibodat turi keltirilgan:

“Ey Ota Xudo, barchamizni O'z suratingda va O'zingga o'xshash yaratgansan, barchamizni bitta umumiy ona va otadan yaratgansan, biz Sening oilangning turli a'zolari o'rtasida paydo bo'lgan nafrat tufayli, Seni oldingga singan yuraklar bilan keldik. Biz millionlab afro-amerikaliklarni qul qilgan, ularni kaltaklagan va haqorat

qilgan, ularning ko'plarini o'ldirib, ayollarini zo'rlagan va sharmanda qilgan, qonuniy erlarini ayollaridan ajratgan va qonuniy erlarini xotinlaridan ajratgan ota-bobolarimizning gunohlarini tan olamiz. Biz tan olamizki, bugungi kungacha tenglik va irqiy munosabatlardagi taraqqiyotga qaramay, biz haligacha o'z xurofotlarimiz va kamsitishlarimizni engib o'tganimiz yo'q. Bu afro-amerikalik oilalarning shifo topishiga zarar yetkazishini, iqtisodiy imkoniyatlarni yo'qotish, o'z qadr-qimmatini pasaytirish va hayotga bo'lgan munosabatidagi umumiy bezovtalik nuqtai nazaridan, ularning og'rig'ini kuchaytirishini tan olamiz. Biz Sening oramizdagi ozchiliklarni hurmat qilish haqidagi ta'limotingni eslaymiz, bir paytlar biz o'zimiz bu yer yuzida begona bo'lganimizni tan olamiz va Sening Kaloming ta'limotiga muvofiq yashay olmasligimizni tan olamiz. Afro-amerikalik qo'shnilarimizni o'zimizni sevganimizdek sevmaganimiz uchun, Samoviy Ota sifatida bizni kechir. Biz afro-amerikalik qo'shnilarimizni ta'lim, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun teng imkoniyatlardan mahrum qilgan kuch tuzilmalarini qabul qilganimiz uchun, bizni kechir. Ota, bizga afro-amerikalik qo'shnilarimizni qanday sevishtirish va ularga qanday munosabatda bo'lishni o'rgatgin. Bizga, afro-amerikalik otaning qadr-qimmatini tiklashga va oilani tiklashga qanday yordam berishni o'rgatgin. Birodarlarimizni o'zlarini past, noloyiq va hatto keraksiz deb his qilishga majburlaganimiz uchun, bizni kechir. Rabbim, Sen bizni qadrlaganing kabi, ularning hayotini ham qadrlashni bizga o'rgat. Aziz O'g'ling Iso Masihning ta'limotiga emas, balki Islom ta'limotiga ko'proq jalb qilinishlari uchun ularning dardini shunchalik og'irlashtirganimiz uchun, bizni kechiring. Ularni muborak Shohliging uchun qaytarib olish, ularni haqiqiy Nurga olib borish va ularga sevgimiz va g'amxo'rligimiz bilan najot yo'lini qaytarish usulini bizga ko'rsat. Ey Ota, o'tmishdagi va hozirgi bu irqiy gunohlarni kechir va Rabbimiz Iso Masih orqali sevgi rishtalarida bir-birimiz bilan munosabatimizni tikla. Omin."

Ushbu ibodatdan keyin jamiyatimizdagi ushbu jiddiy xatoni tuzatishga o'z hissamizni qo'shishimiz uchun, bizda amaliy tashvish paydo bo'lishi kerak. Ishonchim komilki, oq va afro-amerikalik masihiy jamoalari a'zolari o'rtasida sevgi paydo bo'lganda, afro-amerikalik Islom o'zining irqchilik jozibasini yo'qotadi. Biz va ota-bobolarimiz qilgan xatolarni bartaraf etish uchun qo'limizdan kelganini qilganimizdan so'ng, xuddi boshqa izchil musulmonlar bilan bo'lgani kabi, biz afro-amerikaliklar va izchil afro-amerikalik musulmonlar o'rtasidagi irqchi Islom harakatining diniy bid'atining bema'niligiga qarshi erkin kurasha olamiz. Qo'shma Shtatlardagi irqiy muammo uchun mas'ul bo'lmagan o'quvchilar, boshqa musulmonlar kabi, afro-amerikalik musulmonlarga ham bemalol xizmat qilishlari kerak. Ya'ni, ularning insoniy, moddiy yoki jismoniy ehtiyojlarini qondirish, ularga Islomning barcha turlarining ilohiy hiyla-nayranglaridan qochish va ularni Xudoning aziz O'g'lining Shohligiga olib kirishga yordam berishdir. Bundan

tashqari, Xudoga shukurki, millionlab afro-amerikaliklar, azob chekkan Najotkorda o'zlarining yangi o'zligini topdilar va bugungi kunda oq tanlilarga qaraganda mutanosib ravishda ko'proq afro-amerikaliklar Xushxabarchi masihiylardir. Amerika Qo'shma Shtatlarining afro-amerikalik fuqarolari ruhiyatida chuqur va tuzalmagan yaralar mavjud. Umuman olganda, ular haligacha davom etayotgan, goh ochiq, goh yashirin kamsitishlardan yaralangan, yarador xalq. Bu yaralarni to'liq davolash uchun vaqt va aholining ko'p oq tanlilarning munosabatini o'zgartirish kerak bo'ladi.

**OLTINCHI QISM:
ISLOM VA
MASIHIYLIK
O'RTASIDAGI
DINIY
MUAMMOLAR**

KIRISH

Islom yakkaxudolik va yaxshi ishlar orqali qutqarilishning jozibali shaklini o'rgatadi. Bu urush orqalimi, qolib turmush qurgan ishbilarmonlar yoki "qo'shiq aytadigan" so'fiylar orqalimi, buning ahamiyati yo'q. U, bu tabiiy inson dini ekanligi bilan maqtanadi. Ko'pxotinlilik, kanizaklik va qullik targ'ib qilinadi. U erkak xudbiligiga va erkak jinsiy jozibasiga murojaat qiladi. U kechirishdan ko'ra ko'proq qasos olishga o'rgatadi. Dastlab u qulay bo'ladi (Qur'on 2:256 "Dinga zo'rlab (kiritish) yo'qdir"). Sudanda u ota-bobolariga sig'inishga toqat qiladi. Deyarli hamma joyda u animistik, spiritizm amaliyotiga toqat qiladi. Keyinchalik, u yangi izdoshlar ustidan o'z kuchini kuchaytirar ekan, *Shariat* qonunlari, *Hadis* va Qur'onga qaytadi. U yettinchi asrdagi arab asoschisi Muhammadning xulq-atvor namunasini o'rnatadi. Agar biror kishi keyinchalik, izchil Islom - *Shariat* qonunlari - o'z fuqarolariga o'zini majburlashini boshidanoq bilsa, u Islomni qabul qilgan bo'lishiga shubha qilaman. Bu muammo dunyoning ko'p qismlarida tartibsizliklar va urushlarning ildizidir, jumladan quyidagilar:

1. Afg'oniston (Tolibon)
2. Sudan (mamlakatning bo'linishi)
3. Jazoir (berberlar va arablar o'rtasidagi muammo)
4. Nigeriya (yaqinidagi fuqarolar urushi)
5. Indoneziya (masihiylar genotsidi)
6. Eron (fundamentalistlarga qarshi namoyishlar)
7. Pokiston (jangarilar tomonidan sodir etilgan tartibsiz portlashlar)
8. Misr (Prezident Muborakning ag'darilishi)
9. Turkiya (dunyoviyarlarni tor-mor etishga urinayotgan islomchilar)
10. Filippin (musulmonlar alohida davlat tuzish tarafdori)
11. Yaman (Prezidentni hokimiyatdan chetlatish harakatlari)
12. Bahrayn (shialar islohotlarni talab qilmoqda).

Shunga qaramay, musulmonlar boshidanoq masihiylik e'tiqodining asosiy ta'limotlariga qarshi chiqishdi. Keyinchalik ular Muqaddas Kitobning haqiqiylikiga shubha qilishdi. Ularning bugungi bahs-munozaralari va bu masalalarga bo'lgan munosabati sizni g'azablantirishi mumkin va umuman olganda, ularni Xushxabarning haqiqatiga ishon tirishga urinishlaringizda, xotirjamlikni yo'qotish vasvasaga solishi mumkin. Masihiy xizmanchi sifatida sizning kitobingiz va asosiy e'tiqodlaringizni shubha ostiga qo'yadigan musulmonlar bilan munozaraga kirishdan oldin, bir nechta ko'rsatmalarni yodda tutishi kerak. Esingizda bo'lsin, musulmonlar sizning so'zlaringizdan ko'ra sizning xatti-harakatlaringiz bilan, eng ko'p mag'lub bo'lishadi. Sizning hayotingizda Masihning mavjudligi va kuchi musulmonlar uchun

haqiqiy jozibali kuchdir. Shunga qaramay, bizni javob berishga chaqirishadi. Musulmonlar buni bizdan kutishadi; aslida ular Xudoning ishlariga ishonchning jasoratiga qoyil qolishadi. Quyida bunday uchrashuvlarga ruhiy tayyorgarlik ko'rishga yordam beradigan Muqaddas yozuvlardan parchalar keltirilgan: "Qo'rquvga tobe bo'lmanglar, balki butun qalbingiz bilan Rabbimiz Iso Masihning hokimiyatiga bo'ysuninglar. Masihga bo'lgan umidingiz haqida sizdan so'ragan har bir kishiga javob berishga doimo tayyor turinglar. Lekin buni muloyimlik va hurmat bilan bajo qilinglar. Vijdoningiz toza bo'lsin, toki Masih yo'lidagi ibratli hayotingizni yomonlaganlar o'z gaplaridan uyalib qolsinlar" (1 Butrus 3:15-16). Bu yerda Masih sizning fikringiz va xatti-harakatlaringizning markazida bo'lishi juda muhimdir. U Rabbiy. Musulmonlar qayerdan kelib chiqishidan qat'i nazar, ular oxir-oqibat Masihning Rabbiyligiga hujum qilishadi. Bu Rabbiyni ulug'lash va Unga e'tibor qaratishdir, bu sizga muloyimlik va hurmat bilan javob berish uchun ichki barqarorlikni beradi. Quyidagi parcha masihiylarning musulmon qarshiliklariga javob berishda namoyon bo'lishi kerak bo'lgan boshqa fazilatlarni ko'rsatadi: "Rabbimiz Isoning quli esa janjalkash bo'lmasligi kerak. Aksincha, u hammaga mehribon, ta'lim berishga qobiliyatli, sabr-toqatli bo'lishi lozim. U o'z raqiblarini muloyimlik bilan yo'lga solsin. Kim bilsin, balki Xudo ularni tavgaga olib kelar?! Shunda ular haqiqatni bilib, o'zlariga kelarlar, iblisning tuzog'idan qutulib qolarlar. Axir, iblis ularni asir qilib, o'ziga tobe qilib olgan" (2 Tim. 2:24-26). Adashgan musulmonni o'rgatish qobiliyati muloyimlik bilan birga qilinishi kerak. Buni o'zgacha istak bilan qilish kerakki, u o'z yo'lidagi xatodan xalos bo'lib, haqiqiy tavba va haqiqatni bilishga erishadi. Haqiqiy dushman - bu musulmon emas, shaytondir. Qanday bo'lmasin, musulmon o'z irodasini bajarish uchun asirga olinadi. Luqo Xushxabaridagi Isoning birinchi so'zlarini eslang: "Asirlarni ozod qilmoq uchun...yubordi" (4:18-19). Ogohlantirish uchun bir nechta so'zlar: e'tibor bering, Pavlus Timo'tiyga yozgan maktubida muvaffaqiyatga kafolat bermaydi, balki bu masalani hal qilishni Xudoga qoldiradi; "...Kim bilsin, balki Xudo ularni tavgaga olib kelar?! Shunda ular haqiqatni bilib o'zlariga kelarlar..." (2 Timo'tiy 2:25). Biz ishonarli bo'lishimiz kerak, lekin yurakni faqat Xudo o'zgartira oladi. Foydali bo'lgan uchinchi parcha Kolosaliklarga 4:6: "Ular bilan qanday gaplashishni sizlarga o'rgatay: ular bilan gaplashganingizda so'zingiz hamisha yoqimli va mazmunli bo'lsin." Inoyat faqat Xudoning doimiy huzuridan kelib chiqishi mumkin. Tuz, bu ma'noda, musulmonlarning ongini o'ziga jalb qiladigan tarzda javob berish - ularning ochligini mazali javob bilan qondirish qobiliyatini anglatadi. Bu Muqaddas Yozuvni bilish, Muqaddas Ruhning yo'l-yo'rig'i va nimaga ishonayotganingizni aniq bayon qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, sizning orqangizda ibodatni qo'llab-quvvatlash guruhi bo'lishi kerak. Havoriy Pavlus buni shunday ifodalagan: "Men uchun ham ibodat qilinglar. Men og'zimni ochganimda, zarur

bo'lgan so'z menga berilsin, toki qo'rqmasdan Xushxabar sirini bayon eta olayin" (Efesliklar 6:19). Bizning insoniy tabiatimiz shundayki, agar Xudo bizni quvvatlantirmasa va musulmonlar nizolariga javob berish uchun bizga nafis so'zlar bermasa, bizda jasorat va muloqot qobiliyatlari yetishmasligi mumkin. Bunda masihiylarning ibodatlari, muhim rol o'ynaydi. Masihni Rabbimiz deb tan olgan holda, bizda yashaydigan Muqaddas Ruhning kuchiga ega ekanligimizni unutmang. Biz o'z kuchimiz bilan kurashmasligimiz kerak. Pavlusning tushuntirishiga yana bir bor murojaat qilaylik: Bizning qurol–aslahalarimiz bashariy manfaat uchun emas, balki ilohiy manfaat uchun ishlatiladi. Bizning qurol–aslahalarimiz bu dunyoning qurol–aslahalariday emas. Xudoning qudrati bilan bu qurol–aslahalarimiz qal'aday mustahkam bo'lgan insoniy o'y–xayollarni hamda quruq safsatalarni yo'q qilishga qodir. Xudoni tanib–bilishga to'sqinlik qilayotgan takabburona dunyoqarashga biz barham beramiz. Har qanday o'y–xayolni Masihga bo'ysundirib, asir qilamiz. (2 Korinfliklar 10:4, 5). Yuqoridagi parcha sizni musulmon do'stingizni zabt eta olasiz degan fikrga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, bu har doim ham shunday ishlamaydi. Aslida, inson Iso Masihning Xushxabariga qarshi yuragini qattiqlashtirishi mumkin. Musulmonni Xushxabarning haqiqatiga ishontira olmaslik, agar siz o'zingizni ruhiy va intellektual jihatdan tayyorlagan bo'lsangiz, bu sizning qobiliyatsizligingizdan keladi degani emas, yana bir kuch harakat qiladi: "Bu dunyoning xudosi imonsizlarning ongini ko'r qilib qo'ygan. Shuning uchun ular Xushxabarning nurini ko'ra olmaydilar." (2 Korinfliklar 4:4). Keling, musulmonlar bizning masihiy e'tiqodimiz va Muqaddas yozuvlarimizga qarshi ilgari surgan odatiy ayblovlarni ko'rib chiqaylik. Shuningdek, musulmonlarning Muhammad va Qur'onga bo'lgan da'volariga e'tibor qaratmoqchimiz. Albatta, biz masihiy o'quvchiga, shuningdek musulmon o'quvchiga Muqaddas Kitob va masihiylik ta'limotiga qarshi da'volarni asoslash uchun material berishga harakat qilamiz. Ushbu mavzular har doim ham bir xil tartibda bo'lavermaydi. Mening tartibim musulmonlar bilan bo'lgan uchrashuvlarimda ushbu mavzular qanchalik tez-tez ko'tarilganiga mos keladi.

Asosiy savollarning qisqacha mazmuni

A. Masihiy Ta'limotiga Musulmonlarning Shubhasi.

1. Xudoning Kalomiga shubha qilish
2. Masihning Xudoligini inkor etish.
3. Mujassamlanish tushunchasiga qarshi chiqish.
4. Qutqarish g'oyasini rinqor etish.
5. Xochga mixlanishni inkor etish.
6. Uchbirlikni inkor etish.

B. Muhammadning payg'ambarlikka da'vosi.

1. Muhammad o'zini Muqaddas Kitobdagi payg'ambarlar qatoriga qo'yadi.
2. Iso, uning kelishi haqida bashorat qilgani haqidagi Muhammadning da'vosi.

3. Muhammadning u payg'ambarlarning muhri ekanligi haqidagi da'vosi.
 4. Muhammadning, uning so'zlariga bo'ysunishni talab qilishi.
 5. Musulmonlarning Muqaddas Kitobda Muhammad haqida ko'plab bashoratlarni da'vo qilishi.
 6. Musulmonlarning Muhammadni qo'llab-quvvatlash uchun Barnabo Xushxabaridan foydalanishi.
- C. Muhammadning Qur'on uchun da'volari.
1. Qur'on avvalgi barcha Muqaddas Bitiklarni tasdiqlaydi.
 2. Qur'on avvalgi barcha Muqaddas Bitiklarga tengdir.
 3. Qur'on avvalgi barcha Muqaddas Bitiklardan ustundir.
 4. Muhammad Qur'on so'zlari unga emas, Xudoga tegishli, deb da'vo qiladi.

31 BOB

Masihiy Ta'limotiga Musulmonlarning Shubhasi

1. Xudoning Kalomiga Shubha Qilish

Musulmon dunyosining deyarli har qanday joyida siz avvalgi sahifada o'qigan savollaringiz ro'yxati bilan sizning guvohligingizga qarshi turishga harakat qiladigan musulmonlarni uchratishingiz mumkin.

Ular birinchi navbatda Muqaddas Kitobni obro'sizlantirishga harakat qilishadi. Ular musulmon birodarlarini uni sotib olmaslik yoki o'qimaslik haqida ogohlantiradilar, chunki u ularni yo'ldan ozdirishi mumkin. Biz ulardan buning sababini so'raganimizda, ular bizning qo'limizda ushlab turgan kitoblar Xudo payg'ambarlar Muso, Dovud va Isoga bergan "kitoblar" emas, deb javob berishadi. Ularning ta'kidlashicha, ota-bobolarimiz asl nusxalarini buzgan yoki o'zgartirgan. Aytgancha, Qur'onning hech bir joyida Muqaddas Kitob aslida nima ekanligini, u qanday tuzilganligini yoki uning asosiy mavzusi nima ekanligi haqida tushuncha yo'q.

Qur'on Muqaddas Bitikka Hujum Qilmaydi

Shunisi qiziqki, Qur'onning biron bir joyida Muqaddas Kitob o'zgartirilganligi haqida hech narsa aytilmagan, garchi Muhammad raqiblarini so'zlarni noto'g'ri talqin qilishda, xususan yahudiylarni oyatlarni noto'g'ri talaffuz qilishda va soxtalashtirishda ayblaydigan parchalar mavjud. Lekin u hech qachon asl nusxalar o'zgartirilgan deb aytmaydi. Doktor Abdiya Akbar Abdul-Haqqning ta'kidlashicha, Islomning dastlabki yillarida, Muqaddas Kitob Arab tilida mavjud bo'lmagan paytda, musulmonlar Muqaddas Kitobni buzganlikda ayblamagan. Ammo Muqaddas Kitobning nusxalari musulmonlar qo'lga tushib, ular Muqaddas Kitobni Qur'on bilan taqqoslashni boshlaganlaridan so'ng, ular bir xil hikoyalarning Muqaddas Kitob va Qur'on bayonlari o'rtasida tafovutlarni topdilar. Aynan shu vaqtda, Muhammad vafotidan to'qsondan, to yuz ellik yil o'tgach, Qur'onni haqiqiy deb hisoblagan musulmonlar, yahudiylar va masihiylar Muqaddas bitikni o'zgartirgan degan ayblovni to'qib chiqdilar (1980:38). Ammo bu ayblov Muhammadning Qur'ondagi Muqaddas Yozuvlar haqidagi guvohligi bilan sinovidan o'ta olmaydi. Keling, ushbu bayonotlarning ba'zilarini ko'rib chiqaylik. Shu bilan birga, shuni yodda tutingki, mening Qur'ondan foydalanishim uni o'zim uchun obro'li deb hisoblaganimni anglatmaydi.

Mening mantiqim shundan iboratki, musulmonlar uni obro'li deb bilganliklari sababli, ular hech bo'lmaganda uning Muqaddas Kitobning haqiqiyliги to'g'risidagi guvohligini tan olishlari kerak.

Qur'onning O'zidan Avvalgi Bitiklarni Tasdiqlashi

Xudoning so'zlarini hech qachon o'zgartirib bo'lmaydi: "Allohning («Payg'ambarlarimni O'zim qo'llagayman») degan so'zlarini o'zgartira olguvchi biron kimsa yo'qdir..." (Qur'on 6:34) va "Allohning so'zlari (oyatlari) o'zgartirilmas. Mana shu (mazkur ne'matlarga erishish) ulug' baxtdir" (Qur'on 10:64). Muhammadning ilohiy vahiy sifatida bergan so'zlari, aslida avvalgi Kitoblarni tasdiqlash va himoya qilish uchun berilgan: "Sizga esa (ey Muhammad), o'zidan oldingi kitob(larni) tasdiqlaguvchi va u (kitoblar) ustida guvoh bo'lgan bu Kitobni haqqirost nozil qildik" (Qur'on 5:48) va "U... O'zidan avvalgi (Tavrot, Injil xabi) narsalarni tasdiqlovchi" (Qur'on 10:37) va "U (Qur'on)dan ilgari Musoning peshvo va rahmat bo'lgan Kitobi (Tavrot) bor edi. Bu (Qur'on) arabiy lisondagi, (o'zidan avval nozil bo'lgan barcha ilohiy kitoblarni) tasdiqlaguvchi..." (Qur'on 46:12). Musulmonlarga yahudiy va masihiylar bilan maslahatlashish ham buyurilgan. "(Ey Muhammad), agar Biz sizga nozil etgan narsadan (ya'ni ilgari o'tgan qavmlar haqida nozil qilgan oyatlarimizdan) shubhada bo'lsangiz, u holda o'zingizdan avvalgi Kitob (ya'ni Tavrot yoki Injilni) o'qiydigan kishilardan so'rang..." (10:94). Hatto Iso va masihiylarga ham o'z kitoblariga tayanishlari buyurilgan edi: "Ayting: «Ey axli kitob, to Tavrotga, Injilga va sizlarga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan barcha narsalarga amal qilmaguningizcha, hech qanday dinda emassizlar..." (5:68). Nihoyat, Muhammadga Muso, Iso va payg'ambarlarga berilgan "kitoblarga" ishonish buyurilgan: "(Ey Muhammad), Allohga, bizga nozil qilingan narsaga (Qur'onga) va Ibrohim, Ismoil, Ishok, Ya'qub va uning urug'-avlodlariga nozil qilingan narsalarga va Muso, Iso hamda barcha payg'ambarlarga Parvardigorlari tomonidan berilgan narsalarga iymon keltirdik. U payg'ambarlardan birortasini ajratib qo'ymaymiz..." (Qur'on 3:84). Garchi Qur'onda "Ahli kitob"ni "haqiqatni yashirishda" (2:77; 245 3:71) va "O'z qo'llari bilan kitob"ni (2:79) yozishda ayblaydigan parchalar mavjud bo'lsa-da, ular Muhammadning kanonlashtirilgan Muqaddas Bitikning o'zgarmasligi haqidagi da'vosiga putur yetkazmaydi. Har bir dinning o'z e'tiqodidan qaytgan kishilari bor. Ushbu yahudiy va masihiy e'tiqodidan qaytganlarning xatti-harakatlari, ular qoldirgan haqiqatni bekor qilmaydi. Shunday qilib, yuqorida aytib o'tilgan Qur'on buyruqlari to'plami, avvalgi Muqaddas Bitiklarning kuchli tasdig'idir. Muhammadning so'zlariga ko'ra, u ularga ishongan va ularni tasdiqlash uchun yuborilgan. Ammo bu oyatlar bilan bir qatorda biz Muhammad o'z so'zlarini Muqaddas Kitobning ilhomlantirilgan matnlari bilan bir xil darajada va bir xil

qiymatga qo'ygan boshqa narsalarni ham topamiz. Bu haqida keyinroq batafsilroq gaplashamiz.

Musulmonlarning Muqaddas Bitiklarga Qarshi Ayblovlari Asossiz

Qur'onda Muhammad davrida mavjud bo'lgan Muqaddas bitikning haqiqiyligi va ishonchliligi to'g'risida ko'plab ma'lumotlarga qaramay, masihiy xizmatchi musulmonlarning ushbu savoldan qochishga harakat qilib, masihiylar keyinchalik matnlarni o'zgartirgan deb da'vo qilishlarini topadi. Ushbu ayblov ularning Qur'on va Muqaddas Kitob o'rtasidagi ko'plab qarama-qarshiliklarni tushuntirish usulidir (O'Shaughnessy 1953:68). Shuning uchun Muqaddas Yozuvlarimiz ilohiy ilhomlantirilgan, Muhammaddan oldingi matnlarning ulkan to'plamining ishonchli va asl tarjimalari ekanini va ularning nusxalari bugungi kunda butun dunyo muzeylarida saqlanishini musulmonga tushuntirish uchun, masihiy xizmatchidan ko'p sabr-toqat talab etiladi.

Musulmonlarning Soxta Ayblovlarini Rad Etish

Zamonaviy Muqaddas Yozuvlarimizning haqiqiyligiga dalillar keltirishda, ayniqsa musulmonlarning ularga qarshi ayblovlariga e'tibor berishda bir necha jildlarda ajoyib ish qilingan. Masihiy xizmatchi ular bilan yaxshi tanish bo'lishi kerak. Ular:

- *Iymoningizni Musulmon Bilan Bo'lishing* A. Akbar Abdul-Haqq
- *Islom Haqida Muhokama* Josh Makdauell va Jon Gilkriz
- *Musulmonlarning E'tirozlariga Masihylarning Javobi* V. S. Kler-Tisdall. Quyida ularning Muqaddas bitikni himoya qilishlari haqida, qisqacha ma'lumot berilgan:
 1. Muhammaddan oldingi minglab hujjatlar mavjud bo'lib, uning asosida hozirgi Muqaddas Kitob matni yaratilgan.
 2. Eski Ahdning O'lik dengiz o'ramlari matni, ularning aksariyati miloddan avvalgi birinchi asrga to'g'ri keladi, aslida bizda mavjud bo'lgan ibroniycha matn bilan bir xil.
 3. Masihilik tarixining biron bir davridan, qonun o'rnatilgandan so'ng, Muqaddas Kitob matni bizda mavjud bo'lgan yoki Muhammad davrida mavjud bo'lgan narsadan farq qilishini ko'rsatadigan hech qanday dalil yo'q.
 4. Muqaddas Kitobning Islomgacha bo'lgan ko'plab matnlari asl tillarda dunyoning turli muzeylarida namoyish etiladi va ular asosan bugungi kunda mavjud bo'lgan Muqaddas Kitob matniga mos keladi.
 5. Turli matnlar o'rtasida mavjud bo'lgan tafovutlar nusxa ko'chirish xatolari bilan bog'liq bo'lishi mumkin va bu masihiy e'tiqodining hech qanday ta'limotini o'zgartirmagan.

6. Mavjud Muqaddas Kitobning ko'plab versiyalaridagi farqlar, bu shunchaki turli tarjimonlar o'z ishlarida bajargan tarjima tamoyillarini aks ettiradi. Hech qanday holatda ularning turli xil so'zlarni tanlashni afzal ko'rishlari, Muqaddas bitikning biron bir ta'limotiga ta'sir qilmagan.

7. Agar musulmonlar masihiylar va yahudiylar Muqaddas Kitob matnini, ham Eski va Yangi Ahdni buzganliklarini da'vo qilishda davom etsalar, demak, bu yuk ularning zimmasiga tushadi:

- a. Buzilmagan asl nusxasini keltirish.
- b. Nufuzli olimlarning yordami bilan asl matnlarni kim buzganligini ko'rsatish.
- c. Tarixiy jihatdan soxtalashtirish qachon sodir bo'lganligini ko'rsatish.
- d. Buzilgan matnlar asl nusxadan qanday farq qilganini aniq ko'rsatish.

Shayton dastlab Odam Ato va Momo Havoni Xudoning Kalomiga shubha qilish uchun vasvasaga solish orqali hujum qilganini eslash yaxshidir. Iso, Shayton bilan uchrashganda, har bir vasvasaga Xudoning Kalomidan iqtibos keltirdi. Biz Muqaddas Bitikdan foydalanmaslik vasvasasiga qarshi turishimiz kerak, balki Isoning o'rnagiga ergashishimiz kerak. Shaytonning hujumlariga Iso qanday javob berganini ko'rib chiqaylik. Har safar U "Yozilganki..." deb, so'ng tegishli parchani keltirardi.

2. Masihning Ilohiyligini Inkori Etish

Qur'ondagi Isoga bo'lgan munosabat qiziqarli mavzu. Muhammad uni to'qson uch marta eslatib o'tadi. Aslida, ob'ektiv o'quvchi Isoni Qur'onda eng jozibali shaxs deb biladi. Quyida tegishli materiallardan ba'zilari keltirilgan:

- Iso "Masih" deb nomlangan, ammo bu ism nimani anglatishini tushunmaydi.
- U "Xudoning quli" deb nomlanadi, lekin Ishayoning bashoratlaridagi bo'lgani kabi, tushunchalarisiz.
- U "payg'ambar" deb ataladi, lekin Muhammad muhimligi bilan Undan ustun turadi.
- U ogohlantirish uchun yuborilgan Payg'ambar ma'nosida "Elchi" deb nomlanadi.
- U "Xudoning Kalomi" deb ataladi, lekin Xudo O'zini insoniyatga to'liq ifodalaganidagi, to'liq Xushxabar ma'nosida emas.
- Muhammad Uni "Xudodan kelgan ruh" deb ta'riflagan va Qur'onda "Ruh" nimani anglatishi borasida katta noaniqlik mavjud.
- Iso yana "Alomat", "Masal", "Guvoh", "Rahm-shafqat", "Taniqli", "Yaqinlashtirilgan", "Solihlardan biri" va "Muborak" deb ta'riflanadi. Parrinder bu ismlarning har birini *Qur'ondagi Iso* kitobida batafsil muhokama qiladi (1977:30-54).

Qur'ondagi "Xudodan kelgan Kalom" va "Xudodan kelgan ruh" iboralari nimani anglatishini ilmiy muhokama qilish uchun, O'Shonessyning ikkita asari juda foydali bo'ladi: *Xudo Kalomi Haqidagi Qur'on Tushunchasi* (1948) va *Qur'ondagi Ruh*

Ma'nosining Rivojlanishi. (1953). Yuqorida aytib o'tilganidek, Muhammadga Isoga bo'lgan yaxshi munosabati uchun barcha minnatdorchilik bilan, endi biz Xushxabar xabarining mohiyatini shubha ostiga qo'yadigan, Qur'on materiallarini o'rganish uchun qayg'uli vazifaga duch kelmoqdamiz. Boshqa hech qanday masihiy ta'limoti, musulmonlar tamonidan Iso Masihning ilohiyligi haqidagi ta'limot kabi qattiq rad etishni keltirib chiqarmaydi. Xudoning birligini barcha raqobatchilardan himoya qilishga intilib, ular Allohning "sheriklari" bo'lmasligini ta'kidlaydilar. Muhammad biron bir narsani yoki kimnidir Xudo bilan bog'lash yagona kechirilmas gunoh (shirk) ekanligini e'lon qilishgacha bordi. Shunday qilib, Iso payg'ambarlardan biriga tushadi. Albatta, U Qur'onda aytib o'tilganlarning hammasidan va oxir-oqibat Muhammadning o'zidan ustundir, ammo shunga qaramay Muhammad Iso faqat payg'ambar ekanligini ta'kidladi. Keling, Qur'onning Masihning ilohiyligini inkor etadigan ba'zi parchalarni ko'rib chiqaylik: "Alloh — Masih binni Maryamdir», degan kimsalarning kofir bo'lganliklari aniqdir. (Ey Muhammad), ayting: «Agar Alloh Masih binni Maryamni, uning onasini va yerdagi barcha kishilarni halok etishni istasa, kim Alloh tarafidan bo'lgan narsani (baloni) qaytarishga ega bo'la oladi?!" (Qur'on 5:17). Yuqoridagi iqtibosda Muhammad nafaqat Rabbimizning ilohiyligini inkor etadi, balki Xudo istasa, Masihni ham yo'q qilishi mumkinligini aytadi. Iso Xudoning abadiy va ajralmas qismi ekanligi unga tushunarsiz edi.

Muhammadning Masihning ilohiyligini qat'iyan rad etishi, Xudoning o'g'li bo'lishi mumkin emasligi haqidagi yana bir qancha havolalar bilan mustahkamlangan. Muhammad va o'shandan beri deyarli barcha musulmonlar "Xudoning O'g'li" iborasi Xudoning xotini (Maryam) bo'lganligini va Iso jinsiy birlashmadan homila bo'lganligini, shuning uchun tom ma'noda "Xudoning O'g'li" ekanligini anglatadi. Quyidagi oyatlarga e'tibor bering:

- "Allohning bolasi bor», dedilar. U zot bularning badgumonidan mutlaqo pokdir. Balki yer va osmonlardagi narsalar u zotga tegishlidirki, hammasi unga bo'yinsunadi" (Qur'on 2:116),
- "...Nasroniylar: «(Iso) Masih Allohning o'g'li», dedilar. Bu ularning og'izlaridagi (hujjat-dalilsiz) gaplaridir. Ularning bu gaplari xuddi avvalgi kofir bo'lgan kimsalarning gapiga o'xshaydi. Ularni Alloh la'natlagay! Qanday adashmoqdalar-a!" (Qur'on 9:30)
- "Alloh uchun hech qanday bola tutish joiz emas — U zot (bunday nuqsondan) pokdir. U biron ishni qilmoqni istasa faqat unga «Bo'l», der. Bas (o'sha ish) bo'lur" (Qur'on 19:35).

Nihoyat,

- "(Ey Muhammad), ayting: «U — Alloh Birdir. (Ya'ni Uning hech qanday sherigi yo'qdir. U yakkayu yolg'izdir). Alloh (barcha hojatlar bilan) ko'zlanguvchidir (ya'ni barcha hojatlar Undan so'raladi, ammo U hech kimga muhtoj emasdir). U tug'magan

va tug'ilmagandir (ya'ni Allohning o'g'il-qizi ham, ota-onasi ham yo'qdir. U azaliy va abadiy zotdir). Va hech kim U zotga teng emasdir" (Qur'on 112:1-4).

Yuqoridagi iqtiboslar faqat mavzu bo'yicha namunadir. Ular Muhammadning Xudoning yagonaligi haqidagi ta'limotni rashk bilan himoya qilganligini ko'rsatish uchun kifoya qiladi, bunda Xudoning ko'pligi haqidagi har qanday g'oya bundan mustasno. Xudoning o'g'li bor deyish, u uchun kufr edi. Xudo nasl yaratdi deyish Uning ulug'vorligini kamsitishdir. Xudo faqat gapirishi kerak va hamma narsa amalga oshadi. Tug'ish yo'q. Tug'ilgan emas. Shunga qaramay, qizig'i shundaki, Muhammad o'z hikoyalarida Iso haqidagi bir nechta masihiy tushunchalarini o'z ichiga olgan, bu Uni payg'ambardan ko'ra ko'proq qiladi va hatto Xudoning bir qancha sifatlarini ham taklif qiladi. Masalan, Muhammad va bugungi kunda barcha musulmonlar Iso bokira qizdan tug'ilgan deb qat'iy ta'kidlaydilar. Bundan tashqari, Isoga nisbatan yana bir nechta hayratlanarli bayonotlar berilgan: "Farishtalar Maryamga: «Yo Maryam, albatta Alloh seni (ayollar orasidan) tanlab oldi va (barcha gunoxlardan) pokladi hamda seni butun olamlarning ayollaridan afzal qildi...farishtalar: «Yo Maryam, albatta Alloh senga O'zining So'zini xushxabar qilib beradiki, uning ismi al-Masih Iyso binni Maryam bo'lib, dunyoyu oxiratda obro'li va (Allohning) yaqinlaridan bo'lur" (Qur'on 3:42, 45). Bokira Maryamdan tug'ilish g'oyasidan tashqari, Iso "Xudoning Kalomi" va abadiylikda Xudoga eng yaqin bo'lganlardan biri sifatida tasvirlangan. Ilohiylik bilan chegaradosh bo'lgan boshqa sifatlar ham Qur'onda qayd etilgan. Misol uchun, Iso aytganidek: "Men sizlarga loydan qush timsolini yasab unga puflasam, u Allohning izni-irodasi bilan haqiqiy qush bo'ladi. Va yana ko'r, pes kasallarini tuzata olaman va Allohning izni bilan o'liklarni tiriltiraman hamda sizlarga yeydigan va uylaringizda saqlaydigan narsalaringizni aytib berishga qodirman" (Qur'on 3:49). Bu yerda Iso yaratuvchi kuchga ega, shifolash va o'liklarni tiriltirish va hatto odamlarning nima qilayotganini usqdan ko'ra olish qobiliyatiga ega bo'lgan sifatida tasvirlangan. Quyidagi parchada Xudo Isoni tiriklayin osmonga, ko'targanini o'qiymiz: "Balki uni Alloh o'z huzuriga ko'targandir. Alloh qudrat va hikmat egasi bo'lgan zotdir" (Qur'on 4:158). Quyidagi parchada, yuqorida aytib o'tilganlardan tashqari, Iso Xudodan kelib chiqqan "Ruh" ekanligini o'qiymiz: "Ey ahli Kitob, (Iysoni xudo deyish bilan) diningizda haddingizdan oshmangiz! Alloh sha'niga esa faqat haq gapni aytingiz! Albatta, al-Masih Iyso binni Maryam faqat Allohning payg'ambari va Uning Maryamga yetkazgan so'zi hamda uning tomonidan bo'lgan ruh (sohibidir), xolos" (4:171). Shuni ta'kidlash kerakki, Muhammad Muqaddas Yozuvda keltirilgan Muqaddas Ruh haqidagi Muqaddas Kitob tushunchasiga ega emas edi, lekin u masihiylarni o'ziga jalb qilish harakatlarida, bid'atchi masihiylarga yaxshi tanish bo'lgan bu g'oyadan foydalangan (O'Shaughnessy 1953:59). Keyingi ikkita parchadagi qo'shimcha fikrlar shundan iboratki, Iso "Pokiza o'g'il" va u barcha xalqlar uchun

belgi bo'lishi kerak va bu belgi Xudoning "rahm-shafqati" deb talqin qilinishi kerak. Farishta Maryamga aytadi: "(Qo'rqmagin), men faqat senga bir pokiza o'g'il hadya qilish uchun (kelgan) Parvardigoringning elchisidirman, xolos" (Qur'on 19:19). \ Yana: "Biz u (bolani) odamlar uchun oyat-mo'jiza va O'z tomonimizdan bo'lgan rahmat-marhamat qilurmiz" (Qur'on 19:21). "Yana o'z nomusini saqlagan ayolni (ya'ni Maryamni eslang). Bas, Biz O'z tarafimizdan bo'lgan ruhni unga pufladik (va u Isoga homilador bo'ldi) va uni hamda o'g'lini barcha olamlar uchun oyat-ibrat qildik" (Qur'on 21:91).

Ushbu havolalardan, biz Isoning Masih sifatida yaratuvchi va shifo beruvchi kuchga, hatto o'liklarni tiriltiruvchi kuchga ega ekanligini ko'ramiz. U shuningdek, Xudoning Kalomi, Xudodan kelgan Ruh, Pokiza O'g'il, barcha xalqlar uchun belgi sifatida tasvirlangan. U bu hayotda va keyingi hayotda Xudoga yaqinlar orasida yuksak hurmatga sazovor bo'lishi kerak. O'Shonessining ta'kidlashicha, Muhammad g'alaba qozonmoqchi bo'lgan masihiylarga tanish bo'lishi mumkin bo'lgan ushbu so'zlarni ishlatgan bo'lsa-da, u Masihni "Kalom", "ilohiy faoliyatni ifodalovchi" sifatida [ya'ni Uchbirlikka xos bo'lgan shaxs sifatida] tasavvur qilmagan (1948:55). Xuddi shu tarzda, Muhammadning "Ruh" so'zini ishlatishi, biz Uchbirlikning shaxsi sifatida biz tushungan narsani, hech qanday tarzda etkazib bermadi (O'Shaughnessy 1953:60). Biroq, bu parchalar musulmonlar uchun katta qiyinchiliklar tug'diradi. Axir, biz bir tomondan, Muhammad Masihni faqat elchi sifatida idrok etganini va shunga qaramay, u unga faqat Xudoga tegishli bo'lishi mumkin bo'lgan fazilatlarni, xislatlarni va kuchlarni Unga qaratganini ko'ramiz. Shunday qilib, Qur'onga ishonadigan musulmonlarga (ko'pchilik u haqida hech narsa bilmasligi sababli) yondashuvlardan biri, bu parchalarni ularga ko'rsatish va ular nimani anglatishini aytib berishlarini so'rashdir. Ba'zilar g'alati talqin qiladilar; boshqalar hayron bo'lib, Isoning kim ekanligiga hayron bo'lishadi. Doktor Abdia Akbar Abdul-Haqq, Qur'onda Masihning ham insoniyligi, ham ilohiyligi haqidagi materiallar mavjud deb hisoblaydi (1980:114). Ammo Qur'on bilan ishlashdan tashqari, biz Muqaddas Kitob ustida ishlayotganimizni yodda tutishimiz kerak. Qur'onning o'zi musulmonga buni qilishni buyurganligi sababli, siz unga Muqaddas bitikda Masih haqida nima deyilganini bilib olishga yordam berishingiz kerak. Bu yerda siz Uning ilohiyligiga ishora qiluvchi parchalarni bilishingiz kerak bo'ladi. Ikki ishchi bir xil ro'yxatga ega bo'lmaydi, shuning uchun men boshlang'ich nuqta sifatida bir nechtasini taklif qilaman. Ular maxsus tanlangan, chunki ular musulmon uchun muhim bo'lishi mumkin: "Bir yulduz chiqar Yoqub naslidan, Saltanat hassasi Isroil xalqidan" (Sonlar 24:17). [Ushbu "tayoq" Ibroniylar 1:8 da Xudoga nisbatan qo'llaniladi.] Men Sionga, O'zimning muqaddas tepaligimga O'z shohimni joylashtirdim... Tila, xalqlarni senga mulk qilib beraman, Yerning to'rt tomoni seniki bo'ladi. Temir xivchin ila ularni urib ezasan..." (Zabur 2:6, 8, 9). [Musulmonlar dunyoni faqat Xudo boshqara olishini ta'kidlaydilar; odam shunchaki Xudoning o'rinbosari yoki boshqaruvchisidir] "Худо берган тахтинг абадийдир [Masih haqidagi bashorat],

Адолат хассаси шоҳлигинг хассасидир" (Zabur 44:7). [Ibroniylar 1:8 da keltirilgan; Xudoning O'g'liga nisbatan qo'llaniladi]. Egamiz aytmoqda Rabbimga: "Dushmanlaringni oyoqlaring ostiga poyandoz qilmagunimcha, Sen Mening o'ng tomonimda o'tirgin...Sen Maliksidiq singari, To abad ruhoniysan...U xalqlarni hukm etib..." (Zabur 109:1, 4, 6) [Barcha musulmonlar Masih dunyoni hukm qilish uchun qaytib kelishini tan olishadi. Bu bashoratda U "Rabbiy" deb ham ataladi]. "Endi Rabbiyning O'zi sizlarga alomat beradi: ana, qiz homilador, u o'g'il tug'adi va Uning ismini Immanuil qo'yadi" (Ishayo 7:14). [Qur'on bokira Maryamdan, tug'ilish haqida o'rgatadi. Bu yerda O'g'il "Xudo biz bilan" deb ataladi]. Mana biz uchun bola tug'ildi, O'g'il bizga berildi. Hukmronlik Uning zimmasidadir, Nomi Ajoyib Maslahatchi, qudratli Xudo, Abadiy Ota, Tinchlik Shahzodasidir. Dovudning taxtida Uning hukmronligi ortib boradi. Tinchlik to abad hukm suradi. (Ishayo 9:6). [Bu erda "bola" (O'g'il), "Qudratli Xudo" va "Abadiy Ota" bir va bir xil]. "O'sha kunlarda Men Dovud naslidan solih bir novdani etishtiraman. Yurtda u adolatu to'g'rilik ila ish tutadi. O'sha kunlarda Yahudo xalqi bexatar yashaydi, Quddus aholisi osoyishta hayot kechiradi. Quddus shahri «Egamiz najotkorimizdir» deb nom oladi" (Yeremiyo 33:15, 16). [Yuqorida keltirilgan parchada Dovud avlodidan bo'lgan Iso "Rabbiy" deb ataladi]. "Egamiz Rabbiy shunday demoqda: ey cho'ponlar, Men O'zim qo'ylarimni qidirib topaman. Adashgan suruvni qidirgan cho'ponday qo'ylarimni izlayman. Bulutli, qorong'i kunda har yoqqa tarqalib ketgan qo'ylarimni hamma joydan xalos qilib olib kelaman" (Hizqiyol 34:11-12) Bu yerda Egamiz Rabbiy yaxshi cho'pon bilan tenglashtiriladi - Iso O'zini Yuhanno 10:11 da shunday nomlagan va shu bilan O'zini "Egamiz Rabbiy" bilan tenglashtirgan]. Yuqoridagi bashoratlarning barchasi Eski Ahddan va'da qilingan Masih haqiqatdan ham ilohiy bo'lishini ko'rsatish uchun olingan. Hammasi bo'lib, Eski Ahdda Masih haqidagi kamida uch yuzta bashoratni keltirish mumkin. Yuqoridagilar faqat Uning ilohiyligiga nisbatan osonlik bilan ishlatilishi mumkin bo'lgan oyatlardir. Boshqalar esa Uning shaxsi va xizmatining turli jihatlar bilan bog'liq. Shuningdek, Yangi Ahdda Masihning ilohiyligiga guvohlik beruvchi ko'plab parchalar mavjud. Bu yerda Xushxabarlardan bir nechta parchalar berilgan; Maktublardan ko'plab boshqa parchalar topish mumkin: "Bu barcha voqealar Egamizning payg'ambar orqali aytgan quyidagi so'zlari bajo bo'lishi uchun yuz bergan edi: "Qiz homilador bo'ladi, u o'g'il tug'adi, Uning ismini Immanuil deb qo'yishadi" (Matto 1:22, 23). [(Bokira Maryamning o'g'li Isoni yana Xudo bilan bog'lash).] "O'shanda Inson O'g'lining alomati osmonda namoyon bo'ladi. Yer yuzidagi barcha qabilalar qayg'uradi. Shunda hamma odamlar Inson O'g'lini [Isoni] ko'radi. Inson O'g'li qudratga va buyuk ulug'vorlikka burkanib, bulutlarda keladi. Karnayning baland sadosi ostida U farishtalarini urning to'rt tomoniga yuboradi. Ular dunyoning bir burchagidan tortib, narigi burchagigacha tanlangan odamlarni to'plab olishadi" (Matto 24:30, 31). Iso Masih Uning buyrug'i ostida son-sanoqsiz farishtalar bilan ulug'vorlikda keladi. Va U barcha odamlarni oxirgi hukmga chaqiradi. Bu faqat Xudo qila oladigan narsadir.

“Iso kelib, ularga dedi: “Yeru osmondagi butun hokimiyat Menga berilgan. Shuning uchun borib, barcha xalqlardan shogird orttiringlar. Ularni Ota, O‘g‘il va Muqaddas Ruh nomi bilan suvga cho‘mdiringlar. Men sizlarga buyurgan hamma narsaga amal qilishni ularga o‘rgatinglar. Zotan, Men har doim, dunyoning oxirigacha sizlar bilan birga bo‘laman” (Matto 28:18-20). [Faqat Xudo bunday hokimiyatga ega bo‘lishi mumkin; faqat Xudo barcha shogirdlari bilan hamma joyda mavjud bo‘lishi mumkin edi.] "Azalda Kalom bor edi. Kalom Xudo bilan birga edi, Kalom Xudo edi...Kalom inson bo‘ldi, Oramizda yashadi. U inoyat va haqiqatga to‘lgandi. Biz esa Uning ulug‘vorligini ko‘rdik. Bu ulug‘vorlik Otadan kelgan yagona O‘g‘ilga mansub edi" (Yuhanno 1:1, 14). [Ko‘pchilik musulmonlar Xudoning Kalomi abadiy ekanligiga rozi; shuning uchun Iso inson bo‘lgan Kalom sifatida ilohiydir]. "Men va Otam birmiz" (Yuhanno 10:30). [Iso O‘zini Xudo bilan bir deb e‘lon qildi].

3. Mujassamlash Kontseptsiyasiga Qarshi Chiqish

Musulmonlar qayerdan kelib chiqqanligini tushunishga harakat qilar ekanmiz, Islom ilohiyotidagi asosiy ta‘limot Xudoning yagonaligi, Xudoning birligining mutlaq birligi ekanligini unutmashimiz kerak. Bu, Qur'onning 112 surasidagidek ochiqroq bayon qilingan emas: "(Ey Muhammad), ayting: "U — Alloh Birdir. (Ya‘ni Uning hech qanday sherigi yo‘qdir. U yakkayu yolg‘izdir)". Jorj Sale ta‘kidlashicha, uning davrida bu bob musulmonlar tomonidan alohida hurmatga sazovor bo‘lgan va ular uni Qur'on qiymatining uchdan biriga teng deb bilishgan (1850:504). Garchi musulmonlar Xudoning qudratli va hamma narsani qila oladi, deb bahslashishga moyil bo‘lsalar ham, ular buning asl ma‘nosini tushunmaganga o‘xshaydi, U shunchalik mutlaq transsendentdirki, inson bo‘lishi uchun Uning ulug‘vorligining bunchalik kamayishiga toqat qilish mumkin emasligini aytishadi. Ularning fikricha, bu Yaratganni yaratilgan narsa bilan aralashtirib yuborishni anglatadi. Shuning uchun Muhammad Masihning o‘g‘illigi haqidagi ta‘limotni rad etishga urinib ko‘rganida, u bu nuqtani o‘tkazib yubordi, chunki biz quyidagi iqtibosda ko‘ramiz: "U farzandlik bo‘lishdan pok bo‘lgan zotdir...." (Qur'on: 4:171). Bu parchada qo‘llangan arabcha fe‘l Xudoga o‘g‘il qo‘shish ma‘nosini anglatadi, go‘yo Xudo Uni kamolotga yetkazish uchun Unga yana bir narsa qo‘shilishi kerakdek. Rasmiy ravishda biz Qur'onning ushbu bayonotiga qo‘shilishimiz mumkin, chunki biz mujassamlanish va Xudoning O‘g‘li haqida gapirganda, biz buni nazarda tutmaymiz. Biz Xudoning O‘zida: Ota, O‘g‘il va Muqaddas Ruhning yetarliligiga ishonamiz. Gap Xudoga o‘g‘il qo‘shish haqida emas. Quyidagi iqtibos Muhammadning Masihning o‘g‘illigini inkor etishiga yangicha qarashga majbur qiladi: "Alloh uchun hech qanday bola tutish joiz emas — U zot (bunday nuqsondan) pokdir. U biron ishni qilmoqni istasa faqat unga «Bo‘l», der. Bas (o‘sha ish) bo‘lur"(Qur'on 19:35). Yuqoridagi parchada arabcha Xudo shunchalik qudratli ekanligini anglatadiki, U o‘g‘ilga erishish uchun insoniy jinsiy aloqa usuliga murojaat qilishi shart emas. Biror

narsani vujudga keltirish uchun U faqat gapirishi kerak. Biz yana rozi bo'lamiz. Lekin bu ham O'g'il abadiy emas va Xudodagi Ota va Ruh bilan birga mavjud degan noto'g'ri tushunishga asoslanadi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, bu va oldingi iqtiboslar, bokira Maryamning tanasi orqali harakat qiladigan Xudoning kuchi orqali to'liq insonga aylanadigan O'g'ilning, mujassamlanishidan oldin mavjud bo'lish imkoniyatini istisno etmaydi. Shunday qilib, musulmonlar Xudo Maryam bilan jinsiy aloqada bo'lganligini qat'iy rad etadilar. Biz ham, shunday deb o'ylaymiz. Ammo Uning o'g'illigi haqida gapirishning boshqa usullari ham bor. Musulmon uchun munozara Xudo Kalomining tabiati atrofida bo'lib o'tadi. Ko'pchilik Xudoning Kalomi abadiy va yaratilmagan degan fikrga qo'shiladi. (Bunday deb o'ylamaydigan kichik ozchilik uchun keyingi argument ahamiyatsiz.) Musulmonlarga mujassamlanishdan oldingi Masih yoki Kalomning mavjudligi zarurligini tushunishga yordam berishning yana bir usuli, bu ularga o'z pozitsiyalarining mumkin emasligini ko'rsatishdir. Musulmon uchun Xudoning Kalomi abadiy va yaratilmaganligini tan olish, ularda abadiylikdan mavjud bo'lgan ikkita narsa borligini aytishdir. Ularning qoidalariga ko'ra, bu *shirk* keltirish yoki Allohga boshqa narsani sherik qilishdir. Albatta, agar ular Xudoning Kalomi yaratilgan va shuning uchun abadiy emas degan pozitsiyani egallasa, bu Xudo gapirmagan yoki gapira olmagan vaqtlar bo'lgan va keyinchalik U O'zining holatini o'zgartirgan va gapirgan, deb aytishga teng bo'ladi. Bu ularning Xudo o'zgarmasligi haqidagi qoidalarini buzadi. Aynan shu nuqtada biz ularga Muqaddas Bitikni tushuntirishga harakat qilishimiz kerak, masalan:

"Azalda Kalom bor edi. Kalom Xudo bilan birga edi, Kalom Xudo edi. Azalda U Xudo bilan birga edi. Butun borliq Kalom orqali yaratilgan, Usiz yaratilgan biron narsa mavjud emas. Kalom hayot manbai edi, Bu hayot insonlarning Nuri edi" (Yuhanno 1:1-4). Ushbu parchadan quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

1. Xudo boshidanoq O'zini U deb ifoda etgan yoki ifodalagan. O'zining bu ifodasi Undan ajralmasdir. O'zining ushbu ifodasi yoki ta'rifisiz, U Xudo bo'lmas edi; U kosmosda "so'zsiz hech narsa" bo'lardi. Shunday qilib, Uning shaxsi va O'zining ifodasi birdir. Demak, Kalom ilohiydir.

2. Butun maxluqot Tirik So'z orqali vujudga kelgan. U, Kalom, hayot olib keldi. (Musulmonlar Kalom va hayot o'rtasida bu bog'lanishni o'rnatolmaydilar.) Parchani davom ettirib, biz o'qiymiz: "Kalom inson bo'ldi, Oramizda yashadi. U inoyat va haqiqatga to'lgandi. Biz esa Uning ulug'vorligini ko'rdik. Bu ulug'vorlik Otadan kelgan yagona O'g'ilga mansub edi" (Yuhanno 1:14). Shunday qilib, biz Xudoning inson bo'lishi mumkin bo'lgan eng to'liq ifodasiga egamiz; U bizga O'zini to'liq ifodalash uchun bizlardan biriga aylandi; U Tirik So'zga aylandi. Ibroniylarga maktub muallifi ushbu mavzuni quyidagi parchada rivojlantiradi: "Bu oxirgi kunlarda esa U bizga O'z O'g'li orqali gapirdi. Xudo koinotni O'g'li orqali yaratgan

va Uni butun borliqning vorisi qilib tayin etgan. O'g'il — Xudo shuhratining porlashi, Xudo borlig'ining aniq surtidir. U O'zining qudratli kalomi bilan koinotni asrab turibdi" (Ibroniylar 1:2, 3). Boshqacha qilib aytganda, Xudo O'zini, Tirik Kalomni, O'g'li Isoni mukammal ifodalash orqali, bizga O'zini ochib berishga qaror qildi.

4. Najot G'oyasini Rad Etish

Islom, Muhammad tomonidan qabul qilinganidek, najot g'oyasini istisno qiladigan bir necha asoslarga asoslanadi: kimnidir qutqarish yoki odamning gunohlari uchun jazo to'lash uchun o'rin bosuvchi qurbon bo'lish ehtimoli. Muhammad uchun Islom qonuni hamma narsaga aylandi. Insonga Shariat to'g'risidagi qonun berildi va unga bo'ysunishi kerak, ya'ni musulmon bo'lishi kerak edi. Oxir-oqibat, Qiyomat kuni keladi. Insonning qilgan yaxshiliklari bilan yomonliklari tarozida tortiladi. Agar yaxshilik yomon ishlardan ko'p bo'lsa, inson jannatga, aks holda - do'zaxga tushadi. Ushbu tizimda Xudo Masih orqali qutqaruvchi qurbonlik bergan degan fikrga o'rin yo'q. Ushbu tushuntirish, Qur'ondan biz bu yerda keltirmaydigan o'nlab oyatlarga asoslanadi. Biz odamlarning hukmdan qo'rqishini ko'rsatadigan ko'plab misollardan faqat bittasini tanladik: "Ular azobni ko'rgan vaqtlarida agar o'ziga jabr qilgan (ya'ni, kofir bo'lib o'tgan) har bir jon uchun yerdagi bor narsa bo'lsa, u (o'sha azobdan qutulish uchun) albatta uni (bor narsasini) fido qilgan... bo'lur edi" (Qur'on 10:54). Qo'shimcha ma'lumot olish uchun Qur'on 10:3ga qarang. Shunga qaramay, Qur'onda to'lov g'oyasi uchun eshik ochadigan, g'alati bir parcha bor: "Biz (Ismoilning) o'rniga (Ibrohimga) katta bir (ko'chqor) so'yishni — qurbonliqni evaz qilib berdik (ya'ni katta bir qo'chqorni jannatdan tushirdik)" (Qur'on 37:107). Musulmon sharhlovchisi Yusuf Ali ushbu oyat haqida shunday deydi: "e'tibor bering, to'lov, ya'ni qurbonlikning almashtirilishi odamlar tomonidan emas, balki Xudo tomonidan qilingan" (1977:1206). Musulmonning e'tiborini yuqoridagi parchaga qaratgan holda, men unga Ibroniylarga 9:22ni ko'rsatishni taklif qilaman, unda shunday deyilgan: "Darhaqiqat, Musoning qonuni bo'yicha deyarli hamma narsa qon bilan poklanadi, to'kilgan qon orqaligina gunohlar kechiriladi". Keyin Isoning Matto 26:28 dagi so'zlarini keltirish orqali, Iso Masihning qutqaruvchi o'limi bilan bog'lang: "Bu sharob Xudoning ahdini bildiradi. Bu ahd ko'plarning gunohini yuvish uchun to'kiladigan qonim evaziga kuchga kiradi." Shuningdek, men Pavlusning Rimliklarga 5:9-11 ga bo'lgan oyatidan foydalanishni taklif qilaman: "Demak, biz Masihning to'kilgan qoni tufayli oqlangan ekanmiz, albatta U bizni Xudoning qahr—g'azabidan qutqaradi. Biz hali Xudoning dushmanlari bo'lgan paytimizda, Xudo O'z O'g'lining o'limi orqali bizlarni O'zi bilan yarashtirdi. Biz endi Xudo bilan yarashgan ekanmiz, albatta O'g'lining hayoti tufayli najot topamiz. Bundan tashqari,

biz Rabbimiz Iso Masih tufayli Xudo bilan bo'lgan munosabatimizdan faxrlanamiz. Axir, Iso Masih orqali biz Xudo bilan yarashganmiz–ku."

5. Xochga Mixlanishni Rad Etish

Aytishimiz mumkinki, Muhammad hech qachon Muqaddas Kitobni biron bir tilda o'qimagan; bundan tashqari, uning davrida u Arab tilida ham mavjud emas edi. U butunlay bozordan va do'stlaridan to'plashi mumkin bo'lgan narsaga tayanardi. Arabiston va yaqin Sharqda masihiylarning ko'p turlari yashagan. Ular Masihning ta'limoti tufayli doimiy kurashda edilar. Misr masihiylari Masihning faqat bitta tabiati borligini da'vo qilishdi (monofizitlar); suriyaliklar (nestorianlar) Uning ikkita tabiati borligini da'vo qilishdi. Xochga mixlanishga kelsak, nestorianlar Masih faqat inson tabiatida azob chekkan va Xudoning tabiati xochga mixlanmagan deb da'vo qilishgan. Bundan tashqari, Muhammad yahudiylar va masihiylarning xochga mixlanishda kim aybdor ekanligi to'g'risida bahslashayotganini eshitgan. Qur'ondan quyidagi iqtibos uning bu boradagi fikrini aks ettiradi. Ular (yahudiylar): "Allohning payg'ambari bo'lgan al-Masih Iyso binni Maryamni «bizlar o'ldirganmiz», degan so'zlari sababli (Biz ularni la'natladik). Holbuki, ular uni o'ldirganlari ham, osganlari ham yo'q. Faqat ular uchun (boshqa birov Iysoga) o'xshatib qo'yildi, xolos. Albatta, Iyso haqida talashib-tortishgan kimsalar uning (o'ldirilgan-o'ldirilmagani) haqida shubhada qolganlar. U haqda faqat gumonlarga beriladilar, xolos. Uni o'ldirmaganlari aniqdir. Balki uni Alloh o'z huzuriga ko'targandir. Alloh qudrat va hikmat egasi bo'lgan zotdir. Har bir axli Kitob o'limi oldidan unga (ya'ni Iysoga) albatta imyon keltirur. Qiyomat kunida esa u bularning zarariga guvoh bo'lur" (Qur'on 4:157-159) Bu parcha musulmon va masihiy olimlari orasida juda ko'p va xilma-xil tushuntirishlarga sabab bo'lgan. Jorj Seylning *Qur'on* kitobida (1850:43) iqtibos keltirgan mashhur musulmon hokimiyati Al-Baydaviyning (1291 vafot etgan) so'zlariga ko'ra, ba'zi musulmonlar Isoning xochda o'lganiga ishonishgan va U yerda necha soat osilib turganligi haqida bahslashgan. Boshqalar, odatda, ancha keyingi sharhlovchilar, Iso o'lmagan, balki tiriklayin osmonga olingan va o'rniga boshqasi kelgan, deb ta'kidlashadi (Yusuf Ali, 1977:230). Afsuski, bugungi kunda deyarli hamma musulmonlar Iso xochda vafot etganini rad etishadi. Muhammadning Masihning tabiatiga oid masihiylar o'rtasidagi kelishmovchiliklardan, shuningdek, yahudiylar va masihiylar o'rtasidagi tafovutlardan foydalanishi, nafaqat Muqaddas Bitikga zid bo'lgan, lekin xushxabarning qalbini yirtib tashlagani, qanchalik fojiali. Boshqa tomondan, xuddi shu parcha (Qur'on 4:157) bilan ishlaydigan ba'zi masihiy apologlar, bu matn faqat yahudiylar Masihni o'ldirmaganligini anglatadi, chunki Rim qonuniga ko'ra kimnidir qatl qilish noqonuniy edi va matn rimliklar Uni xochga mixlash orqali o'ldirgan, degan fikrni ta'kidlaydilar. Texnik jihatdan, keltirilgan oyatning dastlabki qismi

bunday talqinga imkon berishi mumkin, ammo oyatdan keyingi narsa uni yumshatadi ("Holbuki, ular uni o'ldirganlari ham, osganlari ham yo'q"). Ikkita Qur'on matni Masihning hayotida o'lishini talqin qilishga imkon beradi. Muhammad birinchi iqtibosni Xudoga, ikkinchisini Isoga nisbatlaydi. Quyidagi misralar o'quvchining arab tilidagi zamon, qo'llanish va qo'llanilgan fe'llarning maqsad ma'nosini tushunishiga asoslangan, bir qancha talqinlarga ega: "(Ey Muhammad), Alloh aytgan bu so'zlarni eslang: «Yo Iso, albatta Men seni vafot qildirguvchi va O'z huzurimga ko'targuvchiman. Va kofirlar yomonligidan xalos qilguvchiman..." (Qur'on 3:55). "Menga tug'ilgan kunimda ham, vafot bo'ladigan kunimda ham, qayta tiriladigan kunimda ham tinchlik-omonlik bo'lur" (Qur'on 19:33). Afsuski, ushbu matnlardan musulmonlarni Iso haqiqatan ham yer yuzida vafot yetganiga ishon tirish uchun foydalanishda, masihiy arab tilini yaxshi bilishi kerak. Yana bir bor ta'kidlaymizki, muhokamani, Qur'on oyatlaridan Muqaddas Kitobga o'tkazish masihiyning mas'uliyatidir. Xoch, boshidan oxirigacha Xudoning qutqarish faoliyatining markazida ekanligini ko'rsatish uchun, xizmatchi Ibtido kitobidan, to Vahiy kitobigacha bo'lgan Muqaddas Kitob matnlari bilan osongina tanish bo'lishi kerak. Tavsiya etilgan matnlar quyidagilardir: "[Xudo] Dushmanlik paydo qilaman sen [shayton] bilan xotin o'rtaida, Sening zoting bilan uning zoti orasida. Uning zoti [oxir-oqibat, bu Masih] ezib tashlaydi sening boshingni, Sen chaqib olasan [Masihni o'lik holda yaraladi] uning tovonini" (Ibtido 3:15). "...Oila boshliqlari bitta qo'zi yoki uloqcha tanlaydi...qo'zisini so'yishi lozim... So'ng ular qurbonlikning qonidan olib,... uyning eshigi kesakisi yonlariga va tepasiga surtishsin....Egangizga bag'ishlangan Fisih qurbonligi shudir... Qonni ko'rib, sizlarni chetlab o'taman". (Chiqish 12:3, 6, 7, 13) "U esa bizning gunohlarimizni deb yarador bo'ldi...Hammamizning ayblarimizni Egamiz uning zimmasiga yukladi...Bo'g'izlanishga olib borilgan qo'ziday... Ko'plarning gunohini u o'ziga oldi, Gunohkorlar uchun vasiylik qildi" (Ishayo 53:5, 6, 7, 12). "Ana, Xudoning Qo'zisi! U dunyoni gunohdan poklaydi!" (Yuhanno 1:29) "Axir, Inson O'g'li ham O'ziga xizmat qildirish uchun emas, balki O'zi boshqalarga xizmat qilish va O'z jonini fido qilib, ko'plarni ozod qilish uchun kelgan" (Mark. 10:45). "U gunohlarimizni O'ziga oldi, a'zoi badani yog'ochda azob chekdi. Shu tufayli biz gunoh uchun o'lganmiz va solih hayot kechira olamiz. Uning yaralaridan biz shifo topdik" (1 Butrus 2:24). Ular quyidagicha yangi qo'shiq aytishar edi: "Sen o'ramni olishga, Uning muhrlarini echishga loyiqsan! Chunki Sen bo'g'izlangan eding, O'z qoning evaziga har bir qabila, millat, elatu xalqdan Xudo uchun odamlarni qutqarib olding. Ulardan Shohlik yaratding, Ularni Xudoyimizga xizmat qiladigan Ruhoniylar qilib tayinlading. Ular yer yuzida hukm suradilar" (Vahiy 5:9,10).

6. Uchbirlikni Rad Etish

"Sizlar, masihiylar, uchta Xudoga sig'inasizlar!" Musulmon olamida ishlayotgan bizlarni, necha marta bu uchun yolg'on ayblashdi! Uning manbai Muhammadning Qur'ondagi ta'limotida topilgan. Quyida tanlangan manbalar keltirilgan: "Ey ahli Kitob, (Iysoni xudo deyish bilan) diningizda haddingizdan oshmangiz! Alloh sha'niga esa faqat haq gapni aytingiz! Albatta, al-Masih Iyso binni Maryam faqat Allohning payg'ambari va Uning Maryamga yetkazgan so'zi hamda uning tomonidan bo'lgan ruh (sohibidir), xolos. Bas, Alloh va Uning payg'ambarlariga iymon keltiringiz! «(Tangri) uchta (ya'ni, Alloh, Maryam va Iyso uchalarini ham tangrilardir)», demangiz! (Bunday botil e'tiqoddan) to'xtangiz, shunda o'zingiz uchun yaxshi bo'lur. Hech shak-shubhasiz Alloh yakka-yagonadir. U farzandlik bo'lishdan pok bo'lgan zotdir" (Qur'on 4:171). "«Alloh — Masih binni Maryamdin», degan kimsalarning kofir bo'lganliklari aniqdir. (Ey Muhammad), ayting: «Agar Alloh Masih binni Maryamni, uning onasini va yerdagi barcha kishilarni halok etishni istasa, kim Alloh tarafidan bo'lgan narsani (baloni) qaytarishga ega bo'la oladi?!» Osmonlar, Yer va ularning orasidagi bor narsalar Allohning mulkidir. U o'zi istagan narsasini O'zi istagan suratda yaratur. Alloh hamma narsaga qodirdir" (Qur'on 5:17). "«Alloh — Uchtaning (ya'ni Alloh, Maryam, Iysoning) biridir», degan kimsalar ham aniq kofir bo'ladilar. Chunki yagona Ilohdan boshqa biron iloh yo'qdir. Agar aytayotgan gaplaridan to'xtamasalar, albatta ulardan kofir bo'lgan kimsalarni alamli azob ushlaydi" (Qur'on 5:73). Boshqa oyatlardan bilib olamizki, Muhammad masihiylar aslida Maryam, Iso va Xudoga alohida xudolar sifatida sig'inishgan, degan taassurotga ega edi. Tisdall, Muhammad davrida Arabistonda mavjud bo'lgan apokrifik Xushxabarlarni o'rganishda, Muhammad Maryamga, Maryam va Isoga sig'inishlarini ko'rganini va "Xudo Uchtadir" deb yomon niyat bilan aytganlarni eshitganligini tasdiqladi (1910:179-182). Yana achinarlisi shundaki, Ota, O'g'il va Muqaddas Ruh nuqtai nazaridan, Xudoning birligini aniq tushuntirib bera oladigan, biz Xushxabarchi masihiy deb ataydigan odamni, Muhammad hech qachon uchratmagan. Musulmonlar orasida ishlaydigan masihiy uchun, Xudoning birligi to'g'risida juda yaxshi tushunchaga ega bo'lish va Muqaddas bitik asosida musulmonlarni biz haqiqatan ham, Ota, O'g'il va Ruh sifatida inkor etmasdan, Yagona Haqiqiy Xudoga sig'inishimizga ishontira olish, juda muhimdir. Quyidagi parchalar foydali bo'lishi mumkin: "Ey Isroil, quloq sol! Egamiz Xudo tanho Egadir. Egangiz Xudoni butun qalbingiz bilan, jonu dilingiz bilan, butun vujudingiz bilan sevinglar" (Qonun. 6:4, 5). "Ey Isroil xalqining Xudosi — Egamiz! Er yuzida ham, osmonu falakda ham Senga o'xshashi yo'q! Senga butun qalbi bilan bog'lanib, Sen ko'rsatgan yo'ldan yuradigan qullaringga O'zing ahdingni sodiq saqlaysan" (3 Shohlar 8:23). "Men Egangizman! Mening nomim shudir! Men shuhratimni birovga

bermayman, O‘zimga munosib bo‘lgan hamdu sanoni Butlar bilan baham ko‘rmayman" (Ishayo 42:8). "Garchi eru ko‘kda xudo deb atalgan narsalar ko‘p bo‘lsa—da (haqiqatan, bunaqa “xudolar” va “rabbiylar” juda ko‘p), biz uchun birgina Otamiz Xudo bor. U butun mavjudotning Yaratuvchisidir va biz U uchun yashaymiz..." (1 Korinfliklar 8:5-6). "Shundan so‘ng Masih har qanday hokimiyatni, hukmronlik va qudratni barbod qilib, saltanatni samoviy Ota — Xudoga topshirganda oxirat bo‘ladi. Masihning hamma dushmanlari Uning oyoqlari ostiga poyandoz qilinmaguncha, U hukmronlik qilishi kerak.... Xudo hamma narsani Masihga tobe qilgandan keyin, O‘g‘il ham Xudoga tobe bo‘ladi, toki Xudo borliq ustidan butunlay hukmron bo‘lsin" (1 Korinfliklar 15:24, 25, 28). Ushbu havolalar ro‘yxati Muqaddas Kitobdagi Uchbirlik mavzusiga oid eng murakkab (ammo hammasi emas) ba’zi oyatlarni, shuningdek, Xudoning yagonaligi haqida aniq gapiradigan oddiy va aniq oyatlarni o‘z ichiga oladi. Shubhasiz, bizning Xudoyimiz haqida tushunish va tushuntirish deyarli mumkin bo‘lmagan narsalar mavjud: Ota, O‘g‘il va Muqaddas Ruh. Keyingi muhokamaga o‘tishdan oldin, "Uchbirlik" so‘zi Muqaddas Kitobning hech bir joyida uchramasligini ta’kidlash qiziq. Bu Muqaddas Kitobda ochib berilgan, Xudoga nisbatan qo‘llaniladigan yunoncha falsafiy atama. Shuning uchun men bu atamani ishlatishga majbur emasman. Agar Masih va Pavlus buni qilmagan bo‘lsalar, nega men buni qilishim kerak? Muqaddas Kitobning o‘zi bu qiyin mavzuga yo‘l ko‘rsatishi mumkin. Ibtido 1:26, 27 da biz o‘qiymiz: "Keyin Xudo shunday dedi: “Endi inson zotini yarataylik, ular O‘z suratimizday, O‘zimizga o‘xshagan bo‘lsin...Shunday qilib, Xudo O‘z suratiday qilib yaratdi inson zotini, Erkagu ayol qilib yaratdi ularni." Ehtimol, o‘zimizni tahlil qilib, bizni O‘z surati va O‘ziga o‘xshashlikda yaratgan Xudoning tabiatiga ishora qiluvchi maslahatlarni topishimiz mumkin. Garchi Muqaddas Yozuv biz haqimizda "ruh, jon va tana" (1 Salonikaliklarga 5:23) haqida gapirsa ham, o‘xshatish buziladi, chunki Muqaddas Kitobda Ota, O‘g‘il va Muqaddas Ruh bir xil mohiyatga ega bo‘lsa-da, alohida shaxslar sifatida ishlaydi; holbuki, biz faqat bitta shaxs sifatida, ong, ruh va tana bilan harakat qilamiz. Biroq, har birimiz bitta shaxs ekanligimizga qaramay, bizni ruhimiz, jonimiz va tanamiz bilan tavsiflash mumkin; ammo, har birimiz uchta emasmiz; biz hammamiz bittamiz. Xuddi shunday, Xudo bitta, garchi U O‘zini bizga Ota, O‘g‘il va Ruh sifatida ochib bergan bo‘lsa ham. Ruhim, jonim yoki tanamsiz men mavjud bo‘lmagan bo‘lardim. Xudo bir vaqtning o‘zida Ota, O‘g‘il va Ruh bo‘lmasdan turib, Xudo sifatida ishlay olmaydi. Ular ajralmas bir butundir. Ularning har biri butunning uchdan bir qismi emas, ular tabiatan birdir. Ular bir – bir fikr, bir iroda, bir Ruh, bir Xudo sifatida faoliyat yuritadilar.

Uchbirlilik Xudo: Sevgi Raqsi

C. S. Lyuis, Xudo sevgi degan fikrdan boshlab, Xudoni sevgi raqsi nuqtai nazaridan tushuntirishga harakat qildi. Sevuvchi, sevikli va sevgi, hodisasining o'zi bo'lishi kerak. Shunga qaramay, bu Xudoga tegishli bo'lganligi sababli, raqs o'z-o'zidan sevgida mavjud bo'lishga qodir bo'lgan hamma narsani ta'minlaydigan Xudo ichida davom etadi, chunki Ota, O'g'il va Ruh bor (1943:152). Yana, har qanday o'xshashlik yetarli emas. Ushbu o'xshashlikda Ruhga ""sevgining o'zi namoyon bo'lishi" sifatida yetarlicha e'tibor berilmaydi. Boshqacha qilib aytganda, U to'laqonli Shaxs sifatida taqdim etilmaydi.

Uchbirlilik Xudo Usta Rassom Sifatida

Doroti Sayers o'zining *Yaratuvchining Aqli* kitobida Xudoni butunlay mukammal va o'ziga yetarli bo'lgan rassom sifatida tasvirlaydi. U Otani, rassomning kontseptual aqliga o'xshatadi. U O'g'lini rassomning ijodiy dahosining abadiy va eng to'liq ifodasi, deb ta'riflaydi. Ruh esa, Xudoning to'liq va abadiy foydalanishdagi ijodiy energiyasidir, chunki Ustoz rassom O'zining abadiy yaratilgan Durdonasida, O'g'lida O'zining borligining to'liqligini ifodalaydi (1941:40ff). Shunga qaramay, C. S. Lyuisning misolida bo'lgani kabi, o'xshatish Muqaddas Ruh bilan bajarilmaydi. Biz cheklanganligimiz sababli, Xudo O'zini ifodalashi mumkin bo'lgan barcha mumkin bo'lgan o'lchovlarni, qamrab olishning iloji yo'q. Biroq, bizning cheklangan tushunchamiz bilan ham, Uchbirlilik Xudo tushunchasi hamma narsadan ko'ra ko'proq ma'noga ega.

Musulmon Dilemmasi

Musulmonlar boshiga tushgan dahshatli dilemmasi haqida o'ylab ko'ring. Alloh mutlaqo yolg'izdir. Aksariyat musulmonlar Xudoning Kalomi abadiy ekanligiga qo'shiladilar; lekin U Allohning bir qismi emas. Musulmonlar Kalomni yaratilmagan desalar, ikki narsa abadiy mavjud bo'lib, musulmonlar fikricha, bu qabul qilib bo'lmaydigan kufrlikdir. Agar ular Xudoning Kalomi yaratilgan deb aytishsa, demak, Xudo gapira olmaydigan yoki gapirmaydigan vaqt bor edi, shuning uchun U soqov Xudo edi. U gapirgan zahoti U bir holatdan boshqasiga o'tdi - bu ularning Xudoning o'zgarmasligi haqidagi ta'limotining qabul qilinishi mumkin bo'lmagan buzilishi edi. Xuddi shu dalillar Xudoning Ruhiga ham tegishli. Agar U Alloh bilan abadiy birga bo'lsa, Xudoga boshqa mavjudotni bog'lash, bu shirkning kechirilmas gunohi. Agar Ruh yaratilgan bo'lsa, demak, o'tmishda Xudo o'lgan vaqt bo'lgan - Uning Ruhi yo'q edi. Umuman olganda, musulmonlarni ularning uchta xudosi bor, degan ayblovlar qiynamoqda: Xudo, Xudoning Kalomi va Xudoning Ruhi, alohida mavjudotlar sifatida mavjud va ularni birlashtirishning iloji yo'q. Agar kimdir boshqa barcha imkoniyatlar bilan taqqoslaganda, masihiylik holatiga

qaraydigan bo'lsa, biz eng baxtli holatdamiz. Biz Xudoni mehribon Ota, tushunadigan O'g'il va birodar, shuningdek, hayot beruvchi Ruh sifatida bilamiz, bularning barchasi sevgining baxtli birligida birlashadi. Xudo O'zining Ruhida abadiy tirikdir, Tirik Kalomda, Uning O'g'lida va Otamizda mukammallikda ifodalangan. O'ylaymanki, Islom bizga o'zining "uchta "xudo"ga ega bo'lish yoki o'tmishda soqov va jonsiz Allohga ega bo'lish kabi muqobil variantlarini taqdim etishi orqali, bizga Uch Birlik Xudoning ichki dahosini qadrlash uchun ajoyib asoslar berdi: Ota, O'g'il [Kalom] va Muqaddas Ruh. "Xudoning donoligi bilimi naqadar boy va chuqurdir! Uning hukmlarini kim tushunib etadi?! Uning yo'llarini kim sinchiklab tekshira oladi?! Kim Egamizning fikr–zitrini bila oladi?! Kim Unga maslahat bera oladi?! Kim Xudoga shunday hadya berganki, Xudo undan qarzдор bo'lsa?! Hech kim! Chunki butun borliq Xudodan kelib chiqqan, Xudo orqali va Xudo uchun mavjuddir! Unga to abad shon–sharaflar bo'lsin! Omin" (Rimliklar 11:33-36).

32 BOB

Muhammadning Payg'ambarlikka Da'vo Qilishi

Menga tikilib turgan o'nlab politsiyachilar qurshovida, ter to'kkan holda turar edim. Menga shunchaki savol berildi: "Janob, siz uzoq vaqt davomida bizning mamlakatimizda missionerlik qilgansiz. Siz bizni va dinimizni bilasiz. Muhammad haqida nima deb o'ylaysiz?" Bu Pokistonda bo'lgan edi, hozirda Muhammadga qarshi gapirish o'lim jazosiga aylangan mamlakat.

Rabbimiz Iso bizga bunday vaziyatlarda nima deyish haqida qayg'urmaslikni aytdi, chunki Muqaddas Ruh bizga nima deyishimizni aytadi (Matto 10:20).

Men ibodat qildim va javob olish uchun Xudoga ishonдим: "Janoblar, men Qur'onni o'qidim va Muhammadning hayotini o'rgandim. Men Muqaddas Kitobni o'rgandim va Masihning hayoti bilan yaxshi tanishman va men Iso Masihga oshiqman". O'lik sukunat. Men Muhammad haqida yomon so'zlash yoki ulug'lash tuzog'iga tushmadim, garchi u zotga nisbatan chuqur shubhalarim bo'lsa ham, men Masihga bo'lgan ishonchimga guvohlik berdim, bu esa musulmonlar hurmat qiladigan jasoratdir. Lekin shunday vaqt keladiki, hech bo'lmaganda shaxsiy ravishda, inson Muhammad haqida qaror qabul qilishi kerak. Muhammad va uning izdoshlari o'zlarining dadil bayonotlari bilan sizni ma'lum bir pozitsiyani egallashga majbur qilishadi. Keyingi sahifalarda biz uning Qur'onda o'zi haqida qilgan da'volari va izdoshlari u uchun qilgan da'volarini ko'rib chiqamiz. Bunday tadqiqotning maqsadi, masihiy doiralarida mavjud bo'lgan Muhammadning maqomi haqidagi noaniq tushunchalarni yo'q qilishdir. Muhammad haqida ko'p yaxshi narsalarni aytish mumkin va biz ularni ushbu kitobda aytib o'tgan edik. Ammo bu yerda biz faqat musulmonlar o'z da'volari bilan bizga yuklagan munozarali masalalarni ko'rib chiqamiz.

1. Muhammad O'zini Muqaddas Kitobdagi Payg'ambarlar Qatoriga Qo'yadi

Quyida Muhammad o'zi uchun da'vo qilgan, Qur'onning tanlangan oyatlari keltirilgan: "Ayting (ey Muhammad): «Ey odamlar, albatta men sizlarning barchangizga Alloh (yuborgan) elchiman. U shunday zotki, samovot va yer Uning mulkidir. Hech qanday iloh yo'q, faqat Uning O'zi bordir. Hayot va o'lim beradigan ham Uning O'zidir. Bas, Allohga va Uning elchisiga — Alloh va Uning so'zlariga ishonadigan ummiy payg'ambarga iymon keltiringiz va unga ergashingiz — shoyad hidoyat topursiz" (Qur'on 7:158). "Payg'ambar o'ziga Parvardigoridan nozil qilingan narsaga iymon keltirdi va mo'minlar (ham iymon keltirdilar). Allohga, farishtalariga, kitoblariga va payg'ambarlariga iymon keltirgan har bir kishi (aytdi): «Uning payg'ambarlaridan biron kishini ajratib qo'ymaymiz" (Qur'on 2:285). "(Ey

Muhammad), albatta Biz Nuhga va undan keyingi payg'ambarlarga vahiy yuborganimiz kabi sizga ham vahiy yubordik. Yana Ibrohim, Ismoil, Ishoq, Ya'qub va uning urug'-avlodi, Iyso, Ayyub, Yunus, Horun va Sulaymon payg'ambarlarga ham vahiy yuborganimiz...Ey odamlar, bu payg'ambar sizlarga Parvardigoringizdan haq dinni keltirdi. Bas, iymon keltiringiz, o'zingiz uchun yaxshi bo'lur..." (Qur'on 4:163,170). Bu iqtiboslar musulmonlar uchun juda katta muammodir.

Keling, Muhammadning bayonotlariga e'tibor qarataylik:

1. U o'zini Xudoning elchisi deb da'vo qilmoqda.
 2. U butun dunyodan unga ergashishni so'raydi.
 3. U "kitoblar" ga va undan oldingi payg'ambarlarga ishonadi.
 4. U Muqaddas Kitob payg'ambarlari bilan tenglikni da'vo qiladi.
 5. U Iso bilan bir xil ilhom darajasiga da'vo qiladi.
 6. U Ismoilni payg'ambar sifatida sanab o'tadi. Bu aql bovar qilmaydigan da'volar.
- Bir milliarddan ortiq musulmonlar ularni jiddiy qabul qilganligi sababli, biz bu da'volarning haqiqat yoki yo'qligini tekshirishimiz kerak. Avvalo, Muqaddas Kitobdagi Xudoning qutqarish rejasining asosiy mavzusi va vazifasini boshidan oxirigacha ko'rib chiqishimiz kerak. Biz buni qilganimizda, biz butun matnda ustun bo'lgan mavzuning uzluksizligidan hayratda qolamiz. Adan bog'ida Odam Atoning gunoh qilishidan boshlab, biz Egamizning O'zi o'sha yerda bo'lganini va ayolning "zurriyoti" ilonning (Shaytonning) boshini ezib tashlashini va ilon bu odamning tovonini chaqishini bashorat qilganini payqab olamiz (Ibtido 3:15). Bu nasl, Odam Ato va Momo Havoni aldagan va insoniyatni Xudodan qaytarishga sabab bo'lgan, o'lik dushmanimiz Shayton bilan kurashishi va uni mag'lub etishi kerak edi. Keyin biz Eski Ahd payg'ambarlari Musoning Qonunini uning qurbonlik tizimi bilan qanday qo'llab-quvvatlaganliklarini ko'ramiz, bu tizim dunyoning gunohlarini olib tashlaydigan, bizni gunohning kuchidan va binobarin, Shaytondan ozod qiladigan Xudoning Qo'zisini bashorat qilgan (Yuhanno 8:36). Bir vaqtlar ilhomlangan yozuv mualliflari, Ibtido 3:15 dagi "ayol zoti" oxir-oqibat Iso Masih ekanligini va bu Uning xochdagi o'limi haqidagi bashorat ekanligini angladilar. Iso Muqaddas Yozuvlarda Ota va Ruh bilan birga ilohiy, Xudoning ajralmas qismi sifatida aniq tasvirlangan. Aynan xochga mixlanish orqali, U aybdor gunohkorlar nomidan qonun talablarini bajardi va shu bilan birga gunohkorligimiz orqali bizni o'z kuchida ushlab turgan shaytonning hokimiyatini tor-mor etdi (Kolosaliklar 2:15). Havoriy Yuhanno shunday deb yozgan edi: " Ammo Xudoning O'g'li iblisning ishlarini barbod qilish uchun keldi" (1 Yuhanno 3:8). Birinchi havoriylar Masihning xochga mixlanishi va tirilishiga guvoh bo'lishdi. Keyingi havoriylar o'zlarining ta'limotlari davomida xochga mixlanish va tirilishning markaziy voqealari haqida guvohlik berishgan. Muqaddas Kitobning so'nggi kitobi Xudo iblisni olovli ko'lga tashlaganligi va u yerda u abadiy yonishi haqidagi tasvir bilan yakunlanadi (Vahiy 20:10). Shunday

qilib, biz Muqaddas Kitobning Ibtidodan, to Vahiy kitobigacha bo'lgan asosiy mavzusi, Xudoning insonni gunohdan, Shaytondan va o'limdan qutqarish uchun najot bo'yicha buyuk rejasini ekanligini va bu rejada Iso Masih markaziy Shaxs ekanligini ko'ramiz. Malakidan tortib, to Yahyo cho'mdiruvchigacha bo'lgan turli payg'ambarlar o'rtasida katta vaqt oralig'i bo'lgan bo'lsa-da, ularning barchasi Xudoning qutqaruvchi buyuk rejasiga mos keladi. Mavzuni rivojlantirishda nafaqat izchillik, balki butunlikning ajoyib birligi ham mavjud. Ikkinchidan, Muqaddas Kitobdagi payg'ambar nima ekanligini aniqlashimiz kerak. Muhammad ma'lum bir avlodga Xudoning vahiysini yetkazuvchi har qanday kishini payg'ambar deb hisoblagan. Shuning uchun Muhammad Qur'onda Ismoil va qabilalar kabi shaxslarni payg'ambarlar deb ataydi. Biroq, Muqaddas Kitobdagi payg'ambarlar Muqaddas Kitobda bajargan turli vazifalari bilan belgilanadi va aniqlanadi. Ushbu vazifalarni quyidagicha umumlashtirish mumkin:

1. Xudo bilan yaqin munosabatlaridan kelib chiqib, ular Uning nomidan yoki bizga Uning so'zini, masalan, qonunni (Muso) yetkazish yoki bizni Egamizning Kalomiga qaytishga undash uchun gapirishadi.
2. Ular imonlilarga kelishi kerak bo'lgan Masihni bashorat qiladilar; birinchi marta butun dunyoning gunohlari uchun o'lishga, ikkinchi va oxirgi marta imonlilarga to'liq najot berish va uni Najotkor va Rabbiiy, Xudoning O'g'li sifatida rad etgan insoniyatning qolgan qismini hukm qilishishini ko'rsatadilar.
3. Ular yo'l-yo'riq beradi, yaqinlashib kelayotgan halokat haqida ogohlantiradi yoki Xudoning xalqini sodir bo'ladigan falokatlarga tayyorlashga yordam beradi.
4. Vaqti-vaqti bilan, Muqaddas Kitob vahiy davrida turli xil payg'ambarlar alomatlar va mo'jizalar yoki ba'zi mo'jizalarning namoyon bo'lishi bilan birga bo'lgan
5. Jamoat tug'ilgandan beri, biz Xudoning Ruhi imonlilarning butun vujudida yashayotganini ko'ramiz. Shuning uchun, ma'lum bir ma'noda, jamoat mahalliy jamoalarda bashoratli in'omga ega bo'lgan va amalga oshirayotgan shaxslardan tashqari, butun dunyo uchun Xudoning ovozi sifatida bashoratli tarzda ishlaydi. Muhammadning da'volarini ko'rib chiqsak, quyidagi mezonlar uning Muqaddas Kitob payg'ambarlarining uzoq va taniqli qatoriga mos kelishini aniqlashga yordam beradi:

1. U insonni qutqarish uchun Xudoning Markaziy rejasiga muvofiq bo'lishi kerak.
2. Agar Muhammadning so'zlari qadimiy Bitiklardan qaysidir ma'noda farq qiladigan bo'lsa, unda uning so'zlari avvalgisiga nisbatan hech bo'lmaganda teng, agar ustun bo'lmasa ham, axloq yoki odob haqida guvohlik berishi kerak.
3. Uning kelajak haqidagi bashoratlari Muqaddas Kitob bashoratiga asoslangan bo'lishi kerak.

Qur'ondagi Muhammad so'zlarini o'rganib chiqsak, ular yuqoridagi mezonlarning hech biriga mos kelmasligini ko'ramiz. Ular nafaqat Eski Ahddagi Musoning

Qonuniga qo'shilmaydilar, balki Yangi Ahddagi Xushxabar xabarining mohiyatiga ham hujum qilishadi. Muhammad Xudoning O'g'li bo'lishi mumkin emasligini, shuning uchun Iso Xudoning O'g'li emasligini; Iso xochga mixlanmaganligi, balki Xudo tomonidan qutqarilganligi va o'lim va tirilishdan o'tmasdan tiriklayin osmonga ko'tarilganligi; hech kim boshqasi uchun o'lishi mumkin emasligi; va Xudo O'zini yagona Uchbirlik Ota, O'g'il va Ruh, Xudo sifatida namoyon qila olmasligini ta'kidladi. Qur'on va Muqaddas Kitob o'rtasidagi boshqa barcha kelishmovchiliklarga qaramay, Muhammadning asosiy e'tiqod va vahiy-larga qarshi bu tanqidiy hujumlari, uni Muqaddas Kitob payg'ambarlari yoki havoriylari toifasidan chiqarib tashlaydi. Gap Muhammadning Muqaddas Kitobdagi haqiqiy payg'ambarlar va havoriylardan pastligida emas, balki Muhammad Xudo avvalgi payg'ambarlar orqali qilgan hamma narsaga, shuningdek, Masihni Najotkor va butun insoniyatning Rabbisi sifatida yuborgan Xudoning yuragi va maqsadiga mutlaqo ziddir. Agar biz bu halokatli tafovutlarni chetga surib, Qur'onning axloqiy va odobiy mazmuniga e'tibor qaratsak ham, u Muqaddas Kitob standartlariga javob bermasligini, aksincha, unda bayon etilgan va Iso tomonidan mujassamlangan ideallardan ancha past ekanligini ko'ramiz. Masalan, Muhammadning nikoh, ajralish, kechirimli bo'lish va tinchlik o'rnatish haqidagi ta'limotlari, Muqaddas Kitob ta'limotlariga mos kelmaydi. Qolaversa, go'yo Xudo Jabroil farishta orqali Muhammadga bergan bu "vahiy" deb atalgan narsaga hech qanday g'ayritabiyy dalil yo'q. Aksincha, Muhammad o'zini ulardan ustun deb bilgan, Muso va Isoning hayotlari katta mo'jizalar bilan kechdi. Yana shuni qo'shimcha qilish mumkinki, Muhammad Ismoilni payg'ambarlar qatoriga qo'shib, Muqaddas Kitobdan mutlaqo bexabarligini ko'rsatdi. Bu Muqaddas Kitobning hech bir joyida yo'q. Darhaqiqat, Ibtido 17:19 da, Xudo elchilik ah-dining Ishoq bilan tuzilishini aniq aytadi. Shunday qilib, Ishoq butun dunyo, barcha xalqlar uchun bashoratli rol o'ynaydi. Ismoil va uning avlodlari bu bashoratli elchilik faoliyati ob'ektiga aylanadiganlarning qatorida bo'ladi. Yuqoridagi kuzatishlarga asoslanib, biz Muhammadning o'z ismini Muqaddas Kitobdagi payg'ambarlar qatoriga kiritish haqidagi da'volari yuqorida sanab o'tilgan oddiy mezonlar bilan sinovidan o'ta olmaydi, degan xulosaga kelishga majburmiz. Muqaddas Kitob mezonlariga ko'ra, u payg'ambar ham, havoriy ham emas. Havoriy Yuhanning so'zlariga ko'ra, kim O'g'ilni inkor etsa, Otani ham inkor etadi va Yuhanno bunday odamni Dajjol deb ataydi (1 Yuhanno 2:18-23 va 1 Yuhanno 4:15). Mening musulmon o'quvchim uchun, shuni esda tutingki, bu taxminlar alohida imonlilar tomonidan emas, balki ilhomlantirilgan Muqaddas Yozuvlar tomonidan berilgan. Musulmonning bu Muqaddas Yozuvga zid bo'lishi, so'nggi yigirma asr davomidagi butun masihiylik tarixini o'z zimmasiga olishini anglatadi.

2. Muhammadning Iso Uning Kelishini Bashorat qilgani haqidagi da'vosi

"Eslang, Iyso binni Maryam: «Ey Bani Isroil, albatta men Allohning sizlarga (yuborgan) payg'ambaridirman. (Men) o'zimdanda oldingi Tavrotni tasdiqlaguvchi va o'zimdanda keyin keladigan Ahmad ismli bir payg'ambar haqida xushxabar berguvchi bo'lgan holda (yuborildim)», degan edi" (Qur'on 61:6). Muhammad davrida Yaqin Sharqda har bir payg'ambar o'limidan oldin keyingi payg'ambar kim bo'lishini bashorat qiladi, degan tushuncha hukmron edi (zardushtiylarning mashhur g'oyasi). Aytgancha, "Ahmad" ko'pchilik musulmonlar tomonidan "Muhammad" shaklining bir varianti sifatida qabul qilinadi. Ikkala so'z ham bir xil arabcha uch harfli "x-m-d" ildizidan kelib chiqqan bo'lib, "maqtov" degan ma'noni anglatadi. Garchi bu ikki so'z bir xil ma'noga ega bo'lmasa-da ("Ahmad" = "Kimning nomi maqtalgan"; "Muhammad" = "maqtovli"), aksariyat musulmonlar ularni teng deb biladilar. Shunisi qiziqki, musulmonlar Iso Muhammadning kelishini bashorat qilgan, degan fikrni qo'llab-quvvatlash uchun Xushxabardan ba'zi bir parchalarni sinchiklab izlaganlar. O'z vaqtida ular uni topdik, deb o'ylashdi. Ularning dalillarini kuzatish uchun yunon tilini bilish kerak. Yuhanno 14:16 da shunday o'qiymiz: "Men osmondagi Otaga murojaat qilaman va U sizlar bilan to abad qoladigan boshqa Homiyni (*periklutos*) yuboradi." Klassik yunon tilida shunga o'xshash so'z bor, lekin turli unlilar bilan: *periklutos*. Bu so'zni "maqtovli" deb tarjima qilish mumkin. "Muhammad" so'zi "maqtovli" ma'nosini ham bildiradi. Yunon olimlari musulmonlarga bu ikki so'z bir-biridan farqli ekanligini va Muqaddas Kitobdagi *periklutos* so'zining matn tarixi yo'qligini ta'kidlaganlarida, musulmonlar bunga javoban masihiylarni matnni soxtalashtirishda va unli tovushlarni o'zgartirishda ayblashdi. Musulmonlarni kontekstni o'qishga va Muhammad ushbu parchalardagi Muqaddas Ruhga berilgan barcha rollarni bajara olmasligini tushunishga qaratilgan barcha urinishlar (Yuhanno 14:16, 17, 26; 15:26; 16:7-11, 13-15), foydasiz. Musulmonlar Qur'onga bo'lgan e'tiqodlari bilan bog'lanib qolgan ekan, ular aqlga ochiq bo'la olmaydilar. Agar ular aqlga ochiq bo'lishsa, bunday da'volarning asossizligi Isoning Xushxabardagi ta'limoti nurida tezda ayon bo'ladi. Musulmon Muqaddas Kitobni o'qishga va unga ishonishga tayyor bo'lgandagina, u Qur'onda nimadir noto'g'ri ekanligini tushuna boshlaydi. Musulmon do'stlaringiz bilan bu masalalarni hal qilish uchun katta sabr kerak. Esingizda bo'lsin, siz ularning butun dunyoqarashini buzasiz va bu har qanday odam uchun juda qo'rqinchli. O'zaro munosabatlaringizning boshida ular Muqaddas Kitobning haqiqatini ko'ra olmasliklari mumkin. Bu yerda sizning do'stligingiz va shafolat ibodatingizning kuchi, ularni odatdagi musulmon dunyoqarashidan voz kechib, Muqaddas Kitob foydasiga olib borishi kerak.

3. Muhammadning payg'ambarlarning muhri ekanligi haqidagi da'vosi

Bu qo'rqinchli manzara edi. Bir nechta yoshlar qo'llarida benzin solingan kanistrlar bilan xududimiz yonidagi kichik kutubxona binosi tomon yugurishardi. Ular shiddat bilan: "*Allohu Akbar*" (Alloh buyukdir) deb baqirdilar. Keyin binoga benzin sepib, o't qo'yishdi. Ular Ahmadiylar deb atalgan musulmonlarning bid'atchi mazhabiga mansub edi. Esingizda bo'lsin, bu mazhab o'zlarining asoschisi Mirzo G'ulom Ahmad o'tgan asrda islomda yangi "masihiylik" harakatini boshqarish uchun Xudoning islohotchi payg'ambari sifatida ko'tarilgan deb hisoblardi. Pokiston Oliy sudi, endigina Ahmadiylar harakatini musulmon emas, deb e'lon qilgan edi (1974), izchil musulmonlar ko'chalarga chiqib, Ahmadiylarning mulkini yoqib yuborishdi. Sabablarini topish qiyin emas edi. Ahmadiylar Muhammad payg'ambarlarning oxirgisi va eng ulug'i ekanligi va undan keyin boshqa payg'ambar bo'lishi mumkin emasligi haqidagi azaliy izchil Islom e'tiqodiga qarshi chiqdilar. Bu Qur'onning asosiy qismiga asoslanadi: "Muhammad sizlardan biron kishining otasi emasdir, balki u Allohning payg'ambari va payg'ambarlarning so'nggisidir. Alloh barcha narsani bilguvchi bo'lgan zotdir"(Qur'on 33:40). Yusuf Alining ushbu oyatga bergan izohi juda qiziq. U shunday deydi: "Muqaddas payg'ambar Muhammad elchilarning uzun qatorini tugatdi..." (1977:1119). Yuqorida aytilganlarning barchasi izchil musulmonlar Muhammad haqiqatan ham "payg'ambarlarning muhri" ekanligini va undan keyin hech kim bo'lishi mumkin emasligini ta'kidlaydilar. Ammo bu da'vo asoslimi? Bu haqiqatan ham Xudoning insoniyatga so'nggi "Kalomi"mi? Javob, albatta, yo'q. Muhammad na Eski Ahd payg'ambari, na Yangi Ahd havoriyining malakasiga ega bo'lmagani uchun "payg'ambarlar muhri" bo'la olmaydi. Iso shunday degan edi: "najot yahudiylardan keladi" (Yuhanno 4:22). Xudo O'zining butun qutqaruv strategiyasini, yahudiylar deb nomlangan uncha ma'lum bo'lgan odamlar guruhi orqali tushuntirishni tanladi va ular orasida Iso ham bor edi. Ish Iso tomonidan yakunlandi. Boshqa "payg'ambarlar muhri" yoki boshqa dinga ehtiyoj qolmadi. Bundan tashqari, Yangi Ahd bashorat in'omi hali ham faol ekanligini va Masihning Ikkinchi Kelishigacha davom etishini ko'rsatadi. Xudo O'z Jamoati bilan va Jamoat orqali dunyoga gapirishda davom etmoqda.

4. Muhammad o'zining so'zlariga bo'ysunishni talab qilishi

Musoning Masih amalga oshirish uchun kelgan qonunini qo'llab-quvvatlash o'rniga, biz Muhammad uni o'zi yasagan qonun bilan almashtirmoqchi bo'lganini ko'ramiz. Qolaversa, u odamlarning abadiyatdagi kelajak holati butunlay uning so'zlari, ya'ni *Muhammad* so'zlari bilan nima qilishlariga bog'liqligiga ishonishlarini xohladi. Qur'onda Muhammad o'z ismini Allohning nomi bilan birlashtirgan va keyin unga itoat qilganlarga shahvoniy jannatdan zavqlanishni taklif qilgan yoki itoatsizlik qilganlarga do'zax azobidan qo'rqitadigan ko'plab parchalar mavjud.

Quyida ba'zi misollar keltirilgan: "Kimki paygʻambarga itoat etsa, demak, Allohga itoat etibdi" (4:80). "(Ey insonlar), Allohga va Uning paygʻambari (Muhammad alayhis-salom)ga iymon keltiringlar... sizlardan iymon keltirgan va infoq-ehson qilgan zotlar uchun katta ajr-mukofot bordir. Mana Bugun sizlardan ham, (ey munofiqlar), kofir boʻlgan kimsalardan ham (doʻzax azobidan qutulishlaringiz uchun) biron toʻlov olinmas. Joylaringiz doʻzaxdir! U sizlarga eng munosib joydir!..." (57:7, 15). "Agar moʻmin boʻlsangizlar, Alloh va Uning paygʻambariga boʻysuningiz!" (8:1). "...Kimki, Alloh va Uning paygʻambariga qarshi tursa, bas, albatta Allohning jazosi qattiqdir...Kofirlar uchun yana doʻzax azobi ham bordir" (Qur'on 8:13, 14) "Ey moʻminlar, Allohga va Uning paygʻambariga itoat qilingiz va (Qur'onni) eshitib turib, undan yuz oʻgirib ketmangiz!" (Qur'on 8:20). "Va Alloh hamda Uning paygʻambariga itoat qilingiz" (Qur'on 8:46). Allohga va oxirat kuniga ishonmaydigan, Alloh va Uning paygʻambari harom degan narsani harom deb bilmaydigan, Haq (ya'ni islom) diniga e'tiqod qilmaydigan axli kitoblardan [masihiy va yahudiy] iborat boʻlgan kimsalarga qarshi to ular xorlangan (magʻlub) hollarida oʻz qoʻllari bilan (*zimmalaridagi*) soliqni [gʻayrimusulmonlar uchun maxsus soliq] toʻlamagunlaricha, jang qilingiz! (Qur'on 9:29). Bu haqiqatan ham, qoʻrqinchli ta'limot. Uning mohiyati shundan iboratki, agar siz paygʻambar Muhammadga itoat qilsangiz, buyuk mukofot olasiz. Agar shunday boʻlmasa, siz boʻysunib, jazo soligʻini toʻlashga majbur boʻlasiz va oxir-oqibat doʻzaxga tushasiz. Bundan ham qoʻrqinchlisi shundaki, aslida Muhammad oʻzini Xudoning ovozigʻa aylantiradi. Biroq, Muqaddas Kitobda boshqa hech narsa yozish shart emasligi aniq aytilgan. Muqaddas Bitik, najot topishimiz uchun oʻzi yetarli ekanligini aytadi (Yuhanno 20:30-31). Muqaddas Kitobning yakuniy kitobida (Vahiy) unga qoʻshadigan yoki undan olib tashlashlagan har bir kishi haqida qattiq ogohlantirish berilgan (Vahiy 22:18, 19). Agar bu faqat Vahiy kitobiga taalluqli boʻlsa, Muhammad faqat johillikda aybdor va bu uning oxirzamon qanday boʻlishi haqida oʻz fikrlarini ishlab chiqqanini tushuntiradi. Agar Yuhanno butun Muqaddas Yozuvni nazarda tutgan boʻlsa, Muhammad butun Qur'onni vahiy qilingan Muqaddas Yozuvlarga qoʻshishni xohlagani uchun, Xudo oldida katta muammoga duch keladi.

Muhammad shaxsining qorongʻu tomonlari

Muhammadning, yahudiylar va masihiylarni u Xudoning haqiqiy elchisi ekanligiga ishontirishga qilgan dastlabki urinishlari muvaffaqiyatsizlikka uchragach (yahudiylar uni masxara qilishdi, masihiylar esa rad etishdi), u ularga qarshi chiqdi. U oʻz izdoshlariga hech qachon masihiyni doʻst sifatida qabul qilmasliklarini aytdi (Qur'on 5:57). U Madinadan ikkita yahudiy qabilasini quvib chiqardi, boshqa qabiladagi barcha erkaklarni qirib tashladi va ularning xotinlari va bolalarini qullikka sotdi (Vatt 1961:130, 150, 173). U Quddusdan Makkaga ibodat yoʻnalishini

o'zgartirganda, yahudiylar va masihiylardan yuz o'g'irganini aniq ko'rsatdi (Qur'on 2:142). Ayollarga nisbatan munosabat masalasida musulmonlar Muhammadning ta'limotini avvalgi holatiga nisbatan ularning mavqeini yaxshilaganligi bilan oqlashga harakat qilmoqdalar. Bu haqiqat bo'lishi mumkin, ammo bu Muqaddas Kitobdagi me'yorga to'g'ri kelmaydi, unga ko'ra erkak va ayol Xudoning suratida va Unga o'xshashligida yaratilgan va Masih najot nuqtai nazaridan ular orasidagi har qanday tengsizlikni yo'q qilgan. Qur'on ba'zi xotinlarning jannatga kirishiga ruxsat beradi, ammo *Hadisda* buning aksini ko'rsatadigan ko'p materiallar mavjud. Bundan tashqari, Isoning nikoh munosabatlari to'g'risida o'rgatganlariga, Muhammad ham o'zining ta'limoti, ham amaliyoti bilan zid edi. Muhammad erkak bir vaqtning o'zida to'rtta xotinga ega bo'lishi mumkinligini va ajralishni ayol emas, balki erkak boshlashi mumkinligini o'rgatgan. Aynan qilich masalasida Muhammad Iso Masihdan keskin farq qiladi. Ularning ikkalasi ham o'z yurtining poytaxtida, Iso Quddusda, Muhammad Makkada qatl qilinish ehtimoliga duch kelishdi. Iso xochga mixlanish va ko'plar uchun to'lov sifatida O'z jonini berish uchun Quddusga bordi (Mark 10:45). U qilich ko'tarishdan (Yuhanno 18:36) yoki qo'shinni safarbar qilishdan bosh tortdi. U har bir inson uchun o'limni tatib ko'rdi (Ibroniylar 2:9). Makkada shahid bo'lish imkoniyati bilan yuzma-yuz kelgan Muhammad qochishni va o'z tarafdorlarini yangi Yasrib shahriga safarbar qilishni tanladi. Muhammad arablar orasida dushman karvonlariga hujum qilish odatini qabul qilganida, u buni Xudo nomi bilan kufr qiluvchilarga qarshi kurashayotganini aytib, buni oqladi. Ammo bundan kelib chiqqan narsa yengilmas yirtqich hayvon edi. Bugungi kungacha “muqaddas urush” *Islom* amaliyotida abadiy o‘rin olgan. Fazlur Rahmon, zamonaviy Islom bo‘yicha buyuk mutafakkirlardan biri, o‘zining “Islom” kitobida shunday yozadi: Gap nafaqat *jihad Haqidagi* ta’limotning Hadislar va izchil ta’limotlarida abadiy mustahkamlanganligida, balki Payg'ambar va ilk ummatning haqiqiy namunasi to'g'ridan-to'g'ri kirish va vaziyatni o'zgartirishda ijobiy ishtirok etishni o'rgatishi bilan bog'liq (1979:211). Muhammad ta'limotining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning Xudoning birligi yoki yagonaligiga tinimsiz urg'u berishi edi. Bu, bir tomondan, uni o'zi tushungan bo'lsa-da, Uchbirlik haqidagi masihiy ta'limotiga hujum qilishga, ikkinchi tomondan, hayotning barcha jabhalarini shu ta'limot bilan, jumladan, *jihad* bilan bog'lashni qat'iy talab qilishga majbur qildi. Islom bo'yicha mutaxassis, episkop Kennet Kreyg Muhammadning kuch ishlatishi, ushbu ta'limotdan kelib chiqqanligini yozgan: Yana bir bor ko'rinib turibdiki, Alloh nomidan ishonchli jangovarlik Payg'ambarning butun faoliyatidagi asosiy saboq bo'lib qolsa, oxir-oqibat ilohiy amr va Muhammadning jangovarligi bir-biriga mos keladimi, deb so'rash o'rinli bo'ladi. Payg'ambar tomonidan asos solingan va Islomda mujassam bo'lgan Xudoning birligiga ishonish tarixiy jihatdan, siyosiy jihatdan ifoda etilgan va ta'minlangan diniy jamoat tuzilishi bilan birlashtirilgan

(1984:14). Monoteizm, yagona haqiqiy Xudoga ishonish Ismoilning "avlodlari"da yashashni davom ettirdi. Muhammadning otasining ismi «Xudoning quli» Abdulloh bo'lganligi e'tiborlidir. Qolaversa, Muhammad davrida Makkada "*Hanif*" nomli tavhidchilar guruhi mavjud edi. Montgomeri Vattning ta'kidlashicha, Qur'on bu so'zni "na yahudiy, na masihiy bo'lmagan monoteist" uchun ishlatadi va musulmonlar "Ibrohim, *Hanif*, musulmon dini"ga ergashganliklarini aytishni afzal ko'radilar (1964:117). Kreyg Muhammadning bizning dunyomizga qo'shgan eng katta hissasi "Xudoning Rabbiiy sifatidagi haqiqatining keng insoniy amaliyotini yoki boshqaruv ongini yaratish" deb hisoblaydi. (1984:148). Bu Islomning katta yutug'i edi. Biz, Muhammad va musulmonlarning Xudo haqidagi tasavvurlariga qo'shilmasak ham, bu mavzu keyinroq muhokama qilinadi, shunga qaramay, Bitta va Yagona Yaratuvchi Xudoga bo'lgan ishonchga bunday urg'u bergani uchun minnatdormiz. Salbiy tomoni shundaki, o'zini Ismoil orqali Ibrohim bilan tanishtirishga qaror qilib, u bilan irqiy aloqadorligini ta'kidlab, Muhammad o'zi bilmagan holda o'zini va shuningdek, butun Islomni Ismoil haqidagi Muqaddas Kitobdagi "Uning qo'li ko'tarilgay hammaga qarshi Va hammaning qo'li — unga qarshi, Qarindoshlari bilan dushman bo'lib yashagay" (Ibtido 16:12) bashoratning bir qismini, o'z zimmasiga oldi. Bu, albatta, Muhammadning urush haqidagi ta'limoti bilan tasdiqlanadi: "Ey payg'ambar, mo'minlarni jangga chorlang! Agar sizlardan yigirmata sabr-toqatli kishi bo'lsa, ikki yuzta (dushmanni) yengar! Agar sizlardan yuz kishi bo'lsa, kofirlardan mingini yengar! Bunga sabab, ularning ongsiz qavm ekanligidir" (Qur'on 8:65). "Bas, qachon urush harom qilingan oylar chiqsa, mushriklarni topgan joyingizda o'ldiringiz, (asir) olingiz, qamal qilingiz va barcha yo'llarda ularni kuzatib turingiz! Endi agar tavba qilsalar va namozni to'kis ado qilishib, zakotni bersalar, ularning yo'llarini to'smangiz! (Ya'ni ular bilan urushishni bas qilingiz). Albatta, Alloh mag'firatli, mehribondir" (Qur'on 9:5). Bunday ta'limot hatto yahudiylar va masihiylarga qarshi urushda ham rag'batlantirildi. Masalan: "Allohgga va oxirat kuniga ishonmaydigan, Alloh va Uning payg'ambari harom degan narsani harom deb bilmaydigan, Haq (ya'ni islom) diniga e'tiqod qilmaydigan axli kitoblardan iborat bo'lgan kimsalarga qarshi to ular xorlangan (mag'lub) hollarida o'z qo'llari bilan (zimmalaridagi) soliqni to'lamagunlaricha, jang qilingiz!" (Qur'on 9:29). Bunga o'z dinini o'zgartirishga qaror qilgan har qanday musulmonga, xoh u masihiylik bo'lsin, xoh boshqa narsaga nisbatan toqat qilmasligini qo'shish kerak. "Agar yuz o'girsalar, ularni topgan joyingizda tutib o'ldiringiz..." (4:89). Muhammadning hayoti davomida bu oyat faqat jang maydonidan qochgan Islomni qabul qilgan arab qabilalariga nisbatan qo'llanilgan, biroq keyinchalik u Islomni tark etgan har bir kishiga qarshi umumiy tushunchaga aylangan. Taniqli sharhlovchi Abdulloh ibn Umar Baydiyaviy (1291 vafot etgan) ushbu oyat haqida shunday deydi: "Kimki o'z e'tiqodidan (Islomdan)

oshkora yoki yashirincha chiqib ketsa, uni boshqa kofirlar kabi qayerda topsangiz, oling va uni o'ldiring!" (Zwemer 1924:33). Bugungi kunga qadar izchil Islom bu qattiq pozitsiyani saqlab kelmoqda, lekin odatda unga amal qilmaydi, garchi masihiy bo'lgan va o'limga hukm qilingan musulmonlar haqida ko'plab hikoyalar mavjud. Tabiiyki, bunday muhitda ishlashga urinayotgan masihiy katta qiyinchiliklarga duch keladi, ayniqsa musulmonlar Islom qonunlariga qat'iy rioya qilishga moyil bo'lsa. Ko'pchiligimizdan musulmonlar Muhammad haqida qanday fikrda ekanligimizni yuzlab marta so'rashgan. Rabbimiz Isoni sevadigan masihiylar uchun, Muhammadni U bilan hech qanday taqqoslanmaydi. Muammo shundaki, musulmonlar o'z "Payg'ambari" haqidagi nomaqbul fikrlarga toqat qilmaydilar. Shunday ekan, masihiy Muhammad haqida qo'lidan kelganicha aytishi yoki umuman hech narsa demasligi kerak. Ehtimol, Montgomeri Vatt Muhammad haqida yozganida, buni boshqalar kabi xushmuomalalik bilan ifodalagan bo'lishi mumkin: U o'z davrida va o'z avlodida ijtimoiy islohotchi, hatto axloqiy islohotchi edi. U yangi farovonlik tizimini va yangi oila tuzilmasini yaratdi va bu ikkala tizim ham undan oldingi ishlarning sezilarli yaxshilanishi edi (Vatt 1961:234). Misrlik, adabiyot bo'yicha Nobel mukofoti laureati Nagib Mahfuz ham xuddi shunday mehribon edi, lekin o'z bahosining so'nggida hiyla-nayrangni qo'shib qo'ydi: U kuch va muloyimlikni, donolik va soddalikni, saxiylik va kamtarlikni o'zida mujassam etgan, u halol sirdosh edi, undan qo'rqishdi va sevishdi. Bundan tashqari, u aqlli, do'stona va to'g'ri edi...U mehribon suhbatdosh, yaxshi did va qo'shiq va hazillarni yaxshi ko'rishdan tashqari... haqiqat shundaki, har safar uning fe'l-atvoriga qoyil qolishganida, uning mardligiga, ayollarga bo'lgan muhabbatiga bir necha bor qoyil qolishardi. Bizning ko'chada ayollarni sevish qobiliyati, erkaklar maqtanadigan narsa bo'lib, bu erkakka boshliq bo'lish kabi yoki undan ham ko'proq obro' beradi (Mahfouz 1981:286).

5. Musulmonlar Muqaddas Kitobdag ko'plab bashoratlar Muhammadga tegishliligiga da'vo qilishadi

Muqaddas Kitobga ega bo'lgan Muhammadning izdoshlari Eski Ahd va Yangi Ahddagi bashoratlarni o'rganish bilan juda band bo'lib, bu bashoratlarning amalga oshishi Iso emas, balki Muhammad ekanligini ko'rsatadi. Muhammad uchun bu Muqaddas Kitob bashoratlarini qo'lga kiritish uchun qilingan barcha urinishlarni ko'rib chiqish uchun bizda etarli joy bo'lmaydi. Ammo biz eng ko'p ishlatiladiganini ko'rib chiqamiz. U Qonunlar 18:15, 19 da mavjud bo'lib, quyidagilar deyilgan: "Egangiz Xudo sizlar uchun o'z xalqingiz orasidan menga o'xshagan [Muso] bir payg'ambar chiqaradi. Unga quloq solinglar...U Mening nomimdan gapiradi, unga quloq solmagan odamni Men O'zim jazolayman". Yangi Ahdda bu bashorat faqat Iso Masihga tegishli (Havoriylar 3:22 va 7:37). Shunga qaramay, musulmonlar

Musoning bu bashorati Muhammadga tegishli ekanligini ta'kidlaydilar. Ularning dalillari quyidagicha:

- Muso va Muhammad ikkalasi ham turmush qurgan.
- Muso va Muhammad o'z qo'shinlarni g'alabaga olib borishdi.
- Muso ham, Muhammad ham dunyoga "Qonun" bergan.
- Muhammad Ishoqning akasi Ismoil avlodidan; Iso, aka-ukalar (Ismoilni nazarda tutadi) orasidan chiqmagan.
- Muso ham, Muhammad ham o'z xalqlarini zulm bo'yinturug'idan ozod qildilar.

Musulmon do'stlarimizga Iso haqiqatan ham ushbu bashoratning amalga oshishi ekanligini ko'rsatish oson. Yuqorida keltirilgan bashoratda Muso o'z birodarlari, 12 qabilaga, birodarlari bilan gaplashayotgan edi. Iso bu qabilalardan biri - Yahudo qabilasidan chiqqan. Muso ham, Iso ham bizga qon bilan muhrlangan "ahdlar" berishdi. Isoning Qonuni Muso qonunining bajarilishi edi. Ikkalasi ham g'ayrioddiy mo'jizalar ko'rsatdilar: Muhammadda ular yo'q edi. Muso ham, Iso ham sahroda non bilan ta'minlashda, dengiz ustidan hokimiyatni ko'rsatishda muhim rol o'ynashgan: biri uni bo'lib tashladi, ikkinchisi esa undan o'tib ketdi. Ehtimol, eng muhimi, Muso gunohlarni yuvish uchun qon qurbonliklari zarurligi haqida o'rgatgan. Iso bu qurbonliklarning maqsadini, bizning gunohlarimizni yuvish uchun O'z qonini to'kish orqali amalga oshirdi. Musulmonlarning Muhammadga Muqaddas Kitob bashorati da'vo qilishga urinishlari haqida ko'proq bilmoqchi bo'lganlar uchun bugungi kunda musulmonlar orasida quyidagi uchta kitob keng tarqalmoqda: Jamol Badaviyning *Muqaddas Kitobda Muhammad*, Ahmad Didatning *Muqaddas Kitob Muhammad Haqida Nima Deydi* va Abdul Hamidning *Muhammad Haqidagi Muqaddas Kitob Dalillari*. Bunday masalalar bilan shug'ullanishi kerak bo'lgan xizmatchilar, ushbu kitoblarni o'qib, yolg'onga yo'l qo'ymaslik uchun kerak bo'lgan musulmonlar uchun ham, bunday taqdimotlardan sarosimaga tushishi mumkin bo'lgan masihiylar uchun ham. bunday masalalarni rad etishni o'rganish foydali bo'ladi.

6. Musulmonlarning Muhammadni Qo'llab-quvvatlash uchun Barnabo Xushxabaridan Foydalanishlari

Barnabo haqidagi Xushxabar birinchi marta Pokistonda ishlayotganimda e'tiborimni tortdi. Musulmon shogirdlarim menga bu kitobni berib, bu "Xushxabar"da Iso Muhammadning kelishini aniq bashorat qilganini ko'rsatdi. Kitob hozirgi ko'rinishida 273 sahifadan iborat bo'lib, 1973 yilda Pokistonning Karachi shahridagi Fazlisons tomonidan chop etilgan. Bu musulmonlarning Iso Xudoning O'g'li emasligi, U xochda o'lmagani haqidagi ayblovlarini kuchaytiradi

va yuqorida aytib o'tganimizdek, Iso Muhammadning kelishi haqida bashorat qilgan. Adabiy tanqid nuqtai nazaridan, bu "Xushxabar" deb ataladigan narsa 1300 yildan keyin yozilgan deb ta'kidlash mumkin (McDowell 1983:99). U, anaxronizmlar bilan to'ldirilgan. Muallif Falastin geografiyasida jiddiy xatolarga yo'l qo'yib, u erda hech qachon bo'lmaganligini ko'rsatdi. Asardagi ayrim iqtiboslar italyan yozuvchisi Dante (1245-1321) she'riyatidan olingan. Muallif Isoning Masih ekanligini inkor etadi va bu unvonni Muhammadga beradi. Demak, bu soxtalik na Muqaddas Kitobga, na Qur'onga to'g'ri kelmaydi! Adabiy uslub tahlili shuni ko'rsatadiki, bu soxtalikni yozgan shaxs italyan tilini yaxshi bilgan (birinchi marta italyan tilida yozilgan), lekin ehtimol Ispaniyada yashagan. Josh Makdauell bu "Qur'on va Islom an'alariga ko'ra Isoning hayotini qayta tiklashga urinish" degan xulosaga keldi (1983:103). Men Kolorado kolleji doktori Yusuf Kamelldan, *Barnabo Xushxabariga* o'zining ushbu mavzu bo'yicha nashr etilmagan ishidan quyidagi baholari uchun qarzdorman, unda u Misrning ikkita taniqli musulmonning olimidan iqtibos keltiradi: "Yolg'on xushxabar, XV asrda yevropalik tomonidan tuzilgan bo'lib, Quddusdagi [Iso Masih davrida] siyosiy va diniy vaziyatning qo'pol xatolari va tavsiflarini o'z ichiga oladi" (Qohiralik professor Muhammad Shafik G'orbal) va "Bu xushxabar xatolarga to'la va agar u Qur'onga qanday zid ekanini tushunsa, hech bir musulmon tomonidan qabul qilinmaydi" (Abbos Mahmud al-Accad). Shunga qaramay, Masihiy xizmatchi uchun qanchalik zerikarli bo'lsa ham, Muhammadning Iso uning kelishini bashorat qilgani haqidagi da'vosini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bunday nолоyiq urinishlarni rad etish uchun, uy vazifasini bajarish kerak. Yana, biz havoriy Pavlusning quyidagi masalalar bo'yicha maslahatlariga murojaat qilamiz: "Rabbimiz Isoning quli esa janjalkash bo'lmasligi kerak. Aksincha, u hammaga mehribon, ta'lim berishga qobiliyatli, sabr-toqatli bo'lishi lozim. U o'z raqiblarini muloyimlik bilan yo'lga solsin. Kim bilsin, balki Xudo ularni tavbaga olib kelar?!" (2 Timo'tiy 2:24, 25). Bir nechta ogohlantirish so'zlari: Musulmonlar Muhammad haqida aytgan so'zlaringizga juda sezgir. Sizning fikringizcha, bu ularning katta ishonchsizlik hissi bilan bog'liqmi yoki Muhammadning izdoshlarining diniy jihatining shaytoniy ta'siri bilan bog'liqmi, bu muhim emas. Umuman olganda, musulmonlar Muhammadning hayoti va uning atrofidagi afsonalarni ochiq o'rganishga imkon beradigan ilm-fanda bag'rikenglik va xolislik darajasiga erisha olmadilar. Shuning uchun, Muhammadning hayotini Masihning hayoti bilan taqqoslash va uning ta'limotini Muqaddas Kitob mezonlari bilan sinab ko'rish natijasida olingan xulosalarga qaramay, musulmon do'stlaringiz bilan ishlaganingizda o'z fikringizni o'zingizga saqlashingiz ma'qul. Balki hayotlarida shunday kun keladiki, ular hatto Qur'onda ham Masih Muhammaddan buyukroq ekanini tushunib, o'zlari ham shunday xulosaga kelishga tayyor bo'ladilar. Musulmonlarga bo'lgan muhabbatimiz nuqtai nazaridan biz qila oladigan eng yaxshi

narsa, ularni bunday tadqiqotlarni o'zlari olib borishga muloyimlik bilan rag'batlantirishdir. Ayni paytda, ibodat qilishda davom eting va Xudodan ularning onglaridagi pardani olib tashlashini so'rang, shunda ular Iso Masihning yuzida Xudoning ulug'vorligini ko'rishlari mumkin. Ularning diqqatini Masihga qaratish uchun qo'lingizdan kelganini qiling. Qur'on va *Hadisni* o'qigan va Xushxabarlardagi Masihning hayoti bilan tanish bo'lgan masihiy o'quvchi uchun, Muhammad va Masih o'rtasidagi qarama-qarshilik hayratlanarli. Ko'p masalalarda ular bir-biriga mutlaqo ziddir. Muqaddas Kitob asosida yashab, masihiyga Muhammadning Muqaddas Kitobdagi payg'ambar ta'rifi bilan o'lchanganini tan olish qiyin, hatto imkonsizdir. Agar biz Muhammadning hayotini Masihning hayoti bilan taqqoslasak, unda Masih undan ustun bo'lgan narsalar ro'yxati juda uzoq bo'ladi. Quyida ushbu ikki kishining taqqoslash jadvali keltirilgan:

MUHAMMAD	MASIHI
VII asrdagi Arab odamining fazilatlarini aks ettirdi VII asrdagi Arab odamining fazilatlarini aks ettirdi	Xudoning suratini aks ettirdi
Xudo nomi bilan muqaddas urushni o'rnatdi	Shogirdlarga jang qilmaslikni o'rgatdi
Harbiy talonchilikni qonuniylashtirdi harbiy talonchilikni qonuniylashtirdi	Baxillikdan ogohlantirdi
Qasos olishni o'rgatdi	Kechirishni o'rgatdi
Ko'pxotinlilik qonuniylashtirdi va qonunsiz nikohda yashashni qo'lladi	Bir nikoh idealini qo'llab-quvvatladi
Ayolning rolini kamsitdi	Ayollarni hurmat qildi
Erkaklar uchun ajralishni osonlashtirdi, lekin ayollar uchun emas	Ajralishga qarshi chiqdi
Jannat haqidagi hissiy tushunchani o'rgatdi	Otaning huzurida keyingi hayotga yuqori darajada ishora qildi
Arablarning yaqin Sharqdagi diniy marosimlarini qonunlashtirdi	Haqiqiy topinish ruhda va haqiqatda ekanligini o'rgatgan
Hayotida bir marta Makkaga ziyorat qilishni qo'llab-quvvatladi	Biz bu dunyoda bir umr musofir ekanimizni o'rgatgan
O'z qonunini Muso qonuni bilan almashtirdi	Musoning qonunini sevgida bajardi
Gunohlari uchun qonli qurbonlik zarurligini e'tiborsiz qoldirdi	U O'z hayotini berish uchun keldi boshqalarning gunohlari uchun qonini to'kdi

Gunohlarni kechirish mumkin emasligini ta'kidladi	U bizning gunohlarimizni kechirish uchun keldi
Xochga mixlanishni rad etdi	Uning hayoti xochga mixlanish, tirilish va osmonga ko'tarilish bilan yakunlandi
Shayton yoki jinlar ustidan hokimiyatga ega emas edi	U hayotligida va xochda Shaytonning kuchini tor-mor qildi
O'z shogirdlariga uni berishga vakolati yo'q edi	shogirdlarga kuch va jinlar ustidan hokimiyat berdi
Islomni Xudo Shohligining ifodasi deb hisobladi	Xudoning Shohligini va O'zini Shoh sifatida taqdim etdi
Isoni faqatgina payg'ambar dedi	Iso payg'ambar, Ruhoniy va Shoh xizmatining cho'qqisi bo'lgan
U Isoni Xudoning O'g'li deb o'ylaganlarni lanatladi	Masih: kim O'g'ilni xurmat qilsa u Otani xurmat qilishini aytgan
Ota Xudo haqida tushunchaga ega bo'lmagan	Masih bizni Samoviy Otamizga qaytarish uchun kelgan
Mo'jizalar yarata olmasligini tan oldi	O'zining mo'jizalari bilan Shohlikning mavjudligini tasdiqladi

Ushbu materialni o'qiyotgan ochiq fikrli musulmonlar uchun men Masihning hayoti va Muhammadning hayotini qiyosiy o'rganishni taklif qilaman. Taqqoslash uchun savollar quyidagi: gunohsizlik, muqaddaslik, poklik, kechirimlilik, nikoh, shifo, yarashish, tinchlik, sevgi va azob-uqubat kabi mavzularni o'z ichiga olishi kerak. Ushbu ro'yxat to'liq emas, lekin u qiyosiy baholash mumkin bo'lgan takliflarni taqdim etadi. Masihiy o'quvchi uchun oxirgi ogohlantirish. Tarix davomida masihiylarga keltirgan behisob azoblari tufayli Muhammad va uning ta'limotlariga qarshi chiqish qanchalik jozibali bo'lsa ham, musulmonlar *Shariat* qonunlari kiritilgan mamlakatlarda Muhammadga qarshi gapirish o'lim jinoyatiga aylantirgan. Biz ham havoriy Pavlusning qarorini o'z qarorimizdek qabul qilishimiz mumkin. U bizga "Hech kimni yomonlamasinlar, janjallashmasinlar, boshqalarga nisbatan doim muloyim va mehribon bo'lsinlar" deb buyurgan (Titusga 3:2). Uning Korinfdagi imonlilarga aytgan so'zlari shunday edi: "Orangizda bo'lganimda, Iso Masih va Uning xochga mixlanganidan boshqa hech narsa haqida gapirmaslikka qaror qildim. Oldingizga zaifligu qo'rquv hissi bilan titrab bordim. Men sizlarga Xushxabar aytib, va'z qilganimda, donolik qilib ishontirishga urinmadim, balki Xudoning Ruhi va qudratiga asoslandim..." (1 Korinfliklar 2:2-4). Yoshligida, masihiylikni qabul qilgan va Hindiston yarimorolidagi musulmonlarga qarshi eng mashhur jonli munozarachiga aylangan taniqli musulmon Abdiya Akbar Abdul-Haqqning otasi,

marhum cho'pon Abdul-Haqq, etmish yoshida menga shunday dedi: "Agar hayotimni qaytadan yashashga to'g'ri kelsa, men musulmon olimlari bilan ushbu masalalarning barchasi (jumladan, Muhammadning bashorati haqida) hech qachon bahsga kirishmasdim; Men shunchaki, Iso Masihni xochga mixlangan, tirilgan va tirik Rabbiy sifatida va'z qilgan bo'lardim".

33 BOB

Muhammadning Qur'onga da'vogarligi

"U (Qur'on) hech shak-shubhasiz butun olamlar uchun — sizlarning orangizdagi To'g'ri yo'lda bo'lmoqni xoxlagan kishilar uchun bir eslatmadir" (Qur'on 81:27, 28).

Muhammadning Qur'onda Qur'on haqida aytganlari engil qabul qilinishi mumkin bo'lgan qiyinchilik emas. Musulmon dunyosida bir yarim milliarddan ortiq jon uchun bu jannatga yoki do'zaxga yo'l ko'rsatadigan kitob. Yuqoridagi iqtibosda Muhammad buni butun dunyo uchun niyat qilganini ko'ramiz. Uning matndagi aniqlik kirituvchi bayonoti shundaki, agar siz "To'g'ri yo'lda bo'lmoqni" xohlaydiganlardan bo'lsangiz, bu siz uchun xabardir. Ishonchim komilki, ko'pchilik to'g'ridan-to'g'ri borishni xohlaydi. Shunday ekan, keling, ushbu kitobdagi yo'l-yo'riqlar bizni to'g'ri yo'lga olib boradimi yoki yo'qligini bilish uchun uning so'zlarini ko'rib chiqamiz.

1. Qur'on avvalgi barcha Bitiklarni tasdiqlaydi

Biz masihiylar uchun asosiy savol: "Qur'on ta'limoti Muqaddas Kitob ta'limotiga mos keladimi?" Muhammad bu shunday ekanligini qayta-qayta da'vo qiladi. Masalan, quyidagi iqtiboslarni ko'rib chiqing: "Sizga esa (ey Muhammad), o'zidan oldingi kitob(larni) tasdiqlaguvchi va u (kitoblar) ustida guvoh bo'lgan bu Kitobni haqqirost nozil qildik" (5:48) va "Ushbu Qur'on Allohdan o'zga biron tomonidan to'qilgan bo'lishi mumkin emas. Balki, U butun olamlar Parvardigori tomonidan kelgan va (haq ekanligiga) shak-shubha bo'lmagan O'zidan avvalgi (Tavrot, Injil xabi) narsalarni tasdiqlovchi va (shariat hukmlaridan (iborat) mufassil Kitobdir" (10:37); "U (Qur'on)dan ilgari Musoning peshvo va rahmat bo'lgan Kitobi (Tavrot) bor edi. Bu (Qur'on) arabiy lisondagi, (o'zidan avval nozil bo'lgan barcha ilohiy kitoblarni) tasdiqlaguvchi bir Kitobdir. U zolim-kofir bo'lgan kimsalarni (oxirat azobidan) ogohlantirish uchun va chiroyli amal qiluvchilarga (jannat haqida) xushxabar bo'lish uchun (nozil qilingandir)" (46:12). Shunday qilib, ushbu da'volarning qisqacha mazmuni quyidagi fikrlarni o'z ichiga oladi:

- Qur'on o'zidan oldin kelgan barcha vahiylarni tasdiqlaydi.
- Qur'on o'zidan oldin kelgan barcha vahiylarni himoya qiladi.
- Qur'on olamlarning Rabbisi, Xudodandir.
- Qur'on o'zidan oldingi voqealarni to'liqroq tushuntirib beradi.
- Qur'on Bu zolimlar uchun ogohlantirishdir.
- Qur'on to'g'ri ish qiluvchilar uchun xushxabardir.

Qur'on o'z da'volariga mos keladimi yoki yo'qligini bilish uchun unga nazar tashlasak, biz juda boshqacha narsani ko'ramiz. Birinchidan, unda butun Eski va Yangi Ahdlarga oid juda kam material mavjud. Ular uchun umumiy mavzularni o'rganganimizda, biz farqlarni topamiz, masalan, Ibrohim, Yusuf, Isoning oilasi, Isoning tug'ilish sharoitlari, Zakariyoning soqovligi va eng muhimi, Isoning o'g'illigi, xochga mixlanishi, qutqaruvchi o'limi, tirilishi va ilohiyligini inkor etish. Haqiqiy Muqaddas Yozuvlarni to'liqroq tushuntirish o'rniga, biz kamroq batafsil ma'lumotlarga ega bo'lamiz va ular noto'g'ri; ular hatto Muqaddas Bitiklarga ham zid keladi. Mening xulosam shuki, Muhammad hech qachon haqiqiy Muqaddas Kitobni ko'rmagan. Qur'onni adabiy-tanqidiy tahlil qilish texnikasiga asoslanib, men bu Muhammadning o'zi bilgan yahudiy va masihiylarning mish-mishlariga tayanganligini aks ettiradi, deb hisoblayman, ularning hech birida arab tilida kanonik Bitiklar mavjud emas edi. Shuning uchun biz Muhammad va uning izdoshlari Qur'on haqida aytayotgan da'volarni qabul qila olmaymiz. Agar ular bu da'volarda turib olishmoqchi bo'lsalar, unda Qur'on Muqaddas Kitobdagi materiallarni qanday tasdiqlagani, himoya qilgani va to'liqroq tushuntirilganini ko'rsatish ularning zimmasiga tushadi. Bunga ishonish uchun ular dalillarni taqdim etishlari kerak.

2. Qur'on avvalgi barcha Bitiklarga tengdir

Keyingi iqtibosda Muhammad Ibrohimdan Isoga qadar bo'lgan Muqaddas Kitob qahramonlariga berilgan vahiy-larga ishora qilib, "Biz ulardan birortasini ajratib qo'ymaymiz" deb ta'kidlaydi. Keling, ushbu oyatni to'liq ko'rib chiqaylik: "Aytingiz (ey mo'minlar), Allohga va bizga nozil qilingan kitobga va Ibrohim, Ismoil, Ishoq, Ya'qubga va o'sha urug'-avlodga nozil qilingan narsalarga, Muso va Iysoga berilgan narsalarga va barcha payg'ambarlarga Parvardigor tarafidan berilgan narsalarga ishondik. Biz ulardan birortasini ajratib qo'ymaymiz va biz u zotga (Alloh taologa) bo'yinsunuvchilarmiz" (Qur'on 2:136). Yana bir bor, biz bu bayonotda juda ko'p bezovta qiluvchi narsalarni topamiz. Agar biz Muhammadning Qur'onda sanab o'tilgan turli xil Muqaddas Kitobdagi va hatto Muqaddas Kitobdan tashqari payg'ambarlarga berilgan "vahiy" iborasini olsak va uni Muhammad vahiy olganini tushunganimiz kabi qo'llasak, unda Muhammad qiyin ahvolda ekanligini bilib olamiz. Masalan, Muqaddas Kitobda Xudo yoki farishta Jabroil, afsonalarga ko'ra Muhammad bilan gaplashgani kabi, Ismoil bilan to'g'ridan-to'g'ri gaplashgani haqida hech qanday dalil yo'q. Yoqubning o'n ikki o'g'lining eng yaqin avlodlari bo'lgan «qabilalarga» Xudo «vahiylar» berganini ko'rsatadigan biron bir materialni topa olmaymiz. Muhammad Qur'onga, masalan, Muqaddas Kitob payg'ambarlari qatoriga Odam Ato va Lutni kiritganida, yana qo'shimcha muammolarga duch keladi. Muqaddas Bitikning hech bir joyida ular payg'ambarlar deb atalmagan va ular hech bir joyda bashoratli vazifaga ega emas. Umuman olganda, Muhammad

Muqaddas Kitobdagi vahiy nima ekanligini sezilarli darajada tushunmaganligini ko'ramiz. Shu sabablarga ko'ra va biz bu erda to'xtalmaydigan axloqiy mazmun sohasidagi boshqa sabablarga ko'ra, biz Qur'on haqiqiy Injil vahiy-lari bilan bir xil sifatga ega emasligini aniqlaymiz; aslida, biz uni haqiqiy Muqaddas Kitob vahiy-siga qarama-qarshilikda topamiz. Yana Muhammadning da'vosi to'g'ri yoki yo'qligini bilish uchun Muqaddas Kitob materiallarini o'rganish va Qur'on bilan solishtirish musulmonning zimmasida bo'ladi.

3. Qur'on Avvalgi Barcha Oyatlarini Almashtiradi

Muhammadning "payg'ambarlarning muhri" ekanligi haqidagi da'vosi, Qur'on so'nggi vahiy bo'lganligi sababli, eng muhimi, degan fikrga xosdir. Buni ko'p so'z bilan ifodalagan Qur'on oyatlarini topish qiyin. Ammo, quyida keltirilgan misol musulmonlarning Qur'onning avvalgi Muqaddas Yozuvlardan ustunligi haqidagi bu taxminini ko'rsatishi mumkin: "Ey axli kitob, mana, elchimiz (Muhammad alayhis-salom) sizlar kitobingiz (Tavrot, Injil) orasidan yashirib kelgan (u zotning payg'ambar bo'lishlari va yana boshqa zarur masalalar xususidagi) ko'p narsalarni sizlarga bayon etgan holda, (faqat sizlarning sirlaringizni ochib, sharmanda qilish uchungina ishlaydigan) ko'p narsalarni tark etgan holda keldi. Sizlarga Alloh tarafidan Nur-Ochiq Kitob keldiki, Alloh u sababli o'zining rizoligiga ergashgan zotlarni najot yo'llariga hidoyat qilur va O'zi iznu irodasi bilan ularni zulmatlardan nurga chiqarur va ularni To'g'ri yo'lga hidoyat qilur" (Qur'on 5:15, 16). Ushbu parchada quyidagi fikrlar juda qiziq: Birinchidan, Muhammad yahudiylar va masihiylarni o'zlarining Muqaddas Kitoblarida bo'lgan narsalarni, ehtimol uning pozitsiyasini qo'llab-quvvatlashi mumkin bo'lgan materiallarni yashirishda ayblaydi. Ikkinchidan, Muhammad ularning Muqaddas Kitoblaridan endi kerak bo'lmagan materiallarni berayotganini aytadi. Bu Musoning marosim to'g'risidagi qonunidan masihiylarning voz kechishi, shu jumladan qurbonliklar va ma'badning vayron bo'lishi bilan birga yo'q bo'lib ketgan barcha narsalarga ishora bo'lishi mumkin. Uchinchidan, Muhammad o'zining ta'limoti bilan "Ochiq" kitob shaklida yangi yorug'lik paydo bo'lishini ta'kidlaydi. Yusuf Ali "Ochiq" so'zining ma'nosi haqida uzoq izohga ega (1977:246, 716-izoh). Uning tushuntirishining mohiyati shundaki, bu so'z narsalarni aniq ko'rsatuvchi va haqiqatni fantastikadan ajratishga yordam beradigan "porloq nur" kabi ma'noni anglatadi. To'rtinchidan, Alloh go'yoki "Ahli kitob"ni Qur'on orqali zulmatdan nurga olib chiqadi. Aniq ma'no shundan iboratki, masihiylar va yahudiylar, faqat Qur'onda berilgan ko'proq nur yoki "yangi nur"ga muhtoj edilar. Nihoyat, Qur'on "ahli kitob"ni "to'g'ri yo'lga" hidoyat qiladi. Yana ma'no shuki, ular egri yo'lda edilar. Aytish mumkinki, Muhammad yahudiylar va masihiylar orasida ko'rgan bid'atdan iborat bo'lgan haddan tashqari ko'p narsalar haqida gapirgan. Afsuski, Muhammad Xushxabarning yuragini bid'at deb hisobladi.

Ushbu ta'limotning samarasi shundaki, bugungi kunda musulmonlar Muqaddas Kitobni bilishlari shart emas, Muhammad uni ularga to'g'ri taqdim etgan va hatto yahudiylar va masihiylar tomonidan to'g'ri ishlov berilmagan qismlarini tuzatishga xizmat qilgan deb o'ylashadi. Shu sabablarga ko'ra, musulmonlar nima uchun Qur'on Muqaddas Kitob o'rnini egallaganiga ishonishlarini tushunamiz. Masihiy xizmatchining vazifasi Muqaddas Kitobning to'liq ta'limotini ma'lum qilish yo'llarini topish, Muqaddas Yozuvlarning haqiqiyligini himoya qilish va ularning go'zalligini va Xudoni haqiqiy izlovchining barcha ehtiyojlarini qondirish uchun yetarliligini ko'rsatish. Shunga qaramay, bu juda sabr-toqat, Muqaddas Bitikni chuqur bilish va uni musulmon do'stlaringizga o'rgatish qobiliyatini talab qiladi.

4. Muhammadning, Qur'onning so'zlari unga emas, Xudoga tegishli degan davosi

Xushxabarni musulmonga yetkazmoqchi bo'lgan masihiyning yo'lidagi doimiy to'siqlardan biri, bu Qur'on aslida Xudoning Kalomi, hatto abadiy, farishta (ehtimol Jabroil) tomonidan yerga olib kelingan va Muhammadga elchilik xizmatini bajarish uchun, kerak bo'lganda berilgan, degan fikrdir. Ushbu fikrni targ'ib qiluvchi bir nechta Qur'on oyatlar mavjud. Quyidagilar xarakterlidir:

"Ushbu Qur'on Allohdan o'zga birov tomonidan to'qilgan bo'lishi mumkin emas. Balki, U butun olamlar Parvardigori tomonidan kelgan va (haq ekanligiga) shak-shubha bo'lmagan O'zidan avvalgi (Tavrot, Injil xabi) narsalarni tasdiqlovchi va (shariat hukmlaridan (iborat) mufassil Kitobdir" (Qur'on 10:37).

Haqiqiy musulmon Qur'on haqiqatdan ham Xudoning Kalomi ekanligiga ishonch hosil qiladi. Musulmon ushbu asos bilan Qur'onga to'g'ri kelmaydigan Muqaddas Kitob materiallariga duch kelganda, ikki pozitsiyadan birini egallaydi. U, yoki Qur'on barcha ishlar uchun to'liq yetarli va Muqaddas Kitobni o'qishga hojat yo'q, yoki masihiylar Muqaddas Kitobni o'zgartirgan bo'lsa kerak, degan xulosaga keladi. Ular uchun Qur'on nima uchun Muqaddas Kitobga mos kelmasligi haqida, boshqa izoh yo'q. Bunday vaziyatda masihiy xizmatchi ikki tomonlama muammoga duch keladi. Birinchisi, bizda mavjud bo'lgan Muqaddas Kitob asl, haqiqiy, ishonchli, chin va insonni qutqarish uchun haqiqiy qo'llanma ekanligini ko'rsatishdir. Muqaddas Kitobning haqiqiyligiga kelsak, o'quvchi 31-bobning boshida keltirilgan materialga murojaat qilishi mumkin. U yerda siz Muqaddas Kitob soxtalashtirilmaganligi va bugungi kunda asl nusxasi bilan bir xil ekanligini ko'rsatadigan dalillarni topasiz. Ikkinchi vazifa unchalik yoqimli emas. Bu Muhammad o'z g'oyalarini olgan insoniy va ehtimol begona ruhiy manbalarni namoyish qilishni o'z ichiga oladi. Yuqorida aytib o'tilgan Jon Blerning kitobi yahudiylarning Talmud va Mishnaik materiallaridagi Muhammadning manbalarini, uning davrida Arabistondagi soxta kanonik bo'lmagan xushxabarlarni, yaqin

atrofdagi Forsdagi zardushtiylik ta'limotlarini va islomgacha bo'lgan badaviylarning boshqa g'oyalarini, shuningdek Misr, Efiopiya va Hindiston kabi uzoq joylardan bo'lgan g'oyalarni aniqlaydigan eng yaxshi bir jilddir. Shunga qaramay, talaba bunday tadqiqot uchun yaxshi mukofotlanadi. Bu esa, Muhammad o'z g'oyalarini qaerdan olganligi sirini yo'q qiladi. Qur'ondagi deyarli hamma narsani, Muhammad atrofidagi manbalardan topish mumkin. Qur'onning o'ziga xos xususiyatini quyidagicha izohlash mumkin: Muhammad so'zda nihoyatda qobiliyatli edi. U ko'pincha boshqalarni unga taqlid qilishga chaqirdi. Uning barcha manba materiallarini yarim she'riy, ekstatik diniy so'zlarga aylantirish qobiliyati, o'z tinglovchilarini hayratda qoldirdi. U haqiqatan ham o'z materialini hayotida yuzaga kelgan har bir vaziyatning talablariga moslashtirishning noyob qobiliyatini ko'rsatdi. Masihiy xizmatchi uchun yana bir ogohlantiruvchi so'z. Bu portlovchi masaladir. To'g'ri, bizga, "Xudoni tanib–bilishga to'sqinlik qilayotgan takabburona dunyoqarashga biz barham beramiz" (2 Korinfliklar 10:5) deb topshirilgan. Ammo shundan kelib chiqadiki, biz ham imkon qadar ko'proq odamlarni jalb qilishga harakat qilishimiz kerak. Biz Muqaddas Ruh bizni sevgi va donolik bilan to'ldirishiga ishonishimiz kerak, chunki biz Iso Masih haqidagi Xushxabar orqali musulmonlarni Samoviy Otalariga qaytarishga urinishda, ushbu nozik masalalarni hal qilamiz.

**YETTINCHI QISM:
SHOGIRDLIKDAGI
MUAMMOLAR
(MUSULMONLARNI
IBROHIM
OILASIGA JALB
QILISH)**

"Sizlarga shuni aytaman: ko'p odamlar sharqu g'arbdan kelib, Ibrohim, Ishoq va Yoqub bilan birga Osmon Shohligida ziyofatga o'tiradilar" (Matto 8:11). "Imon yo'li ayon bo'lishidan avval, biz qonun nazorati ostidagi tutqunlar edik. O'sha imon ayon bo'lishini kutayotgan edik. Boshqacha aytganda, qonun Masihga boshlovchi murabbiyimiz edi. Endi esa biz Masihga bo'lgan imon orqali oqlanamiz. Imon yo'li ayon bo'lgan ekan, biz endi murabbiyning tarbiyasida emasmiz. Endi sizlar Iso Masihga bo'lgan imoningiz orqali Xudoning farzandisizlar. Sizlar suvda cho'mdirilib, Masih bilan birlashdingiz. Har biringiz Masihga burkanib oldingiz. Endi na yahudiy, na yunon bor, na qul, na ozod bor, na erkak, na ayol bor. Sizlar Iso Masihga tegishli bo'lganingiz uchun hammangiz birsizlar. Sizlar Masihniki ekansizlar, demak Ibrohimning ham zurriyotisizlar, berilgan va'daning barakalaridan bahramand bo'lasizlar" (Galatyaliklar 3:23-29).

KIRISH

Ushbu kitobning yakuniy qismiga kelganimizda, keling, boshlang'ich nuqtamizga yana bir nazar tashlaylik. Xudo Ibrohimni, barcha halokatga uchragan insoniyatga baraka beradigan vosita bo'lishga chaqirdi. “Sen orqali baraka toparlar Yer yuzidagi jamiki xalqlar” (Ibtido 12:3).

Ammo, missionerlik faoliyatining boshidanoq, Ibrohimning oilasida ichki fojia yuz berdi. Ibrohim va Sora Xudoning ajoyib sovg'asi bo'lgan o'g'lini (Ishoqning) kutish o'rniga, ishni o'z qo'llariga olishdi va surrogat onasi, Soraning misrlik quli Hojar orqali farzand ko'rishga rozi bo'lishdi. Bu oxir-oqibat Hojar va Sora o'rtasidagi raqobatga va oilada kamida ikki marta ajralishga olib keldi. Birinchisi, Hojar qochib ketganida; ikkinchisi, u haydab chiqarilganda. Ammo Xudo Hojar va Ismoil muammosiga faol qiziqish bildirdi. Ismoil orqali Hojar ham, avlodlari son-sanoqsiz ko'p xalqlarning onasi bo'lishi kerak edi. Bu avlodlar, insoniyatning boshqa irqlari bilan bir qatorda, Xudoning buyuk qutqaruvchi sevgisining ob'ektiga aylanishi kerak edi. Biz Hojar va Ismoildan Ismoilning o'g'illari Nebiot va Kedar orqali yettinchi asrning "payg'ambari" Muhammad bilan zaif aloqani kuzatdik. Biz u qanday qilib yangi din – Islomga asos solganini va unga Hojar va Ismoil haqidagi qadimiy hikoyani to'qib, hatto ziyoratchilarni suv izlashlarini takrorlashga majbur qilganini, Muqaddas Kitobdagi hikoyasini Bershevan Makka yaqiniga ko'chirib o'tkazishini bilib oldik. Keyinchalik, biz Muhammad asos solgan dinni va turli xil musulmon turlarini teologik spektrda tasvirlab, har bir turga bo'lgan yondashuvlarni taklif qildik. Asosiy taxmin shundan iboratki, har bir til guruhidan, etnik kelib chiqishi va diniy e'tiqodidan Masihga keladigan musulmonlarning ko'p mo'l hosili bo'ladi. Bundan tashqari, shiddatli qarama-qarshilik, muqarrar shahidlik va yurakni ezuvchi muvaffaqiyatsizliklar bo'lishini bilamiz. Ushbu yakuniy bo'limda biz Ibrohimning buzilgan oilasida yarashish bilan bog'liq bir qancha masalalarni ko'rib chiqamiz. Bunday tashabbus barcha ishtirokchilar uchun qimmatga tushadi. Oxir-oqibat, bu Isoni Uning xochdagi alamli o'limiga olib keldi. Biz ham musulmonlarni Masihga olib kelish uchun to'lov to'lashimiz kerak bo'ladi. Muhammadga bo'lgan o'z sodiqligini qoldirib, uni Masihga bergan, musulmonlarning o'zlari ham to'lashlari kerak bo'ladi. Biz imon keltirish jarohatiga hissa qo'shadigan omillardan boshlaymiz va masihiy xizmatchini ushbu Islomni tark etishni tanlaganlarga xayrixoh va qo'llab-quvvatlovchi shaxs rolini o'ynashga, qanday tayyorlanishni taklif qilamiz. Keyin biz yangi imonga kelganlarni tarbiyalash bilan shug'ullanmoqchi bo'lgan masihiy xizmatchi uchun, bu qanchalik qimmatga tushishini muhokama qilamiz. Biz ta'limda aniq maqsadlarga ega bo'lish g'oyalarini taqdim etamiz va Islomni tark etganlarni Masihning tanasiga qanday kiritish mumkinligi haqidagi mumkin bo'lgan modellarni eslatib o'tamiz. Oxirgi

bobda biz Najotkorimizning yer yuzidagi xizmati davrida Jalilada mehnat qilgani haqidagi misolini ko'rib chiqamiz. Uning misolidan biz butun musulmon dunyosida xushxabarchilikning hali tugallanmagan vazifasi uchun xulosalar chiqaramiz.

34 BOB

Isoga Ergashishning Shikasti

"Meni yer yuziga tinchlik olib kelgan, deb o'ylamanglar. Men tinchlik emas, qilich olib kelganman. O'g'ilni otasidan, qizni onasidan, kelinni qaynanasidan ajratish uchun kelganman. Insonning dushmanlari o'z uyidagilari bo'ladi. Kimki otasini yoki onasini Mendan ortiq sevsa, Menga loyiq emas. Kimki o'g'lini yoki qizini Mendan ortiq sevsa, Menga loyiq emas. Kimki o'z xochini olib, ortimdan yurmasa, Menga loyiq emas. O'z jonini ayamoqchi bo'lgan uni yo'qotadi. Men uchun jonini bergan esa, uni asrab qoladi" (Matto 10:34-39).

Haqiqiy Xudoga yuz burish, ko'p hollarda, jarohatlidir. Bu "qaytadan tug'ilish" (Yuhanno 3:3), bir ruhiy holatni tark etib, boshqasiga kirish, bir xo'jayinni tashlab, boshqasini qabul qilish jarohatidir. Iso azob-uqubat bilan, aql bovar qilmaydigan og'riq orqali va oxir-oqibat o'limning o'zi orqali, bir holatdan (tirilishdan oldingi holati) boshqasiga (tirilishdan keyingi holati) o'tdi. Yaqinlashib kelayotgan o'limi va tirilishi haqida Iso shunday dedi: "Inson O'g'li ko'p azob chekadi. Yo'l boshchilar, bosh ruhoniylar va Tavrot tafsirchilari tomonidan rad qilinib, o'ldiriladi. Uchinchi kuni esa tiriladi" (Luqo 9:22). Darhaqiqat, U qayta tug'ilishning, namunasini ko'rsatdi. Unga ergashishning xavf-xatarlarini tasvirlab, U shogirdlariga shunday dedi: "Kimda–kim Menga ergashishni istasa, o'zidan kechsin va har kuni o'z xochini ko'tarib, ortimdan yursin. Kim o'z jonini asrab qolmoqchi bo'lsa, uni yo'qotadi. Kim Men uchun jonini bersa, uni asrab qoladi" (Luqo 9:23, 24). Bizda, erkinlik va bag'rikenglik ko'p bo'lgan G'arbda, bu so'zlar unchalik dahshatli ko'rinmaydi. Indoneziyaning odamlari bag'rikeng va muloyim bo'lgan va bir necha million "mashhur musulmonlar" masihiy bo'lib qolgan hududlari kabi, istisnolar mavjud bo'lsa-da, musulmon dunyosining boshqa qismlarida Islom ruhi yanada do'stona bo'lmagan burilishni qabul qildi. U yerda o'zingizni masihiy deb e'lon qilish, odatda ta'qiblarga sabab bo'ladi va qaysi mamlakatda bo'lishingizga qarab, hayotingiz qimmatga tushishi mumkin. Masalan, Pokistonda ikki yil davomida, 1989 va 1990 yillarda yetakchi afg'on masihiysi partizan guruhlaridan birining rahbari buyrug'i bilan qiynoqqa solingan. Xabarlariga ko'ra, xuddi shu guruh g'arbiy yordam agentligining muhim a'zosini o'g'irlab, qiynoqqa solib o'ldirgan. Uning yagona "gunohi" afg'on beva va yetim-yesirlarga yordam berish, ularni Muqaddas Kitob bilan ta'minlash edi. Sind viloyatida yetakchi sobiq musulmon cho'ponning o'g'lini avvaliga ogohlantirilgan, keyin esa Haydarobod ko'chalaridagi otishma paytida, otib o'ldirilgan. Misrda 1990 yilda uchta yangi tavba qilganlar qamoqqa tashlandi. Malayziyada yaqinda Islomdan Masihni qilgan bir kishi, uni Rabbiyga olib kelganlar bilan birga qamoqqa tashlandi. Mavjud qonunlar uni hibsga

olish uchun asoslab bo'lmagani uchun keyinroq qo'yib yuborildi. Hukumat shundan so'ng bunday hibslarni "qonuniy" qilish uchun qonunni o'zgartirdi. 1990-yilda Misrda yangi tavba qilgan uch kishi qamoqqa tashlangan. Yana bir yangi tavba qilgan kishi o'tgan yili qiynoqlar ostida vafot etgan. Qamoqxonada qattiq kaltaklangan uch kishi qiynoqlar ostida islomni qayta e'tirof etishganidan keyingina, ozodlikka chiqdi. Qandaydir sabablarga ko'ra qamoqqa tushmagan, boshqalar uchun Xudoga shukur, ehtimol hokimiyat ular haqida bilishmaydi. Qachonki rasmiylarga masihiy xizmatchi musulmonlarni Masihga samarali olib kelayotgani ma'lum bo'lganda, u odatda qamoqqa tashlanadi yoki agar u chet ellik bo'lsa, mamlakatni tark etishni so'rashadi. Bu nafrat va murosasizlik qayerdan kelib chiqadi? Ular o'z manbalarini Qur'on va *Hadis*dan topadilar. Ushbu mavzuni to'liq ko'rib chiqish uchun Samuel Zvemerning *Islomda Murtadlik Qonuni* (1924) kitobini o'qish kerak. Keling, Islomdan chiqqan masihiylarning qamoqqa olinishi, qiynoqlari va hatto o'ldirilishi uchun asos bo'lgan Qur'on parchalarini yana bir bor ko'rib chiqamiz: "(Ey mo'minlar), nega sizlar munofiqlar to'g'risida ikki guruhga bo'linib oldingiz? Axir, Alloh ularni o'z qilmishlari sababli (kufr va nifoqqa) qaytardi-ku?! Yoki Alloh adashtirgan kimsalarni to'g'ri yo'lga solmoqchimisizlar? Kimniki Alloh adashtirib qo'ygan bo'lsa, uning uchun hargiz yo'l topa olmaysiz! Ular o'zlari kofir bo'lganlari kabi sizlar ham kofir bo'lib, ular bilan barobar bo'lib qolishlaringizni istaydilar. Bas, Sizlar to Alloh yo'lida hijrat qilmagunlaricha ularni do'st tutmanglar! Agar yuz o'girsalar, ularni topgan joyingizda tutib o'ldiringiz va ulardan na bir do'st va na bir yordamchi olmangiz!" (Qur'on 4:88, 89). "Ey mo'minlar, sizlarning ichingizdan kimda-kim dinidan qaytsa, Alloh boshqa bir qavmni keltirurki, Alloh ularni yaxshi ko'rur, ular Allohni yaxshi ko'rurlar. Ular mo'minlarga xoksor, kofirlarga esa qattiqqo'l, biron malomatgo'yning malomatidan qo'rqmay Alloh yo'lida kurashadigan kishilardir. Bu Allohning fazlu marhamati bo'lib, O'zi xohlagan kishilarga berur. Alloh fazlu karami keng, bilguvchidir" (Qur'on 5:54). "Kim Allohga iymon keltirganidan keyin (yana qaytib) kofir bo'lsa (Allohning g'azabiga duchor bo'lur). Lekin kim qalbi iymon bilan orom olgani holda (kufr kalimasini aytishga) majbur qilinsa, (uning iymoniga ziyon yetmas). Ammo kimning ko'ngli kufr bilan (ya'ni, dindan chiqib, kofir bo'lish bilan) yoziladigan bo'lsa, bas, unday kimsalarga Alloh tomonidan g'azab va ulug' azob bordir" (Qur'on 16:106). Madinada Muhammadning hukmronligi davrida (milodiy 622-632) bu oyatlar o'zlarining eski butparastlik yo'llariga qaytishni istagan yoki jang kunlarida Muhammad qo'shidan chiqib ketishni istagan erkaklarga tahdid qilish yoki ikkalasini ham qo'rqitish uchun ishlatilgan. Ular aftidan masihiy bo'lgan musulmonlarga qarshi ishlatilmagan (Woodberry 1992: 28-31). Ammo keyinchalik, Muhammad vafotidan so'ng, bu oyatlar masihiy bo'lgan musulmonlarga nisbatan qo'llanilgan. Eng yirik musulmon sharhlovchilar ushbu oyatlarni deyarli hamma

joyda talqin qilishadi, shunda Islomni tark etgan har qanday musulmon (masihiy bo'lgan) o'linga mahkum etilishi kerak. Zvemer, o'zining *Vahiy Nuri va Talqin Sirlari* kitobida yozgan, barcha musulmon sharhlovchilari ichida eng sog'lom va obro'li hisoblangan Al-Baydaviydan (1291-yilda vafot etgan) iqtibos keltiradi: "Kim oshkora yoki yashirincha iymonidan chiqsa, uni boshqa kofirlar kabi, qayerda topsangiz, o'ldiringlar". O'zingizni undan butunlay ajrating. U uchun hech qanday shafolatni qabul qilmang (Zvemer 1924:33, 4). *Hadisning* asl yilnomachilaridan Buxoriy (870 yilda vafot etgan) va Muslim (875 yilda vafot etgan), Payg'ambarimiz: "Dinlarini o'zgartirganlarni [o'ldiringlar]" (Ingliz tilidan Jeyms Robson tomonidan tarjima qilingan, 1975:752) deb aytishgan. Islom va undagi *Hadisning* o'rni bilan tanish bo'lmagan o'quvchi shuni ta'kidlashi kerakki, musulmonlar munosabatini shakllantirishda Qur'on bilan birga *Hadis* ham katta ahamiyatga ega. Umumiy qoidaga ko'ra, musulmonlar qanchalik fundamentalist bo'lsa, shunchalik ko'p unga amal qiladi va sinkretik bo'lsa, ular yanada bardoshli bo'lishga moyil bo'ladi. Ushbu "murtadlik qonuni" musulmonlar orasida keng tarqalganligi sababli, musulmon masihiy bo'lganida butun qaror qabul qilish jarayoniga hamroh bo'ladigan, dahshatli qo'rquv mavjud. Ko'pgina hollarda, bu qo'rquv to'liq oqlanadi va ehtimol bu ko'proq musulmonlarning masihiy bo'lmasligining asosiy sababidir. Qur'onda shunday: "Dinga zo'rlab (kiritish) yo'qdir..." (2:256) oyat bo'lsa-da, bu masihiy bo'lgan musulmonni o'ldirishni qo'llab-quvvatlovchi yuqorida aytib o'tilgan hokimiyatlarga zid kelmaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, izchil musulmonlar "diniy erkinlik" g'oyasini muhokama qilganda, ular hamma musulmon bo'lish huquqiga ega, ammo musulmonlar o'z dinini o'zgartira olmaydi. Masihga kelish haqidagi munozaraga qaytadigan bo'lsak, shuni unutmaslik kerakki, qiziquvchan musulmon uchun bu boshidanoq hayot yoki mamot masalasidir. Xudoga shukurki, yigirmanchi asrning boshlarida millionlab Indoneziya musulmonlari hayotlarini yo'qotmasdan masihiy bo'lishdi. Indoneziyadagi masihiylar va musulmonlar o'rtasidagi so'nggi tartibsizliklar shuni ko'rsatadiki, bag'rikenglik kayfiyati jamoat kurashiga yo'l ochishi mumkin. Biroq, tahdid, har doim mavjud va ko'pincha Masihga ishonishni istagan musulmonlar ustidan, tuman kabi osilib turadi. Ko'pincha, musulmonlar Masihga kelganlarida, agar ularning hayoti xavf ostida bo'lmasa, ular oilalari tomonidan rad etiladi, ishdan bo'shatiladi yoki universitetlardan haydaladi. Agar ular turmush qurgan bo'lsa, ko'pchilik ulardan turmush o'rtog'i va bolalarini olib ketishadi; agar ular turmush qurmagan bo'lsa, ko'pchilik o'z xalqi orasida turmush qurish imtiyozidan mahrum bo'ladi. Ularning aksariyati kelajakda ishga joylashish imkoniyatidan mahrum bo'lib, masjidga va barcha diniy bayramlarga kirishga ruxsat etilmaydi. Umuman olganda, ular oila va jamiyatdagi barcha normal munosabatlardan uzilib qolgan. Boshqacha qilib aytganda, ular chetlanib qolishadi.

Keling, to'xtab, odam Islomni tark etganda qanday jarohatlar olishi mumkinligi haqida o'ylab ko'raylik.

Sadoqatning O'zgarishi Natijasidan Kelib Chiqqan Jarohat

Pavlusga yahudiy bo'lmaganlar orasida ishlash topshirilganda, Rabbiiy unga shunday dedi: "Sen g'ayriyahudiylarning ko'zlarini ochasan, ularni zulmatdan yorug'likka, shaytonning hukmronligidan Xudoning hukmronligiga qaytarasan. Menga imon keltirish orqali ularning gunohlari kechirilib, ular Xudoning tanlangan xalqi orasidan joy oladilar" (Havoriylar 26:17, 18). Musulmon uchun birinchi zarba, bu Islomni ochiq ko'z bilan "ko'rish"dir. Iso Masihning nurida uning asosiy masihiylikga qarshi ruhi aniq bo'ladi. Masihiy xizmatchisining vazifasi, Xudoning Kalomidan foydalanib, Xudoning Ruhiga tayanib, musulmonga Iso Masihning haqiqatini, shuningdek, Islom aqidalarining qarama-qarshi yolg'onlarini "ko'rish" imkoniyatini berishdir. Shunday qilib, jarohat, bu bir kuchdan (shaytondan) ajralib, boshqasining (Masihning) quchog'iga tushishdir. Ushbu jarayon davomida shayton yoki uning qo'l ostidagi odamlar, odatda, yangi tavba qilingan kishiga jismoniy zo'ravonlik bilan tahdid qilib, odamlarni qo'zg'atadilar. Yangi tabva qilgan kishi ilgari maqbul din deb hisoblagan narsa, aslida Xudo dushmaniga qul ekanligini anglaganida, zarba muqarrardir.

Buzilgan Mag'rurlikning Jarohati

Islom, tizim sifatida, inson g'ururiga nozik tarzda murojaat qiladi. Agar siz Islom talab qiladigan barcha vazifalarni bajarsangiz, go'yo o'z kuchingiz bilan jannatga kirishga erishasiz. Musulmonlar inson zaif, ammo gunohkor emasligiga ishonishadi. Musulmonlar Masihga kelganlarida, ular ko'pincha haqiqatdan ham gunohkor ekanliklarini va Najotkorga muhtoj ekanliklarini anglaydilar. Qohiralik mashhur jarroh va yozuvchi, marhum doktor Kamel Husayn, ehtimol, Isoning diniy yahudiylar tomonidan xochga mixlanishi (yoki musulmonlar nuqtai nazaridan xochga mixlashga urinish) insonning asossiz diniy mag'rurligi va adolatli insonni himoya qila olmasligi haqida fikr bildirgan birinchi taniqli musulmondur. U o'zining "Noto'g'ri shahar: Quddusdagi juma" asarida shunday yozadi: Holbuki, sof insoniy nuqtai nazardan, ularning qilgan ishlari noto'g'ri ekanligiga shubha yo'q. Ular g'azabga duchor bo'lish uchun barcha shubhasiz o'ngni tark etishdi. Ular dinlarini halokatga, payg'ambarini [Isoni] qoralashga va o'zlarini halokatga duchor qildilar... Shubhasiz, ularning aqli ma'qullagan harakat yo'nalishi ham va ularning tafakkuri va sezgilaridan kelib chiqadigan yo'l-yo'riq ham bir xilda yaroqsiz edi (Husayn 1959:120). Ularning jinoyatga sherik ekanliklarini va ularning xatti-harakatlari jamoatchilik roziligi chizig'iga amal qilganligini bilish, shogirdlarni o'z-o'zini qoralashdan qutqarmadi, chunki ular o'zlarini shaxsiy javobgar deb bilishdi (Husayn

1959:123). Husayn kabi sezgir odam uchun xulosa muqarrar edi. Dindor erkaklar va ayollar eng yaxshi holatda muvaffaqiyatsizlikka uchradilar va insoniy mag'rurlik uchun hech qanday asos qoldirmadilar. Shunday qilib, musulmon uchun imonni qabul qilish, diniy mag'rurlikni yo'q qilish demakdir. Afsuski, ko'pchilik musulmonlar boshqacha, ya'ni odamlarni o'z yaxshi amallari bilan qutqarsa bo'ladi, degan pozitsiyani egallagan. Bu musulmonlar Iso insonning gunohlari uchun xochga mixlanmaganiga ishonishadi; aksincha, Xudo Isoni qutqardi va o'lishidan oldin uni tiriklayin osmonga olib ketdi.

O'zi uchun O'lishning Jarohati

“Kimda–kim Menga ergashishni istasa, o‘zidan kechsin va har kuni o‘z xochini ko‘tarib, ortimdan yursin” (Luqo 9:23). Musulmonlar bilan ishlagan bu yillar davomida men bu so'zlarni necha marta eshitganman: "Janob, masihiylik ta'limotlari amaliy emas, hatto imkonsizdir. Sof aqlga ega bo'lish "tabiiy" emas. Odamlar doimiy jinsiy fikrlardan xalos bo'lolmaydilar. Dushmanni sevish mumkin emas. Siz undan nafratlanishingiz va qasos olishingiz kerak. Islomga keling. Bu tabiiy insonning dinidir. U biz kabi odamlar uchun yaratilgan". "Yangitdan tug'ilish" g'oyasi Islomga mutlaqo yot. "Qanday bo'lsangiz, shunday keling. Shunchaki, “Allohdan o‘zga iloh yo‘q va Muhammad Allohning elchisidir” deb qabul qiling va hammasi joyida”. Musulmon bo'lish juda oddiy, juda oson; undan chiqish, avvalroq ta'kidlaganimizdek, butunlay boshqa masala. "Yangitdan tug'ilish" bir dunyodan ikkinchisiga ketishni anglatadi; Xudoning aziz O'g'lining Shohligiga kirish uchun zulmat shohligini tark etish. Bu Xudoning oldida o'zini oqlay olmaslikni anglatadi. Bu oila, jamiyat va xalqning “to‘g‘ri” turmush tarzini ta'minlay olmaganini tan oladi. Xudoning suratida qayta tiklanishi, qayta yaratilish zarurati, ilgari o'zlarini "yaxshi" ishlari bilan oqlashga intilganlar uchun, jarohatlovchi va halokatli zarbadir.

Xudoni Oiladan Ustun Qo'yish Jarohati

O'rtacha musulmon uchun, hech bo'lmaganda Yaqin Sharqda, oila hamma narsadir. Giper-individualizm g'oyasi, biz uni G'arbda bilganimizdek, Islom uchun mutlaqo begona. Oila qaror qabul qiladi. Nikohlar kelishilgan holda amalga oshiriladi. Katta oila bilan bir qatorda, keng jamoat sadoqat markazi hisoblanadi. Islomda musulmon o'z oilasi va jamoasini tark etish haqida o'ylashi deyarli uchramaydi. Musulmon kishi so'raydi: "Yana qayerga borish kerak? Xavfsizlikning yana qanday asosi bor? Men kimga tegishliman? Men o'z ahamiyatimni qayerdan olaman? Mening shaxsim nima?" Insoniy nuqtai nazardan musulmon kishi o'zining oliy qadriyatini Islom uyiga (Dorul-islom) mansublikda topadi. Musulmon kishi boshqa e'tiqodga o'tish haqida o'ylasa, uning miyasida paydo bo'ladigan keng tarqalgan savollardan biri bu: “Mening yangi jamiyatim, yangi oilam, yangi ijtimoiy

muhitim kim bo'ladi?" Ha, ota, ona, xotin, farzand yoki yurtni tark etishning jarohati oddiy musulmon uchun juda yuqori. "Alloh adashtirgan kimsalarni to'g'ri yo'lga solmoqchimisizlar?" Yuqorida keltirilgan Qur'on 4:88 dagi ushbu so'zlar, musulmon jamiyati a'zolariga masihiy bo'lganlaridan keyin o'z oila a'zolari yoki sobiq do'stlariga yordam berishni taqiqlaydi. Misol tariqasida, Saudiya Arabistonidan masihiylikni qabul qilgan yoshlar hayotidan uchta holatni keltirish mumkin. Uchalasi ham xorijda yashab masihiylikni qabul qilishgan. Har holda, ular uyga qo'ng'iroq qilib, otalariga nima bo'lganini aytib berish uchun aql-idrokka ega edilar. Mana, ularning otalaridan uchta javob:

1. "Boshqa uyga qaytma. Agar shunday qilsang, biz seni o'ldirishga majbur bo'lamiz."
2. "Uyga kel, barcha shaxsiy ishlaringni hal qil va bu mamlakatdan chiqib ket. Bu yerda senga joy yo'q".
3. "Agar buni hech kim bilan baham ko'rmaslikka va'da bersang, uyingga qaytib, imoningni shaxsiy saqlab qolishing mumkin" (u shunday qildi).

Agar biror kishi mamlakat ichkarisida omon qolsa, begonalik hissi deyarli yo'qoladi. Saudiya Arabistonida juda kam odam, yaqin vaqtgacha, bunday rad etish qarshisida o'z e'tiqodini saqlab qolish uchun jasorat yoki chidamlilikka ega edilar. Uchinchi otaning yuqoridagi javobi "yashirin imonlilar" haqidagi hamma savolni tug'diradi. Sukut saqlagan odam haqiqatan ham imonlimi? Shaxsan men bunday vaziyatni hukm qilishni xohlamayman. Lekin men bilamanki, Iso O'zi haqida ochiq guvohlik berishni talab qilishda murosasiz edi: "Kimda—kim Menga ergashishni istasa, o'zidan kechsin va o'z xochini ko'tarib, ortimdan yursin. Kim o'z jonini asrab qolmoqchi bo'lsa, uni yo'qotadi. Kim Men uchun va Xushxabar uchun jonini bersa, jonini asrab qoladi. Agar inson butun duneni egallab olsa—yu, o'z jonidan mahrum bo'lsa, bundan unga nima foyda?! Inson o'z joni evaziga qanday to'lov bera oladi?! Bu bevafo va gunohkor nasl orasida Mendan va Mening so'zlarimdan uyalminglar! Aks holda, Inson O'g'li muqaddas farishtalar bilan birga Otasining ulug'vorliga burkanib kelganda, U ham sizlardan uyaladi" (Mark 8:34-38).

Turmush O'rtog'i va/yoki Bolalarini Yo'qotish Jarohati

Hadisda aytilishicha, turmush qurgan erkak murtadlik holatida, uning xotini, shuningdek bolalari undan olinadi. Agar ayol masihiy bo'lsa, musulmon er u bilan o'z xohishiga ko'ra harakat qilishi yoki uni uyda qoldirishi, yoki ajrashishi mumkin (Zwemer 1924:34). Yolg'iz odam bo'lsa, turmush o'rtog'ini topish uchun deyarli hech qanday istiqbol yo'q. Masihga kelishning oqibatlari juda shafqatsiz. Yangi tavba qilgan imonli, xotinsiz yoki erisiz va oila qurish umidisiz hayotga duch keladigan, eng g'ayritabiiy holatda qoladi.

Jarohatlanganlarga Xizmat Qilish

Musulmon jamoasining a'zosi hech qanday holatda murtad musulmonga yordam bermasligi yoki shafolat qilmasligi kerak (4:88). U jamiyatga xiyonat qiluvchi va imondan voz kechgan deb, hisoblanadi. Rahm-shafqat ko'rsatilmasligi kerak. Agar biz ta'lim muassasalari haqida gapiradigan bo'lsak, unda uni qabul qilishdan bosh tortish kerak. Hech qanday holatda bu odamning martaba pog'onasida ko'tarilishiga yo'l qo'ymaslik kerak. Zamonaviy Arab dunyosida fundamentalizmning kuchayishi yanada dahshatli. Misrda musulmon fundamentalistlarining vakillari masihiylarni o'z mamlakatlaridan quvib chiqarishlarini ochiq aytishdi. Liviyalik Qaddafiy Arab masihiy degan narsa bo'lmasligi kerakligini aytdi. Uning Livandagi tinchlik formulasi, esingizdami, yangi imonga kelganlarni o'ldirish yoki barcha masihiy arablarni Livandan chiqarib yuborishdir. Yuqorida aytilganlarning barchasi eng yomon stsenariyni anglatadi. Arab markazida, agar Islom fundamentalistlari hokimiyatni o'z qo'llariga olsalar, hamma narsa shunday bo'ladi. Ammo ajablanarli tomoni shundaki, hatto bu eng noqulay sharoitlarda ham musulmonlar, hatto Saudiya Arabistonida ham Isoning oldiga kelishmoqda. Masihiy xizmatchi musulmonning Masihga kelishi uchun katta xavf-xatarlardan xabardor bo'lishi kerak va iloji bo'lsa, dunyodagi eng yomon totalitar tizimlardan birining qurbonlariga yordam berish uchun hamma narsani qilishi kerak. "Ammo masihiy bo'lganingiz uchun azob cheksangiz, bundan uyalming, aksincha, sizlarni bunday nomga sazovor qilgan Xudoni ulug'lang" (1 Butrus 4:16).

35 BOB

Shogirdlikning Narxi

"Ammo biz sizlarga bolalarini ardoqlagan emizikli onaday mehribon bo'ldik. Sizlarga juda qattiq ko'ngil bog'lagan edik. Shuning uchun sizlarga Xudoning Xushxabarini aytibgina qolmadik, balki yuragimizdan ham joy berdik. Chunki sizlar bizga juda aziz bo'lib qolgandingiz" (1Salonikaliklar 2:7, 8).

G'arbning hayratlanarli darajada erkin jamiyatida yashovchi masihiy shogird uchun shogirdlik yuqoridagi oyatlarda ko'rsatilgandek qimmatga tushadi. Bu juda ko'p vaqt va kuch talab qiladi, lekin kundalik hayotning odatiy ritmiga mos keladi. Politsiya yo'q, g'ayrioddiy inqirozlar yo'q, ehtimol moliyaviy yuk yo'q; ehtimol stigma yo'q, uyat yo'q va, albatta, xavf yo'q. Yopiq totalitar jamiyatda xavfsizlik to'satdan va keskin o'zgarishi mumkin. Shogirdingizning qarindoshlari politsiyaga shubhali harakatlar haqida xabar berishadi. Politsiya sizning shogirdingizga tashrif buyuradi. So'roq qilinadi. Sizning ismingiz paydo bo'lishi mumkin. Ish beruvchilar xabardor etiladi. Sizning shogirdingiz ishdan bo'shatildi. Uning qarindoshlari bolalarni olib ketishga harakat qilishadi, agar yangi tavba qilgan, turmush qurgan erkak bo'lsa, undan xotinini olib ketishadi. Sizning shogirdingiz chuqur depressiya davriga kiradi. Sizning missionerlik yoki cho'ponlik martabangiz xavf ostida bo'lishi mumkin. Yuqoridagi stsensariy cheksiz xilma-xillikka ega. Sizning rolingiz qanday bo'lishi kerak? Siz qanday qilib qo'llab-quvvatlashingiz mumkin? Aytaylik, siz bitta mamlakatda, hatto bitta shaharda yashaysizmi? Sizning shogirdingiz sizni ko'rishni xohlaydimi? Siz uni noqulay ahvolga qoldiryapsizmi? Qanday qilib aloqada bo'lishingiz mumkin? Aytaylik, siz mamlakatdan tashqarida yashayapsizmi? Siz mamlakatda yashamaydigan shogirdsiz. Siz nima qilmoqchisiz? Yoki siz yaqin atrofda yashaydigan mahalliy birodar yoki opa-singilsiz deylik. Sizning keyingi faoliyatingiz, siz ham politsiyaga tushishingizga olib kelishi mumkin. Yordam berish uchun tavakkal qilasizmi? Bular, xizmatchi yopiq totalitar musulmon mamlakatida yashashi mumkin bo'lgan savollardir. Quyidagi holatlarni misol qilib keltirish mumkin. Malayziyada musulmonlarni Isoga yetaklashga yordam bergan xitoylik masihiylar, yangi imonga kelganlar bilan birga qamoqqa tashlangan. Politsiya ta'qibidan qutulganlar mamlakatdan chiqib ketishdi. Marokashda chet el xizmatchilari vaqti-vaqti bilan mamlakatdan haydab chiqariladi (keyinchalik Xudo yangilarini yuboradi). Turkiyada bir qancha yirik shaharlarda Isoga kelgan musulmonlar ishtirokida katta sud jarayonlari davom etmoqda. Chet ellik xizmatchilar doimo tergov ostida. Nigeriyada o'nlab jamoatlar vayron bo'ldi va mamlakatning shimoliy musulmon hududlarida jamoat cho'ponlari o'ldirildi. Saudiya Arabistonida diniy politsiya Muqaddas Kitoblarni musodara qilmoqda,

ibodat yig'ilishlarini yopish va chet ellik masihiylari uchun jamoat xizmatlarini taqiqlaydi. Qashshoqlik hukm surayotgan Misrda keskinlik kuchaymoqda. Minglab nominal kopt izchil "masihiylar" o'zlarining fermer xo'jaliklarida sug'orish suvini o'chirish kabi tahdidlar bilan, musulmonlarning shafqatsiz iqtisodiy bosimiga duchor bo'lishdi. Ular musulmon bo'lishadi. Yaqinda bu mamlakatda Islomni qabul qilganlardan biri qiynoq ostida vafot etdi. Chet ellik xizmatchilar esa shogirdlaridan biri so'roq paytida qachon gaplashib, politsiyaga uning masihiy bo'lishiga kim yordam berganini aytib berishini, taxmin qilishmoqda. Bu qanchalik aql bovar qilmaydigan tuyulmasin, lekin yuqoridagi misollarga qaramay, shogirdlik nafaqat sanab o'tilgan mamlakatlarda, balki dunyoning deyarli har bir musulmon davlatida va hatto musulmon bo'lmagan mamlakatlardagi musulmon ozchiliklar orasida davom etmoqda. Bu Xudoning bu yo'qolgan xalqlarga bo'lgan umumbashariy sevgisining belgisidir, U ishchilariga bunday qarshiliklarga qarshi borish va xushxabar aytish va shogird topish yo'llarini topishga yordam beradi. Bunday noqulay sharoitlarda nima qilish mumkin? Quyida sizga foydali bo'lishi mumkin bo'lgan ba'zi g'oyalar va takliflar mavjud. Ulardan ba'zilari universaldir va biz jamoatlar yoki nisbiy erkinlik sharoitida yashashimizdan qat'i nazar, har qanday sharoitda tegishli bo'lishi kerak. Boshqalari erkinlik va bag'rikenglik ko'proq bo'lgan jamiyatlarda kerak bo'lmaydi.

Shogirdlik Hayotidagi Shafolat Ibodatining Muhimligi

Odamdan odamga jonli shogirdlikda nima qilish kerakligini muhokama qilishdan oldin ham, yana bir muhim narsani aytilish kerak: shafolat ibodatini mashq qilish. Ilgari Xitoyning ichki missiyasi deb nomlangan xorijiy missionerlik birodarligida ishlaydigan missionerlar hayotidagi eng hayajonli hikoyalardan biri, qiyin tog'li hududlardagi keng hududni bosib o'tishi kerak bo'lgan missioner bilan bog'liq. Xudo unga inoyat bilan uzoqdagi xizmatining turli qishloq va shaharlarida samarali xizmatni berdi. Sayohat va vaqt cheklovlari tufayli u o'z shogirdlari oldiga xohlagancha tez-tez tashrif buyura olmadi. U tez-tez tashrif buyurishga vaqt topa olmagan shogirdlariga ibodat qilish uchun qo'shimcha vaqt sarflashga qaror qildi. Bir necha oydan so'ng, u ko'proq vaqtini ibodat bilan o'tkazgan shogirdlar, u tez-tez tashrif buyurishi mumkin bo'lgan shogirdlardan ko'ra ko'proq muvaffaqiyatga erishayotgani ma'lum bo'ldi. Albatta, bundan kelib chiqadigan xulosalar sub'ektivdir. Shunga qaramay, men ularning o'sishi ularning hayotiga kiritilgan samimiy ibodat bilan bevosita bog'liqligiga ishonaman. Oxir oqibat imonlining o'sishi uchun javobgar bo'lgan Xudo. Biz tomondan qilingan ibodat, Xudoga O'z farzandlari uchun qilishni xohlagan narsani qilishga imkon beradi. Keling, Isoning O'zi misollaridan birini ko'rib chiqaylik. Iso O'zining xalqi nimadan iboratligini juda yaxshi bilgan va Butrusning ishidagi eng yomon narsalarni oldindan ko'rib, u uchun

ibodat qildi. Bu hikoyani eslaysizmi? Simun Butrus, "Qoya", Iso hibsga olinganda gandarab qoldi. U, agar boshqa barcha shogirdlar Isoni tark etsalar ham, u ketmayman, deb maqtanganidan so'ng! Simun Butrus uch marta Isoni rad etdi! Ammo hammasi yo'qolmadi. Hosil bayramida, uch ming kishi Rabbiyning oldiga kelganida, o'sha kuchli va'zni, aynan Simon Butrus aytgan. Ushbu ajoyib o'zgarishni nima amalga oshirdi? Iso uning voz kechishidan oldin ham, U u uchun ibodat qilgan edi: "Shimo'n, Shimo'n! Mana, bug'doyni g'alvirdan o'tkazishganday, shayton sizlarni sinovdan o'tkazishga izn talab qildi. Biroq imondan toymasin deb, Men sen uchun ibodat qildim. Sen tavba qilib, Menga qaytganingdan keyin, birodarlaringni imonda mustahkamla" (Luqo 22:31, 32). Simun Butrusning imoni qisqa muddatga susaydi, lekin umuman olganda u g'alaba qozondi. Simun Butrus yo'qolmadi. Iso uning qulashini oldindan bilgan. U buni kutgan edi. U u uchun ibodat qildi, unga qaytib keldi, barcha havoriylar oldida uni ochiq so'roq qildi va undan imonning uch marta tasdiqlanishini oldi. Har safar bu takroriy topshiriq bilan birga keldi: "Qo'zilarimni o'tlat...Qo'ylarimni boq...Qo'ylarimni o'tlat!" (Yuhanno 21:15-17). Iso tushundi. U Butrusni tikladi. Ammo bu qayta tiklanishdan oldin ham ushbu ibodat bor edi. Muqaddas Bitik bizga Isoning ibodatlarining mazmuni haqida kam ma'lumot beradi. Shuning uchun ushbu maxsus ibodatni yozish juda muhimdir. Quvg'inlar juda qattiq bo'lgan, musulmonlar bilan ishlashda shogirdlarimizning iymoni so'nmasin, balki g'alaba qozonishi uchun duo qilish bizning faoliyatimizdan biri bo'lishi kerak emasmi? Pavlusning hayotida uning yuragini va shogirdlari uchun shafolat ibodatining ahamiyatini ochib beradigan bir nechta parchalar mavjud. Quyidagilarga e'tibor bering: "men doim sizlar uchun ibodat qilaman" (Rim. 1:9, 10). "Sizlar uchun ibodat qilganimda, tinmay Xudoga shukrlar aytaman. Rabbimiz Iso Masihning Xudosi, ulug' Otamiz, O'zini tanib-bilishingiz uchun Muqaddas Ruh orqali sizga donolik va aql-idrok ato qilsin. Xudo sizlarning qalbingizni nurga to'ldirsin, toki Xudo sizlarni da'vat qilib, sizlarga qanday umid berganligini, Xudoning xalqi U uchun naqadar boy mulk ekanligini tushunib olinglar" (Efesliklar 1:16-19). "Mening toat-ibodatlarim quyidagichadir: Xudo O'zining ulug'vor boyligi bilan sizlarga kuch-qudrat berib, O'z Ruhi bilan ichki borlig'ingizni baquvvat qilsin. Imoningiz orqali Masih yuragingizdan joy olsin. Sizlar ildizi chuqur daraxtday bo'ling, Xudoning sevgisi sizlarni barqaror qilsin. Xudoning barcha azizlari bilan birga, Masihning aql bovar qilmas sevgisi qanchalik keng, qanchalik cheksiz, qanchalik yuksak va teran ekanligini to'la anglab, bilib olinglar. Shunda hayotingiz Xudoning kamolotiga to'lib-toshadi" (Efesliklar 3:16-19). "Har safar sizlar haqingizda o'ylaganimda Xudoyimga shukrlar aytaman. 4Hammangiz uchun ibodat qilganimda, har doim shodlik bilan ibodat qilaman, 5chunki sizlar Xushxabarga ishonganingizdan boshlab, to hozirga qadar o'sha Xushxabarni yoyishda men bilan birga ishtirok etib kelmoqdasizlar. Xudo sizlarning hayotingizda

boshlagan ezgu ishini Iso Masih keladigan kungacha bitirishiga aminman. Sizlarni yaxshi ko'rganim uchun hammangiz haqingizda shunday fikr qilishim o'rinlidir... men sizlarni rosa sog'inganman, chunki sizlarni Iso Masihnikiday bo'lgan mehr-muhabbat bilan yaxshi ko'raman." (Filippiliklar 1:3-8). Uning O'z shogirdlari uchun ajoyib yurak! U har doim ular uchun Xudoga minnatdorchilik bildirdi. Uning asosiy maqsadi ularni Xudoning to'liqligi bilan to'ldirishdir. U ularning umidga to'lishini, Xudoning sevgisini tushunishini va Xudoning kuchida harakat qilishlarini xohladi. U ularning Xudoni yaxshiroq bilishlarini xohladi. U Masih ularning qalblarida imon orqali yashashini xohladi. U o'z vaqtini shogirdlarining hayotidagi ushbu fazilatlar uchun ibodat qilishga sarfladi. U Xudo Uning ibodatlariga javob berishiga amin edi, chunki U shogirdlarini "yuragida" saqlagan.

Mehr-muhabbatni namoyish etish zarurati

Shafoat qilish odatidan tashqari, Pavlus shogirdlariga shaxsiy g'amxo'rlik va mehr ko'rsatdi. Iblis azob chekayotgan odamlarni yolg'iz, begona va rad etilgan his qilish orqali qanday foyda olishni biladi. "Hech kim g'amxo'rlik qilmaydi. Orqaga qaytsangiz, sizni qabul qilishadi. Agar siz Islomga qaytsangiz, bu azob-uqubatlarning barchasi tugaydi". Agar mehr-muhabbat va g'amxo'r, ustoz yoki do'stlik guruhi bo'lmasa, yosh imonlarning qalbida tushunmovchilik, achchiqlanish yoki hatto g'azab paydo bo'lib, shaytonga eshikni ochishi mumkin. Bizga bu qanchalik aql bovar qilmasdek tuyulmasin, Xudo bizga bu yosh imonlilarga g'amxo'rlik qilish sharafi va mas'uliyatini bergani aniq. Biz nima qilayotganimiz muhim. Ehtimol, buni yangi tug'ilgan chaqaloqlarni tarbiyalash misolida ko'rsatish mumkin. Sevgi va g'amxo'rlik, teginish va erkalash bor joyda go'daklar kamol topadi. Ular o'z holiga tashlab qo'yilgan joyda, shaxsiy teginish va mehrsiz, ular kasal bo'lib qoladilar va hatto o'lishadi. Odamlar ruhiy jihatdan shunday munosabatda bo'lishlari mumkinmi? Meni fikrim, ha. Afsuski, men buni tasdiqlaydigan biron bir hujjatlashtirilgan tadqiqotni bilmayman, faqat bu uzoq vaqt davomidagi shaxsiy kuzatuvlarim. Odamlarga sevgi, tasdiqlash, mehr-muhabbat, teginish, g'amxo'rlik tuyg'usi, qadr-qimmat tuyg'usi va kimdir ularga nima bo'layotganidan xavotirda ekanligiga ishonch kerak. Balki dushman Islomni tark etayotganlar uchun bu yanada muhimroq masaladir. To'g'ri, Isoning O'zi bizni hech qachon qoldirmaslikka va tark etmasligiga va'da bergan (Matto 28:20, Ibroniylar 13:5). Ba'zi yangi imonlilar boshidanoq Rabbiyning borligini his qilishadi va Uni hech qachon yo'qotmaydilar. Boshqalar bu borada o'sishi kerak, odatda buni kekxa, yetuk masihiylardan o'rganadilar. Rabbimiz hayotida biz Uning shogirdlarini U bilan birga bo'lishga taklif qilganini ko'ramiz. Ular doimo Uning g'amxo'rliigi va sevgisini his qilishdi. U ta'lim berishda, o'rgatishda va O'zining qudrati, donoligi va qarashlarini ular bilan baham ko'rishda davom ettirdi. U ularning oyoqlarini yuvdi.

Axir, U, ular uchun o'ldi. Iso istisno va uning modeliga erishib bo'lmaydi deb o'ylamasligimiz uchun, Xudo oddiy odamni, Tarslik ravvin Shoulni, hatto masihiylarning qotilini, biz bilan bir xil matodan kesilgan odamni tanladi va undan bizga xuddi shunday mehrli g'amxo'rlikning namunasini ko'rsatish uchun foydalandi. Ushbu bobning boshida biz Pavlusning Salonikaliklarga yozgan maktubidan iqtibos keltirdik. Unda biz, Pavlus o'z farzandlari orasida ona kabi muloyim bo'lganini, ularga g'amxo'rlik qilishini va hatto ular uchun jonini fido qilgan darajada sevishini bilib oldik. U shunday dedi: "Men sizlarni rosa sog'inganman, chunki sizlarni Iso Masihnikiday bo'lgan mehr–muhabbat bilan yaxshi ko'raman" (Filippiliklar 1:8). "Masihnikiday bo'lgan mehr–muhabbat". Iso hammamiz uchun O'zini fido qildi. Uning ruhi bugungi kunda bizda bo'lgani kabi Pavlusda ham yashadi. Bu sevgi Pavlusni shogirdlari bilan yanada yaqinroq muloqot qilishga qanday undaganiga qarang: "Oradan bir necha kun o'tgach, Pavlus Barnaboga dedi: "Qani, biz Rabbimiz Iso haqidagi xabarni va'z qilgan shaharlarga boraylik, imonlilarni yo'qlaylik, ularning hol–ahvolini bilaylik" (Havoriylar 15:36). Pavlus odamlarning oldiga shaxsan tashrif buyura olmaganida, u o'zining vakili qilib kimnidir yuborardi yoki xat yozardi yoki ikkalasini ham qilar edi. O'zining o'rniga boshqalarni yuborishi haqidagi quyidagi havolalarga e'tibor bering:

Efesdagi Shogirdlarga

"Tixikus sizlarga mening hol–ahvolimni, nimalar qilayotganimni aytib beradi. U suyukli birodarimiz, Rabbimiz Isoning sodiq xizmatkoridir. Mana shu maqsadda, bizning ahvolimizni sizlarga bildirsin, sizlarga dalda bersin deb, uni sizlarning oldingizga yuboryapman" (Efesliklar 6:21, 22).

Kolosadagi Shogirdlarga

"Men haqidagi barcha yangiliklarni Rabbimiz Isoning sodiq xizmatkori, hamkorim va suyukli birodarim Tixikus sizlarga aytib beradi. Sizlarga dalda berib, hol–ahvolimizni sizlarga bildirsin deb, men uni sizlarning oldingizga jo'natyapman" (Kolosaliklar 4:7, 8).

Filippidagi Shogirdlarga

"Rabbimiz Isoning irodasi bilan yaqinda Timo'tiyni sizlarning oldingizga yuboraman, deb umid qilaman. Shunda ahvolingizdan xabardor bo'lib, ko'nglim taskin topadi...Shuning uchun taqdirim aniq bo'lishi bilanoq Timo'tiyni sizlarning oldingizga yuboraman, deb umid qilaman" (Filippiliklar 2:19, 23). Tasalli va dalda berish uchun shaxsiy xabarchilarni yuborishdan tashqari, Pavlus odamlarga (Timo'tiyga, Titusga, Filimonga), o'zi asos solgan jamoatlarga (Galatiyaliklar, Efesliklarga, Filippiliklarga, Salonikaliklarga) va o'zi tashrif buyurmagan (Kolosa

va Rim) joylardagi imonlilar guruhlariga xat yozishga vaqt ajratdi. Ushbu xatlarni yozish uchun vaqt kerak bo'ldi. Garchi ular faqat harflar bo'lsa-da, ular amaliy pastoral maslahatlar, birinchi darajali ilohiyot risolalari va falsafa va missiya strategiyasidagi saboqlar xazinasini ekanligini isbotladilar. Pavlus, shuningdek, bu maktublardan har xil odamlar bilan salom almashish uchun foydalangan va hatto o'z o'quvchilariga boshqa odamlarning salomlarini yetkazgan va shu tariqa Masihning o'sib borayotgan tanasida bir-birlari uchun birlik va o'zaro g'amxo'rlik tuyg'usini yaratgan. Ushbu so'nggi xususiyat, o'zlari qo'shilgan narsaning ahamiyati haqida shubha qilishlari mumkin bo'lgan izolyatsiya qilingan yangi imonlilarga juda barqaror ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yuqoridagi barcha harakatlar juda katta vaqt va kuch talab qiladi. Aslida, bu to'liq vaqtli faoliyatga aylanadi. G'alaba qozonish va yangi imonlilarni tarbiyalashda har qanday xavf mavjud. Pavlus "shogirdlikning narxi" deb atagan qiyinchiliklar ro'yxatini diqqat bilan o'rganing: "men ulardan ko'proq zahmat chekdim...zindonda yotdim...ko'p zarba edim, hatto ko'p marta o'limga ro'baro' bo'ldim...besh marta bir kam qirqtadan kaltak edim...uch marta kaltaklatdilar. Bir marta toshbo'ron bo'ldim...uch marta kemada halokatga uchradi, bir kechayu kunduzni dengiz bag'rida o'tkazdim. Ko'p marta uzoq safarlarda bo'ldim. Daryolarda tahlikada qoldim... tahlika ostida qoldim...ko'p marta uyqusizlikda, ochlik va tashnalikda qoldim. Ba'zan eyishga nonim, sovuqda kiyishga kiyimim bo'lmadi. Yana bulardan va qolgan boshqa narsalardan tashqari, har kuni barcha jamoatlar haqida qayg'urish ham mening zimmda" (2 Korinfliklar 11:23-28). Yuqoridagilar o'zlarini yosh imonlilarni tarbiyalashga bag'ishlash bilan bog'liq bo'lgan majburiyatning tabiati va darajasi bilan bog'liq. Bu qimmat deyish juda oddiy; bu sizning hayotingizda qimmatga tushishi mumkin. Shogirdga bo'lgan mehringiz va fidoyiligingiz natijasida ishonch ko'prigi o'rnatiladi va shogird sizning yo'l-yo'riq va ta'limotingizga javob beradi. Bu ishonch rishtasisiz, ayniqsa, atrof-muhit juda dushmanlikda bo'lsa, shogirdlik amalga oshirilmasligi mumkin. Ba'zi "kirish cheklangan" musulmon mamlakatlarida bunday xizmatni amalga oshirish qiyin bo'lishi mumkin, ammo imkonsiz emas. Vizalarni nazorat qiluvchi musulmon hukumatlari, hamma joyda mavjud bo'lgan maxfiy politsiyasi, "yaxshi" musulmon qo'shnilari va qarindoshlari politsiya uchun ma'lumot beruvchi sifatida harakat qilishlari bilan, bu juda qiyin bo'lishi mumkin. Shunga qaramay, ajablanarli tomoni shundaki, mashg'ulotlar davom etmoqda. Xudoning xizmatkorlarining zukkoligi, shunchaki aql bovar qilib bo'lmas. Shogirdlar, erkaklar ham, ayollar ham, sayyohlar, ishbilarmonlar yoki kasbiy mahoratga ega odamlar, shuningdek, shogirdlar yoki o'qituvchilar sifatida, sayohat qilishlari mumkin. Ustoz, shuningdek, ushbu "yopiq" mamlakatlarga kirish va chiqishga tayyor bo'lgan, o'qitilgan fuqarolar orqali ham ishlashi mumkin. Shuningdek, radioeshittirishlar, pochta, audiokasetalar, videokasetalar, qo'lbola materiallardan foydalanish katta

foйда keltiradi. Shogirdning hayotidagi eng muhim narsa, ushbu xizmatni bajarish uchun yurakka ega bo'lishdir. Bunday yurak bor joyda yo'l bo'ladi. Siz yo'lni topasiz. Ehtimol, shu o'rinda biz Xudoning O'zi bu shogirdlikda faol ishtirok etishini yodda tutishimiz kerak. Pavlus 1 Korinfliklarga 3:6 da shunday deb yozgan edi: "Men urug' ekdim, Apollos sug'ordi, lekin Xudo parvarishlab, o'stirdi". Xudoning O'z shogirdlarini o'sishiga imkon berishning, o'ziga xos usuli bor: tushlar, vahiyalar, Muqaddas Ruhning ilhomlari, Xudoning Kalomidan parchalarga e'tibor qaratish va shunchaki Uning ajoyib mavjudligini namoyon qilish. Ishonchim komilki, bu hodisalar yosh imonlilar uchun qilgan ibodatlarimiz natijasidir. Lekin imkon qadar biz o'z burchimizni qilishimiz kerak. Shogirdlik, hatto erkin jamiyatdagi ideal sharoitlarda ham qimmatga tushadi. Bu o'z hayotingizni boshqa odamga investitsiya qilishni o'z ichiga oladi. Shogirdlik xarajati haqidagi ushbu bobni yakunlar ekanmiz, biz Isoning O'z hayotining maqsadini tushuntirish uchun, aytgan so'zlaridan yaxshiroq so'zlarni ishlata olmaymiz: "Axir, Inson O'g'li ham O'ziga xizmat qildirish uchun emas, balki O'zi boshqalarga xizmat qilish va O'z jonini fido qilib, ko'plarni ozod qilish uchun kelgan" (Mark 10:45).

36 BOB

Shogirdlikdagi aniq maqsadlar

"Bolalarim, men sizlarni yangidan tugʻayotganday, toʻlgʻoq azobidaman. Maqsadim shuki, sizlarda Masihning tabiati namoyon boʻlsin" (Galatyaliklar 4:19). Havoriy Pavlus Galatiyadagi shogirdlar uchun qaygʻurishini qanday ajoyib tarzda ifoda etgan: "Masih sizlarda shakllanmaguncha". Bu aslida nimani anglatadi? Bu nima haqida? Bu qanday ishlaydi? Bu Islomdan juda farq qiladi. Musulmonlar nima qilishlari kerakligi bilan juda ovora. "Qanday qilib men bu dinni bajara olaman?" "Namoz uchun toʻgʻri holat nima?" "Qanday qilib men oʻzimni ushbu marosim uchun tozalayman?" "Jannatga kirishim uchun qanday yaxshi amallar qilishim kerak?" Bularning barchasini ortida chuqurroq savol turibdi: "Muhammad buni qanday qilgan boʻlar edi?" Musulmon ongsiz ravishda Muhammadning feʼl-atvoridan va uni ilhomlantirgan ruhidan nimanidir oʻziga oladi. Masihiy boʻlgan musulmonlarning shogirdligi, shogirdni Muhammadning taʼlimoti va ruhidan ajratishga va yangi imonlida Masihning shakllanishiga imkon berishga qaratilgan boʻlishi kerak. Buni tushunish uchun Muqaddas Kitobning birinchi bobiga qaytishimiz kerak. U yerda biz oʻqiymiz: "Shunday qilib, Xudo Oʻz suratiday qilib yaratdi inson zotini, Erkagu ayol qilib yaratdi ularni" (Ibtido 1:27). Bir marta, kirish imkoniyati cheklangan mamlakatlarning birida boʻlib oʻtgan yigʻilishda nutq soʻzlaganimda, tinglovchilarda xitoylik va hindistonlik imonlilar orasida yosh malayziyalik yigitni koʻrdim. Shundan soʻng, men undan qanday qilib masihiy boʻlganligini aytib berishini soʻradim. Koʻzlarida porlab, u javob berdi: "Ibtido kitobining birinchi bobini oʻqib." U butun Islomda, inson Xudoning suratida va Unga oʻxshash yaratilgan degan taʼlimot yoʻqligini tushuntirdi. Islom Xudo yuksak, transsendent, tanib boʻlmaydigan, deb oʻrgatadi. Islomda Xudo aslida nima ekanligini hech kim bilmaydi. Shuning uchun, "Oʻz suratimizday, Oʻzimizga oʻxshagan" soʻzlari, uni hayratga soldi. U masihiy doʻsti va Muqaddas Kitob bilan birgalikda ushbu mavzuni oʻrgangan. U Iso "Oʻgʻil —Xudo shuhratining porlashi, Xudo borligʻining aniq surati..." (Ibroniylar 1:3) ekanligini aniqladi. Isoning Oʻzi shunday degan: "Meni koʻrgan odam Otani koʻrgan boʻladi" (Yuhanno 14:9). Xudoni Iso Masihning hayotida koʻrish, tushunish va bilish mumkin. Isoni "Xudoning Oʻgʻli", hamda "Inson Oʻgʻli" deb atashgan. Iso inson qiyofasida "Xudoning surati" ning tirik namunasi edi. Bu odam, Isoning Oʻzi boʻlishi kerak boʻlgan namuna ekanligini tushundi. Shuningdek, yosh malayziyalik Pavlusning barchamiz "Buning natijasida hammamiz imonda yakdil, Xudoning Oʻgʻli Masihni tanib–biladigan, Uning kamoliga erishgan etuk odamlar" (Efesliklar 4:13) boʻlishimiz zarurligi haqidagi soʻzlarini kashf qildi. "Xudo Oʻzining butun borligʻi bilan toʻla–toʻkis Masihning vujudida mavjuddir..." (Kolosaliklar 2:9, 10).

U xuddi shu fikrni 2 Korinfliklarga 3:18 da o'qiydi: "Biz hammamiz ochiq yuz bilan Egamizning ulug'vorligini ko'rib turibmiz. Biz o'zgarib borar ekanmiz, yanada ulug'vor bo'lib, Egamizga o'xshagan bo'lamiz. Bularning hammasi Egamizning Ruhi orqali sodir bo'lmoqda". Boshqa oyatlardan malayziyalik Masih Unda qolishni xohlayotganini aytganini (Yuhanno 15:5), uning tanasi Muqaddas Ruhning ma'badi (1 Korinfliklar 3:16) va Muqaddas Ruh "Xudoning Ruhi" va "Masihning Ruhi" (Rimliklar 8:9) deb atalishini bilib oldi. Bularning barchasi hayratlanarli, o'ziga tortadigan vahiya aylandi. Xudo dastlab insonni O'z suratida yaratgan. Bularning barchasi insonning isyoni bilan buzilgan. Masih bizda Xudoning suratini tiklash uchun keldi. Xudoning O'zi bizda yashashni xohladi. Hammasi birlashdi. To'satdan yigit kim bo'lganligini va kim bo'lishi kerakligini angladi. U, Xudo bularning hammasini Unda yashayotgan Uning Ruhi, ya'ni Masihning Ruhi tufayli amalga oshirganini tushundi. U Iso Masihning mutlaq Markaziy rolini Xudo xohlagan narsaga aylanish va Xudoni tushunishning kaliti sifatida ko'rdi. Inson, Xudo Unda O'z O'g'lining qiyofasini shakllantirishni istashini tushundi. U Masih Xudoning O'zi bilan muloqot qilish uchun, eshikni ochadigan Zot ekanligini tushundi. Bu yosh imonli, qaerdan boshlashni bilmay, Ibtido kitobini o'qidi va birinchi bobda o'zining kimligini bilib oldi. Bu esa uni, Xudoning suratida yaratilishi yoki qayta tiklanishi nimani anglatishini yanada o'rganishga olib keldi va u Xudoning inson uchun rejasida Isoning zarurligini, markaziy o'rnini kashf etdi. U shuningdek, bu qutqarish jarayonida Ota Xudo, Iso va Muqaddas Ruh rollarining o'zaro almashinishini ko'rdi, chunki turli parchalar Xudoning mavjudligini tasvirlash uchun rollarni almashtiradi. Bu odamga Xudoning yagonaligini tushunishga yordam berdi, bu esa musulmonlar uchun muammodir. Demak, shogirdlikda biz bilamizki, asosiy maqsad Xudoning O'zi, Uning suratida qayta yaratilishi, ha, U tomonidan yashashdir. Shunday qilib, tarbiyaning maqsadi yosh imonlga bu munosabatlarni rivojlantirishga yordam berishdir, bu Xudo bilan yurishdir, chunki Masih bizda va biz Unda (Yuhanno 15:5). Shogirdlikning barcha boshqa jihatlari ushbu asosiy maqsad atrofida aylanadi - Masih bizda yashaydi. Bu biz yosh o'quvchilarga yetkazmoqchi, o'rgatmoqchi va hayotga tatbiq etmoqchi bo'lgan narsadir. Ular bizda yashayotgan Masihning murini ko'rishlari kerak. Biz Muqaddas Ruhning kuchi bilan shogirdlarimizda buni tug'diramiz.

Muqaddas Ruhning Roli

Demak, birinchi vazifa yangi imonlini Muqaddas Ruh bilan to'ldirish zarurligini, o'rgatishdir. Pavlus Korinfdagi imonlilarga shunday deb yozgan edi: "Nahot bilmasangiz?! Qalbingizda maskan qilgan Muqaddas Ruhni Xudo sizlarga bergan. Tanangiz Muqaddas Ruhning ma'badidir. Sizlar o'zlaringizga tegishli emassizlar" (1 Korinfliklar 6:19). Hosil bayramida Butrus buni juda aniq tushuntirdi:

“Tavba qilinglar, har biringiz Iso Masihning nomi bilan suvga cho‘minglar, toki gunohlaringiz kechirilsin. Shunda sizlar Muqaddas Ruhni in’om qilib olasizlar” (Havoriylar 2:38). Iso O'zining birinchi shogirdlariga "yuqoridan qudrat kelib sizlarni qamrab olmaguncha" Quddusda qolishlarini buyurgan (Luqo 24:49). Boshqa safar U shunday dedi: “Ammo Muqaddas Ruh sizlarni qamrab olganda, kuch–qudratga to‘lasizlar... yer yuzining hamma burchaklarida sizlar Mening shohidlarim bo‘lasizlar” (Havoriylar 1:8). Bu yerda muammo ta'limotda, yoki u yoki bu narsani qanday qilishda emas. Bu Xudoning borligi va kuchi haqida. Iso aytdi: “...Mensiz hech narsa qilolmaysizlar” (Yuhanno 15:5). Bu dunyoda faqat ikkita kuch bor va biz birining yoki boshqasining ta'siri ostidamiz. Havoriy Yuhanno shunday deb yozgan edi: “Biz Xudodan ekanimizni, butun dunyo esa yovuz shayton changalida ekanini bilamiz” (1 Yuhanno 5:19). Shunday qilib, muammo: "Biz qanday hokimiyat ostida yashaymiz?" degan savolda. Butun dunyo yovuz shaytonning kuchi ostida bo'lganligi sababli, biz yangi imonlilarga qanday qilib Masihda qolishni, Xudo Ruhining huzuri va kuchi bilan to'lishni o'rgatishimiz shart. Siz, shogird, yangi imonliga Muqaddas Ruhdagi buyuk manba haqida aytib berishingiz kerak. Butrusning ta'kidlashicha, inson tavba qilganda va gunohlari kechirilishi uchun Iso Masih nomi bilan suvga cho'mganida, u Muqaddas Ruh in'omini oladi (Havoriylar 2:38). Pavlus tananing birligini tasdiqlab, "...bir tana bo'lishimiz uchun bir Muqaddas Ruhga cho'mdirildik..." (1 Korinfliklar 12:13) deb ta'kidlaydi. Efesdagi jamoatga Pavlus shunday deb yozgan: “Muqaddas Ruhga to‘lib–toshinglar...” (Efesliklar 5:18). Yangi imonli Xudoning Ruhining bu ulkan manbasini imon orqali tushunishi va qabul qilishi juda muhim. Boshqacha qilib aytganda, imonli doimo ongli ravishda Ruhda yurishi kerak. Aks holda, u hamma narsani o'z kuchi bilan qilishga urinishiga qaytishi mumkin. Yangi imonlini Muqaddas Ruhning quyidagi funktsiyalarini o'rgatish kerak va u Xudo O'z Ruhida bermoqchi bo'lgan narsani izlash, o'stirish, ibodat qilish va imon orqali qabul qilishni o'rgatishi kerak:

1. Iso O'zining Ruhi orqali bizda yashash uchun keladi (Yuhanno 14:17, 18).
2. Muqaddas Ruh bizga hamma narsani o'rgatadi va Iso aytgan hamma narsani eslatadi (Yuhanno 14:26).
3. Muqaddas Ruh Isoning haqiqati haqida boshqalarga guvohlik beruvchidir (Yuhanno 15:26).
4. Dunyoni gunoh, solihlik va hukmga ishontiruvchi Muqaddas Ruhdir (Yuhanno 16:8-11).
5. Muqaddas Ruh bizni barcha haqiqatlarga yetaklaydi; U bizga kelajakdagi voqealar haqida aytib beradi va Masihning ishlarini imonlilarga ma'lum qiladi (Yuhanno 16:13).
6. Muqaddas Ruh bizda “Ruh samarasi”ni beradi, bu Masih suratining namoyon bo'lishi (Galatiyaliklar 5:22, 23).

7. Odamlarni jamoatdagi turli xizmatlarga tayinlaydigan Muqaddas Ruhdir (Efesliklar 4:11).

8. Bizga ruhiy in'omlarni beradigan, Muqaddas Ruhdir (1 Korinfliklar 12:28-30).

9. Bizni guvohlik berish uchun kuch bilan moylaydigan Muqaddas Ruhdir (Havoriylar 20: 10). 1:8; 4:31; 5:32).

10. Muqaddas Ruh vahiyalar va tushlarni beradi, ular orqali Xudo Shohligining xizmatida muvaffaqiyatga erishiladi (Yoel 2:28).

Isoning hayoti va ta'limotida Muqaddas Ruhning rolini ta'kidlash qiziq. U, shubhasiz, Xudo Shohligida xizmatlar qanday ishlashining mohiyatini tushundi. Xudoning O'zi, Xudo Ruh to'lgan imonlilar orqali ishlaydi. Isoning suvga cho'mdirilishiga e'tibor bering. Osmon ochilib, Xudoning Ruhi Uning ustiga tushdi. Aslida, Yuhanno Xushxabarida shunday deyilgan: "Xudo yuborgan Zot Xudoning so'zlarini gapiradi. Zero, Xudo O'z Ruhini Unga cheksiz-o'lchovsiz beradi" (Yuhanno 3:34). Zakariyo Iso kelishidan yuzlab yillar oldin bashorat qilgan edi: "Quyidagilar Egamizning... xabaridir: Qudrat bilan emas, kuch bilan emas, Mening Ruhim ila muvaffaqiyatga erishasan, — deydi Sarvari Olam" (Zakariyo 4:6).

Ruhiy Jang

Muqaddas Ruh haqidagi ushbu ta'limotdan keyin ruhiy urush haqiqati haqidagi ta'limot ergashishi kerak. Shogird yosh imonli uchun uning ruhi va qabilasi, oilasi, xalqi va millati ustidan, ha, butun dunyo bo'ylab ustidan avj olgan va davom etayotgan ruhiy janglardan bexabar qolishdan ko'ra ko'proq zarar yetkazishi mumkin emas. Ushbu bosqichda siz ruhiy urush haqidagi 21-bob materialini ko'rib chiqishingiz mumkin. Ushbu material dastlab siz masihiy xizmatchilari uchun mo'ljallangan edi. Endi siz o'zingiz ishongan narsalarni o'rgatishingiz va ularni jangda amalda qo'llashingiz kerak. Garchi bu siz uchun ko'rib chiqilishi mumkin bo'lsa-da, sizning shogirdingiz uchun quyidagilar asosiy bo'lishi kerak. Odam Ato va Momo Havo yaratilganda, Iblis yer yuzida edi va ularni aldab, Xudoning yaxshiligi va donoligiga shubha qilish, Uning Kalomiga e'tibor bermaslik orqali ularning halokatiga sabab bo'lgan (Ibtido 3:1-5). Xudo shayton va insoniyat o'rtasida abadiy adovatni e'lon qilib, boshlanadigan jangga ishora qildi. Bu jangda Shayton Isoni o'lim bilan yaralaydi, lekin Xudo Shaytonni Isoning oyoqlari ostida tor-mor etilishi haqida ham bashorat qilgan va bu ikki bosqichda sodir bo'lishi kerak edi. Birinchi bosqich, Masih butun dunyoning gunohlari uchun xochda vafot etganida, shaytonni imonlilarni ayblash va hukm qilish kuchidan mahrum qilganida yuz berdi (Kolosaliklar 2:14, 15). Ikkinchi bosqich, Rabbimiz Iso Masihning so'nggi qaytishi paytida, U Shaytonning sudning yakuniy va qaytarib bo'lmaydigan hukmini amalga oshiradi (2 Salonikaliklarga 2:8). Rabbimiz Isoning xochdagi Shayton ustidan qozongan buyuk g'alabasi va Uning Ruh orqali bizda mavjudligi tufayli, biz hozir

ham zulmat kuchlari ustidan ma'lum bir hokimiyat va kuchga egamiz. Bizda jinlarni quvib chiqarish va shifo berish (Matto 10:1), iblisga qarshilik ko'rsatish va uning bizdan qochib ketishini ko'rish (Yoqub 4:7); qal'alarni va Xudo haqidagi bilimga qarshi bo'lgan har qanday bahs va da'volarni buzish uchun ilohiy kuch (2 Korinfliklar 10:4, 5); va oxir-oqibat shaytonni oyog'imiz ostida ezish kuchi (Rimliklar 16:20). Lekin biz uni oyog'imiz ostida ezilganini hali ko'rmayapmiz. Urush davom etmoqda, chunki "Axir, bizning kurashimiz insonlarga qarshi emas..." (Efesliklar 6:12). "Bizning qurol—aslahalarimiz bashariy manfaat uchun emas...qal'aday mustahkam bo'lgan insoniy o'y—xayollarni hamda quruq safsatalarni yo'q qilishga qodir" (2 Korinfliklar 10:4). Bizga o'rgatilgan: "Axir, ichingizdagi Ruh dunyodagi shaytondan ustundir" (1 Yuhanno 4:4). Bizni Shaytonga qarshi faol qarshilik ko'rsatish o'rgatiladi (Yoqub 4:7). Iblis odamlarni yutib yubormoqchi bo'lgan sherdek bo'kirib yuradi, deb ogohlantiriladi (1 Butrus 5:8). Shogirdlaringizga har qanday yo'l bilan ruhiy urushning tabiatini, butun insoniyatning ruhiy dushmanining haqiqatini va Isoning nomi bilan uning ustidan hokimiyatni va kuchni qanday ishlatishni o'rgating.

Xudo Kalomining Muhim Roli

Isoning vasvasaga solinishi haqidagi hikoyani o'rganar ekanmiz, U O'zining ismi va hokimiyatidan foydalanish o'rniga, inson sifatida bizga Muqaddas Bitikdan foydalanishning namunasini ko'rsatganiga hayron qolamiz. Shaytonning har bir vasvasasiga U "Yozilganki" so'zlar bilan javob berdi. Keyin U tegishli javoblarni Xudoning Kalomidan keltirdi (Matto 4:1–11). Aynan Adan bog'ida Odam Ato va Momo Havo muvaffaqiyatsizlikka uchradi ("Haqiqatan ham Xudo...deb aytdimi?" Ibtido 3:1). Isoning sinovida, bu bog'da emas, balki bepusht sahroda (ehtimol, gunohning natijasi sifatida shunday qilingan—va, albatta, inson gunoh qilganidan beri bugun qaerda bo'lishining ramzi), Iso Xudoning Kalomidan iqtibos keltirish orqali shayton bilan uchrashdi va muvaffaqiyatli qarshilik ko'rsatdi. Isoning javoblaridan birini misol qilib olib, biz o'qiymiz: "Inson faqat non bilan emas, balki Xudoning og'zidan chiqqan har bir so'z bilan yashaydi" (Matto 4:4, Qonunlar 8:3 dan iqtibos). Miloddan avvalgi 1400 yillar atrofida Xudo Yoshuaga (Iso ismining ibroniycha talqini) quyidagi so'zlar bilan gapirdi: "Tavrot kitobida yozilganlar tilingdan tushmasin, ularni bitta qoldirmay bajarishing uchun kechayu kunduz ular haqida fikr yuritgin. Shunda ishlaring yurishib, o'ngidan keladi." (Yoshua 1:8). To'rt yuz yil o'tgach (miloddan avvalgi 1000-yillar), bizga Zaburni bergan shoh Dovud solih odam o'zini qanday tutishi kerakligi haqidagi chuqur ta'limotni yozma ravishda takrorladi: "Ha, ular Egamizning qonunidan zavq oladi, Tunu kun ta'limotining mag'zini chaqadi. Unday insonlar oqar suv bo'yiga o'tqazilgan Daraxtlarga o'xshaydi. Ular o'z mavsumida mevasini beradi, Barglari aslo qurimaydi. Ular neki

qilsa, muvaffaqiyatga erishadi" (Zabur 1:2, 3). Dovuddan taxminan uch yuz yil o'tgach, miloddan avvalgi 700-yillarda, Ishayo payg'ambar shunday yozgan edi: "Kamtar, mo'min bo'lgan odamga, Kalomim oldida titraydiganga Men e'tibor bilan qarayman" (Ishayo 66:2). Iso O'zining eng yaqin shogirdlariga, demak, barchamizga ko'rsatma berib, shunday degan: "Agar siz Men bilan aloqada bo'lib, so'zlarimni qalbingizga jo qilsangizlar, istaganingizni so'ranglar, sizga beriladi" (Yuhanno 15:7). Pavlus, Iso osmonga ko'tarilganidan keyin, ehtimol, o'ttiz yil o'tgach, Kolosaliklarga 3:16 ga shunday yozgan: "Masihning kalomi sizda chuqur o'rnatilib, yashnayversin. Donolik bilan bir-biringizga ta'lim bering, nasihat qiling. Zaburlarni xonish qilib, madhiyalar va ruhiy qo'shiqlar bilan, chin ko'ngildan minnatdorchilik bildirib, Xudoni tarannum etinglar." Yuqoridagi iqtiboslarga Xudo Kalomining imonlilar hayotida ajralmas ekanligi haqida yana o'nlab iqtiboslarni qo'shish mumkin. Amaliy tomoni, Xudoning Kalomini shogirdlaringiz uchun qanday qilib taqdim etish va kechayu kunduz mulohaza yuritish uchun yetarli darajada o'zlashtira olishlari va bu ularning mavjudligining zaminida tirik so'z bo'lib qolishi bilan bog'liq. Keling, ushbu vazifani ikki qismga ajratamiz. Avvalo, Xudoning Kalomini taqdim etishning ko'plab usullari mavjud: bosma so'zni tarjima qilish, nashr etish va tarqatish, audio lentalaridan foydalanish, radio orqali Xudoning Kalomini talaffuz qilish va shaxsiy yodlash darslari. Har bir vaziyat Xudoning Kalomini qanday qilib mavjud qilish haqida turli qarorni talab qiladi. Shogirdlikda Xudoning Kalomidan foydalanishning ikkinchi jihati ko'p jihatdan shaxsiy uslub va tayyorgarlikka bog'liq. Gap yosh imonlilarning ehtiyojlarini qondiradigan dasturni ishlab chiqishdir. Shu bilan birga, iloji bo'lsa, doimiy bo'lib qoladigan odatlarni ularning hayotiga singdirishga harakat qiling. Ularga Xudoning Kalomi haqida kechayu kunduz mulohaza yuritishni o'rgatib, bu haqiqat ularning hayotlarida amaliy tarzda qo'llanilishi mumkin. Musulmon dunyosining katta qismida savodsizlik va hatto o'qitish usullari tufayli odamlar ajoyib xotiralarga ega. Biz faqat alohida oyatlarni emas, balki butun parchalarni yod olish tarafdorimiz, agarda uning Muqaddas Kitoblari musodara qilinsa yoki qamoqqa olinsa va bir kishilik kamerada bo'lsa ham, imonli odam ularga tayanishi mumkin. Fikrlashning maqsadi, albatta, imonlini ushbu Kalomning ta'limotini hayotida qo'llashga undashdir. Agar siz qaerdan boshlashni bilmasangiz, men Leroy Eymnsning *Yo'qotilgan Shogirdlik San'ati* (1978) asarini tavsiya qilaman. U o'z shogirdi hayotida ko'rishni istagan 30 ta sifat yoki urg'u ro'yxatini tuzdi va har bir mavzu uchun Muqaddas Bitikni o'rganishga yondashuvlar va mos keladigan parchalarni taklif qildi. Shogird bilan muntazam uchrashuvlar uchun ko'proq bo'sh vaqt bo'lgan holatlarda, siz muntazam ravishda Muqaddas Kitobning ba'zi kitoblarini ko'rib chiqishingiz mumkin, lekin har doim haqiqatlarni shogirdning hayotiga tatbiq etadigan tarzda. Siz shogirdlarga butun Muqaddas Kitobning tuzilishini tushuntirishga vaqt ajratishingiz va muhim deb

hisoblagan qismlarni qamrab olish uchun alohida o'qishlarni tayinlashingiz mumkin. Men o'zim xushxabarlardan birini boshlashni afzal ko'raman va xushxabardan keyin havoriylarning faoliyati kitobini, so'ngra imonlilar hayotidagi vaziyatga taalluqli tanlangan xabarlarni o'rganishni taklif qilaman. Keyinchalik men ularni Ibtido, Chiqish va Qonunlar kitoblari bilan tanishishga undagan bo'lardim. Shu bilan birga, men imonlilarni Zabur va Hikmatlar kitoblari bilan tanishtirishni va oyiga bir marta ular orqali o'tish yo'lini belgilashni xohlayman. Shundan so'ng, ularda Muqaddas Kitobning qolgan qismi bilan tanishishni qanday rivojlantirish sizga bog'liq. Shundan so'ng, ularda Muqaddas Kitobning qolgan qismlari bilan tanishishni qanday rivojlantirish sizga bog'liq. Shogirdlaringizga Xudoning Kalomini o'rgatayotganingizda, Masih ularda shakllanganini ko'rish uchun umumiy maqsadingizni doimo yodda tuting. Bu faqat Muqaddas Ruhning kuchi bilan sodir bo'lishini bilganingiz uchun, Ruhda yashashni o'rgating va mashq qiling. Xudoning Kalomini qanday o'rgatayotganingizga, ehtiyot bo'ling. Bu yangi qonuniylikni o'rnatish haqida emas; bu Masih sizning shogirdlaringizda shakllanganligini ko'rish va keyin Xudoning Kalomini barcha hayotiy munosabatlar va vazifalarga qo'llashdir. Har doim butun jarayonni shafaot ibodatida saqlang.

Ibodati San'ati va Amaliyoti

Ibodati, nafaqat shogird sifatida hayotingizning muhim qismi bo'lishi kerak, balki siz shogirdlaringizga qanday ibodati qilishni o'rgatish sharafiga egasiz. Esingizda bo'lsin, siz ko'p bilimlarni miyangizdan shogirdlaringiz miyasiga o'tkazish bilan shug'ullanmaysiz. Siz ularning hayotida Masih shakllanganiga e'tibor berishingiz kerak. Ibodati ushbu jarayonning ajralmas qismidir. Muqaddas Bitikdan ibodati haqidagi bir nechta havolalarga e'tibor bering:

- “Menga iltijo qil, senga javob beraman. Sen hali bilmaydigan buyuk sirlarni senga aytaman” (Eremiyo 33:3).
- “Shogirdlar doimo va bezmasdan ibodati qilsin deb, Iso ularga shunday bir masal aytib berdi” (Luqo 18:1).
- “Shu paytgacha Mening nomim bilan Otadan hech narsa so‘ramadingizlar. So‘ranglar, olasizlar va qalbingiz shodlikka to‘ladi” (Yuhanno 16:24).
- “Hech narsadan tashvish qilmanglar. Aksincha, har qanday sharoitda ibodati va iltijoda bo‘lib, har bir muhtojligingizni Xudoning oldida minnatdorchilik bilan izhor qilinglar. Shunda Xudo beradigan, inson xayoliga sig‘maydigan tinchlik Iso Masih orqali sizlarning yuraklaringizni va o‘y–xayollaringizni qo‘riqlaydi” (Филиппиликлар 4:6, 7).
- “Har qanday sharoitda Muqaddas Ruhga tayanib duo–ibodati qilinglar. Ibodatda hushyor va sabotli bo‘lib, Xudoning barcha azizlari uchun iltijo qilinglar” (Efesliklar 6:18).

• “Hamisha xursand bo‘lib yuringlar. Tinmay ibodat qilinglar. Har qanday sharoitda ham Xudoga shukur qilinglar, chunki sizlar, ya’ni Iso Masihga imon keltirganlar uchun Xudoning irodasi shudir” (1 Salonikaliklar 5:16-18). Xudo bizni "Uni chaqirishga", Unga ibodat qilishga chaqiradi. Iso bizga ibodat qilishni davom ettirishni va taslim bo'lmaslikni o'rgatdi. U bizga Uning nomidan ibodat qilishni o'rganishni taklif qildi. Biz barcha iltimoslarimizni Xudoga minnatdorchilik bilan yetkazishimiz kerak. Biz Muqaddas Ruhning g'ayrati va kuchida ibodat qilishimiz kerak. Biz ibodatni davom yettirish orqali Xudoning huzuridan xursand bo'lishimiz kerak. Ibodatlarimiz natijasi shuki, Xudo bizga "buyuk va aql-idrok qilib bo'lmaydigan" javob beradi. Bu bizga aql-idrokdan ustun bo'lgan tinchlikni beradi. Bizning yuraklarimiz va onglarimizni Iso Masih saqlaydi. Rabbimizdan xursand bo'lish va doimo ibodat qilish orqali, biz Xudoning irodasi markazida ekanligimizga amin bo'lishimiz mumkin. Albatta, Xudo O'z irodasiga ko'ra ibodatlarimizga javob beradi. Shogirdingiz buni sizning hayotingizda, ko'rishlari kerak. Ular siz bilan ibodat qilish orqali o'rganadilar. Siz ular bilan birga ibodat qilib, ibodat qilish qobiliyati osib borishi uchun ularga ko'rsatma berib, ularni rag'batlantirasiz. Agar siz buni shaxsan qila olmasangiz, ular ibodat qilish odatini o'rganishlari uchun audio kassetalarni qoldirishingiz yoki jummalarni yozishingiz kerak bo'ladi. O'z vaqtida ular Muqaddas Kitobning buyuk ibodatlarini kashf etadilar va ularni namuna sifatida qabul qiladilar. Agar siz ularga kechayu kunduz Xudoning Kalomi haqida mulohaza yuritishga ta'sir qila olsangiz, ular ibodat o'sishi bilan undan mazmun va Ilhom olish uchun yetarli Muqaddas Kitob materialiga ega bo'ladilar.

Sajda Qilish uchun Joy va Musiqa

Nazariy jihatdan, musiqa va sajda qilish, Masihning tanasiga yangi imonlilarni kiritish haqidagi keyingi bobga bag'ishlash yaxshiroqdir. Ammo odamlar sizdan shaxsiy qo'shiq aytish va sajda qilishni o'rganishlari mumkin. Siz ularga Egamizni kuylashni va Unga sajda qilishni o'rgatganingizda, yangi materialni uning tiliga tarjima qilishda yangilik qilishingiz kerak bo'lishi mumkin. Esda tutingki, shogirdlik shunchaki shogirdlikdan ko'ra ko'proq narsadir. Bu, yosh imonlini Rabbimizning huzurida yurishga, Unga minnatdorchilik bildirishga, ulug'lashga, sajda qilishga, ibodat qilishga va Xudoning Kalomidan oziqlanish orqali xursand bo'lishga o'rgatadi. Qadimgilar aytganidek, “Insonning asosiy maqsadi, bu Xudoni ulug'lash va Undan abadiy bahramand bo'lish” bo'lsa, albatta, sajda qilish, jumladan, qo'shiq aytish ham uning ajralmas qismidir. Ko'pgina musulmon rejimlarining zulmkor tabiati tufayli, yangi imonli boshqa imonlilar bilan sajda qilish va qo'shiq aytish uchun uchrasha olmasligi mumkin. Shuning uchun men shogirdlik jarayonining bir qismi sifatida "sanolar, ruhiy madhiyalaru qo'shiqlar" kuylashni o'rganishni qo'llab-quvvatlayman.

Birodarlikka Ehtiyoj Birodarlikning Zarurati

Oldingi bobda biz Pavlus "ergashish"ni juda muhim deb bilganini ko'rdik. U yosh imonlilarga dalda kerakligini bilar edi. Ular kimdir ularga g'amxo'rlik qilishini va ular bilan aloqada bo'lishini bilishlari kerak edi. Yangi imonliga o'z tomondan birodarlik izlash zarurligini o'rgatish ham, bir xil darajada muhimdir. Bu keyingi bobda muhokama qilinadi: Masihning tanasini birodarlikka kiritishning mumkin bo'lgan modellari.

37 BOB

Jamiyatni Shakllantirish Modellari

"Demak, sizlar endi begona ham, kelgindi ham emassizlar, balki Xudoning aziz xalqi qatoridasiz, Uning xonadoni a'zosi bo'ldingizlar. Sizlar xuddi bir binodaysizlar. Bu binoning asosi havoriylaru payg'ambarlardir. Binoning tamal toshi esa Iso Masihning O'zidir. Bu imorat Rabbimiz Iso Masih orqali bir bo'lib, yuksalib boradi va Unga bag'ishlangan muqaddas ma'bad bo'ladi. Iso Masihga tegishli bo'lganingiz uchun sizlar ham bu imoratning bir qismisiz. Bu imoratni Xudoning Ruhi O'ziga maskan qilib oladi" (Efesliklar 2:19-22). Ushbu ilhomlantirilgan matnda biz Xudoning O'z xalqiga bo'lgan yuragining buyuk vahiysiga egamiz. Uning rejasining yakunlanishi shundaki, U O'z xalqi orasida yashaydi. Xudo ming yillar davomida bu yo'lda harakat qilmoqda. Ibrohimdan boshlab poydevor qo'yilgan. Qonun chiqaruvchi Muso muhim rol o'ynadi. Dovud shohlikning asoschisi bo'ldi. Ishayo, Eremiyo va Doniyor kabi payg'ambarlar yaqinlashib kelayotgan Shohlik haqida bashorat qilishgan. Iso havoriylar bilan birgalikda poydevorning asosiga aylandi. Masih osmonga ko'tarilgandan va Muqaddas Ruhning to'kilishidan bir asr o'tib, dunyo buyuk Xudoning durdonasi, ko'p avlodlarning, ko'p millatlining tirik tanasi, qutqarilgan farzandlar ma'badi yaratilganiga guvoh bo'ladi, ular orasida U O'z Ruhi bilan abadiy yashashni tanlaydi. Uning Jamoatida, Uning Shohligining ko'rinadigan ifodasida, biz Masihning to'kilgan qoni orqali hamma narsaning yarashishini ko'ramiz. Xudo O'zining abadiy hamkorligining bir qismi bo'lish uchun barcha tillar, qabilalar, xalqlar va millatlardan O'ziga yangi insonlarni chaqirmoqda. Ismoilning o'g'illari, musulmonlar, bu buyuk qutqarishning bir qismidir. Iso orqali Ibrohimning buzilgan oilasiga shifo keldi. Iso xochdagi buyuk qurbonligi orqali, hamma narsani Xudo bilan yarastirdi. Qadimgi tosh ibodatxona endi mavjud emas. Imonlilardan iborat yangi tirik ma'bad bo'ldi. Ziyorat endi biror joyga emas, balki Xudoning O'zigadir. Ibodat endi din ixtirochilari ishlatadigan bo'sh so'z emas, endi u Ruh va Haqiqatda amalga oshiriladi. Bu yangi tirik tana, garchi imonlilar turli tillarda gaplashsalar va turli qabilalardan bo'lishsa ham, bir butunlikga birlashtirilgan. Xudo va insoniyat o'rtasida, barcha odamlar, shu jumladan barcha tillar, qabilalar, xalqlar va millatlarning sobiq musulmonlari o'rtasida, kelishuvga erishildi. Ishoq va Ismoilning avlodlari o'rtasidagi bo'linish, Isoning buyuk qutqarish ishi bilan tuzatildi. Bu nafaqat sizning tasavvuringiz bo'lishi kerak, balki uni yosh shogirdlaringizga yetkazishingiz kerak. Ular ajralmas qismi bo'lgan, Xudo rejasining buyukligini ko'rishlari kerak. Yangi imonli nafaqat mahalliy jamoatni, balki barcha avlod vakillaridan iborat jahon jamoatini ham ko'rishi muhimdir. Ushbu ko'rinish, bu

haqiqat asosida imonlilar o'zlarining kimligini va Xudoning Shohligida qanday ahamiyatga ega ekanligini tushunishadi. Ibrohim imonli odam sifatida boshlagan ishlari, imonli odamlar orasida amalga oshdi. Uning va'da qilingan zot, Iso orqali imonlilar avlodi birlashtirildi. Ibrohimning buzilgan oilasiga shifo keldi. Ismoilning bolalari Rabbimiz uchun zabt etilgan va hozir ham shunday. Musulmonlar, ayniqsa har doim o'zlarini mag'rur va alohida hukmronlik qilish uchun mo'ljallangan deb bilgan, Arab musulmonlari, endi Xudoning kamtarligi bilan zabt etildi.

Ular ham xochda sindirilgan, hech bo'lmaganda ishonganlar va hozir Masihning tanasiga qo'shilishmoqdalar. Oldingi bobda biz har bir shogirdning hayotida Masih qanday shakllangani haqida yozgan edik. Ushbu bobda bizning mavzuimiz shogirdlarga ularning butun dunyo bo'ylab Masihning tanasidagi ahamiyatini ko'rsatishdir. Esingizda bo'lsin, yangi imonlilar o'z oilalaridan butunlay ajralib qolishlari mumkin. Ular ta'qib qilinishi mumkin. Ular, albatta, kim ekanligi, ularning ahamiyati, nimaga yoki kimga tegishli ekanligi haqida hayron bo'lishlari mumkin. Shuning uchun ularga Xudoning Kalomi nuqtai nazaridan o'zlarini qanday qabul qilishlari kerakligini o'rgatish juda muhimdir. Aynan shu yerda, Xudo Shohligining namoyon bo'lgan Butunjahon jamoatida Ibrohimning singan oilasi shifo topadi. Ismoilni begonalashtirish tamg'asi bartaraf etildi, oila birlashdi. Kechirim, yarashuv va tinchlik xochdagi Masih orqali Xudoning buyuk qutqarish ishining samarasidir. Ushbu mavzuni ishlab chiqishdan oldin, tegishli masalalar bo'yicha Islom ta'limotini tahlil qilish va masihiy haqiqati uni qanday to'g'rilashi va undan yuqori ekanligini ko'rsatish, yaxshi fikr bo'ladi. Uning barcha o'tmishdoshlarini siqib chiqaradigan din ekanligi haqidagi barcha da'volariga qaramay, biz Islom bu talablarga javob bermasligini aniqladik. Islomdan endigina chiqqan yangi imonli kishi buni bilishi kerak. Aks holda, haqiqatni ko'ra olmagan va anglay olmagan yangi shogird, bu tasavvurga ega bo'lmagan holda, stressli vaziyatda eski va tanish islomiy fikrlash tarziga qaytishi mumkin. Misol uchun, Muhammad dastlab Quddus tomon ibodat qilgan. Yahudiylar uni payg'ambar deb rad etishganda, u o'z shahri Makkaning butparastlar ziyoratgohi markaziga yuzlandi. Bu qadimiy butlar markazi *Ka'ba* Muhammadga "Mening uyim" degan ovoz bilan o'zgartirildi. Bugungi kunda musulmonlar uni "Xudoning Uyi" deb atashadi (2:125). Muhammadning g'oyasi arablarning joylashuvini yerning markazi va ziyoratgoh sifatida belgilash edi. Bu asl ma'noni butunlay o'tkazib yubordi. Quddusdagi eski ma'bad, bu faqat vaqtinchalik misol bo'lgan, u kelajakda bo'ladigan, ancha go'zal va ulug'vorlikka ishora qilgan, ya'ni har qanday yoshdagi va irqdagi imonlilardan tashkil topgan tirik ma'bad edi. Xudo O'z xalqi orasida yashashni xohlaydi. Bu fikr Muhammadning miyasiga hech qachon kirmagan va Islom ta'limotida ham uchramaydi. Xudoning rejasini tushunolmay, u, jismoniy Quddus yaqinlashib kelayotgan samoviysiga ishora ekanligini bilmagan holda, Quddusni o'rnini bosishga urinib, raqib roliga aylandi

(Galat. 4:26). Muhammad ham Xudoning rejasini boshqa yo'l bilan o'tkazib yubordi. U Xudoning O'zi uchun ulug'vor tirik ma'badga qurilayotgan, barcha yoshdagi imonlilar va etnik-lingvistik guruhlarini o'z ichiga olgan Xudoning buyuk qutqarish rejasining ko'lamini tushuna olmadi. Muhammad Islomni sof irqiy nuqtai nazardan qabul qilgan: arab payg'ambari, arab Qur'oni, Ka'ba yerning markazi sifatida va Hojar va Ismoil o'lim bilan to'qnashuv joyini Bersheba cho'lidan Makka yaqiniga ko'chirish. Ushbu tirik ma'badning o'rnida biz arablarning mag'rurligi va Makkani dunyoning markazi sifatida tasdiqlash istagi tasvirini olamiz. O'rganganingizdek, siz yangi imonliga ushbu go'zal Muqaddas Kitob vahiysi bilan kelgan umid va shon-shuhratni his qilishiga yordam berishingiz kerak. Aytishga hojat yo'q, siz ham ushbu tasavvur bilan to'ldirilishingiz kerak. Aks holda, siz mahalliy jamoat, bu hamma narsa ekanligini o'rgatayotgan vaziyatga tushib qolasiz. Yangi imonli mahalliy jamoat bilan tanishishdan oldin, u faqat buyuk universal jamoatning bir ko'rinishi ekanligini bilishi kerak. Islom *Ummatining* o'rnida hozirda ajoyib dunyo bo'ylab imonlilar jamoasi mavjud bo'lib, ular orasida Xudoning O'zi yashaydi. Bu haqiqatni tushunish yangi imonliga kurashayotgan mahalliy jamoatda sodir bo'ladigan ko'tarilish va pasayishlarga dosh berishga yordam beradi. Umumjahon jamoat tushunchasidan kelib chiqib, biz mahalliy jamoat nima ekanligini ko'rib chiqishimiz kerak. Ehtimol, jamoatning eng qisqa ta'rifi ikki yoki undan ortiq imonlilarning Ruh kuchi va Iso Masihning rahbarligi ostida Egamizga sajda qilish va Unga xizmat qilish uchun birlashishidir. Bu a'zolarining uslubi va tarkibini tanlashda katta erkinlik beradi. Bu qanchalik to'g'ri bo'lsa ham, aksariyat holatlar uchun bu yetarli emas. Har bir topshiriq va jamoat, shubhasiz, mahalliy jamoatni tashkil etuvchi o'z g'oyasini ishlab chiqdi. Arab Dunyosi Xizmatlari mahalliy "jamoat"ni tashkil qilish uchun taklif qilingan mezonlarni ishlab chiqdi. Bularga quyidagilar kiradi:

1. Suvga cho'mgan o'nga yaqin imonlilar (moslashuvchan).
2. Yolg'izlardan emas, balki oilalilardan boshlash tavsiya etiladi.
3. Muqaddas bitik bo'yicha malakali mahalliy yetakchilar.
4. O'zlarining shaxsiy uchrashuv joylari (missionerlik uyida emas).
5. Mahalliy guruh moliyaviy va xushxabarni tarqatish uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi (Schlorff 1981:11).

Bunga men ibodat qilish, Xudoning Kalomini o'rganish, suvga cho'mish amaliyoti, Rabbiyning kechlini nishonlash va intizomga rioya qilish g'oyalarini qo'shaman (kerak bo'lganda). Boshqa tomondan, bu yangi imonli quyiladigan qadimiy monolit tarixiy jamoatga tegishli bo'lishi mumkin. Ular orasida o'lcham, uslub, an'analar (yoki ularning yo'qligi) va o'z-o'zini tashkil etish shakllari bo'yicha yuzlab o'zgarishlar mavjud. Ushbu jamoatlar bir millatli yoki ko'p millatli bo'lishi mumkin. Butun dunyo bo'ylab ular yuzlab tillarda musiqa asboblari va musiqa tushunchalarida turli xil afzalliklarga ega yoki ba'zi kamdan-kam hollarda musiqasiz

ham ishlaydi. Uchrashuvlar uchun joylarni tanlashda, kiyimda va jamoatdagi ayollarning o'rnini haqida turli xil tushunchalarda cheksiz xilma-xillik bo'ladi. Jamoatdagi yig'ilish namunalarini muhokama qilishdan oldin, ba'zi bir asosiy haqiqatlar siz shakllantirayotgan yoki yangi imonlini tanishtirayotgan guruhni tavsiflashi kerak. Avvalo, ushbu savol tug'iladi, bu jamoatning rahbari kim? Ko'pincha, inson tashkilotlari Xudoning O'zi bosh bo'lgan tirik ma'bad sifatida mo'ljallangan o'rnini egallaydi. Havoriy Pavlusning Kolosaliklarga aytgan so'zlari juda aniq edi: "Masih jamoatning boshidir, Jamoat Masihning tanasidir. Hamma narsaning ibtidosi Masihdir, U hammadan ustun bo'lishi uchun Birinchi bo'lib o'likdan tiriltirilgan" (Kolosaliklar 1:18). Iso O'zining hukmronligini Ruh orqali amalga oshiradi. Bizning topinishimiz Ruhda va Haqiqatda bo'lishi kerak (Yuhanno 4:24). Ruhsiz, Bosh sifatida Isoga e'tibor qaratmasdan, bizning topinishimiz yo o'lik (Ruhning yetishmasligi) yoki buzilgan (to'g'ri emas) bo'ladi. Shuni yodda tutishimiz kerakki, mahalliy jamoat imonlilarning tirik tanasi bo'lib, uning boshi Iso hisoblanib, Uning Ruhi orqali boshqaradi. Mahalliy oqsoqollar va cho'ponlar mahalliy jamoatning boshlig'i emas, balki tananing qolgan qismining boshqaruvchilari va xizmatkorlaridir. Dunyodagi jamoatlarning xilma-xilligiga qaramay, ular ajoyib birlik bilan ajralib turadi. Pavlus Efesliklarga shunday deb yozgan edi: "Hammamiz bir tananing a'zolarimiz, qalbimizdagi Muqaddas Ruh ham birdir. Shuningdek, Xudo bizni da'vat qilib, hammamizga bergan umid ham birdir. Rabbimiz bir, imonimiz ham birdir, bir maqsadda suvga cho'mdirilganmiz. Barchamizning Otamiz Xudo birdir. U hammamizdan ustun bo'lib, hammamiz orqali O'z irodasini bajo qiladi. U hammamizning oramizdadir" (Efesliklar 4:4-6). Agar siz buni shogirdlaringizga o'rgatmasangiz, ular mahalliy jamoatlar va mazhablarning chalkash rasmini birlashtira olmaydi. Yangi kelganlarga nima uchun jamoatlarning ko'p turlari borligini tushuntirsangiz yaxshi bo'ladi. Ular tarixiy sabablarni, urf-odatlarining rolini yoki yo'qligini, etnik sabablarni, til sabablarini, madaniy sabablarni va mahalliy imonlilar tanalarining rivojlanishida inson omilining rolini bilishlari kerak. Ularga buni tushunishga yordam berishning bir usuli, musulmonlar orasida mazhablarning ko'pligi sabablarini ko'rsatishdir. Ko'pgina yangi imonga kelganlar nima uchun Xudoning Kalomi, yagona shajda qilish va jamoatni tashkil etish haqida aniqroq gapirmasligini, bilishni xohlashadi. Siz nima uchun Muqaddas Bitik ushbu masalalarda sukut saqlagan deb, o'ylaganingizni tushuntirib berishingizga to'g'ri keladi. Mening fikrimcha, bunga arziydigan narsa shundaki, Xudo hamma narsani qilishning yagona usulini qo'llashni istamadi, chunki U odamlar o'zlarining madaniy sharoitida Xushxabarga javob berishda erkin bo'lishlarini xohlashdi. U ularga musiqa uslublarini, me'moriy echimlarni va ularga mos keladigan topinish namunalarini tanlashda erkin bo'lishlarini xohladi. Islohot davrigacha, G'arbdagi masihiylarning boshqa iloji yo'q edi. Rim-katolik jamoati o'z

g'oyalarini hammaga va hamma narsaga yuklagan. Lyuter va uning izdoshlari ko'plab jamoat amaliyotlarini Muqaddas Yozuvlar asosida baholadilar. Agar Muqaddas Yozuv buni taqiqlamagan bo'lsa va u ibodatda yordam bergan bo'lsa, ular buni saqlab qolishdi. Boshqa tomondan, anabaptistlar, agar Muqaddas Kitob to'g'ridan-to'g'ri ma'lum bir yo'l bilan biror narsa qilishni aytmasa, unda buni qilmaslik kerak deyishdi. Shubhasiz, Xudo bu buyuk masala haqida sukut saqladi, chunki U barcha zamonlar va xalqlarning imonlilariga mutlaq madaniy harakat yo'nalishini yuklamoqchi emas edi. U madaniyatlarning ajoyib rang-barangligidan zavqlangan bo'lishi kerak va U mahalliy jamoatlar uni aks ettirishi kerak, deb ishongan, ehtimol jamoatning barcha tillar, qabilalar, xalqlar va millatlarga maksimal darajada tarqalishi haqida qayg'urgan. Ehtiyotkorlik uchun, Xudo bizga Muqaddas Bitikda bizni yangi imonlilar paydo bo'ladigan diniy va madaniy kelib chiqishi bo'lgan xudosiz elementlar bilan halokatli murosaga tushib qolmaslik uchun yetarli darajada aytganini unutmang. Shuning uchun Islomni yaxshi bilish juda muhim. Aks holda, biz Xushxabarni buzadigan elementlardan foydalanishimiz mumkin. Yuqorida aytib o'tilgan ta'limot bilan asosni tozalagandan so'ng, endi imonlilarni mavjud jamoatlarga yoki yangilarini shakllantirish orqali, imonlilarni birodarlik guruhlariga to'plash masalasini hal qilish vaqti keldi. Men bu masalani yangi imonlilarga nazariy modelni yuklash nuqtai nazaridan emas, balki pragmatik nuqtai nazardan muhokama qilmoqchiman. Jamoatlarda imonlilarni birlashtirishning to'rt yoki beshta namunasi bor, menimcha, dunyodagi ko'pgina misollarni qamrab oladi.

1 Namuna: Umumiy Uyushma

Jamoatga yangi imonlilarni jalb qilishning eng keng tarqalgan usuli bu biz mavjud bo'lgan tanaga, umumiy uyushma deb ataladigan namunadir. Etnik yoki lingvistik kelib chiqishidan qat'i nazar, sobiq musulmonlar mavjud mahalliy jamoatga qabul qilinadi. Yangi imonlilar hamma narsaga moslashishlari kerak. Ular haqiqatan ham qabul qilinishi uchun yangi tilni, notanish musiqani, yangi urf-odatlarini, yangi kiyim uslubini va boshqa ko'plab narsalarni o'rganishlari kerak bo'lishi mumkin. Mohiyatan, yangi imonga kelganlar ikkita imondan o'tishlari kerak: birinchisi, Masihga ruhiy murojaat qilish; ikkinchisi - mahalliy jamoat madaniyatiga murojaat qilish. Agar yangi tavba qilganlar mahalliy jamoat madaniyatidan boshqa madaniyatga mansub bo'lsalar, biz buni sobiq musulmonlarni o'zlarining madaniy kontekstidan "chiqarib olish" va ularni mahalliy jamaot madaniyatiga qo'shish deb ta'riflaymiz.

2 Namuna: Turli Madaniyatlarning Ona-Qiz Jamoatlari

Ikkinchi namuna - bu "ona va qiz jamoati" deb atalishi mumkin bo'lgan namuna, bu yerda ona jamoat bir millatga ega, qiz jamoat esa boshqa millatga ega. Bunday vaziyatda ona jamoatdagi odamlar yangi imonlilarni lingvistik-madaniy e'tiqodga majburlamasliklari kerakligini tushunishadi. Shunday qilib, ona jamoatning odamlari ongli ravishda o'zlaridan farq qiladigan, lekin ona jamoatning roziligi va duosi bilan boshqa jamoatni yaratishga boradilar. Ushbu namunada ona jamoat qiz jamoatga o'ziga xos tashkilot va ibodat namunasini yuklashi mumkin, bu esa odamlarga faqat boshqa tildan foydalanishga ruxsat berishi yoki yangi imonlilarga o'zlari kelgan madaniyatga ko'proq mos keladigan namunalarni ishlab chiqishga imkon berishi mumkin. Nafaqat til, musiqa va kiyinish uslubi, balki tashkiliy namunalari va ibodat uslublari ham har xil bo'lishi mumkin.

3 Namuna: Ikki Tomonlama A'zolik Namunasi

Men kuzatgan uchinchi namuna - bu ikki tomonlama a'zolik deb ataydigan narsa. Ba'zi sabablarga ko'ra, yangi imonlilar, hatto ular topinish tilini yaxshi tushunmasalar yoki uslubga jalb qilinmasalar ham, o'zlarini allaqachon mavjud bo'lgan mavjud jamoatga tegishli bo'lishlari kerakdek his qilishadi. Shuning uchun ular ushbu jamoatning muntazam xizmatlarida qatnashadilar. Ammo bunga qo'shimcha ravishda, ular o'z turidagi odamlar bilan, o'z tilida va madaniy jihatdan o'zlari uchun qulayroq tarzda yana bir birodarlik uchrashuviga ega. Bu do'stlar o'zlarini allaqachon mavjud bo'lgan narsaga tegishli deb bilishadi va shu bilan birga ular o'z yig'ilishlarini o'zlarining madaniyatiga mos uslubda o'tkazadilar.

4 Namuna: Kontekstli Jamoat

To'rtinchi namuna musulmon bo'lmagan imonlirlar nisbatan eng munozarali namunadir, chunki u yangi tavba qilgan sobiq musulmonlarga boshqalardan mustaqil ravishda o'zlari tanlagan namunani ishlab chiqishda katta erkinlik beradi. Buning sabablari ko'p bo'lishi mumkin. Ehtimol, yaqin atrofda ular qo'shilishi mumkin bo'lgan jamoat yo'q, yoki mavjud jamoat shunchalik buzuq bo'lishi mumkinki, hech kim ular bilan muloqot qilishni xohlamaydi, aksincha ularga taqlid qilishni ham xohlamaydi. Ushbu namunani tanlaganlar uchun ushbu yondashuvni asoslovchi ba'zi asosiy taxminlar mavjud. Ulardan biri shundaki, "ekstraksionizm" noto'g'ri, ya'ni yangi imonlilar o'zlarining madaniy kontekstidan butunlay chiqarib yuborilmasligi va boshqasiga majburlanmasligi kerak. Ushbu yondashuv mavjud jamoatning madaniy imperializmiga qarshi turishga harakat qiladi. Bu namunadagi ikkinchi taxmin shuki, Xudo barcha xalqlarga o'z madaniyatiga mos keladigan Unga topinish uslublari javob berish erkinligini bergan. Bu shuni anglatadiki, Xudo barcha imonlilarning ruhiy birligidan manfaatdor bo'lsa-da, U uslub va tuzilishning

to'liq bir xilligini talab qilmaydi. Umuman olganda, bu ko'rinish quyidagicha rivojlanadi: imonlilar o'zlarining madaniy kontekstida ochiq Muqaddas Kitob bilan o'tirishadi. Keyin ular Xudoning Kalomiga nima mos kelishini hal qilishga harakat qilishadi. Ushbu yondashuv bilan ishlashda men mavjud musulmon madaniyatining diniy elementlarini uchta toifaga bo'lish foydali deb topdim: Muqaddas Bitik ta'limotlariga mos keladiganlar, mutlaqo qabul qilinishi mumkin bo'lmaganlar va aniq neytral bo'lganlar, ya'ni savollarga hech qanday aloqasi yo'q. Ushbu usul bilan juda ehtiyot bo'lish kerak, chunki eski Islomiy shakllar, agar ishlatilsa, qabul qilinishi mumkin bo'lmagan Islomiy ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Islomiy shakllarni o'zlashtirish va/yoki moslashtirish, agar eski shaklning ma'nosi o'lgan bo'lsa va butunlay yangi masihiy ma'nosi bilan to'ldirilgan bo'lsa, amal qiladi. Denis Grin Yangi Ahddagi Ibroniylar Kitobi o'zlarining eski diniy shakllarini juda ko'p saqlab qolgan yahudiylarga yozilganligini ko'rsatib, barchamizga katta xizmat qildi. Ular eski yahudiy namunalariga rioya qilib, halokatli sinkretizmga tushib qolish xavfi ostida edilar. Yangi Masihiy yahudiylar jamoasidagi xavf shundaki, eski yahudiy ma'nolari yangi masihiy ma'nosini bosib olish xavfi bor edi (Green 1989:233-250). Boshqa tomondan, musulmonlar bilan ishlashda kontekstli yondashuvning asosiy himoyachilaridan biri Fil Parshall ushbu mavzu bo'yicha birinchi zamonaviy *Musulmon Xushxabarchiligidagi Yangi Yo'llar* (1980) kitobini yozgan. Ushbu kitobda tilga olingan Lombardo Case Study, biz yuqorida taklif qilganimizdek ishlab chiqilgan; ya'ni, ochiq Muqaddas Kitob bilan o'tirib, nimani o'zlashtirish mumkin, nima rad etilishi va nima nisbatan betaraf bo'lishi haqida qaror qabul qilish. To'qqiz yil o'tgach, Parshall "Kontekstualizatsiya darslari" nomli maqola yozdi. (1989:251-265). Uning maqolasidagi foydali sharhlar va mulohazalar ko'p bo'lsa-da, keyingi xatboshi uning fikrining mazmunini qamrab olgandek edi. U shunday deb yozadi: Bu sa'y-harakatlarga hali to'liq baho berishning iloji yo'q. Ammo shuni aytish kerakki, dastlabki hisobotlar ijobiy edi. Yangi tavba qilganlar boshqa musulmonlar bilan birga topinish imkoniyatidan minnatdor. Muqaddas Kitobdagi sajda qilish, Xudo Kalomini kuylash, ro'za tutish va tanish so'zlardan foydalanish imonlilarning yangi jamoaga muammosiz o'tishiga yordam berdi. Va eng muhimi... yangi imonga kelganlar musulmon qarindoshlari va do'stlari orasida tuz va nur bo'lib qoldilar. Ular hayajonli biografiyani tashkil etadigan odatiy surgun qilinmagan, ta'qib qilinmagan, lekin jamoatning o'sish potentsialiga kelsak, ular, boshi berk ko'chadir (Parshall 1989:254). Men Muqaddas Bitik haqidagi shaxsiy tushuncham va Bangladeshdagi ushbu ish haqidagi kuzatishlarim asosida quyidagi mulohazalarni bildirmoqchiman. Birinchidan, Parshall ta'kidlaganidek, amaliy tadqiqotda aytib o'tilgan "kontekstli" jamoat davom etayotgan hozirgi ta'qiblardan omon qoladimi yoki yo'qligini to'g'ri baholash uchun, hali erta. Agar, shunday bo'lsa ham, eski islomiy ma'noni juda ko'p saqlab qolgan sinkretik jamoatga aylanadimi

yoki yo'qligini aytish juda erta. Sobiq musulmon masihiylar tomonidan qilingan eng bahsli qadamlardan biri bu: “Biz masihiy emasmiz, biz Isoning yo‘lidan yurgan musulmonmiz” degan bayonotdir. Arabcha Qur'onni biladiganlar, Iso (ibroniycha Ieshua) ismining Qur'onda buzilganligini tushunishadi. Shubhasiz, Qur'ondagi Iso nomi Muqaddas Yozuvlarda keltirilganidek, Masihning buzib ko'rsatilishidir (Qur'onning Isoga bo'lgan munosabati va Muqaddas Yozuvlarni rad etish uchun 28 bobga qarang). Men Qur'onning Iso uchun ism tanlash donoligiga (yoki yo'qligiga) shubha qilaman. Muqaddas Kitobdagi *Iso* (yoki Ieshua) so'zi o'z ildizida "Najotkor" va "Qutqaruvchi" degan ma'noni anglatadi. Qur'ondagi "Iso" so'zi aslida Muhammad o'rniga kelgan payg'ambardan boshqa narsani anglatmaydi. 1988 yilda adabiyot bo'yicha, Nobel mukofoti sovrindori Nagib Mahfuz o'zining *Gebelavi Bolalari* parodiyasida Isoni ilonlarni sehrlaydigan sehgarga aylantirishgacha borgan. (1988:137-198). Ertami-kechmi, sobiq musulmon shogird Muqaddas Kitob ma'nosi va nomenklaturasi bilan yuzma-yuz kelishi kerak. Nega buni boshidanoq qilmaysiz? “Muhammad” ismining imlosi va talaffuzini buzishga jur'at eta olmaymiz. Nega biz Isoga Muhammaddan kam hurmat bilan qarashimiz kerak? Ikkinchi muammo, ehtimol kontekstualizatsiya ta'qibdan qochishning bir usuli degan fikrdir. Qizig'i shundaki, Bangladeshdagi yangi harakat yetakchilari o'zlarini masihiy emas, Isoning izdoshlari ekanliklarini e'lon qilishlariga qaramay, Musulmonlar kengashi raisi Yangi Ahdni olib, ko'lgaga uloqtirib yubordi va shunday dedi: "Siz ushbu kitobni o'qiyotgan bo'lsangiz, siz haqiqatan ham masihiysiz" (Missionerlik xabarnomasi, 1990 yil 16 iyul). Biz quvg'inlarga duch kelishimiz kerak emasmi? Xudoning “Ishlar kitobi” bo'lmish Muqaddas Kitobdan o'rnak olib, quvg'in muqarrarligini o'rgatganimiz ma'qul emasmi? Keling, Luqoning ilk havoriylar quvg'inni qanday qabul qilgani haqidagi dastlabki ta'rifini ko'rib chiqaylik: "Havoriylar Oliy kengash huzuridan xursand bo'lib chiqdilar, chunki ular “Xudo bizni Isoning nomi uchun haqoratlanishimizga loyiq hisobladi”, der edilar. Ular har kuni Ma'bad hovlisida va odamlarning uylarida ta'lim berardilar. Isoning Masih ekani to'g'risidagi Xushxabarni va'z qilishda davom etaverdilar" (Havoriylar 5:41, 42). Keyinchalik Butrus xuddi shu mavzuda shunday deb yozgan: “Ammo masihiy bo'lganingiz uchun azob cheksangiz, bundan uyalming, aksincha, sizlarni bunday nomga sazovor qilgan Xudoni ulug'lang” (1 Butrus 4:16). Uchinchi tashvish sohasi shundaki, biz Parshallning iqtibosida eslatib o'tilgan yangi imonlilar, haqiqatan ham eski islomiy ma'nolardan voz kechishdimi va o'zlarining eski shakllarini haqiqiy masihiylik mazmuniga singdirishdimi yoki yo'qligini hali bilmaymiz. Parshallning o'zi *Masjiddan Tashqarida* nomli boshqa kitobida, Bangladeshda bo'lgani kabi minglab musulmonlar Masihga kelganda, u eski masjidlarda joylashmaydi, bu yangi narsa, "masjiddan tashqarida" bo'ladi, deb ishora qiladi (1985:184). Bundan kelib chiqadiki, masjiddan tark etish kerak va yangi imonlilar uchun yangi tuzilmalar yaratilishi

kerak. Ushbu namuna haqidagi so'nggi tashvishim - bu yangi guruhning shizmatik bo'lib qolishi, ya'ni o'zini Masih tanasining boshqa qismlari bilan tanishtirishni istamasligi katta xavf bilan bog'liq. Misol uchun, Bangladeshda o'zlarini "masihiylar" deb aytishdan bosh tortgan, yangi imonli bo'lgan barcha sobiq musulmonlar: "Biz o'zimizni mavjud masihiylar bilan tanishtirmoqchi emasmiz, chunki ularning barchasi hindu millatiga mansub, ular daxlsiz va G'arb odamlari bilan aloqa qilish bilan bulg'angan." Bu Yuhanno 17:20, 21 da Isoning buyuk ruhoniylk ibodatining ruhini buzadi: "Men nafaqat ular uchun iltijo qilyapman, balki ularning so'zi orqali Menga imon keltiradiganlar uchun ham iltijo qilyapman: hammalari bir bo'lishsin. Ey Ota, Sen Menda va Men Senda bo'lganimday, ular ham Bizda bo'lishsin. Shu tariqa Meni Sen yuborganingga dunyo ishonsin." Agar dunyo rishtalarida Masih tanasining birligini saqlashga harakat qilinmasa, unda Masih va Otaning birligi haqidagi xabar, Tananing birligi va Xudo va Jamoat o'rtasidagi birlik buzilishi mumkin. Badanni bo'lmaslik va masihiy bo'lmagan dunyoga noto'g'ri xabarni yetkazmaslik uchun, juda ehtiyot bo'lish kerak.

5 Namuna: Islom Ichida Qolish

Yaqinda tajribalar o'tkazildi (ishtirokchilar noma'lum qolishni afzal ko'rdilar), unda yangi imonga kelganlarni Islomda qolishga chaqirishdi. Bu namunada imonli hamon musulmonman deb da'vo qiladi va "masihiy" unvonidan qochadi. Bunday yondashuv bilan inson deyarli barcha islomiy shakl va odatlarni saqlab qolishi mumkin. Ushbu guruhda ikkita lager shakllanayotganga o'xshaydi. Bir guruh Muqaddas Kitobda ushbu atama nimani anglatishini anglatmasdan, Muhammadning Xudoning "payg'ambari" ekanligi haqidagi g'oyani saqlab qolishga tayyor. Yana bir guruh Muhammad Allohning payg'ambari ekanligini qabul qilishni istamaydi. E'tiqodni o'qiyotganda, bu oxirgi guruh "Iso" ni "Muhammad" bilan almashtiradi. Yana, boshqa farqlar ham bor. Ikki versiya quyidagicha ko'rinadi:

1. "Allohdan o'zga iloh yo'q, Iso esa Xudoning Kalomidir". Iso - bu Isoning Qur'ondagi nomi va bu Isoni hech bo'lmaganda bu "imonli"ning ongida ilohiy deb ko'rish imkoniyatini ochadi.
2. "Allohdan o'zga iloh yo'q, Iso Allohning elchisidir". Bu alohida bayonotda ma'lum bir noaniqlik bor, chunki musulmon allaqachon Isoning elchi ekanligiga ishonadi, lekin elchidan boshqa narsa emas, masihiy esa Iso elchi bo'lsa ham, elchidan ham ko'proq ekanligiga ishonishi mumkin. Men beshinchi namunaga qo'shila olmasligimning ikkita sababini topaman. Birinchisi, hamma narsa islomiy bo'lgan holda, eski shakllarning eski islomiy ma'nolarni o'z ichiga olishi xavfi shunchalik kattaki, sinkretizm muqarrar. Ikkinchisi - bu namunada aldash uchun juda ko'p imkoniyatlar mavjud. Imon keltirmagan musulmonlar bu yangi "imonlilar"ni musulmonlar, yangi "imonlilar" esa o'zlarini yorliqsiz masihiylar

sifatida qabul qilishlari mumkin. To'rtinchi namuna bo'yicha, sharhlarimizda ta'kidlaganimizdek, Muqaddas Bitik quvg'inlar haqiqiy masihiyning belgilaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Masihning ismi va "nasroniy" nomi uchun sharmanda bo'lish imtiyozdir. Shuning uchun quvg'inlardan qochish uchun yondashuvni ishlab chiqish to'g'ri sabab emas. Qolaversa, bu namuna Islomning eski shaklidan chinakamiga chiqib ketishga imkon bermaydi. Xushxabar haqiqatining barcha guvohlari Islom shakllariga to'liq singib ketish orqali o'tmaslashadi.

38 BOB

Vazifani Bajarish

"Shundan keyin Egamiz Ibromga dedi: "O'z yurtindingdan, qarindosh—urug'laring oldidan — otang xonadonidan chiqib ket. Men senga bir yurtni ko'rsataman, o'sha erga borasan. Buyuk xalqning otasi qilaman seni, Baraka beraman senga, Ulug' qilaman sening nomingni, Baraka manbai bo'lasan sen. Men baraka beraman seni duo qilganlarga, Seni la'natlaganlarni Men la'natlayman. Sen orqali baraka toparlar Er yuzidagi jamiki xalqlar" (Ibtido 12:1-3).

"Ular quyidagicha yangi qo'shiq aytishar edi: "Sen o'ramni olishga, Uning muhrlarini echishga loyiqsan! Chunki Sen bo'g'izlangan eding, O'z qoning evaziga har bir qabila, millat, elatu xalqdan Xudo uchun odamlarni qutqarib olding. Ulardan Shohlik yaratding, Ularni Xudoyimizga xizmat qiladigan Ruhoniylar qilib tayinlading. Ular yer yuzida hukm suradilar"" (Vahiy 5:9, 10).

Elchilik Topshirig'ini Bajarish

Yuqorida keltirilgan birinchi parchada Xudoning Kalomi Ibrohimga yer yuzidagi barcha xalqlarga baraka olib kelishni buyuradi. Ikkinchi parchada, insoniyat tarixining oxiridagi shodlik qo'shig'i bu vazifani Masih (Ibrohimning va'da qilingan "urug'i") amalga oshirganini nishonlaydi. O'rim-yig'im har xil til, qabila, xalq va millatdan bo'lgan erkaklar, ayollar va bolalardan iborat. Ular orasida, albatta, Ismoilning avlodlari bo'ladi. Bularga barcha toifadagi musulmonlar kiradi. Muqaddas Kalom olimlari "oxirzamon parchasi" deb ataydigan boshqa bir parchada, Iso missionerlik vazifasining bajarilishi haqida uning yakuniy qaytishi bog'liq bo'lgan buyuk favqulodda vaziyat sifatida gapirgan. Mana Uning so'zlari: "Osmon Shohligi to'g'risidagi Xushxabar butun dunyo bo'ylab va'z qilinadi, hamma xalqlar (yunoncha "*ta etne*") uni eshitadi. Shundagina oxirzamon keladi" (Matto 24:14). "Ta etne" so'zini "xalqlar" emas, balki odamlarning etnik guruhleri deb tarjima qilish uchun sabablar bor. Yana shuni ta'kidlaymizki, bunga barcha etnik guruhlarining musulmonlari kiradi. Agar bu to'g'ri bo'lsa va bu muallif, albatta, bunga ishonsa, ma'lum bir ma'noda aytish mumkinki, bizning musulmon xalqlarining barcha etnik turlarini o'rgatishni istamasligimiz, Masihning qaytishi uchun katta to'siqlardan biridir. (Biz har bir tildan, qabiladan, xalqdan va millatdan, musulmonlardan va musulmon bo'lmaganlardan Masihga imonlilarni jalb qilganimizda, Isoning qaytishi uchun sahna tayyorlanadi).

Shafolat Ibodatining Joyi

Shafolat ibodatiga oid quyidagi parcha, bu faoliyat Xudoning barcha odamlarni qutqarish istagi bilan bog'liqligini ko'rsatadi: "Avvalambor, nasihatim shuki, butun insoniyat uchun iltijo qilinglar, toat–ibodatda bo'lib, duolar o'qinglar, shukronalar aytinglar. Taqvodor, obro'–e'tiborli, osoyishta, sokin hayot kechirishimiz uchun, hukmdorlaru boshliqlar uchun ibodat qilinglar. Bu xayrli ish bo'lib, najotkorimiz Xudoga maqbuldir. U hamma insonlarning najot topishlarini va haqiqatni bilib olishlarini istaydi. Zero, hammamizga ma'lumki, Xudo yagonadir, Xudo bilan insonlar orasidagi Vositachi ham yagonadir. Bu Vositachi Iso Masihdir. U O'zi inson edi Va butun insoniyatni qutqarish uchun O'z jonini fido qildi. Shu orqali Xudo O'zi belgilagan paytda najot rejasini ayon etdi" (1 Timo'tiy 2:1-6). Pavlus bu so'zlarni Rimning dunyoviy hokimiyatlari va yahudiylar unga qarshi qurol ko'targanlarida yozgan. Lekin u hukmdorlar uchun shafolat ibodati (minnatdorchilik bilan) va Xudoning barcha odamlarning najot topishini ko'rish istagi o'rtasidagi ichki bog'liqlik borligini tushundi. Biz uchun saboq bu misolga amal qilishdir. Misol uchun, musulmon hukmdorlar uchun ular keltirgan vayronagarchiliklar tufayli ibodat qilish qanchalik noqulay bo'lsa ham, biz itoatkorlik bilan qilgan ibodatlarimiz bilan Iroq, Eron, Liviya va Afg'oniston mamlakatlardagi odamlarni qutqarish o'rtasida, aniq bog'liqlik bor. Musulmon dunyosining qolgan 47 davlati haqida ham shunday deyish mumkin.

Hosil Maydonlariga Kirish Zarurati

Ammo biz ibodat qilishdan ko'proq narsani qilishimiz kerak. Biz yana Rabbimiz Iso Masihning yer yuzidagi xizmati davrida Uning misoliga murojaat qilmoqchimiz. Biz ko'rib chiqadigan parcha, bu Matto 9:35-38: "Iso hamma shaharu qishloqlarga borib, sinagogalarda ta'lim berardi, Xudoning Shohligi to'g'risidagi Xushxabarni e'lon qilib, odamlarning turli xastaligu dardlariga shifo berardi. Iso olomonni ko'rib, ularga achinib ketdi, chunki ular cho'ponsiz qo'ylarday dovdiragan va holdan toygan edilar. Shunda Iso shogirdlariga dedi: — Hosil mo'l, ammo ishchilar oz. Shuning uchun hosil Egasidan: "Hosilingni yig'ib olishga yana ishchilar yubor", deb so'ranglar."

Keng Qamrovli Strategiyaga Ehtiyoj

Rabbimizning xizmatiga bo'lgan ushbu ajoyib manzaradan quyidagi saboqlarga e'tibor qaratmoqchiman. Avvalo, Isoning Jaliladagi xizmatining keng qamrovli tabiatiga e'tibor bering.

U "hamma shaharu qishloqlarga" bordi. Olimlarning aytishicha, bular ikki yuz ellikdan ortiq shahar va qishloqlardir. Iso ularning hammasini bosib o'tdi. Qanday puxtalik namunasi. Biz uchun saboq shuki, musulmonlar bilan hamma joyda bir xil

g'amxo'rlik bilan ishlashimiz kerak. Biz Amerikadagi Xudo bizning oramizga olib kelgan minglab musulmon talabalardan boshlashimiz kerak. Bu yerga uzoq mamlakatlardan kelgan millionlab muhojirlar orasida ham ishlashimiz kerak. Biz esa barcha til, qabila, elat va millat musulmonlarining oldiga borishimiz kerak. Biz buni qilmagunimizcha ishimiz tugamaydi. Men takror aytamanki, biz buni qilmagunimizcha Iso qaytib kelmaydi (Matto 24:14).

Ibodatxonalar va Masjidlarda Dars Berish

Bizning e'tiborimizni tortadigan keyingi saboq, Iso ularning ibodatxonalarida bergan ta'limi. "Sinagoga" yunoncha so'z bo'lib, shunchaki "yig'ilish joyi" degan ma'noni anglatadi. Arab tilida jome masjidi, bu Xudo oldida ta'zim qiladiganlar yig'iladigan joy degan ma'noni anglatadi. Jome masjidi bizga ko'proq "masjid" nomi bilan tanish. Agar Iso bugun bu yerda bo'lsa, bu nimani anglatardi? O'ylaymanki, U masjidlarga (agar Uni ichkariga kiritsalar) - musulmonlar namoz o'qish va Qur'ondan ma'ruzalarni tinglash uchun yig'iladigan joylarga boradi. Ichkariga kirgach, U Xudo Shohligi haqidagi Xushxabarni o'rgatishi kerak edi. Davom etishdan oldin arabcha "xushxabar" so'ziga izoh berish kerak. Qur'onda "Xushxabar" ma'nosini anglatuvchi "*Injil*" so'zini o'qish juda qiziq. Shubhasiz, bu yunoncha *evangelion* so'zining Arabcha buzilishi bo'lib, "xushxabar" degan ma'noni anglatadi. O'shandan beri na Muhammad, na musulmonlar Yangi Ahd ma'nosidagi "Xushxabar" nimani anglatishini bilishmaydi. Xuddi shunday, Qur'onda "*Xudoning Shohligi*" iborasi bir necha bor tilga olingan, ammo Muhammad Xudo Shohligining, bu Shoh Iso Masihning kelishi va xizmati bilan bog'liqligini tushunganligi haqida hech qanday ma'lumot yo'q. Ammo bu yerda siz va men, masihiy o'quvchi muhim rol o'ynaymiz. Biz Xudoning Shohligi nima ekanligini bilamiz. Darhaqiqat, bizda "shohlik kalitlari" mavjud. Bizga Shohlikning kuchi berilgan. Bizda Shoh nomidan foydalanish vakolati va imtiyozi bor. Biz Shohlikning mohiyatini, u qanday tamoyillarga asoslanishini bilamiz. Biz bilamizki, Shohlik hozir Iso Masihga ishonganlarning qalbida mavjud va Shohning oxirgi qaytishi vaqtida Shohlik to'liq yakunlanadi. Biz shohlik haqidagi xushxabarni butun insoniyatga: barcha tillar, qabilalar, xalqlar va millatlarning erkaklari, ayollari va bolalarga etkazishimiz kerakligini bilamiz. Biz bilamizki, Iso Shoh qaytib kelishni xohlaydi va U bizga topshirgan vazifani bajarganimizda shunday qiladi. Shuning uchun bizda dunyoning barcha xalqlariga borish, Iso Masihning Shohligi haqidagi xushxabarni o'rgatish va va'z qilishdan boshqa ilojimiz yo'q. "*Xudoning Shohligi*" atamasini juda yengil ishlatmaslik uchun, o'zimizga eslatib qo'yishimiz kerakki, bu yaxshi xulq-atvorning mohiyati shundaki, Xudo O'zining yagona O'g'lini Xudoning Qo'zisi sifatida, O'zini xochda qurbon qilib, dunyoning gunohlarini olib tashlash uchun yuborgan. Musulmonlar uchun, butun insoniyat uchun bo'lgani kabi, yaxshi xabar shundaki,

Iso ularning gunohlari uchun o'ldi, ularning har biri uchun o'limni tatib ko'rdi va keyin o'lim ustidan g'olib sifatida tirildi, bu ulug'vor g'alabaning mevalari - Xudo huzurida abadiy yashash huquqi. Masjidda yoki bozorda, radio yoki kassetalarda, shaxsan yoki bosma sahifalar orqali va'z qilish va o'rgatish bizning sharafigimizdir. Ushbu xushxabar barcha musulmonlarga ma'lum bo'lishi kerak.

Shifolash uchun Kuch va Hokimiyat

Lekin bu hammasi emas. O'qishni davom ettirar ekanmiz, Iso qaerga bormasin, U barcha kasallik va xastaliklarni davolaganini bilib olamiz. Bu qudratli mo'jizalar orqali Iso Xudoning sevgisini ham, Xudoning qudratini ham, O'zining shaxsidagi Shohlikning mavjudligini ko'rsatdi. Bundan ham hayratlanarlisi shundaki, bugun U bizga shifo va kerak bo'lganda jinlardan ozod qilish uchun O'z hokimiyati va kuchini berdi. Bu "alamatlar va mo'jizalar" xushxabarning haqiqatini isbotlash uchun shunchaki berilmagan: ular Xudoning sevgisi va Xudoning qudratining namoyon bo'lishidir va ular dunyodagi boshqa barcha shohliklar orasidagi Shohning huzuriga va Uning Shohligining haqiqatiga xizmat qilish uchun birlashgan. Bu Ibrohim va uning "zurriyoti" yer yuzidagi barcha xalqlarga baraka olib kelishi haqidagi uzoq yillik bashoratning yakuniy amalga oshirishidir. Iso O'zining Jaliladagi xizmati davrida butun musulmon olamida buni qanday qilishimiz kerakligi haqida ajoyib misol bo'ldi.

Qiynalgan va Nochorlarga Rahm-shafqat

Ammo bu parchada yana bir nechta saboqlar mavjud. Iso har qadamda Unga duch kelgan olomonga qanday qaradi? Bag'dod ko'chalarida baqirayotgan iroqliklar kabi olomonga qanday qaraysiz? Yoki Tehron ko'chalaridagi eronliklarga? Yoki Misr, Tunis, Jazoir, Liviya, Bahrayn, Yaman va Sudandagi tartibsizliklarga? Yoki Bangladeshda to'planib qolgan qashshoq olomonga? Iso O'zining yerdagi xizmati kunlarida olomon orasidan o'tganida, U umidsizlikka tushmagan. U ularning haqiqiy ahvolini ko'rdi. U ahmoqona shiorlarni va noto'g'ri fidoyilikni ko'rmadi. Darhaqiqat, U ularni cho'ponsiz qo'ylar kabi holsiz va nochor holda ko'rdi. Yaxshi Cho'pon sifatida U bu yo'qolgan qo'ylarning haqiqiy ahvolini tan oldi. U ko'rgan narsasidan rahm-shafqat bilan ta'sirlandi. Iso ko'rgandek ko'rish uchun bizning ko'zlarimiz bormi? Biz hayqirqli olomonning aqldan ozganligi ortida, Qutqaruvchisiz o'layotgan, charchagan va nochor kambag'allar ommasini ko'rishimiz kerak. Iso ular orasida yurishimizni xohlardi. U ular uchun ham, barchamiz uchun ham o'lgan. U bizdan Unga ergashishimizni - borib, musulmon xalqlarining etnik-lingvistik guruhlari orasidan shogirdlar tayyorlashimizni kutadi (Matto 28:18-20).

Hosil uchun Ko'zlari

Shuningdek, Iso ko'p odamlar Uning oldiga kelishiga ishonish uchun imonga ega bo'lganini ham ta'kidlaymiz. U shunday degan: "Hosil mo'l, ammo ishchilar oz" (Matto 9:37). Men Isoning odamlarni qabul qilish qobiliyatini baholashda birlashtirgan cheksiz sevgisi, umidi va ishonchi uchun Xudoga minnatdorchilik bildiraman. Iso biz hosil deb ataydigan fikrga ega edi. Buning uchun u Xudoga ishondi. U O'zining abadiy va muborak Shohligiga har bir tildan, qabiladan, xalqdan va millatdan erkaklar, ayollar va bolalarni to'planganini ko'rdi.

Ishchilar uchun Ibodat

Ammo Iso ishchilar kamligini ham payqadi. Bundan xulosa shuki, agar ishchilar yetishmasa, hosil yig'ilmagan holda qoladi. Iso va Uning ilk shogirdlari hayotlarida iloji boricha ko'proq hosil olish uchun hayotlarini uzaytirishga harakat qilishlari mumkin edi. Ammo Iso bunday uzoqni ko'ra olmaslik chegarasidan chiqib ketdi. U butun asrlar davomida dunyoning har bir burchagidan katta hosil olishni oldindan ko'rgan U shunchaki aytdi: "Shuning uchun hosil Egasidan: "Hosilingni yig'ib olishga yana ishchilar yubor", deb so'ranglar" (Matto 9:38). Ko'p yillar oldin men Gvineya "yopiq" mamlakat bo'lganida, tashrif buyurish baxtiga muyassar bo'ldim. O'sha paytda mamlakatni Shoko Ture ismli poraxo'r diktator boshqarardi. Konakri shahri bo'ylab sayr qilib, shahar qamoqxonasi yonidan o'tdik. Ayni damda qiynoqqa solinayotgan siyosiy mahbuslarning qichqirig'larini ham eshitdik. Biz u yerda bo'lgan kunlarimizda Prezident Ture hokimiyatga kelishini nishonlash uchun milliy kun o'tkazdi. Biz stadionda o'tirganimizda va o'z-o'zini maqtagan ushbu mashqni tomosha qilganimizda, qiynoqqa solinganlarning qichqirig'i hali ham qulog'imizda yangradi. Xudoning Ruhi uchalamizni tribunadan chiqib, ibodat qilish uchun tinch joy topishga undadi. Biz shunday deb duo qildik: "Xudoyim, agar bu odam tavba qilishga qodir bo'lsa, sendan uning qalbini yumshatishingni, shafqatsizligini bas qilishingni va bu yurti xushxabarga ochishingni so'raymiz. Ammo agar u tavba qilmaydigan "Fir'avn" bo'lsa, iltimos, uni olib tashla va bu mamlakatni xushxabar uchun ochadigan boshqa, mehribon hukmdorni hokimiyatga keltir. Bir yil o'tgach, u tabiiy sabablarga ko'ra vafot etdi va uning o'rniga Gvineyani missionerlar uchun ochgan odam keldi. Ushbu sayohat davomida biz Telakoro Muqaddas Kitob Institutiga ham sayohat qildik va u yerda kichik bir cho'ponlar guruhi bilan uchrashdik. Uchrashuvimiz davomida jamoat devoriga mamlakat xaritasi osib qo'yildi, unda turli etnik-lingvistik guruhlar ko'rsatilgan edi. Keyin biz hosilning Egasiga ushbu guruhlarining har biriga ishchilar yuborishini so'radik. Bugungi kunda bu hosil dalalarining har birida mahalliy aholi yoki xorijliklar mehnat qilmoqda. Agar Xudo bir davlat, ya'ni Gvineyaning ishlarini shunday tartibga sola olsa, har bir musulmon davlati uchun ham shunday qilolmaydimi?

Albatta U qila oladi. Bu kitob musulmonlar bilan ishlash haqida bo'lgani va musulmonlar o'zlarini Ibrohimga o'xshash deb da'vo qilgani uchun keling, najot topishi mumkin bo'lgan barcha musulmonlar najot topmaguncha Ibrohimning buzilgan oilasini sifolash uchun harakat qilaylik. Iso Masihning xushxabari orqali biz Ibrohimning buzilgan oilasida shifo ko'ramiz.

ILOVALAR

A va B ilovalaridagi quyidagi demografik jadvallar uchun asosiy manba, *Operation World*ning 2010 yildagi nashridir. Joyni tejash uchun men 10 mingdan kam musulmon bo'lgan biron bir mamlakatni sanab o'tmaganman. Ushbu raqamlarni hisobga olgan holda, ular taxminiy ekanligini unutmaslik kerak. Ko'pgina mamlakatlarda aholini ro'yxatga olish yillar davomida o'tkazilmagan. Boshqa mamlakatlarda ushbu raqamlar siyosiy maqsadlar uchun buzib ko'rsatilgan. Hozirgi hisob-kitoblarga ko'ra (2010 yil, noyabr) musulmon dunyosining umumiy aholisi 1,5 milliarddan ortiq kishini yoki dunyo aholisining 22,9 foizini tashkil qiladi.

* Musulmonlar ko'p bo'lgan, ammo aholisi 50% dan kam bo'lgan mamlakatlar.

DIQQAT: Rasmiy ravishda hech bir musulmon, musulmon bo'lmaganlar hukmronligi ostida yashamasligi kerak. Dunyo bo'ylab boshqa ko'plab musulmon anklavlari o'zlarini mustaqil deb e'lon qilishga urinishlarini ko'rishimiz mumkin.

Qamariy yil diniy marosimlar uchun ishlatiladi va bayramlar ko'pchilik musulmonlar tomonidan hamma joyda nishonlanadi. Shialarda qo'shimcha bayram kunlari bor. Turli mamlakatlarda mashhur Islom soyaboni ostida, odatda, quyosh taqvimini bilan bog'liq qo'shimcha mavsumiy bayramlar va turli azizlarning tug'ilgan yoki vafot etgan sanalari bilan bog'liq maxsus bayramlar mavjud. Qamariy yil 354 kun bo'lib, bu quyosh yilidan taxminan o'n bir kun qisqaroq. Shunday qilib, qamariy yillar har yili bizning kalendarimizdan o'n bir kun oldinga o'tadi. Shunday qilib, taxminan har 33 yilda, oy yillari orqada qoladi yoki quyosh taqvimiga bir yil qo'shadi. Musulmon taqvimini miloddan avvalgi 622 yildan boshlanganligi sababli, milodiy 1990 yil milodiy 1369 yil bo'lishini kutish mumkin; lekin buning o'rniga milodiy 1410 yil, ya'ni milodiy 1369 yil bundan tashqari, oy taqvimiga ko'ra qo'shimcha qirq bir yil. "A.H." harflari musulmon qamariy yilidan keyin anno Hijrae so'zlarini anglatadi, bu Muhammad Makkadan Madinaga ko'chgan yil. Bu milodiy 622 yilda sodir bo'lgan.

ILOVALAR

A va B ilovadagi quyidagi demografik jadvallar uchun asosiy manba Operation Worldning 2010 yil nashri hisoblanadi. Iqtisod qilish uchun men musulmonlar soni 10 000 dan kam bo'lgan davlatni sanab o'tmaganman. Ushbu raqamlarni ko'rib chiqayotganda, ular taxminiy ekanligini unutmaslik kerak. Ko'pgina mamlakatlarda yillar davomida aholini ro'yxatga olish o'tkazilmagan. Boshqalarida esa raqamlar siyosiy holatlar sabab aniq ko'rsatilgan. Hozirgi hisob-kitoblarga ko'ra (2010 yil noyabr) musulmon dunyosi aholisining umumiy soni 1,5 milliard kishidan ortiq yoki dunyo aholisining 22,9 foizini tashkil qiladi.

Ilova A

Musulmon dunyosining demografiyasi

OSIYO

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Indoneziya	80.31%	186,734,219
Pokiston	95.80%	176,993,661
Hindiston	14.20%	172,453,932
Bangladesh	89.01%	146,355,130
Afg'oniston	99.85%	29,074,395
Xitoy	1.87%	24,881,935
O'zbekiston	84.93%	23,605,696
Rossiya	12.50%	17,545,820
Malayziya	62.61%	17,476,949
Qozog'iston	53.68%	8,456,457
Ozarbayjon	87.58%	7,824,334
Tojikiston	93.93%	6,645,402
Tailand	7.90%	5,383,000
Filippin	5.65%	5,289,352
Turkmaniston	96.16%	4,977,724
Qirg'iziston	88.73%	4,924,727
Myanma (Birma)	7.20%	3,635,688
Shri-Lanka	8.52%	1,738,927
Nepal	4.40%	1,313,518
Singapur	13.90%	672,300
Gruziya	11.30%	476,769
Kambodja	2.30%	346,222
Maldiv orollari	99.04%	310,906
Brunej	65.31%	265,841
Yaponiya	0.15%	190,493
Janubiy Koreya	0.29%	140,652
Mo'g'uliston	4.10%	110,746
Xitoy, Gonkong	1.23%	86,953
Tayvan	0.35%	82,466
Vetnam	0.08%	71,223
Armaniston	1.80%	55,627

Sharqiy Timor	1.10%	12,883
Jami musulmonlar - Osiyo		848,133,947
Jami musulmonlarning %		53.56%

OKEANIYA

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Avstraliya	2.50%	537,685
Yangi Zelandiya	1.23%	52,933
Fiji	5.70%	48,684
Okeaniyadagi jami musulmonlar		639,302
Jami musulmonlarning %		0.04%

YAQIN SHARQ Shimoliy Afrikasiz Arab Yaqin Sharqi

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Iroq	95.91%	30,179,710
Saudiya Arabistoni	92.41%	24,253,900
Yaman	99.92%	24,236,523
Suriya	90.00%	20,254,582
Iordaniya	96.47%	6,243,917
Falastin	87.69%	3,866,596
Birlashgan Arab Amirliklari	67.65%	3,184,493
Ummon	88.72%	2,577,417
Livan	58.96%	2,508,502
Quvayt	81.64%	2,490,627
Qatar	88.39%	1,333,206
Isroil	16.70%	1,216,601
Bahrayn	83.24%	671,775
Jami musulmonlar - Yaqin Sharq		123,017,849
Jami musulmonlarning %		7.77%

Shimoliy Afrika

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Misr	86.67%	73,213,986
Jazoir	97.29%	34,462,637
Marokash	99.88%	32,738,475

Sudan	61.38%	26,511,518
Tunis	99.37%	10,317,975
Liviya	97.02%	6,350,560
G'arbiy Sahara	100.00%	400,000
Jami musulmonlar - Shimoliy Afrika		183,995,151
Jami musulmonlarning %		11.62%

ARAB DUNYOSI (Yaqin Sharq va Shimoliy Afrika) Jami musulmonlar	307,013,000
Jami musulmonlarning %	19.39%

ARAB BO'LMAGAN YAQIN SHARQ DAVLATLARI

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Turkiya	96.64%	73,159,940
Eron	98.64%	74,054,491
Kipr	23.67%	208,230
Jami musulmonlar - Arab bo'lmagan Yaqin Sharq Davlatlari		147,422.661
Jami musulmonlarning %		9.3%

Afrika Sahara janubida

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Nigeriya	45.12%	71,406,423
Efiopiya	34.10%	28,976,682
Niger	97.14%	15,436,986
Tanzaniya	31.20%	14,052,347
Senegal	91.05%	11,709,683
Mali	87.38%	11,641,728
Somali	99.67%	9,327,719
Gvineya	88.33%	9,118,973
Kot-d'Ivuar	41.80%	9,016,572
Burkina-Faso	52.20%	8,501,661
Chad	52.84%	6,079,839
Gana	23.79%	5,788,762
Kamerun	26.00%	5,189,171
Mozambik	18.60%	4,353,455
Uganda	11.49%	3,883,213

Syerra-Leone	63.00%	3,676,468
Keniya	8.32%	3,399,289
Mavritaniya	99.75%	3,357,261
Malavi	16.90%	2,651,911
Eritreya	50.26%	2,625,579
Benin	23.50%	2,164,759
Madagaskar	8.00%	1,611,715
Gambiya	89.49%	1,566,730
Kongo-KDR	1.90%	1,288,722
Bormoq	17.50%	1,186,505
Janubiy Afrika	1.73%	873,519
Gvineya-Bisau	52.05%	857,461
Jibuti	97.03%	852,945
Komor orollari	98.84%	683,331
Liberiya	15.50%	635,774
Markaziy Afrika Respublikasi	13.80%	621,820
Ruanda	5.20%	534,415
Burundi	5.50%	468,537
Mavrikiy	17.02%	220,336
Angola	1.10%	208,920
Mayotte	97.86%	194,805
Zambiya	1.35%	178,973
Gabon	10.40%	156,132
Zimbabve	1.10%	139,084
Kongo Respublikasi	1.58%	59,387
Uchrashuv	4.05%	33,876
Ekvatorial Gvineya	3.90%	27,042
Kabo-Verde	3.10%	15,890
Svazilend	1.00%	12,019
Jami musulmonlar - Afrika Sahara Janubi		147,422.661
Jami musulmonlarning %		9.3%

SHARQIY VA JANUBIY EVROPA

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Bosniya-Gersegovina	54.16%	2,036,217
Albaniya	62.40%	1,977,510
Italiya	2.60%	1,562,537
Kosovo	80.00%	1,667,379
Serbiya	16.10%	1,251,233
Ispaniya	2.40%	1,090,812
Bolgariya	12.10%	907,171

Gretsiya	5.80%	648,637
Makedoniya	31.00%	633,442
Ukraina	1.05%	477,051
Moldova	4.95%	176,991
Ruminiya	0.58%	122,903
Xorvatiya	1.90%	83,784
Belarus	0.61%	58,486
Sloveniya	1.95%	39,486
Polsha	0.10%	38,038
Vengriya	0.16%	15,957
Chex Respublikasi	0.13%	13,534
Jami musulmonlar - SHARQIY VA JANUBIY EVROPA		12,801,168
Jami musulmonlarning %		0.81%

G'ARBIY EVROPA

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Fransiya	10.50%	6,576,841
Germaniya	4.40%	3,610,498
Birlashgan Qirollik	3.20%	1,988,154
Niderlandiya	5.80%	915,934
Belgiya	4.40%	470,694
Avstriya	5.50%	461,312
Shveytsariya	6.05%	459,471
Shvetsiya	3.61%	335,358
Daniya	4.10%	224,733
Norvegiya	1.90%	92,251
Irlandiya	0.87%	39,924
Portugaliya	0.32%	34,344
Finlyandiya	0.56%	29,937
Shvetsiya	3.61%	335,358
Jami musulmonlar - G'ARBIY EVROPA		15,239,451
Jami musulmonlarning %		0.96%

Jami musulmonlar - EVROPA..... **28,040,619**

Jami musulmonlarning %**1.77%**

LOTIN AMERIKA

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Braziliya	0.29%	566,727
Argentina	0.75%	304,993
Venesuela	0.40%	116,174
Surinam	16.90%	88,614
Trinidad va Tobago	5.80%	77,936
Gayana	9.40%	71,576
Chili	0.20%	34,269
Kolumbiya	0.07%	32,410
Panama	0.70%	24,559
Gonduras	0.18%	13,708
Dominikan Respublikasi	0.11%	11,248
Jami musulmonlar - LOTIN AMERIKASI		1,342,214
Jami musulmonlarning %		0.08%

G'arbiy yarim shardagi jami musulmonlar. 7 502 567

Jami musulmonlarning %. 0.47%

World Total 22.90% Muslim 1,583,632,342

Ilova B

Dunyo musulmon davlatlari

Quyida kamida ellik foiz aholisi musulmon bo'lgan dunyoning ellik ikki mamlakati ro'yxati keltirilgan. Bu mamlakatlar aholisining umumiy soni 1, 156, 301, 167 kishi yoki musulmon dunyosi aholisining 73 foizni tashkil qiladi. Davlatlar ularning aholining haqiqiy soniga qarab emas, balki musulmonlarni soniga qarab sanab o'tilgan.

Davlatlar	Musulmonlar %	Musulmon aholisi
Indoneziya	80.31%	186,734,219
Pokiston	95.80%	176,993,661
Bangladesh	89.01%	146,355,130
Eron	98.64%	74,054,491
Misr	86.67%	73,213,986
Turkiya	96.64%	73,159,940
Jazoir	97.29%	34,462,637
Marokash	99.88%	32,738,475
Iroq	95.91%	30,179,710
Afg'oniston	99.85%	29,074,395
Sudan	61.38%	26,511,518
Saudiya Arabistoni	92.41%	24,253,900
Yaman	99.92%	24,236,523
O'zbekiston	84.93%	23,605,696
Suriya	90.00%	20,254,582
Malayziya	62.61%	17,476,949
Niger	97.14%	15,436,986
Senegal	91.05%	11,709,683
Mali	87.38%	11,641,728
Tunis	99.37%	10,317,975
Somali	99.67%	9,327,719
Gvineya	88.33%	9,118,973
Burkina-Faso	52.20%	8,501,661
Qozog'iston	53.68%	8,456,457
Ozarbayjon	87.58%	7,824,334

Tojikiston	93.93%	6,645,402
Liviya	97.02%	6,350,560
Iordaniya	96.47%	6,243,917
Chad	52.84%	6,079,839
Turkmaniston	96.16%	4,977,724
Qirg'iziston	88.73%	4,924,727
Falastin	87.69%	3,866,596
Syerra-Leone	63.00%	3,676,468
Mavritaniya	99.75%	3,357,261
Birlashgan Arab Amirliklari	67.65%	3,184,493
Eritriya	50.26%	2,625,579
Ummon	88.72%	2,577,417
Livan	58.96%	2,508,502
Quvayt	81.64%	2,490,627
Bosniya-Gersegovina	54.16%	2,036,217
Kisovo	80.00%	1,840,000
Albaniya	62.40%	1,977,510
Gambiya	89.49%	1,566,730
Qatar	88.39%	1,333,206
Gvineya-Bisau	52.05%	857,461
Jibuti	97.03%	852,945
Komor orollari	98.84%	683,331
Bahrayn	83.24%	671,775
G'arbiy Sahara	100.00%	400,000
Maldiv orollari	99.04%	310,906
Bruney	65.31%	265,841
Mayotte	97.86%	194,805
Bu mamlakatlar uchun jami musulmon aholisi		1,156,301,167
Jahon musulmonlarining umumiy aholisi		1,583,632,342
Bu 52 mamlakatlarning %		73.00%

Ilova C

Ozodlik sanalari

Musulmonlarning bosib olingan yerlari

№	Davlatlar nomi	Bosib olingan	Ozod qilingan yil
1	Gaza	Isroil	Hozirgacha bosib olingan
2	Mayotte	Fransiya	Hozirgacha bosib olingan
3	G'arbiy Sahara	Marokash	Hozirgacha bosib olingan
4	Ozarbayjon	Rossiya	1991
5	Bosniya va Gertsegovina	Yugoslaviya	1991
6	Qozog'iston*	Rossiya	1991
7	Qirg'iziston	Rossiya	1991
8	Tojikiston	Rossiya	1991
9	Turkmaniston	Rossiya	1991
10	O'zbekiston	Rossiya	1991
11	Afg'oniston	Sovet Ittifoqi	1989
12	Bruney	Britaniya	1984
13	G'arb film. Sahara	Ispaniya	1984
14	Jibuti	Fransiya	1977
15	Komor orollari	Fransiya	1975
16	Maldiv orollari	Britaniya	1975
17	Qatar	Britaniya	1974
18	Bahrayn	Britaniya	1971
19	Birlashgan Arab Amirliklari	Britaniya	1971
20	Ummon	Britaniya	1970

21	Yaman	Britaniya	1967
22	Gambiya	Britaniya	1965
23	Malayziya	Britaniya	1963
24	Jazoir	Fransiya	1962
25	Quvayt	Britaniya	1961
26	Syerra-Leone*	Britaniya	1961
27	Chad*	Fransiya	1960
28	28 Mali	Fransiya	1960
29	Mavritaniya	Fransiya	1960
30	Niger	Fransiya	1960
31	Nigeriya*	Britaniya	1960
32	Senegal	Fransiya	1960
33	Somali	Britaniya/Italiya	1960
34	Gvineya	Fransiya	1958
35	Misr	Britaniya	1956
36	Marokash	Fransiya	1956
37	Sudan	Britaniya/Misr	1956
38	Tunis	Fransiya	1956
39	Liviya	Britaniya/Italiya	1951
40	Indoneziya	Niderlandiya	1949
41	Bangladesh	Britaniya	1947
42	Pokiston	Britaniya	1947
43	Iordaniya	Britaniya	1946
44	Albaniya*	Italiya	1945
45	Livan	Fransiya	1943
46	Suriya	Fransiya	1943

47	Tunisia	Britain/Greece	1922
48	Iran	Britain	1921
49	Iraq	Britain	1921
50	Turkey	Russia/Italy/France	1921
51	Saudi Arabia	Turkey/Britain	1918

* Musulmonlar ko'p, ammo aholisi 50% dan kam bo'lgan musulmonlar.

Eslatma: Texnik jihatdan hech bir musulmon musulmon bo'lmaganlar hukmronligi ostida yashamasligi kerak. Ehtimol, biz dunyo bo'ylab boshqa ko'plab musulmon anklavlari (boshqa tomonidan bosib olingan) o'zlarini mustaqil e'lon qilishga urinishlarini ko'rishimiz mumkin.

Ilova D

Musulmon qamariy yili va asosiy bayramlar

Qamariy yil diniy marosimlar va bayramlar uchun ishlatiladi bayramlar ko'pchilik musulmonlar tomonidan umumbashariy nishonlanadi. Shialar bayramning qo'shimcha maxsus kunlariga ega. Odatda har xil mamlakatlar, xalq islom homiyligida Quyosh Taqvimi bilan bog'liq qo'shimcha mavsumiy bayramlar va turli xil azizlarning tug'ilgani yoki o'limi sanalari bilan bog'liq maxsus bayramlari bor. Qamariy yil taxminan 354 kun davom etadi, u quyosh yilidan o'n bir kun qisqaroq. Shunday qilib, oy yillari oldinga siljiydi Bizning kalendarimiz orqali har yili o'n bir kundur. Shuning uchun, taxminan har 33 yilda qamariy yil quyosh taqvimiga ko'ra yil o'zgaradi yoki ko'payadi. Musulmon taqvimi milodiy EK 622 yil nasroniylik yili bilan boshlanadi., hijriy 1369 yilga to'g'ri kelishi uchun Milodiy 1990 yilni kutish mumkin edi.; lekin buning o'rniga hijriy 1410 yil., ya'ni Milodiy 1369 yildir, bundan tashqari, qamariy taqvimning qirq bir qo'shimcha yilidir. "E.K."(Eramizdan keyingi) harflari musulmon qamariy yilidan keyin so'zlari anno Hijrat bildirib, Muhammadning Makkadan Madinaga qochib ketgan yilidir. Bu milodiy 622 yilda sodir bo'lgan.

Musulmon Qamariy Yilining Oylari

1 Muharram

2 Safar

3 Rabi-al-avval

4 Rabi-at-Tani

5 Jumada-l-Ula

6 Jumada-s-Taniya

7 Rajab

8 Shabon

9 Ramazon

10 Shavvol

11 Zul-qada

12 Zulhijja

Asosiy Bayramlar

Muharramning birinchisi. Yangi yil kuni;
Muharram oyining o'ninchisi. Ashuro bilan mos
keladi, bu Yahudiylarning Poklanish kuni;
Rabiul-avval oyining o'n ikkinchisi. Mavlid an-Nabiy,
Muhammadning tug'ilgan kuni;
Rajab oyining yigirma yettisi. Laylatul me'roj, tun Sayohat;
Sha'bon oyining o'n beshi. Laylatul-Qadr kechasi;
Ramazon. Ro'za Oyi;
Ramazon oyining yigirma yettisi. Laylatul Qadr, Tun kelib
chiqishi;
Shavvol oyining birinchisi. Id al-Fitr bayrami
Ro'zani ochish (3 kun);
Sakkizinchi, to'qqizinchi, o'ninchi Zulhijjan. Id al-Adha, bayrami
Ibrohimning qurbonligi.

Ilovasi E

Musulmon davlatlarining turmush darajasi

Neftga boy musulmon davlatlari:

Davlatlar	AQSh iqtisodiyotiga nisbatan turmush darajasi
Qatar	196%
Birlashgan Arab Amirliklari	116%
Quvayt	97%
Bruney	78%
Bahrayn	57%
Ummon	46%
Saudiya Arabistoni	40%
Liviya	31%
Malayziya	17%
Jazoir	10%
Eron	10%

Neftga boy bo'lmagan musulmon davlatlari:

Davlatlar	AQSh iqtisodiyotiga foizi
Turkiya	22%
Livan	16%
Qozog'iston	18%
Ozarbajon	11%
Bosniya	10%
Albaniya	9%

Maldiv orollari	8%
Iordaniya	8%
Tunis	8%
Turkmaniston	8%
Iroq	6%
Suriya	6%
Marokash	6%
Misr	5%
Indoneziya	5%
Jibuti	3%
Sudan	3%
Nigeriya	3%
O'zbekiston	2%
Chad	2%
Qirg'iziston	2%
Tojikiston	2%
Senegal	2%
Yaman	2%
Mavritaniya	2%
Komor orollari	2%
Pokiston	2%
Eritreya	1%
Mali	1%
Niger	1%
Gvineya	1%
Afg'oniston	1%

Gambiya	1%
Syerra-Leone	1%
Bangladesh	1%
Somali	5%

*Eron bilan urushdan beri (1991) va yaqindagi Quvayt bilan urush tufayli, u erda Iroq iqtisodiyoti uchun jiddiy iqtisodiy tanazzul bo'ldi va statistika mavjud emas.

Eslatma: Statistik ma'lumotlar quyidagi mamlakatlar uchun mavjud emas: G'azo, Mayotte va G'arbiy Sohil.

Lug'at Xorijiy So'zlar va Ismlar

Xorijiy Soʻzlar va Ismlar Lugʻati

Abdulloh. "Xudoning xizmatkori" degan ma'noni anglatuvchi so'z.

Ahli Kitob Muhammaddan oldin o'zlarining muqaddas kitoblariga ega bo'lgan kitob axli, yahudiylar va masihiylarga nisbatan Qur'on ifodasi. Ba'zilarining fikriga ko'ra, bunga zardushtiylar ham kiradi.

Ahmad "Maqtovg'a sazovor bo'lgan" ma'nosini anglatuvchi bu so'z Qur'onda Iso payg'ambarning Unga kim ergashishi haqidagi bashoratiga ishora qilish uchun ishlatiladi.

Ahmadiy. G'ulom Ahmad Mirzo izdoshining nomi.

Ahmadiya. Ahmadiylar deb atalgan musulmonlar mazhabining nomi.

Alloh Xudoni anglatuvchi Arabcha so'z.

Allohu Akbar. Musulmonlarning umumiy iborasi "Xudo buyukdir" degan ma'noni anglatadi.

Al Manar. Arabcha davriy nashrning nomi "mayoq" degan ma'noni anglatadi.

Amal Shia mazhabining nomi, "umid" degan ma'noni anglatadi.

Arofat Makkadan bir necha mil uzoqlikdagi tekislikning nomi.

Asr. Tushdan keyin namozning nomi

Ashuro. Yahudiylarning poklanish kunining nomi; bu kun Muharramning o'ninchi kuniga, shialar Husaynning o'limini nishonlaydigan kunga to'g'ri keladi.

Oyatulloh. Shia islomida diniy unvonning eng yuqori ko'rinishining nomi, so'zma-so'z "Xudoning belgisi" degan ma'noni anglatadi.

Bayram. Islomdagi Buyuk bayramning muqobil nomi, *Iyd al-Kabir* yoki *Iyd Al-Adha* yoki *Iyd Al-Qurbon*.

Bapaka Ko'pincha bir kishidan yoki narsadan boshqasiga o'tadi deb hisoblanadigan marhamat.

Xalifa Musulmonlarning hukmdori, Muhammadning vorisi.

Dajjol Dajjol uchun musulmon so'z.

Dar al-Harb "Qarshilik qiluvchilar uyi" degan ma'noni anglatuvchi atama: bo'ysunmaguncha yoki o'ldirilgunga qadar ularga qarshi muqaddas urush olib boriladiganlar.

Dorul Islom. "Islom uyi" ma'nosini anglatuvchi atama: Muhammadning ta'limotiga bo'ysunganlar.

Zimma. Musulmonlar hukmronligiga bo'ysunadigan va maxsus soliq to'laydigan "mijozlar", yahudiylar va masihiylar uchun so'z.

Din Muhammad qonuniga javob bo'lgan dinning vazifalari.

Druzlar. Livanda joylashgan Shia Islom mazhabi.

duo Islomda g'ayrioddiy ibodat uchun so'z.

evangelion. Yunoncha "xushxabar" so'zi."

Hadis. Sunnatga asoslangan Islomning yozma an'analari.

haj. Makkaga yillik haj ziyorati.

Hanif Muhammad davrida na yahudiy, na masihiy bo'lgan, lekin Ibrohim, Hanif, musulmon diniga ergashishni da'vo qilgan Makkalik monoteist.

hijrat. "Ko'chish" ma'nosini anglatuvchi atama: Muhammadning Makkadan Madinaga qochib ketishi.

Hizbulloh. Livandagi shia mazhabi "Xudoning partiyasi" degan ma'noni anglatadi.

Iyd al-Adha. Ibrohimning o'g'lini qurbon qilishga urinishi munosabati bilan" qurbonlik bayrami".

Iyd Ramazon Ramazon oyining oxirida ro'za tutish bayrami.

Iyd al-Kabir Buyuk bayram, qurbonlik bayrami.

ehrom Haj ziyoratiga borish marosimdagi poklik holatini bildiruvchi so'z.

ilm "Intellectual bilim" degan ma'noni anglatuvchi atama.

imom Sunniy islomda namoz peshvosi; shia islomida diniy amaldor uchun ancha muhim unvon.

Imomi Yo'qolgan va yashirin o'n ikkinchi imomga ergashgan shia Islom tarmog'i.

Iymon. "Iymon" atamasi, musulmon aqidasi oltita asosiy moddasi.

Injil Muhammad, Xudo Isoga bergan deb o'ylagan xushxabar yoki "kitob" ning nomi.

Islom "Bo'ysunish" ma'nosini anglatuvchi so'z: xususan, Muhammadning ta'limotiga bo'ysunish.

Ismaili G'oyib bo'lgan yettinchi imomga ergashuvchi shia islomining bir tarmog'i.

isnod. Yozma an'analar uchun ma'lumot zanjiri.

jihad "Harakat qilish" (Xudo nomidan), bu Islomni yanada rivojlantirish uchun har qanday vositani, shu jumladan muqaddas urushni anglatadi.

jin. Go'yoki olovdan yaratilgan va odatda tabiatan yovuz deb hisoblangan, farishtalar emas, balki ruhiy mavjudotlar tartibi.

Jizya. Yahudiylar va masihiylardan olinadigan maxsus soliq.

Ka'ba. Xudoning uyi deb hisoblangan Makkadagi masjid ichidagi kubik bino.

Kenozis. Yunoncha so'z "bo'shatish" degan ma'noni anglatadi."

Xadicha. Muhammadning birinchi xotini.

Xarijitlar. A'zolari, gunoh qilgan hukmdorlarga qarshi isyon ko'tarishlari kerak, deb hisoblaydigan musulmonlarning aqidaparast mazhabi.

xyr6a Juma kuni tushdan keyin masjidlarda qilinadigan va'z

Mahdiy. "to`g`ri yo`lga boshlochi" degan ma'noni anglatuvchi atama, oxiratda Islomni poklash uchun qaytib keladigan kishi.

Marifa. Xudo haqidagi mistik bilim uchun atama.

Marva Hojarning suv izlash timsolida, ziyoratchilar yugurib o'tadigan ikki tepalikdan biri.

masa Quyosh botishi va kechki namozlarining nomi.

masjid Masjid so'zi, "sajda qiladigan joy".

matn. Yozma an'ana matni.

Maulvi. Diniy olim unvoni.

Makka Muhammad tug'ilgan shahar; ziyorat markazi.

Madina Milodiy 622-632 yillarda Muhammad hukmronlik qilgan shahar.

Mina Musulmonlar da'vo qiladigan, Ibrohim o'z o'g'li o'rniga Xudo tomonidan berilgan hayvonni qurbon qilgan joy.

Mirzoiy. G'ulom Ahmad Mirzoning izdoshi.

Mizan-ul-Haqq . *Haqiqat Muvozanati* - doktor Karl Pfanderning musulmonlarning masihiylik ta'limoti haqidagi savollariga uzrli javoblari kitobi.

masjid. Musulmonlarning ibodat joyi uchun frantsuzcha so'zning qabul qilingan inglizcha versiyasi: *masjid*.

Muftiy Musulmon huquqshunosi, oliy sud qozisi.

mujohid. Jihodda ishtirok etgan musulmon muqaddas jangchi.

mulla Tor shakllangan musulmon o'qituvchisi.

Musulmon. Muhammadga va uning ta'limotiga bo'ysungan kishi.

pir. Hindiston yarimorolidagi muqaddas odam uchun arabcha bo'lmagan so'z.

qozi. Islomda diniy sudya.

Qadiyani G'ulom Ahmad Mirzoning izdoshi bo'lib, uning tug'ilib o'sgan shahri Hindistondagi Qodiyon bo'lgan.

Qur'on. Musulmonlarning muqaddas kitobi, Muhammad qiroatlari to'plamining nomi.

razzia Dushman karvoniga bostirib kirish amaliyoti.

sadaqa. "Solihlik" degan ma'noni anglatuvchi bu atama kambag'allarga sovg'alar degan ma'noni anglatadi.

Safo. Hojarning suv izlash jarayonini jonlantirgan ziyoratchilar yugurib o'tadigan ikkita tepalikdan biri.

salat (Salovat). Islomdagi marosim ibodatlari uchun so'z.

Ro'za. Musulmon ro'zasi uchun so'z.

shohadat. Musulmonlarning e'tiqodini bildiruvchi so'z.

Shariat. "Suvga yo'l", Islom qonuni uchun so'z.

shayx. Shayxning bir varianti, diniy rahbar yoki muqaddas odam.

Shia. Aligʻa ergashuvchi islom Islom mazhabi.

Shirk. Islomda kechirilmas gunoh, bu Allohga boshqa birovni sherik qilishdir (Allohning sheriklari yoʻq).

sajda. Namozda ruku yoki sajda qilish harakati.

Bondod. "Tong" degan maʼnoni anglatadi, kunning birinchi namozi vaqti.

suf. Arabcha jun soʻzi.

Soʻfiy. Musulmon tasavvufchisi, asli jun yoki "suf" libos kiygan, shuning uchun "soʻfiy" laqabini olgan.

Tasavvuf. Musulmon diniy tasavvuf amaliyotining nomi.

sulton. Musulmon hukmdori va rahbarining xalifadan ajralib turadigan unvoni.

sunnat. "Bosib oʻtgan yoʻl", Muhammadning qilgan va aytgan jonli anʼanasi

sunniylar. Muhammadning ibratli xulq-atvori va oʻgitlariga amal qilgan kishi.

sura Qurʼondagi bir bobni belgilash uchun ishlatiladigan soʻz.

ta etne. Yunoncha "xalqlar" iborasi, yaxshiroq tarjima qilinganda, "xalqlarning etnik-lingvistik guruhlar".

Tavrot Xudo Musoga bergan kitob (Muson qonuni).

tavof. Buyuk Makka masjidida ichidagi ulkan kubik bino boʻlgan Kaʼba atrofidagi aylanib oʻtish.

Ulam Diniy olimlar uchun soʻz; "olim"ning koʻpligi.

Ummat Musulmonlarga nisbatan ishlatilgan "Moʻminlar jamoati" degan maʼnoni anglatuvchi atama.

Yasrib Madina shahrining asl nomi.

zakot. Farz sadaqa, daromadning taxminan 2,5%.

zilli Bu soʻz ilhomlangan paygʻambardan farqli ravishda islohotchi paygʻambarga nisbatan qoʻllaniladi; bu soʻz Gʻulom Ahmad Mirzoga nisbatan qoʻllaniladi.

MUQADDAS KITOBDAGI OYATLAR

Ibtido

1	317
1:26, 27	263
1:26-28	138
1:27	23, 317
3	154
3:1	322
3:1-5	321
3:15	260, 269
3:17	213
11:1-10	139
12:1-3	9, 43, 341
12:2, 3	20
12:3	213, 295
15:1-19	10
15:4, 5	10
15:6	1, 12
16:1-6	15
16:3, 4	15
16:8	23
16:10	17, 25
16:11	27
16:12	6, 31, 33, 278
16:13	24
17:18	6, 27, 35
17:18-20	35
17:19	6
17:19, 20	6
17:20	28
18:19	9
21:9	32
21:10	18
21:12, 13	18
21:14	29
21:17	23
21:17, 18	23
21:20	19
22:2	29
49:9	119

Chiqish

12:3, 6, 7, 13	260
32:30-32	228
32:32	165

Sahroda

24:17	251
-------	-----

Qonunlar

6:4	70
6:4, 5	197, 262
8:3	322
18:15, 19	280
32:17	154

Xo'sheya

1:8	323
8:34	213

1 Shohlar

8:23	262
------	-----

1 Solnomalar

1:29-31	2
21:1	155

Naximiyo

1:5-11	230
--------	-----

Ayub

1, 2	154
39:5-8	34

Zabur

1:2, 3	323
2:4-12	162
2:6, 8, 9	251
36:9	200
45:6	251
95:2	93
106:37	155
110:1, 4, 6	252
149:3, 4	93
150:3-6	93

Ishayo

7:14	252
9:6	252
14:15	155
21	118
21:13-17	2
42:8	262
42:11	2
53:4-6	167
53:5, 6, 7, 12	260
58:6	227

60:7	117
------	-----

61:1	151
------	-----

66:2	323
------	-----

Yeremiyo

33:3	325
33:15, 16	252

Hizqiyo

28:12-19	155
34:11, 12	252

Doniyor

2:44	162
9:4-19	229
10:4-11	168

Yo'el

2:28	321
------	-----

Zafaniyo

3:17	92
------	----

Zakariyo

3:1	155
4:6	205, 321

Matto

1:1	9
1:22, 23	253
4:1-11	155, 163, 322
4:4	322
4:17	134
5:3-10	212
5:13	135
5:14	135
5:17	128, 183
5:17, 18	183
6:10, 13	164
7:15	185
8:11	1, 293
8:11, 12	13
9:33	156
9:35	165
9:35-38	343
9:36, 118, 120, 206, 227	
9:37	346
9:38	346
10:1	159, 322
10:16	168
10:20	267

10:34-39297
 11:28-30218
 12:25205
 12:28, 29155
 12:43-45208
 12:48-50143
 13:24-30135
 13:33135
 13:37-43135
 13:39156
 15:6143
 17:15156
 18:19, 20207
 21:19120
 21:21, 22206
 21:43137
 22:37-39184
 22:37, 38198
 22:39170
 23:4185
 23:13, 14183
 24:2130
 24:4, 5221
 24:14341, 343
 24:30, 31 ...225, 253
 25:34-36213
 25:34-40176
 26:28257
 26:36-46163
 26:52213
 28:18-20 ...253, 346
Mark
 1:15137, 220
 5:2-5156
 7:5128
 8:34-38304
 10:45 144, 260, 276,
 315
 11:17120
 13:2130
Luqo
 2:46, 47183
 4:18239
 6:27, 28170

7:36-50185
 8:12156
 9:1, 2159, 166
 9:22297
 9:23302
 9:23, 24297
 10:2, 8, 9166
 10:3120
 10:18, 19166
 10:19 ..168, 196, 204
 10:25-37177
 11:28213
 12:6, 724
 12:19, 20219
 13:35130
 16:15183
 18:1325
 20:17, 18161
 22:31, 32309
 24:26, 27189
 24:49205, 319
Yuhanno
 1:1-4255
 1:1, 14254
 1:4193
 1:4, 5200
 1:14161, 256
 1:29119, 260
 1:47218
 2:16120
 3:3205, 297
 3:16117, 170
 3:34321
 4:1-42129
 4:20129
 4:21131
 4:21, 23127
 4:21-24130
 4:22130, 274
 4:24131, 331
 4:3924
 7:38, 39131
 8:12192, 200
 8:3310

8:36269
 8:37, 3811
 8:39, 41, 441, 11
 8:5311
 8:56, 5811
 10:11252
 10:30254
 13:27156
 13:34, 35 ...170, 198
 14:6217
 14:9318
 14:1244
 14:16, 17, 26 ...273
 14:17, 18, 26 ...320
 14:30167
 15:5318, 319
 15:7323
 15:13169
 15:26320
 16:8-11320
 16:13320
 16:13-15273
 16:24325
 17:17 168, 174, 320,
 337
 17:20, 21337
 17:24174
 18:36 119, 134, 213,
 276
 20:30, 3160
 21:15-17309
 21:2559
Havoriylar
 1:8 167, 205, 319, 320
 1:13211
 2:38319, 320
 3:22280
 4:12161
 4:29, 30203
 4:31205
 5:32320
 5:41, 42337
 6:14128
 7:37280

15:1-29	145
15:19	145
15:28, 29	145
15:36	312
16:3	144
16:16	156
21:24-26	145
26:17, 18	301
Rimliklar	
1:4	167
1:9, 10	310
1:16	168
3:19, 20	186
4:13	12
4:16, 17	13
4:23-25	12
5:8, 9	161
5:9-11	257
6:23	186
8:9	318
8:26	165
11:33-36	265
14:19, 21	146
16:20	163, 322
1 Korinfliklarga	
2:2-4	285, 286
3:6	314
3:11-14	152
3:16	318
6:19	319
8:5, 6	262
8:13	146
9:19	141
9:19-23	143
9:20	144
9:21	145
9:22	146, 174
9:22, 23	146
10:20, 21	156
12:7-11	206
12:10	185
12:13	320
12:28-30	320
15:4	161

15:4-8	224
15:24, 25, 28 163, 262	
2 Korinfliklarga	
3:6	185
3:18	200
4:4	197, 240
5:14	177, 206
10:3-5	164, 210
10:3-6	204
10:4	322
10:4, 5151, 168, 240, 322	
10:5	152, 292
11:23-28	314
Galatyaliklar	
2:3	146
2:5	146
2:11-14	145
2:20	195, 200
3:3	157
3:16	10, 11
3:23-29	293
3:26, 27, 29	11
4:19	317
4:26	329
4:25, 26	133
5:22, 23	320
6:16	134
Efesliklar	
1:16-19	310
2:12	134
2:19-22	132, 327
3:16-19	310
4:3, 4	149
4:4-6	331
4:11	320
4:13	318
5:18	205, 320
5:18-20	93
6:10-18	204
6:12	153, 322
6:17	168
6:18	325
6:19	239

6:21, 22	312
Filippiliklar	
1:3-8	311
1:8	312
1:27, 28	222
2:5-8	141
2:6, 7	174
2:19, 23	313
3:3	133
4:6, 7	325
Kolosaliklar	
1:18	331
1:20	4, 20
1:25-28	171
1:27-29	206
2:9	193
2:9, 10	318
2:11-12	133
2:13-15	163
2:14, 15	321
2:15	269
3:16	323
4:6	239
4:7, 8	313
1 Salonikaliklar	
2:7, 8	307
4:16, 17	225
5:16-18	325
5:23	263
2 Salonikaliklarga	
2:8	322
1 Timo'tiy	
2:1-4	165, 171
2:4	117
2:1-6	342
2:3, 4	17, 20, 143
4:1	156
2 Timo'tiy	
2:21	205
2:24-26	239
2:25	239
Titus	
3:2	285, 286
Ibroniylar	

1:2, 3256
 1:3 161, 193, 200, 317
 1:8251
 1:1417, 168
 2:4167
 2:9276
 9:22257
 13:5311
Yoqub
 2:10186
 4:4215
 4:7322
1 Butrus
 2:4, 5132
 2:9164
 2:24167, 260
 3:15205, 222

3:15, 16238
 4:16305, 337
 5:8322
 5:8, 9204
2 Butrus
 3:917, 24, 117
 3:10225
1 Yuhanno
 2:18-23272
 2:22161
 2:23161
 3:3205
 3:8166, 269
 4:4164, 196, 322
 4:8165
 4:15272
 4:1617, 200

5:19155, 164, 166, 319
Vahiy
 5:5, 6119
 5:9117
 5:9, 10 ..21, 260, 341
 11:15163
 12154
 12:9155
 12:12167
 16:14156
 18:2156
 20154
 20:10269
 22:18, 19275

QUR'ONDAN OYATLAR

2:77 244
 2:116 248
 2:125 29, 329
 2:135 34
 2:136 289
 2:142 276
 2:142-144 83
 2:142-145 72
 2:216 .. 35, 77, 224
 2:256 60, 300
 2:285 268
 3:31, 32 54
 3:42, 45 249
 3:49 249
 3:55 259
 3:68 9
 3:71 245
 3:84 244
 3:97 74
 4:56 67
 4:74 35
 4:76 77
 4:80 54, 274
 4:88, 89 299
 4:89 . 152, 153, 224
 4:157 153
 4:157-159 258
 4:158 250
 4:163, 170 268
 4:171. 250, 254, 261
 5:15, 16 290
 5:17 248, 261
 5:48 .. 50, 244, 287
 5:51 47
 5:54 299
 5:57 276
 5:68 244
 5:73 261
 5:82 46
 6:14 39
 6:34 244
 7:158 54, 268
 7:180 64
 8:1 275

8:13, 14 275
 8:20 275
 8:38, 39 60, 77, 153
 8:46 275
 8:65 278
 9:5 76, 278
 9:29 . 153, 275, 279
 9:30 153, 249
 10:3 257
 10:37 51, 244,
 287, 291
 10:54 257
 10:64 244
 10:94 244
 11:114. 70
 12:2 34, 83
 14:4 83
 14:16, 17 67
 16:61 186
 16:106 299
 19:19 28, 249,
 250, 255, 259
 19:21 250
 19:33 259
 19:35 249, 255
 19:54, 55 28
 20:113 34
 21:91 250
 25:1, 2 43
 30:17, 18 71
 33:21 53, 54
 33:40 . 55, 153, 223
 37:107. 187, 257
 40:55 186
 42:5 186
 42:30 186
 42:39 35
 43:3 83
 46:12 244, 287
 47:19 186
 48:1, 2 186
 53:5-11 40
 56:10-24 67
 57:7, 15 275

61:4 35
 61:6 ... 55, 66, 272
 74:31 68
 81:27, 28 287
 87:8 63
 112:1-4 64, 249